

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

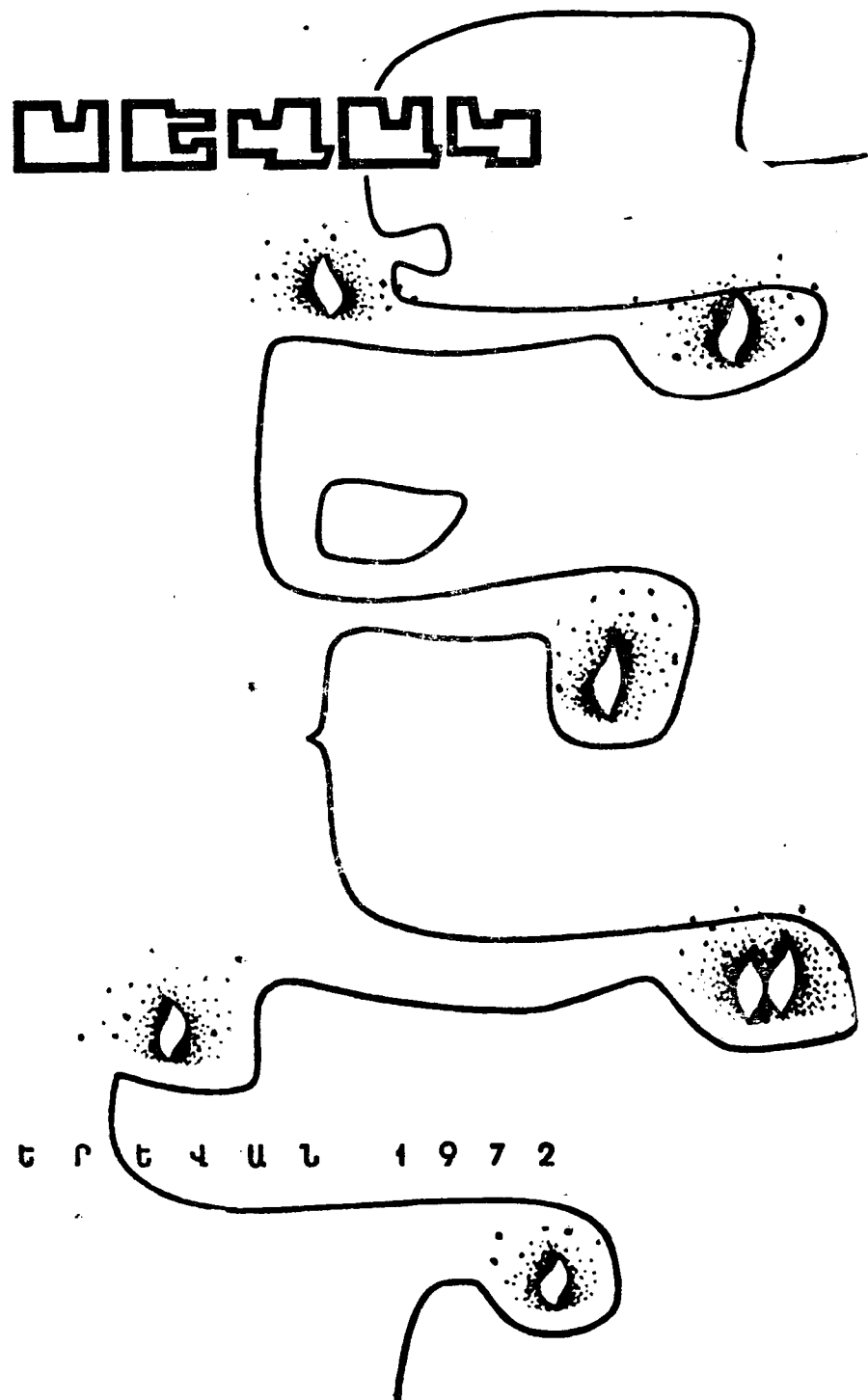
Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

ԳՄԴԴԴԴԴԴԴԴ

ՄԵՎՄՄՄ

ԵՐԿԵՐԻ

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Ե

ՀԱՏԱՐԱԿ

ՀԱՏԱՐ

1

ԲՆԵՍՏԵՂԾՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

„ՆԱՅԱՍՏԱՆ.. ԿՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

Ե Ր Ե Վ Ա Ն 1 9 7 2

Կազմող՝ Ա. Վ. Արխատկևյան

Խմբագրական կոլեգիա՝

Մ. Հ. Դավթյան

Լ. Վ. Միրիջանյան

Վ. Ա. Մկրտչյան

Վ. Մ. Մուսգուբեյան

Հ. Ս. Սահյան

ПАРУЙР РАФАЕЛОВИЧ СЕВАК

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ
В 6 ТОМАХ

Том I

Стихи

(На армянском языке)
Издательство „Айастан“
Ереван, 1972

ՊԱՐՈՒՅՐ ՍԵՎԱԿԻ

ՍՏԵՂԵԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայ քնարերգության գեղարվեստական զարգացման արդի էտապը նշանավորվում է այնպիսի մեծ անհատականություններով, որպիսիք են Նաիրի Զարյանը, Գեղամ Սարյանը, Եղիշե Զարեանը, Հովհաննես Ծիրազը, Պարույր Սևակը: Գրական ասպարեզ մտնելով 40-ական թվականներին և ստեղծագործելով շուրջ երեք տասնամյակ, Պ. Սևակը անցավ որոնումների բարդ ճանապարհ և, յուրացնելով ազգային բանաստեղծության բազմադարյան ավանդներն ու համաշխարհային պոեզիայի հարստությունը, արարեց մի ինքնատիպ ու անկրկնելի գեղարվեստական աշխարհ և հաստատուն տեղ նվաճեց հայ գրականության դասականների շարքում:

I

Պարույր Սևակը ծնվել է 1924 թվականին Զանախչի (այժմ Սովետաշեն) գյուղում: Միջնակարգ կրթություն ստանալով տեղում, նա 1940 թվականին ընդունվում է Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետը, որն ավարտում է 1945-ին: Նույն թվականին ընդունվում է Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի ասպիրանտուրան՝ հայոց հին գրականության մասնագիտությամբ: Համալսարանական և ասպիրանտական ուսուցման տարիները

վճռական նշանակություն են ունենում Պարույր Սևակի հայացքների և իմացությունների ձևավորման գործում: Նա կարողում է համաշխարհային գրականության դասականներին, առավելապես նախասիրում Պուշկինի, Լերմոնտովի, Ուիտմենի, Հայնեի, Բյոկի, Մայակովսկու, Լորկայի, Էյլուարի բանաստեղծական արվեստը, տառացիորեն կրանում հայ քնարերգությունը՝ Նարեկացուց մինչև Դուրյան և Թումանյան, Սիսանյան և Վարուժան, Տերյան և Չարենց: Ասքա ուսումնասիրում է փիլիսոփայություն և պատմագիտություն, մասնագիտանում հայագիտության մեջ, ունկնդրում գիտական մտքի հայտնություններին: Այս տարիներից էլ Սևակի ստեղծագործական հակումները դրվում են երկու սկզբի վրա՝ բանաստեղծ և գիտնական, հաճախ հոգեբանորեն հակասական ու իրարանկեղծ, բայց էսպես ուժեղ ու պարտադրող:

1951 թվականին Պարույր Սևակը մեկնում է Մոսկվա, սովորելու Մ. Գորբկու անվան գրականության ինստիտուտում: Ավարտելով այն, նա 1957—1959 թվականներին աշխատում է նույն ինստիտուտում որպես գեղարվեստական թարգմանության ամբիոնի դասախոս: Այդ տարիներին հարցնաւանում են բանաստեղծի աշխարհընկերները, ընդլայնվում նրա տեսահորիզոնն ու կյանքի ճանաչողությունը: Արդեն լուրջ վատասկի տեր և լայն ճանաչում ստացած, Սևակը 1960 թվականին վերադառնում է Երևան: Սկսվում է գրական, գիտական ու հասարակական գործունեության արգասավոր ու բովանդակալից մի շրջան: Աշխատում է Մ. Արեղյանի անվան գրականության ինստիտուտում, որպես ավագ գիտաշխատող, վարում է Հայաստանի գրողների միության վարչության քարտուղարի պաշտոնը (1966—1971), 1967 թվականին պաշտպանում է դիսերտացիա և ստանում բանասիրական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճան: Մովետական գրականությունը մատուցած ծառայությունների համար Պարույր Սևակը 1967 թվականին պարգևատրվում է Աշխատանքային կարմիր դրոշի շքանշանով: 1968 թվականին նա ընտրվում է ՍՍՀՄ Գերագույն սովետի դեպուտատ:

Ու մինչդեռ նա իր ստեղծագործական հնարավորություն-

ների փայլուն վերելքն էր ապրում, և նրա իմաստնացած միտքը ակնկալում էր նոր թոփաքներ, մտահղացումներ ու ծրագրեր, տեղի է ունենում ծանր ողբերգությունը՝ 1971 թվականի հունիսի 17-ին Պ. Սևակը զոհ է գնում ավտովթարին: Նույն աղետից զոհվում է նաև նրա կինը՝ բանասերթարգմանիչ և այնքան հասակընդլի Նելլի Մեմադարաշվիլին:

Պարույր Սևակի բանաստեղծական հակումները դրսևորվել են վաղ տարիներից: «Բանաստեղծություններ սկսել եմ գրել մանկական հասակից, — խոստովանել է նա, — տասնմեկ տարեկանից, բնավ որևէ իմաստ չդնելով դրանց մեջ»: Ժամանակի ընթացքում ներշնչումների տարերային թրթիռները տեղի են տալիս գիտակցված որոնումների և ձև տալիս գրական ուրույն նախասիրությունների. «Ես նորից սկսեցի ուսանալորներ գրել և տեսա, որ բոլորովին ուրիշ որակի են: Եվ իմ առաջին լուրջ փորձերը գալիս են Չարենցից, ապա՝ Սիսանյանից ու Վարուժանից...»: Այդ փորձերի նմուշներով էր, որ առաջին անգամ բանաստեղծ Սևակը հանդես եկավ մամուլի էջերում և իր վրա քննեց գրական շրջանների հետաքրքրությունը: Այդ տարիների բանաստեղծությունները, որոնց մի փոքր մասն է միայն լույս տեսել հետագա ժողովածուներում, իրենց վրա կրում են ժամանակի տրամադրությունների կնիքը: Պատերազմի ծանր օրերն էին՝ տագնապներով ու գրկանքներով, հույսի ու հավատի սպասումներով, որոնք արձագանք էին գտնում բանաստեղծի խոհուն հոգում, առաջ քելում ներքին դեզերումներ, իրարանկեղծ խոհեր, կյանքի, աշխարհի, մարդկության արագալի թախծոտ մտորումներ:

Եվ չհիշել թախտը այս աշխարհի,
Չհիշել երգ ու սեր, երջանկություն, կանանց.
Թովչությունները սին... երբ որ պիտի
Այդ առե՞նը արքան ումպով կուլ տալ,
Երբ նախահրով պիտի, մամուլ, պատերազմով,
գե՞նքերով հոխորտալ
Եվ գրվել կնոջը մի կտրված թևով,

¹ «Մովետական գրականություն», 1971, № 2, էջ 11:

Այն էլ էթե, էթե, բախտը էթե ժպտա...

Լավ չէ՞ արդյոք լուել, լուել հավետ
Եվ չլինել այդպես մոտիկ ու մերձ
Այս աշխարհի բախտին, այս մարդկության:

Բայց կար նաև սեփական «եսի» ինքնորոշման տազնապը, «լինել-չլինելու» ճակատագրական վճիռը: Նրա էությունը համակվում է ռոմանտիկական մեծության մտորումներով, դեմ առնում անհայտին ու անորոշությանը, վերապրում վարանումի ու կասկածանքի ներքին դրաման, մերթ գըտնում գաղտնիքը և իմաստավորում խորհուրդներ, մերթ կորցնում ուղեցույցը և խաղաղվում հաշտությամբ: «Նշանավոր 1942-ին էր դա,— գրում է բանաստեղծը,— այն թվականին, երբ բեկում սկսվեց պատերազմի մեջ: Իմ սեփական բեկումն էլ կատարվեց նույն թվականին: Առաջին լուրջ բանաստեղծություննս, որ անտիպ է, ինչպես այդ տարիներին գրած իմ համարյա բոլոր բանաստեղծությունները, հենց այդպես էլ կոչվում է՝ «Լինել, թե չլինել»: Ես գիտակցաբար որոշել էի «չլինել», իմ «եսի» տակ գտնվող «եսը» վճնել էր «լինել»:

Քննում, վերլուծում է ինքն իրեն, իր «եսը» չարիւմ մարդկության ու աշխարհի անասնան մեծությամբ, թախանձում մեռած հանճարներին իրենց «ոգու ցոլքը» շնորհելու իր երգերին, գրույցի բռնվում մուսաների արքայի հետ, կարծես գուշակելով իր բանաստեղծական առաքելությունը՝ «գուցե աղոթող պատանին դառնա, հենց վաղը թեկուզ, երգի նոր Արքա...» և ձևակերպում իր գեղագիտական հավատամքը՝ «Պիտի որ դառնամ կյանքի բանաստեղծ»:

Սակայն բանաստեղծությունների առաջին ժողովածուն՝ «Անտահները հրամայում են» լույս տեսավ 1948 թվականին, իսկ երկրորդը՝ «Սիրո մանասարհը»՝ 1954-ին: Հայրենական պատերազմի հաղթական ավարտին հաջորդած տարիները խաղաղել էին բանաստեղծի ներաշխարհը: Ռեզերումները տեղի էին տվել գաղափարական նվիրումին, և նա քաղաքացիական խանդով արձագանքում է ժամանակի

ձայնին: Ներքին մաքառումները լուծվում են գալիքի համդեպ պայծառ հավատով: Բնության գեղեցկությունների, գարնան շուայ պարզանների, սիրո և կարոտի նվիրական մաքրության մեջ կյանքի հրապույրն է զգում, ոգեշնչվում ջանելության չմխախտած ուժերի հրով:

Թարմությամբ է շնչում մեր մարմինը կայտառ,
Տանջում է մեզ հաճախ ավեցուկ կորովից.
Մկանների խաղից սուի խոտառ են զգում
Մեր բազուկներն առողջ...

Սիրում ենք մենք կարդալ
Աղջիկների հայացքը խոռվիչ,
Նրանց ժպիտները, որոնք անբառ բառով
Զրուցում են մեզ հետ
Երազներից, սիրուց և գորովից...

Ուրիշ այդ ո՞ր դարում,
Ուրիշ ո՞ր աշխարհում
Կա՞ր, կարո՞ղ էր լինել մի այսպիսի սերունդ —
Հավերժորեն կայտա՞ն, երիտասա՞րդ,
Եվ միևնույն պահին՝
Իմաստությամբ, փորձով, տառապանքով հարուստ...

Սակայն պայքարի, արյան գնով նվաճած երեկվա հաղթանակը երջանկության անհոգ հանգրվան չէր խոստանում: Պատմությունը դեռևս իր խորհուրդն ունի, իր մեծ մաքառումը: Պետ աշխարհը բզկտվում է ներքին հակասություններից, ինչ-որ տեղ դեռ ռուսներ են պայթում, մութ ամպերը դեռ գուշակում են անեղ փոթորիկներ, գաղափարի մի սուր կոիվ դեռ շիկացնում էր երկրագնդի մթնոլորտը: Կիսավել է դարը, կիսավել է ատումը, կիսավել է և երկրագունը՝ ասհմանագծելով «մերունք և նրանք»: Մենք սպազայի պատգամն ենք կրում և պատմության գալիքն է մեր խորհրդատուն:

Կիսվել է դարը,
Եվ դարամիջյան այս տարիներին
Ի՞նչ քաղցր է զգալ, գիտակցել հինս,
Որ նա կիսվում է ո՞չ գրքի նեան.

Ինչ քաղցր է զգալ, որ պատեղ մե՞նակ
Մենք ընթերցո՞ղ չենք,
այլև հեղինակ,

Որ անգիր գիտի երկրորդ հատորի
Ընթացքն ու վերջը,
Եվ որ հատորն այդ մեր իսկ ձեռքերով
Լույս ընծայվելու ընթացքի մեջ է...

Պատմության համաշխարհային աստվածների վրա բանաստեղծը լեմինդան գաղափարների հաղթանակով է հապարտանում, հավատում ռուս ժողովրդի ասպագա աստվածությանը և Մոսկվան խորհրդանշան դրսևս «մարդկության վառ գալիքի» հանգրվան.

Մոսկվան հիմա դարձել է մի նախահանգիստ
Ո՛չ թե միայն հինգ ծովերի գոռ ալիքի,
Ո՛չ թե միայն նավերի ու նավակների,
Այլև հինգ մայր ցամաքների՝,
Այլև մարդո՛ւ և մարդկության վառ գալիքի:
Ու եթե դեռ ունանց հասնար
Մոսկվան հիմա
Մի փարոս է միայն անմար,
Վաղն իսկապես պիտի դառնա
Հանգրվան ու նավահանգիստ,
Որ պատմության նավն անհաջին
Մրրկի միջից ու փորձանքի
Խարխալները պիտի ձգի
Այս ասիերում,
Որ այնուհետև իր արշավը շարունակի
Ռեպի լուսն կոնունիզմի կապույտ հեռուն:

Սևակի այս շրջանի պոեզիան նկատելիորեն կրում է արքանափոստական շեշտը: Որքան էլ բանաստեղծը ցուցադրում էր պատկերների, բառերի, ընկալումների ինքնատիպ երանգներ, այնուամենայնիվ, դրանք դեռևս չեն հասնում որակական փոխակերպության: Հարցերի, արձարձումների, մտորումների նրա հողովումները տեղակայվում էին ժամանակի գեղարվեստական մտածողության ոլորտներում, բա-

նաստեղծը տակավին չի անջատել իր «եսը», չի գտել իր փիլիսոփայական աշխարհը:

Այն տեղաշարժերը, որոնց ընդհանուր գնաց մեր հասարակական զարգացումը 50-ական թվականների կեսին, որոշակի քեկում նշանավորեցին Սևակի ստեղծագործական կենսագրության մեջ: Բանաստեղծը կարծես միանգամից հայտնաբերում է այն, ինչը միայն զգում էր ներքնապես: Ստեղծագործական շրջադարձի առաջին արտահայտությունը հանդիսացավ «Նորից քեզ հետ» (1957) բանաստեղծությունների զիրքը: «Ստեղծույթ կարելի է կարծել,— նկատում է բանաստեղծը,— որ խորագիրը վերաբերում է քնարական հերոսուհուն: Չեմ ուզում ծխախոտ լինել, բայց կուզեի ավելացնել, թե դա առավելապես վերաբերում է իմ էությանը, որ փախստական էր դարձել, և իմ ձայնին, որ փոխել էի ջանացել»:

«Նորից քեզ հետ» գրքում արդեն Սևակը կյանքի փաստական հարստությամբ է օժտում բանաստեղծությունը, ինդրայնում իր տեսահորիզոնը, հրապարակախոսական շեշտերը կասեցնում երևույթների ռեալիստական վերլուծությամբ: Ծշմարիտ է, դեռևս նկատելի է խոսքի գեղարվեստական համարձեքների վրիպանքը, սակայն գտնված է «արտեզյան երակը», հայտնաբերված է տաղանդի ուղղությունը: Մի շարք բանաստեղծություններ՝ «Մարդ էլ կա, մարդ էլ», «Ուզում եմ», «Երազում եմ», «Երգել» և այլն, արդեն կրում են ոճի այն անհատականությունը, որն իր լիակատար արտահայտությունը պիտի գտներ հետագա ստեղծագործություններում: Այսպես, շուրջ մեկ տասնամյակ որոնումներից հետո, Պարույր Սևակը թևակոխում է իր ստեղծագործության երկրորդ շրջանը, հիշատակի արգասավոր մի շրջան, ուր գրողի տաղանդը ի հայտ քերթեց արտակարգ հարստություն և անսովոր թոփչք: Գրեց բազմաթիվ պոեմներ, բանաստեղծական շարքեր, հանդես եկավ գրականագիտական, քննադատական, հայագիտական հողվածներով ու ուսումնասիրություններով և որպես մտածող ու գեղագետ ուրույն տեղ նվաճեց հայ գրականության և հասարակական մտքի պատմության մեջ:

Պոետը Պարույր Սևակի նախասիրած ժանրերից է: Նրա գրչին են պատկանում մի ամբողջ շարք պոեմներ, որոնք հարստացնում են ժանրի պատմությունը կատուցվածքի սկզբունքներով, թեմայի գեղարվեստական լուծումներով: Առաջին պոետը, որ հեղինակն անվանում է «չարիածո վեպ», լույս է տեսել 1953 թվականին «Անհաշտ մտերմություն» վերնագրով: Գյուղական իրականությունը պատկերող ժամանակի գրականության ստանդարտ պոեմով գրված մի երկ է դա, որը ձև էր տալիս «անկոնֆլիկտայնության» տեսությանը և այս սահմաններում էլ լուծում գյուղում կատարվող փոխակերպությունների սոցիալական ու հոգեբանական ընթացքը:

Հաջորդ պոետը՝ «Ուշացած իմ սեր» (1956) բացում է անձնական խոհերի մի աշխարհ, ուր սերը բավկում է բարոյական սկզբունքին և ստեղծում դրաման: Սերը կշտամբանք չի ճանաչում, բայց պոետի հերոսուհու «ուշացած սերը» արդեն մեղանշում է ընտանիքի հանդեպ, ու թեև ինչ-որ տեղ կատարվել է սխալը, սակայն հեշտությանը չես լուծի այն զգացմունքի քննաչքով: Բանաստեղծը փորձում է բանականությամբ լուծել դրաման, բարոյական օրենքով չափել «ուշացած սիրո» էթիկական իրավունքը, բայց զգացմունքի բնական գեղեցկությունը հաղթում է ամեն մի պայմանականություն: Վերհուշերի գեղեցիկ մտապատկերներում նա վերապրում է ջերմ խոսքերի, հոգու թրթռումների կարոտը և երկրպագում այն, ինչ ամենագոր է, անփոխարինելի ու հավիտենական:

«Նահանջ երգով» (1961) և «Երգ երգոց» (1960) պոետներում սիրո էթիկական պլանը տեղի է տալիս փիլիսոփայականին: Լիրիկական խոհերի վերհուշերում հյուսվում է գեղեցիկ սիմֆոնիան՝ ապրումների հուզաթաթալ ալիքներով՝ մերթ զգացմունքի ռոմանտիկական գեղեցկությամբ, մերթ անջատումի ցավով, մերթ որպես իրական ու մերթ որպես պատրանք: Վերացումի վայրկյանները, որ թեթև ու անհոգ էին այնպես և հերքում էին ստեղծվածները հան-

դերձյալի, չքանում են առհասկառ և երազների գեղեցկությունը մշտում մերժումի անամոք տվյալսանքներով: Բայց երջանկության վայրկյանները հավերժության խորհուրդն ունեն, ու թեև տեղի է ունենում անջատումը, սակայն հարստանում է սերը որպես անանց հիշողություն:

Բայց իսկապես սերը իր հանդերձյալն ունի՝
Ուրիշ—անըջրանդան—երկրորդ մի կյանք,
Որ կոչվում է կարծես հիշողություն,
Եվ չի գնում փութանց,
Ինչպես առաջինը,
Այլ տևում է այնքան,
Որքան ինքը կյանքը:

Այդ կյանքով է ապրում իմ սերն արդեն՝
Նորի՛ց նորոգելով,
Սպրեցնելով
Այն ամենը, որ կա՛ր և չի՛ քինի...

Երբ անցյալն արդեն անդարձ է, իսկ անջատումն՝ իրական, բանաստեղծը կշտամբանքի խոսքն է կասեցնում, որպեսզի հուշերի մեղեդին հնչի, և սա փառաբանում է սերը, խաղաղում իր հոգին և հոգու խոռվելը փառատում հաշտության երգով:

«Երգ երգոց» պոետում Սևակը հյուսում է սիրո հավերժության լեգենդը: Բանաստեղծը կարծես ստեղծում է սիրո մի նոր բիրիկական, նույնքան իմաստուն ու փիլիսոփայական, նույնքան գեղեցիկ ու հեթանոսական: Նորից վերհուշերի երանությանը է հատնում այդ լեգենդը, զգացմունքի թրթիռներն այրող կարոտ են դարձել, և նա պատրանքի մեջ վերապրում է վայրկյանների երջանիկ հավերժությունը:

Դու կարծես չկաս
Ու չես լինելու,
Այլևս ինձ համար մտածես կարծես:
Սակայն ես գիտեմ,
Որ դու ամենահ էս,
Ինչպես ամենահ է կրակին աշխարհում,
Այստեղ կհանգչի
Կվառվի այդուր:
Եվ դու—ինձ համար—չես՝ս մտանքի երրեք,

Ինչպես չի մեռել
Քո մահա-մահա-մահաանգրիկը,
Որ քո սիրելի անունն էր կրում,
Իմ Սուլաթի՞ թա:

Սևակի սիրո պոեմները գեղարվեստական հմայք են ստանում խոհերի ու զգացմունքների հարստությամբ, հոգեբանական նուրբ շարժումների զգացողությամբ և պատկերների բանաստեղծական գեղեցկությամբ:

Սևակի ստեղծագործական տարերքը իր լիակատար դրսևորումը գտավ «Անգրելի զանգակատուն» (1959) պոեմում, անկրկնելի մի գրական կոթող, որ նոր աստիճանի քարձրացրեց հայ բանաստեղծական արվեստը: Պոեմը նվիրված է հայ հանճարեղ կոմպոզիտոր Կոմիտասին: «Գրել Կոմիտասի մասին,— մեկնաբանում է բանաստեղծը,— հավասարազոր էր գրել հայ ժողովրդի վերջին հարյուր տարվա պատմությունը, ժողովրդի կյանքով ու երազանքներով, կենցաղով ու գոյանաբարով, երգով ու լացով, եվրոպական դիվանագիտությամբ ու թուրքական բարբարոսությամբ, ազգագրությամբ և ազգագիտությամբ, անցյալով և ապագայով»: Այն խոստովանանքը, թե «իմ գիտակցական ամբողջ կյանքում ես տառապել եմ... «կոմիտասապրություն», թե «իմ ողջ կյանքում ես մտքիս մեջ գրել եմ «Չանգակատունը», պետք է պայծանձակորեն այն հոգր ներշնչանքը, ներքին այն հարստությունը և կառուցվածքի այն բարդ սիստեմը, որով գեղարվեստական արժեք է ստանում «Անգրելի զանգակատունը»: Սևակի բանաստեղծական տարերքը զարմացնում է իր շուայ հնարավորություններով: Ինտելեկտուալ հարստությունը, պատմականի ու գեղարվեստականի հիանազի միասնությունը, մտորումների անսովորաբար, բառերի ու վերադիրների հազարերանգ կուտակումները, վերջապես, ներքին ուժի ու մտքի լարումը նարեկացիական շունչ են տալիս պոեմին:

Պատմա-գեղարվեստական բարձր արժեքի համար պոեմին շնորհվեց պետական մրցանակ:

Պոեմի սյուժեն խորախլած է պատմա-կենսագրական ատաղձի վրա: Սկսվում է մի կյանքի պատմություն՝ երազ-

ներով, որոնումներով, ձգտումներով լեցուն, որը իմաստ պիտի տար մի մեծ հայտնության և խորհրդավորեր մի աստվածային առաքելության: Այդ առաքելության իմաստն արտահայտում է Կոմիտասի հարցադրումը՝ ոսնե՞նք մենք սեփական ազգային երաժշտություն: Այստեղ էլ նա գտավ իր կյանքի մարտիրոսական նվիրումը: Գնաց Եվրոպա, որպեսզի սովորի համաշխարհայինը և որոնի հայկականը: Ես իր կյանքը ձուլեց ժողովրդի պատմությանը. պեղեց այդ պատմության հոգևոր արժեքները, տարալուծեց դրանց բաղադրությունը և զատեց այն, ինչ իրենն է, սեփականը: Հայկական մեղեդին սուս երաժշտական գյուտ չէր, այլ ժողովրդի ոգու թաքնված գանձերի հայտնություն: Եվ այդ հայտնությամբ, թրթռումների, խոհերի, ապրումների հուզիչ աշխարհով նա ապշեցրեց Եվրոպան՝ մարդկային ոգու հանճարեղ, անսովոր, ինքնատիպ կերտվածքով:

Հնչում է ազգային մեղեդին, և կոմիտասյան երգերի մեջ ժողովուրդն իր ամբողջ պատմությունն է վերակերտում՝ աշխատանքի ու վատակի, կարտոի ու տխրության, հեռացումի ու պանդխտության, մաքառումի ու գոյության երգը, որպես դարերի իմաստության էպիկական լեգենդ, որպես պատմության հարստու ընթացք: Բանաստեղծական սքանչելի խորագրացությամբ է Սևակը ստեղծել երգ-ժողովուրդ-Կոմիտաս հակացությունների ձուլվածքը: Այս միասնության մեջ ամբողջանում է Կոմիտասի կերպարը, իր անհատականության մեջ քեկում ժողովրդի ճակատագիրը: Մինչդեռ ժողովուրդը իր հոգու գանձերն է բացահայտում, ձեռք մեկնում արագայի գեղեցիկ երազանքին, ճակատագրի դաժան արհավիրքները նյութում են բարբարոսական սպանող Մարդկության, աշխարհի առաջ կատարվում է սարսափելի ոճիրը և այն, ինչ իրական էր, գեղեցիկ ու հավիտենական, դառնում է անցյալ ու անվերադարձ կորուստ:

Ահե՞ղ գիշեր,
Որ թոր ներկեց ո՛չ աչևով,
Այլ մեր արյա՞նք:

Ու կողոպտեց խորանները հայ կամարի,
Խղանները հայ դպրության սուրբ տաճարի,

Բոլոր ճշուդերը կտրատեց
Հայ հանճարի
Ծաղկուն ծառի,

Ու մատչանից հայ մեղեդու
Ամենավա՛ր էջը հասեց...
Եվ անուննե՛ր, որոնք երեկ
Հնչում էին փառաբանական մասնիկներով
Մերձավորի ու մտերիմ բարեկամի սիրող շրթից,
Ու հիրավի հպարտության տրոփ պոկում
Մի բովանդակ ժողովրդի լեցուն սրտից,—
Թե կյանք էին՝ հինա հանկարծ դարձան անգո,
Մի գիշերում, բարբարոսի կամք ու ջանքով
Ու մղումով անզայելի.
Ապրող մարդուց հանկարծ դարձան
Մի մտովին կերտված արձան...

Սպանվում է մի ժողովուրդ, սպանվում է երգը, սպանվում է և իր կյանքի իմաստը և նրա երևակայությունը հեռվից նշմարում է ամբողջ աարսափը անկասելի ոճրագործության, ամաչացած մի երկիր, ուր ազոտվներն են կոնչում չարագուշակ, և գայլերն են հագեանում դիահոշոտման նախնիրից.

Հին Ծովասարի քարերի վրա
Գառնարած Դավթի երկաթ տրեխի թողած հետքերում,
Ինչպես խաղաղիք—փոքրիկ գուռի մեջ,
Անճրևաչուրն է քմծիծաղ տալիս
Պաղ կիսապուստի ներում ակնարկող բառերի վրա...
Սասնա վիսպական Մարութա վանքում
Ուխտավորի տեղ թուերն են տնջում՝
Այս փուչ աշխարհի բանը խորհելով...

• • • • •

Մշո լայն դաշտում,
Ծայրից մինչև ծայր,
Անվերջ կտուրա կարտոչյալ քամին
Եվ մե՛ն-մի հաստիկ երդիկ չի գտնի,
Որ դուրս պոռթկացող ծովը խելով՝
Վայրի կատվի պես քինոտ գզգզի կծիկը նրա...

— Դե ե՛կ, վարդասպե՛տ,
Եվ ու մի՛ գծվիր...

Սևակը տաղանդի հզոր ուժով մի անգամ ևս ստիպում է վերապրելու Սիամանթոյի «Ռճրերգության» սարսուռները:

Զգալուն հանճարը՝ Կոմիտասը ցնորքի մեջ վերապրում է ժողովրդի ողբերգությունը, երևելվա իրականի մտապատրանքը մթազնկում է հետապնդող ուրվականների չարագուշակ տեսիլներով և խախտում նրա հոգեկան հավասարակշռությունը: Տառապանքի մղձավանջում նա երևակայում է իրեն որպես անցած կյանքի ու ընդհատված պատմության մի վերջին հուշիկ...

Ինչ այնտեղ, մայր հայրենիքի մի բեկորի վրա իր ժողովուրդն է հարստոտում, երգում իր սիրած մեղեդիներ, լուծելով անհայտ առեղծվածները պատմության և հերքելով նախաստիները կործանում: Այստեղ էլ մեծ առաքյալը գրոնում է իր փառքի պանթեոնը և ապրում իր սրբագործված կյանքը որպես հավիտենության խորհրդանշի:

«Անլուելի զանգակատուն» պոեմը վերջանում է պայծառ հավատով հայ ժողովրդի սպազայի հանդես: Բանաստեղծը դիֆերանք է ձուճում ժողովրդի վերածնությանը, «նոր հավատի» մեջ որոնում նրա հավերժական գոյության հանգրվանը.

Դու չինացար, որ աշխարհով
Կայծակեցին անեղ շանթեր,
Եվ ազգը թո որք ու անտեր,
Բզի՛կ-բզի՛կ,
Ծվա՛տ-ծվա՛տ,

Լքված աստծուց և մարդկանցից,
Զրկված անգամ հուսո գանձից,
Ի դեռն ամեն բարեկամի
Լոկ տեսնելով ծախու կախտ,
Մինչև մրոր դատարկելով
Վհատության գալ ու գալաթ,—
Նույն ազգը թո հանկարծ-մեկեմ
Վերստացավ նոր մի հավատ.
Հոգեվարքի իր մահիճում
Հոգեարձը վերածնվեց,
Մի նոր կյանքի հույսով գինվեց...

«Անլուելի զանգակատունը» չապստեց բանաստեղծի առեփոքը ազգային եղեռնի վերաբերյալ և նույն թեմային նա

անդրադարձավ «Եռաձայն պատարագ» (1965) պոեմում: Ան ներկվելով հայոց պատմության ողբերգական թվովկանը, և ճշարտվ ազգային բողոքը տիեզերական անարդարության դեմ, բանաստեղծը նորից հավատի պատգամ է ձոնում ժողովրդի վերածնությանը, ստեղծագործ ներկայի մեջ գուշակում պայծառ գալիքը:

Սևակի էպիկական ստեղծագործությունների շարքում գեղարվեստական բացատրիկ արժեք է ներկայացնում «Եվ այդ մի՛ Մաշտոց անուն» (1962) պոեմը: Ջարմանալ կարելի է միայն, թե ինչպես է բանաստեղծը կամուրջ ձգում պատմության դարերի վրայով, մի տեսանկյան հարթության վրա իրար կապակցում անցյալը, ներկան ու ապագան և պատմության քառուղիների հանգույցում ուրվագծում այն մարգարեին, որը կոչված էր խորհրդանշելու մի սուբբոջ ժողովուրդ: Սևակի բանաստեղծական երևակայությունը զարմացնում է սուշեցուցիչ անակնկալներով. մտքի ինչպիսի՜ թռիչք, երևակայության ինչպիսի՜ սլացք, ինչպիսի՜ անչափելի տեսահորիզոն և այս ամենի մեջ գիտակցում և բանաստեղծականի ինչպիսի՜ միահյուսում.

Այո՛, մենք կայինք Նրանից առաջ:

Սակայն աշխարհի լայնի վրայով
Մի չտեսնելված մորիկ էր անցել:

Հրեա մի գունատ՝
Քշված իր երկրից,
Օտարականի և հյուրի տեսքով,
Ինքն իրեն ստորավ աշխարհից-աշխարհ:

Ջորավոր էին աստվածները հին,
Այնքան գորավոր,
Որ անկեղծ էին ու չէին ստում:

Իսկ խեղճ ու աղքատ այդ երրայեցին
Եկավ շող տալու խոստումներ օդում,
Եկավ՝ գինավատ գեղեցիկ ստով...

Միամիտ էին աստվածները հին,
Միամիտ ազնա՛ն,

Որ ծարավն իրենց հագնեցնում էին լոկ արյանք գոհի
Եվ իրենց քաղցը՝ նույն գոհի մտով:

Իսկ երրայեցին եկավ ասելու.
«Ա՛յս է մարմինն իմ. անտք ու կերեք:
Այս է արյունն իմ. ըմպեցեք սիրով»:

Մենք մեհյաններ ենք կառուցել, երկրպագել հին աստվածների, կործանել ենք հին աստվածներ և երկրպագել նոր աստծու՝ հավատալով սրա առաքելությանը: Բայց հին աստվածների կործանումը չի պատկանում ճակատագրի քնամհան պիսիին. նրանք պիտի կործանվեին, որովհետև կորցրել էին իրենց առեմնագրության գեղեցիկ հավատը.

...Ջորավոր էին աստվածները հին,
Այնքան՝ գորավոր,
Որ անկեղծ էին ու չէին ստում:

Իսկ պատմության մեջ կան ժամանակներ,
Երբ ով չի ստում՝ պիտի կործանվի...

Եվ կործանվեցին աստվածները հին:

Ծոր աստծու առաքելությունը, սակայն, Հայաստան աշխարհին փրկություն չբերեց: Նրա քարոզած պատվիրանները նույնպիսի գեղեցիկ ստա էին, որ մարգարեն նրանց գորություն տվեց անստույգ հանդերձալում, իսկ պատմությունն իրենն անում էր: Ուժի և բռնության, օրենքի և իրավունքի գոյամաքստոսնը գործում էր դաժան անհրաժեշտությանը, ուրեմն պետք էր որոնել ճշմարիտ գեներ՝ դիմագրավելու պատմության գալիք փորձություններին: Անորոշության, սպասումի, բայց և լիներության այս լարումի պահեցին է, որ ժողովուրդները ծնում են իրենց առաքյալին.

Նրանց ծնունդը միշտ էլ թվում է անպատելի
Եվ հետո մարդկանց դարեր շարունակ զարնանք պատճառում,
Բայց նրանք կյանքում միշտ էլ ծնվում են լոկ այն պատճառով,
Որ անչափ շատ են սպասել նրանց:

Նրանք ծնվում են, որ ասացուցեն,
Թե հրաջք չկա՛,
Կա միայն կարի՛ք:

Նրանք ծնվում են, որ ապացուցեն,
Թե այնտեղ է լույս սխրագրքն սկսվում,
Որ վերջանում է ամեն մի հնար...

Եվ այսպես, մեծ լուսավորչի քաղաքակրթական հայտ-
նությունը՝ գրեթե գյուտը՝ խորհրդանշան է հայոց պատմու-
թյան իմաստությունը, շնորհիվ նրան հոգևոր հանձնարի այն
ներքին տրվածքը, որով նա դիմագրավում է դարերի փոր-
ձությունը, նորոգվում հավատով և մտավոր իր թոփփջը
հասցնում բանականության համաշխարհային հայտնություն-
ներին:

Կանգուն առ կանգուն թաղվելով հողում՝
Հառնեցինք դարձյալ,
Մնացինք կանգուն.
Անվերջ ընկնելով՝
Վերաթևեցինք.
Մտնելով անվերջ՝
Գոյատևեցինք...

Հասնելով ուրիշ ժամանակների,
Երբ մենք՝ տառապած միշտ քանակներից,
Հարստ ենք արդեն մեր նոր որակով.
Մենք՝ բռնադատված արքանչախության,
Հարստ ենք հինա այն արքանչակով,
Որի ծիրի մեջ կա և վազքը մեր.
Եվ հարստ՝ նաև հրթիրով այն նոր,
Որի թոփ մեջ կա հրաշքը մեր...

«Եվ այդ մի՛ Մաշտոց անուն» պոեմը հզոր տաղանդի
ստեղծագործություն է, որ գեղարվեստական մտածողությու-
նը հասնում է փիլիսոփայական անտավոր խտացման:

III

Պոեզիայի իմանենա օրենքների ժառանգակալից որոշ
տեսական պաշտպաններ մի վրիպանք անշուշտ թույլ են
տալիս, բանաստեղծության սուբստանցիան դիտելով որպես
հավիտենական ու անփոփոխ մեծություն, որպես թե քնա-
րեթոքությունը քիչ է հավիված իր ինքնավարությանը Երբար-
XX

կելու տեխնիկական առաջընթացի գիտական բանաձևում-
ները: Այս սկզբունքի վրա Սևակի ստեղծագործական ըն-
թացքը մշտապես ուղեկցվել է կրթող բանավեճերով: Տե-
սակետներ են արտահայտվել, թե Սևակը բացառում է պոե-
զիայի ոգին՝ զգացմունքի առաջնությունը հատկացնելով
դատողությանը, թե նա կտրում է ազգային ավանդությունի-
հետ միացնող կապը, վերջապես, թե նա ջնջում է սահմանը
բանաստեղծականի և ոչ-բանաստեղծականի միջև, պոե-
զիայի թեման ու բառապաշարը մղելով օտարոտի ոլորտ-
ներ: Բանավեճերն անարձագանք չեն մնում բանաստեղծին:
Նա հանդես է գալիս թե՛ տեսական հողվածներով, թե՛
ստեղծագործությամբ և հաստատում իր գեղագիտական
սկզբունքները: Ու մինչդեռ գրական ասուլիսներում շարու-
նակվում էր հարց ու պատասխանը, 1963 թվականին լույս
է տեսնում «Մարդը ափի մեջ» ժողովածուն: Հայ պոեզիայի
պատմության բացառիկ երևույթներից մեկն էր դա, գեղար-
վեստական մի իսկական հայտնություն, որ լուծեց Սևակի
ոճի փիլիսոփայությունը և ուղղություն տվեց գրական շարժ-
մանը: Ինչո՞ւմն էր գաղտնիքը, ի՞նչ հատկանիշներ են Սե-
լի քնարերգությունը բարձրացնում դասական կատարելու-
թյան: Ամենից առաջ դարաշրջանի ուժի մեծ զգացողու-
թյամբ: Բայց արդի դարաշրջանի ուժը բարդ ուժ է, որ-
քան անդրադարձնում է ինտելեկտուալ անհատի հոգեբա-
նական ու փիլիսոփայական աշխարհի բարդ կառուցվածքը:
Այս իմաստով Սևակը ընդլայնում է հայ պոեզիայի գեղար-
վեստական հնարավորությունները, բանաստեղծական մտա-
ծողությունը դնում համարձակ ու աներևակայելի փորձու-
թյան առաջ, ստիպում նրան ընկալելու երևույթներ, նկատե-
լու իրողություններ, վերապրելու տրամադրություններ, որոնք
սովորապես բանաստեղծական չեն համարվում: Նա հա-
մարձակորեն փոխակերպում է բանաստեղծականի ու ոչ
բանաստեղծականի ավանդական պատկերացումները, վե-
րանայում պոեզիայի առարկայական արտիբոտները, վե-
րաձևում իրերի, երևույթների թիվն ու դասավորությունը
պոեզիայի գեղարվեստական համակարգում:

Այս տեսակետից «Մարդը ափի մեջ» գիրքը ուղղակի

զարմացնում է բովանդակության անհամարտեղելի լայնու-
թյամբ, բանաստեղծական աշխարհի խոր և տարածական
չափումներով: Ծարքերը հաջորդում են միմյանց, որոճցից
յուրաքանչյուրը բացում է կյանքի մի նոր անկյուն, լուծում
գեղագիտական մի նոր ակզբունք, «Նույն հասցեովը»՝ սիրո,
կարոտի, ձգտումի և երազանքի փիլիսոփայական աշեկո-
ծումներ. «Թոռուցիկ երգերը»՝ կյանքի անակնկալների խոր-
հրդրակոր հանդիպումներ. «Մարդը ասիի մեջ»՝ անհատի
էթիկական կառուցվածքի վերլուծումներ. «Ականջդ բեր
ասեմը»՝ մարդու էությունից պոկված հազարավոր անհայտ
ինչուների իմաստավորում. «Անձրևային սոնատը»՝ տիեզե-
րական ազդանշանի մղձավանջային առեղծվածի մեկնու-
թյուն. «Վերնագիրը վերջումը»՝ էնթազիստակցությամբ կոսմո-
սոս Կատրակների հանդիսակային լուծումներ. վերջապես
«Հարկ հոգեկանը»՝ հավատի ու նվիրումի երզը առ հայրե-
նին: Խոհեղի, մտորումների, առարկաների ու երևույթների
այս անսահման կապերի ու բարդ շարժումների մեջ Սևակի
բանաստեղծական մտածողությունը զարմացնում է անկրկ-
նելի գյուտերով, բաների ու պատկերների անսպառ հստակե-
լումներով, երևակայության հեռաձիգ թռիչքներով:

«Մարդը ասիի մեջ» շարքը ուրույն արժեք ունի Սևակի
գեղագիտական սիրտեմում: Այդ շարքի մտահղացումը ար-
դեն տասնամյակի պատմություն ուներ, և նրա բանաստեղ-
ծական նմուշները լույս են տեսել «Նորից քեզ հետ» գրքում:
Հետագա տարիներին Սևակը լրացնում է այն, տալով նրան
թեմատիկ առարկայություն և գեղարվեստական ամբող-
ջություն, այստեղ իսկ լուծելով պոեզիայի առարկայի, իրա-
կանի ու բանաստեղծականի իր նոր ըմբռնումը: Եվ որքան
էլ առաջին հայացքի տպավորությունը կարող է նշմարել
բանաստեղծական խոսքի հասարակացումներ, այնուամե-
նայնիվ, Սևակը գեղագիտական նոր խնդիր է լուծում՝ պոե-
զիան հանձնելով կյանքի անհայտ ոլորտների քննությանը:
Այստեղ Սևակի ոճի էական առանձնահատկությունները թե-
լադրվում են սոցիալիստական ռեալիզմի պահանջներից և
ներշնչված են քաղաքացիական ազնիվ պատրուով: Եթե
ճշմարիտ է, որ Սևակի գեղագիտական իդեալը եղնում է

հասարակության պատմական օրինաչափությունների գիտա-
կան ըմբռնումից, ապա ակներև է նաև, որ նա հսկված չէ
գաղափարը հանգեցնելու մերկապարսնոց ներթողի կամ
թմրեցնող գոհության: «Հոռետեսության համար չեմ ծնվել և
դեմ եմ հիմար լավատեսության», այս շիտակ, ուղղամիտ և
ազնիվ սկզբունքի վրա է Սևակը կառուցում իր քաղաքա-
ցիական հավատամքը: Մարդուն առնելով «ասիի մեջ», բա-
նաստեղծը թափանցում է նրա հոգու խորքը, տարրալուծում
նրա կառուցվածքի քաղադրությունը և, նրա շահախնդրու-
թյունները դուրս բերելով «եսի» սահմանափակ հետաքր-
քրություններից, չափում այն կյանքի մեծ շարժումներով,
այրում է այն ամենը, ինչ մանր է, չնչին, կաշկանդող և վե-
հացնում բարձր ու ազնիվը, պոետականացնում ճիշտ ապ-
րելու բարոյականը: Եթե սեր է, ապա պետք է լինի անձ-
նագոհ, եթե հայրենասիրություն է, պետք է լինի հատու-
մունք, եթե քաղաքացիություն է, ապա՝ ազնիվ ու մարդա-
սիրական: Իդեալ-մարդու և մարդ-իդեալի տեսակետից
Սևակը և՛ դրժվում է, և՛ հրածարվում, և՛ ցասկոտ է, և՛
անողորք, և՛ առում է, և՛ արհամարհում, ամենուրեք մարդու
էությունը չափում ճշմարտության գաղափարով: «Ատում
եմ», «Ձեռն հարգում», «Վիճում եմ», «Ողբում եմ», «Խու-
սափում եմ» և մնան քերթվածներում Սևակը հանդես է գա-
լիս որպես պատգամախոս-բանաստեղծ.

Ատում եմ ձյունը՝
Թե նա տեղում է առնալս կեանքի,
Եվ մահն եմ առում՝
Թե հյուր է գալիս աղջկատեսիկն,—
Մահից ոչ պակաս՝
Եվ ա՛յն քողարկված մեծատղևտեսիկն,—
Նրա՛ն ու նրա՛նց,
Ովքեր ուրիշի շեմ տունն են քանդում՝
Իրենց պետք եկած գերանի հառնար,
Ովքեր ուրիշի ծառերն են ջարդում՝
Մի բուռ չհասած ծիրանի հառնար,
Ովքեր հառնալքի ծովից են խառում,
Բայց դեպի իրենց լճակն են հոսում...

Էթիկական սկզբունքի տեսակետից բանաստեղծը տար-

որոշում է կյանքի լույսերն ու սովերները, վեճ բացում այն ամենի հետ, ինչը շեղում է իր բնական էությունից, ինչը խաբուսիկ է կամ վրիպանք.

Ես վիճում եմ,
Մե՛կ է՝ ո՛ւմ հետ,
Ինքըս ի՛նձ հետ,
Թե՛ ուրիշի...

Ես վիճում եմ և աստղերից լավերի՛ հետ,
Եթե նրանք տալիս են մեզ աղո՛տ մի լույս,
Բայց ո՛չ կրակ...
Ես վիճում եմ կանաչների ծովերի՛ հետ,
Եթե նրանք դաշտում փտում,
Բայց չեն մտնում
Ո՛չ մի մարագ...

Մարդը հոգու իր բոլոր շարժումներով ու բնավորության դրսևորումներով կանգնում է բանաստեղծի քննախույզ հայացքի առաջ, և նա տեսնում, ունկնդրում է ամեն բան, չափում ամեն ինչի իմաստն ու խորհուրդը, մերժում ստորն ու արգահատելի, վեհացնում ազնիվն ու գեղեցիկը, կասկածում է ու տարակուսում, բայց և հաղթանակում փիլիսոփայական հավատով.

Ինչո՞ւ թաքցնեմ.
Ես ճանաչում եմ ու գիտեմ մարդուն:
Ի՛նչ ասես չկա նրա փակ սրտում:
... Ես նրան հաճախ դատափետում եմ,
Երբեմն նրան նույնիսկ ատում եմ,
Բայց, ամենից շատ, խոր հավատո՞ւմ եմ:
... Ես հավատում եմ հավատի՛ն մարդու՝
Իմ ա՛յս հավատին...

«Մարդը ասի մեջ» գրքում նոր ուժով դրսևորվեց Սեափի բանաստեղծական մտածողության փիլիսոփայական լարվածությունը: Բանաստեղծության մեջ նա համատեղեց բոլոր զգայությունների գործակցությունը, ուր ոչ միայն գիտելիքն է ի սպաս դրվում պոեզիայի ծառայությանը, այլև տեսողական ու զգացական էներգիան: Այսպես, նա ստեղ-

ծեց բանաստեղծական միջնորդրոտի այն թանձրացումը, որը ձև է առնում մտքի և զգացմունքի ինտելեկտուալ բաղադրությամբ:

Ետ-ետ են գնում պատերը հանկարծ,
Անվերջ հետանում,
Դառնում հորիզոն,
Թե՛ հորիզոնն է այնքան մտունենում,
Որ եթե ուզեմ,
Որպես նոր կախարդ,
Իմ զույգ ձեռքերով կարող եմ հունցել
Նրա կապույտը՝
Խմորի նման...
Աղմուկ ու ժխոր ողողում են ինձ,
Բայց ինձ չեն կպչում,
Ինչպես ձկանը՝ ջուրը օվկիանոսի...

— Իմ... լռությո՛ւնն է:

Հոգևած լռության բանաստեղծական մտապատկերը, ուղղակի կառչած չէ առարկայական հասկացության և ենթակա չէ տրամաբանական ապացույցի, սակայն էապես ստեղծում է այն պատրանքը, ինչը ատերևույթ թվում է անհասկանալի:

Սեափի պոեզիան չի որոնում զգացմունքի պահը, այլ նրա պատմությունը, չի վերապրում տրամադրության անփոփոխ դրությունը, այլ նրա շարժումը, չի ապտում հոգեբանության ավարտվածությունը, այլ նրա դիալեկտիկական.

Հանգստացրո՛ւ ինձ,
Հանգստացրո՛ւ...
Օգնի՛ր, որ ցավը...
Չի՛ անցնի ցավըս:
Գուցե պետք էլ չէ, որ անցնի ցավը:
Նա էլ է ծնունդ,
Ինչ-որ երեխա
Եվ... իր ապրելու իրավունքն ունի...
Օգնի՛ր, որ ցավիս ետևո՛ւմ պահվեմ.
Հանգստացրո՛ւ ինձ,
Հանգստացրո՛ւ...

Թվում է, թե սա և՛ սկիզբ է, և՛ ավարտ, գուցե նա մի հավաստիացում, կամ մի թախանձանք.

Ինչի՞ հասար է այս երկնամաքը,
Չէ՞ որ տանջվել եմ ես ազնվորե՞ն:
Թո՞ղ որ ամե՛ն բան բաց պատկերված չէ,
Սակայն ամե՛ն բան պատկերացված է:
Ինչ-որ հնարքով կողպի՞ր մտքերս.
Հանգստացրո՛ւ ինձ,
Հանգստացրո՛ւ...

Բայց սա էլ դեռ ավարտ չէ. այնտեղ, ուր վերջանում է բանաստեղծական կառուցվածքի մի որոշ ըմբռնում, Սևակի համար սկսվում է որոնումների ասպարեզը: Եվ տարածվում է բանաստեղծությունը՝ մտորումներ են հաջորդում, դրույթը փոխվում է հակադրության, ապա հանգուցվում համադրության, նոր խոհեր ու հարցումներ են ծագում, որոնք մտքի ու երևակայության ալիքները տանում են դեպի փիլիսոփայական անափ հորիզոններ.

Հանգստացրո՛ւ ինձ՝
Չգիտե՛մ ինչով:
Գուցե՛ ոչնչով:
Էլ չկա՛ հրաշք:
Իսկ դու կարող ես հրաշք ստեղծել
Թարուն երազված կետկետուն թալիտ հնչուն մազանքով՝
Իմ շրջակայքում,
Փռչով խավապատ հայելու վրա՝
Քո փորագրիչ-մկարիչ մատի մի խզրզանքով,
Որ անան լինի անհայտ մի լեզվի ճշմարտի:
Իսկ սա մի՛շտ ունի թալիսմանի ուժ...

Տո՛ւր ինձ մի խորհուրդ,
Խորհուրդ այնպիսի՞,
Որ ո՛չ մի բառով չի բռնադատվում:
Էլեկտրագրի՞ր մի գալարագիծ կամ մի լուսալիք,
Ինչպես անում են ճշգրիտ կոչված սարքերը միայն:
Թարգմանությունը մի՛շտ սպանում է:
Քե՛զ մի թարգմանիր.
Ի՛նձ հանգստացրու,
Հանգստացրո՛ւ...

Սևակը համարձակորեն փոխակերպում է պոեզիայի գեղարվեստական պեյզաժը: Խախտելով կառուցվածքային համաչափության սովորական օրենքները, բանաստեղծը նոր ստուգության է ենթարկում աշխարհի իմանալիության ու

անիմանալիության բանաձևերը, երևույթների օբյեկտիվ կառուցվածքի մեջ նոր նշանակություններ հայտնաբերում: Բանաստեղծական մտորումների ոլորտն են առնվում հասկացություններ, որոնք ենթակա չեն չարիման, կասկածող հարցումի են ենթարկվում առարկայական աշխարհի մշտապես սահմանված իմաստները:

«Արդի բանաստեղծության հիմնական տիպարը,—գրում է Սևակը,— երաժշտական տերմինով ասած, ես համարում եմ ո՛չ թե երգային մտածողությունը, այլ համանվագայինը (սիմֆոնիզմը): Ո՛չ թե մենաձայնությունը, այլ բազմաձայնությունը... Իսկ սիմֆոնիկ զարգացած երաժշտությունը ոչ թե բացառում, այլ ենթադրում է նաև այն, ինչ կոչվում է դիսոնանս, որ բանաստեղծության տիտղոսավոր և անտիտղոս գնահատողները հաճախ կոչում են «կուպիտ տեղեր» կամ «արձակայնություն»...

— Իսկ ինչո՞ւ և անպատճառ սիմֆոնիկ,— կարող են հարցնել իրավամբ: Պատասխանի համար պետք է դիմել ո՛չ թե ինձ, այլ դարին, ավելի ճիշտ՝ դարի ժամանակակից պատգամախոսին, որ կոչվում է քվանտային տեսություն, հարաբերականության տեսություն, ատոմային էներգիա, հրթիռ, կամ արբանյակ, ինչպես կուզեք՞!»¹:

Այս անհրաժեշտությամբ է Սևակը «խախտում» բանաստեղծության դասական համաչափությունը, տրամաբանական ուղղագծությունն ու առարկայական հաջորդվածությունը ենթարկում բարդ ու «անկանոն» դասավորության.

Լռություն է: Խորունկ, Խորհրդավոր:
Ամե՛ն ինչ է լռել: Եվ լռել է այնպես,
Ինչպես բառարանում բառն է լռում:

Եվ գիշերը չունի տասներկու ժամ,
Այլ կրկնակի: Խոտի թարմ թուրմունք է գալիս
Այս ասֆալտի՞ց արդյոք,
Թե՞ այս տղրամվայից,
Որ ձգվել է հիմա լուռ փողոցում՝
Ինչ-որ հեքիաթական թրթուռի պես:
Ուրեմն անջատված է հոսանքն էլեկտրական:

¹ «Գրական թերթ», 1966, № 2:

Բազմաթիվ հասկացություններ են կուտակվում մի պահի ընկալումներում, երևույթներ են համատեղվում, որ գուցե կարողանան պատասխան որոնել ինչ-որ անհայտի:

Ոչ մի հասկացություն այստեղ վերջապորված ու բացարձակ թվաբանական մեծությունն չէ: Եվ եթե առկա են տրամաբանական հավասարումներ, ապա դրանք միայն անհայտներով հավասարումներ են, ուր մեկ անհայտը պատասխան է որոնում մի այլ անհայտի մեջ, իսկ ստեղծվածների կոահումները ենթարկում իմաստավոր պարադոքսների:

Տոտորդատեր չեմ ես: Բայց աչքերիս դիմաց
Ինչ-որ մի գնդակ է անվերջ կաղում-խաղում:
Խենթանում են այսպե՛ս: Գնդակն ի՞նչ գործ ունի
Ի՛նչ հետ, լուռությամբ հետ և մեր անջատման հետ...

Եվ այս սեր կոչվածը գուցե սեր չէ թնամ,
Այլ շչակի ձայն է, կայարանի աղմուկ,
Եվ կանացի ձեռք է՝ ճյուղի նեան ջարդված...

Տեսնես թե աշխարհում կա՞ գեթ մի կենտ լեզու,
Որ չունենա իր մեջ այս «անջատվել» բայը:
Թե կա՞ ես փոխում եմ ազգությունս...

Կա՞: Պատասխան չկա: Լուռություն է:
Ծիշտ է, որ պատասխան իրոք չկա,
Բայց և լուռությամբ չէ: Հանատարած ճի՛շ է:
Հանատարած կա՞նչ է: Հանատարած գոռո՞ց...

Ինչպիսի անակնկալ զուգադրություններ. և ո՞վ գիտե, ենթագիտակցական ինչ հետավոր գրգիռներ են առիթ տալիս ֆուտբոլի գնդակը խորհրդանշելու «լուռության» ու «անջատման» գաղափարով, սեր հասկացությունը համադրելու «շչակի ձայնին» ու «կայարանի աղմուկին», կամ բառարանի լուռության մեջ ունկնդրելու «հանատարած ճի՛շ» և «համատարած գոռոց»:

IV

Սևակը պատկանում է այն բացառիկ տաղանդների կարգին, որոնց յուրաքանչյուր նոր գիրքը նախորդի «հեր-
XXVIII

քունն է» հանդիսանում, ասել է թե ստեղծագործական ինքնահաղթահարումը: Եվ այն, ինչ գրական շրջաններում աներևակայելի էր թվում «Մարդը ափի մեջ» գրքից հետո, Սևակը լուծեց այնպիսի հասարձակությամբ, որ կարող է բացատրվել միայն անհավանականության օրենքով: «Եղիցի լույս» (1969) ծողովածուն ոչ միայն որակական նոր ստեղծանի է բարձրացնում Սևակի բանաստեղծական արվեստը, այլև մի յուրօրինակ ծրագիր-հանգամանակ է առաջադրում հայ քնարերգությանը: Իր գրական-պատմական նշանակությամբ դա թերևս նախօրինակ կարող է ունենալ միայն Եղիշե Զարեանցի «Գիրք ճանապարհին»: Ինչպես Զարեանցի գիրք-պատվիրանը, Սևակի «Եղիցի լույսը» նույնպես իր հարցասիրտություններով դուրս է գալիս պոեզիայի լուրջ շրջանակներից և ակնկալում հասարակական ու իմացաբանական համապարփակ ոլորտներ, բանականության որոնումները նետելով դեպի տիեզերական անհայտը: Այստեղ նույնպես խաչաքելվում են պատմականն ու փիլիսոփայականը, չափում երկրագնդի կշռույթն ու «դարի հիվանդությունը»: Կարծես արարիչը բանաստեղծի ճակատին խառանել էր կիկլոպյան աչքը՝ տեսնելու աներևույթը, կոահելու անհայտը, քննելու իրերի բնությունը: Հղացումների որպիսի՝ համարձակություն, մտածողության ինչպիսի՝ զանգվածային կուտակումներ, թափանցումների որպիսի՝ անհատակ խորություն: Մտքի և զգացմունքի տարերքն ամենուրեք քանդում է չափի ու ձևի ամեն մի ստանդարտ, ստեղծում «անբանաստեղծական պարադոքսներ», որպեսզի ի հայտ բերի նշարիտ բանաստեղծության հնայքն ու գեղեցկությունը: Երևի այստեղ պիտի որոնել հայ քնարերգության արդի էտապի այն խորհուրդը, որ Սևակը բնորոշում է որպես «անցման հասակ»՝ «բանաստեղծական անբանաստեղծությունից» դեպի «անբանաստեղծական բանաստեղծություն»: «Իսկ բանաստեղծական անբանաստեղծության մասին խոսելիս, — գրում է նա, — ես նկատի ունեի հույզի ու մտքի այն արտառոց սահմանազատությունը, որ տառնաձայններ շարունակ թագավորել է մեր բանավոր ու գրավոր խոսքում՝ ստեղծելով պատրանքը այն բանաստեղծու-

թյան, որ փաստորեն բանաստեղծության հետ ոչ մի կապ չունեն... «Անբանաստեղծական բանաստեղծության» իմ պահանջը, այսպիսով, այլ բան չէ, բան ճշմարիտ բանաստեղծության պաշտպանություն, ընդդեմ փուչ և ճոճան, գանգրահներ ու ուռուցիկ բառերի ոտանավորչության¹:

Մեկ անգամ չէ, որ Սևակը բանաստեղծի իր կոչումը իմաստավորել է պատմաբանի խորհրդով: Նա, հիրավի, պատմաբան էր և իր պոեզիայում արտացոլել է «հետույստե-րազմյան սերնդի» ճակատագիրը՝ բարդ ու հակասական դրոճումներով, էթիկական ու հոգեկան կառուցվածքով, աշխարհայացքի անկասելի սուաջընթացով: Լինելով մեծ անհատականություն, նա իր մտորումների ոլորտն առավ ժամանակի մեծ անդրադարձումները և դարձավ դարաշրջանի բանաստեղծը՝ այս հասկացության և՛ գրական-գեղարվեստական, և՛ քաղաքացիական նշանակությամբ: Գեղագիտական իր հանգանակը Սևակը ձևավերպել է դեռևս «Ամմահները հրամայում են» գրքում՝ «Կյանքին նայել միայն բարձունքներից ապագայի»: Այս տեսանկյունից միայն կարելի է մեկնաբանել Սևակի պոեզիայի ֆիզիկական ու քաղաքական քարտեզը: «Եղիցի լույս» գրքում Սևակի ներաշխարհը, հիրավի, ցուցադրում է անհամաչափություններ, լույսերի ու սուվերների խտացված արձակումներ, տազնապներ ու ջղաձգումներ, սակայն դա բացատրելի է այնքան, որքան մեծ տարածությունների վրա անխտառափելի է ուղեֆի անհամաչափությունը, իսկ ալիքների անսահմ տարերքը՝ օվկիանոսներում: Սևակը դեմ առ դեմ և ամբողջ հասակով է կանգնում երկրագնդի հանդիման, նա չի որոնում խաղաղ անկյուններ ու հովվերգական եզերքներ, ուստի և արտաքին աշխարհի ազդակները կրում է իրենց ամենախիստ, անհամասեռ, աններդաշնակ, հակասական գույներով ու շարժումներով:

Բանաստեղծն աստված չէ, ուրեմն և արարող, բայց աստվածները նրանց կարգել են իրենց քարտուղար, որպեսզի թարգմանեն խորհուրդները տիեզերական: Այսպես

է Սևակը հասկանչում բանաստեղծի կոչումը: «Աստծու քարտուղարը» շարքում նա խոստովանություններ է անում, ինչ-որ տեղ գտնում բանաստեղծի ծնունդը՝ «փրկություն հայցող» այն երկտողի սվանդով, «որ ծով է նետում Քավորը մեռնող», կոչում նրան «ժողովրդի ինքնակամ ծառա» և «սուտը հերքող» ճշմարտության մունետիկ: Բայց բանաստեղծները նաև նրանք են՝ «ույթ հագար և ութ հարյուր տարի» ճառագայթային ախտով այդ հիվանդները:

Ովքեր մեռակության մեջ

Միանգամից են ողջ մարկության հետ նստում գրույցի.

Լոկ նրանք,

Ովքեր այս երկրագնդի պտույտն զգում են կրունկով իրենց

Եվ արմըտիքի ամուն են զգում իրենց ափերով...

Ճառագայթային այս ախտով էր հիվանդ Պարույր Սևակը: Նրա բոլոր զգայարանները գործում էին գերազույն լարումով, և բնագրական սուր ռեակցիայով, երևակայության բորբոքը հասնում է հայտնատեսության («Ես՝ անկապեր խլիրտների թվացույց և մասնագետ հոգեհարցման»), փորձում վերծանել անքննելին («Ես՝ հեղինակ պարակառն գրքերի, և չգրված օրենքների վերծանող»), գուշակել մեծությունների հարաբերական կախվածությունը («Ես՝ նոր գուշակ ըստ սովերի և շուքի») և հավաստիանալ որպես արդարության ավետաբեր («Ես՝ այդ ստի ախպների սքր-բազիր և ուշացող արդարության խմբագիր»):

Որպես մտածող ու գեղագետ Սևակը բարդ երևույթ է և անշուշտ հակասական: Նրա հայացքների սխառնը երբեմն դեմ է առնում փակուղիների, անորոշ դեգերումների, վարանումների ու կասկածների: Սակայն Սևակը կյանքի փիլիսոփան է և ոչ նրա տարեգիրը, ուստի և նրա ներքին հակասությունները կարելի է բացատրել միայն նույն փիլիսոփայական տեսադաշտի վրա: Սևակի գեղագիտական իդեալն ու էթիկական կոնցեպցիան պատասխաններ են որոնում արտորակցիայի եմթարկված կատեգորիաներում: Ահա թե ինչու նրա գեղարվեստական մտածողությունը առարկաները հանում է իրենց իրական լինելիությունից և եմթարկում փոփոխիկ նշանակության, երևույթները դիտում

¹ «Առօրյա» գրականություն, 1971, № 2, էջ 20—21:

բնապատմական մեծ տարածության վրա, ձեռք մեկնում թիրջիային և նորակերտում հոգու արժեքների հազարամյա ավանդները:

Սևակը գիմլած էր հասարակական ֆորմացիաների պատմական օրինաչափությունների վերաբերյալ գիտական աշխարհայացքով և խորապես նվիրված էր կոմունիզմի գաղափարին: Այս իդեալի տեսակետից էր նա վերլուծում կյանքը, բննում իրերի բնությունը, բաժանում լույսերն ու ստվերները: Այս իմաստով «Դիմակներ» և «Դարակետի պարզվածները» շարքերը բանալի են տալիս բացահայտելու բանաստեղծի հայացքների ուղղությունն ու գեղագիտական կոնցեպցիան: «Դարակետի հիմնը» բանաստեղծական մի ինքնատիպ էսքիզ է, ուր Սևակը ուրվագծում է մեր հասարակության կետարյա պատմությունը: Պատմական հեռանկարի մեջ բանաստեղծը հպարտությամբ է խոսում իր սերունդի անցած ճանապարհի մասին, սերունդ, որ դժվար փորձություններում իր լինելությունը հաստատեց բարոյական մաքրությամբ ու գաղափարական հստակտով:

Մենք ծնվել ենք, աշխարհ եկել
Ո՛չ թե թվալ — երևալու խաբեությամբ,
Այլ լինելու՛,
Ա՛յն լինելու, ինչ կանք իրոք:
Մենք ծնվել ենք, որ մարդկության
Հազար ու մի «ինչու»-ներից գունե մեկի
Հարցապնդող աչքում միտենք
Մեր գունե մե՛կ պատասխանը
Եվ դրանով գունե մաս-մաս վերադարձենք
Օտարացվող էությունը մեր մտքերի,
Որ չխամրեն սրանք այնպես, կարծես իսկույն
Չորացնում են ծծողական կոչվող թղթով
Եվ մեզ տրված մեծությունից
Թողնում միայն մի ճմրդված թղթի կտոր,
Որ կոչվում է «Ստացական»...

Սևակի գեղագիտական իդեալը որոնում է բանական մարդուն: Իր սերունդի հաղթանակը նա դիտում է որպես բանականության հաղթանակ, այն բանականությունը, որ հերքեց երկնքի աստվածների առասպելը և հեզունեց երկ-

XXXII

րային կուռքերի ամենագործությունը: Բայց նույն բանակա-
նությունը երկրագնդի մակերեսի վրա տակավին ենթակա է բռնադատության: Սևակի հոգու մեջ բեկվում է անհանգիստ, ամենօրյա հակասություններից ցնցվող մարդկության նա-
կատագիրը: Հակասությունների, կրքերի, նյութապաշտ մը-
ղումների աշխարհը խախտում է բանաստեղծի հոգեկան ան-
դորրը, համակում նրան ծանր թափեծով:

Մի ծանրափոր թափած էլ հիմա
Միպել է իմ մեջ, ինչպես անձավում,
Եվ հոշոտում է իմ էությունը:

Իրերն ու առարկաները դեֆորմացիայի են ենթարկվում, և բանաստեղծը փորձում է վերստին ստուգել նրանց կա-
ռուցվածքը, բացել երևույթի ու էության, արտաքինի ու ներ-
քինի համաչափությունը, փարատել իրերի իռացիոնալ կախ-
վածությունը և կարդալ նրանց ճշմարիտ բնությունը:

Իրերի դե՛մքը:
Իրերի դե՛մքը...

Իրերն ապրում են մի բոլորովին անծանոթ կյանքով,
Լոկ իրե՛նց համար:
Մի՛միայն իրենց:
Մինչդեռ մե՛զ համար
Նրանք պարզապես թատրոն են խաղում՝
Հե՛նց որ, քանի դե՛ռ նայում ենք նրանց:
Իսկ երբ չե՛նք նայում,
Հենց որ չենք նայում՝
Նրանք հանում են դիմակներն իրենց
Ու ծաղրում են մեզ՝ լեզու հանելով:

Իմացության հարաբերական ու բացարձակ սահմաննե-
րը ինչ-որ մի տեղ դեմ են առնում անհասկանալիությանը և առիթ տալիս առեղծվածային ինչունների, որոնց հանդեպ
անգոր է դառնում նույնիսկ բանականության հրաշքը՝ «հաշ-
վիչ մեքենաներն» ու «ճզգրիտ սարքերը», չէ՛ որ սրանք
տակավին անկարող են չափելու սիրած աղջկա շիկնաճրի
«ջերմամիջուկային բռնկումը», մայրական զգվանքի էներ-
գիան, կարոտի բաղադրությունը, հիասթափության գիծը և
այն խորհուրդը:

KKKKK

● Ե քեթեմբերյան խորությունն արդյոք
Չի՞ կապվում բնավ
Ա՛յն ահագնացող պայծառների հետ,
Որ կատարվում են հիմա աշխարհում
Փվ վե՛ր աշխարհից:

«Ի՞նչ է սպասվում այս մոլորակին», «Ի՞նչ է լինելու այս
աշխարհի հետ», այս տազնապալից հարցերի հանդեպ հու-
մանիստ բանաստեղծի էթիկան արդեն ցուցադրում է իր
անզորությունը, և ապավինում ինչ-որ ձանձրույթի ու հոգ-
նածության.

Եվ ամենքս ենք հիմա կիսով մեճակ,
Եվ ամենքս ենք հիմա կիսով տխուր՝
Հոգնած մեր իսկ բոլոր շարժումներից,
Եվ ձևերից ամեն
Եվ մտքերից բոլոր...

Սևակի էթեոտիկական իդեալը, սակայն, գտնում է ելքը:
Պատմության, դարերի փորձի մեջ բանականության հաղ-
թանակը խորհրդանշող բանաստեղծը կառուցում է մի ու-
րույն փիլիսոփայական սիստեմ և ազդարարում աշխարհի
վերածնունդը: «Եղիցի լույս» շարքում բանաստեղծը լույսի
ու խավարի նոր արարչության է կոչում տիեզերքը և «նոր-
օրյա աղոթքով» ավետում նրա վերստին նորոգությունը.

Արդեն 10 տարի, 110 տարի, 1010 տարի
Ես վախենում եմ,
Ծա՛տ եմ վախենում
Բյուրավոր ու բո՛ւք հավատացյալից,
Բյուրատեսք ու սո՛ւտ հավատացյալից:
Եթե աստված եք՝
Փշեցեք նրանց բոլոր մտերը,
Մարեցե՛ք նրանց կանթեղներն ամեն,
Հանգցրե՛ք նրանց ջահերն այլազան,
Որ... Եղիցի լո՛ւյս:

Արարողի իրավունքով բանաստեղծը վերակերտում է մի
նոր աշխարհ («Եվ նոր աշխարհ եմ ստեղծում հիմա»),
ներդաշնակ ու բարի, բարբառում մարդկային բանականու-
թյան առաջին կապը՝ «Այբ բեն», միացնում մարդկանց
XXXIV

սուրբ հավատով և «շաղատան առափնի» գվարթ լույսի
թարմությանը ողջունում արեգակի ծագումը:

Լո՛ւյս, լո՛ւյս գվարթ,
Ծաղվի՛ր,
Մաղվի՛ր,
Թաղվիր այնպե՛ս և այնքան խո՛ր,
Որ մենք չապրենք՝ ինչպես ձուկը
Իր մշտամուր — անլուսամուտ պետության մեջ,
Որ քո հմուտ-ամենամուտ շողերի տակ
Մածկամիտ ջուրն անգամ դառնա անկեղծ-հասակ,
Եվ անաղմուկ քո զարկերից ու քո տաքից
Զթրծըված ամեն երազ իսկույն ճաքի
Ու վերերգվի մինչև անգամ ա՛յդ ճաքոցով
Այն եղանակը պարզ ու բարդ,
Որ հնչել է աստվածների ծննդի հետ.
«Լո՛ւյս, լո՛ւյս գվարթ»...

«Ռոջույնի քմայքները» շարքում բանաստեղծը մաղթանք-
ներ է շնորհում աշխարհին, միացնում մարդկանց սուրբ
մտերմությանը: Հնչում է «բարևը»՝ աշխարհը ներդաշնակող
բարության շաղկապը, ծագող արշալույսների հավիտենա-
կան առասպելները հաստատում «բարի լույսով», բնության
հարաշարժ և ինքնակերտվող նորոգումը պսակում «բարի
աջողումի» մաղթանքով: «Բարի իրիկունը» արձագանքում
է հեռավոր մտերմի կարոտը, «բարի գիշերն» ավետում
ալեկոծ ու անհանգիստ հոգիների խաղաղությունը, երս-
զանքների ու սպասումների տվայտանքը փարատում «բարի
գալուստով», հավիտենության անդարձ ուլևորի անհայտը
խաղաղում փիլիսոփայական «բարի նաճապարհով»:

Լույսի, բարության շռայլ պարզակներով նորոգելով տիե-
զերքը, Սևակը մաքրության է կոչում աշխարհը, այն մաք-
րությունը, որ ժպիտի ջերմությամբ է գեղեցկացնում, թար-
մանում մեխակի բուրմունքով և լոկ մի այրուբեճով երկնա-
յին ազդանշանի ստեղծվածը թարգմանող սոխակի պարզու-
թյամբ.

Մաքրություն է պե՛տք,
Որ բարերն անգամ
Ներթնսույես զգամ

Իրենց երթեմքի հեղուկ վիճակում,
Որ արտաշնչենք բույսերն էլ... արև՝
Եվ ո՛չ թե միայն անտես թթվածինն,
Որ մարդն էլ իրեն լավ զգա այնպես,
Ինչպես մեղեդին՝ վսեմ տաճարում,
Գուցե՞ր՝ հանճարեղ կտավի վրա,
Եվ խաղալիքը՝ մանկան ձեռքերին...

«Նորից չեն սիրում, սիրում են կրկին» շարքում Սևակը առի՞նքս ասում է իր սիրո քնարերգության մատյանը: Նախորդ շրջանի պոեմներում ու բանաստեղծական շարքերում նա արդեն կերտել էր իր սիրո բիրիլակները: Այս նոր շարքում բանաստեղծը արտասանում է չափածո խոսքը, որոնում անհայտ մնացած թրթիռը, չափում նրա ներքին սեյսմիկ շարժումները, ձգտում է պարզ տեսնել այն, ինչը սովորական է թվում, բայց մնում է անբացատրելի, ինչը բնական գրգիռով է արտահայտվում, բայց լուծում է «հոգեկան ժամանակի» անհայտ առեղծվածը.

Իմ ուզածը...

Իմ ուզածը կարծում եք թե մի մեծ բա՛ն է:

Ես չեմ հայցում երջանկություն,

Չէ՛:

Տանջում է ինձ հասարա՛կ մի ցամկություն՝

Պա՛րզ տեսնելու,

Պա՛րզ տեսնելու ցամկությունը...

Եվ ո՛չ միայն խավարի մեջ պարզ տեսնելու,

Այլ մինչև իսկ կրքի պահին

Պա՛րզ տեսնելու ա՛յն սովերը,

Որ հիմավորք արևային ժամացույցի սլաքի պես

Պիտի նշի ժամանակը մեր հոգեկան՝

Այնչտային հաստատելով կամ հերքելով:

Բանաստեղծը սիրով է շաղկապում տիեզերքը, առարկաների շարժումը գոյանում է սիրով, նպատակը սկիզբ է առնում սիրուց, ձգտումը ինքը սերն է: Այն, ինչ տիեզերական է և ծնունդ է առել բնության հետ, որպես հյուսիսի ներքին բաղադրիչ, ինքնին հավիտենական է ու մշտահույով, ուստի և «նորից չեն սիրում, սիրում են կրկին».

Մի՛շտ, ամե՛ն անգամ պաշարում է քեզ

Նույն զգացումը անճեղք ու անդուռ,

XXXVI

Եվ հասկանում ես, որ մարդն, ի վերջո,
Նորի՛ց չի սիրում, սիրում է կրկի՛ն,
Քանզի կա մթին մի կախյալություն
Չդի և արյան, հոգու և կրքի...

Բանաստեղծը ձգտում է սիրո մեջ որոնել հավիտենականը, գտնել այն իր նախնական, բնական թրթիռի մեջ. նա թախանձում է սիրած էակին թողնել քմայքները, վանել իրենից այն, ինչ պայմանական է, միացնել 40-ը 4000-ից բաժանող տարածությունը և վերստին զգալ նախնականի ամենահաղթ մտերմությունը.

Բացվի՛ր:

Բացվե՛նք,

Որ արթնանա

Մեր հոգու մեջ դարեր Գիրհող

Մտերմությունն ամենահաղթ,

Եվ մենք՝

Բռնած իրար ձեռքից,

Ե՛տ ճամփորդենք՝ հեքիաթի պես՝ դեպի այնտեղ,

Որտեղ էինք մի 40 կամ... 4000 տարի առաջ,

Եվ այնտեղից նո՛ր սկսենք

Մանապարհը մեր նո՛ր սիրո.

Վերադառնանք մենք... դեպի մեզ,

Մենք... դեպի մեզ....

Բանաստեղծը նորից դիմում է բիրիլային: Մի ժամանակ Սուլամիթան էր անձնավորում սիրո իր տենչանքը, այժմ նա որոնում է Մարիամին՝ որպես սուրբ զգացմունքի և հավերժական ձգտումի տիպար: Ու նա թախանձում է Մարիամին՝ սիրուից իրեն, խաղաղել իր պեկո՛ծ էությունը հոգու հաշտությամբ.

Դժգոհությունից ես շա՛տ եմ դժգոհ:

Օգնի՛ր ինձ, Մարիա՛մ,

Եվ ասեմ՝ ինչո՛վ.

Բարեխոս եղիր ի՛մ և ի՛մ միջև,

Որ բանն ավարտվի ինքնահաշտությամբ:

Ես խոովել եմ նաև աշխարհից.

Ե՛կ ու վերստին հաշտեցրո՛ւ դու մեզ,

Թե չէ ես այսպես ապրել չե՛մ կարող:

XXXVII

Պարույր Սևակը նաև բանասեր-հայագետ էր: Մի հանգամանք, որ առանձնահատուկ նշանակություն է ստանում նրա անհատական կարողություններում, դա հայոց լեզվի հմուտ իմացությունն է: Նա գիտեր մայրենի լեզուն ո՛չ միայն գեղարվեստորեն, այլև գիտականորեն, գիտեր նրա պատմությունը, կառուցվածքը, զարգացման օրենքներն ու օրինաչափությունները: Դասական գրաբարին, միջին հայերենին, արևելահայ և արևմտահայ գրական լեզուներին նա տիրապետում էր կատարելապես, որը նրան հնարավորություն էր տալիս անդրադառնալու հայագիտության ամենատարբեր հարցերի, տեսակետներ առաջադրելու ամենատարբեր խնդիրների վերաբերյալ: «Բաց նամակ բառարանը կազմողներին», «Հայ լեզվի մաքրության մասին», «Պահպանենք և հարստացնենք մայրենին», «Արժեքավոր, թե՛ խոտելի դասագիրք» և այլ հոդվածներում Սևակը արծարծում է հայոց լեզվի տերմինաբանության, քերականության և բառապաշարի գիտական մշակման հարցերը:

Սևակի գիտական հետաքրքրությունները առավել արգասավոր եղան հայոց հին և միջնադարյան գրականության ասպարեզում: «Հանձարեղ սիրերգներ», «Եղավ, որ լինենք», «Թրի դեմ՝ գրիչ», «Գրիգոր Նարեկացի» հոդվածներն ու «Սայաթ-Նովա» (1969), ծավալուն մենագրությունը, «Սայաթ-Նովան և միջնադարյան տաղերգուները» անավարտ հետազոտությունը ցույց են տալիս Սևակի խորիմացությունը հայ միջնադարյան մշակույթի բնագավառում: Գրականագիտական բացառիկ արժեք է ներկայացնում «Սայաթ-Նովա» ուսումնասիրությունը, որ հետազոտողը բանասիրական ու գեղագիտական քննության է ենթարկում հանձարեղ բանաստեղծ-աշուղի ստեղծագործությունը:

«Որքան Արևմուտքում, առավել Արևելքում,— գրում է Սևակը,— սկսած անհիշելի ժամանակներից, բոլոր դասերի ու դասակարգերի հատուկ սերն էին վայելում ժողովրդական երգիչները: Հունական ուսպաղների ու Ֆրանսիական տրուբադուրների, գերմանական մայստերզինգերների ու կելտա-XXXXVIII

կան բարդեթի արևելյան բահուսակիցներն էլ իրենց սրտաբուխ ու ջերմ, սուր ու խայթիչ, ինչպես նաև արդար ու իմաստուն խոսքն էին տարածում սեփական երգ ու նվագով, մրցում էին իրար հետ ժողովրդական հանդեսների ժամանակ, հրապարակներում ու հասարակաց վայրերում, խրճիթներում ու պալատներում: Արևելյան համարյա թե բոլոր երկրներում էլ ուշ միջնադարում նրանք կոչվում էին մի շատ հատկաճշակա՛ն բառով՝ աշուղ, որ նշանակում էր սիրահար:

Հանրահայտ է, որ սերն էր նրանց երգերի հիմնական մտտիվը: Հիմնականը, բայց ոչ միակը: Այդ «սիրահարները» սիրահար էին նաև նշմարտության և արդարության, բարու և գեղեցկի: Ժողովրդի լեզուն ու քերական էին նրանք՝ անարդարությունների և չարությունների այն ժամանակաշրջանում, որ մի բառով միջնադար է կոչվում, բայց որ երկարամտաբան հազարամյակից ավելի՞»:

Այս տեսադաշտի վրա Սևակը լուսաբանում է Սայաթ-Նովայի ստեղծագործությունը՝ պատմական, հոգեբանական, փիլիսոփայական ու էսթետիկական համարժեքների միասնությամբ, առաջադրելով սկզբունքներ ու ընկալումներ, որոնք գիտական կարևորություն են ստանում հայ միջնադարյան պոեզիայի ուսումնասիրության տեսակետից:

«Սայաթ-Նովա» մենագրությունն արդեն կրում էր գիտական մի առաջադրույթ, որը պիտի ստիճ հանդիսանար մի նոր հետազոտության՝ «Սայաթ-Նովան և միջնադարյան տաղերգուները»: Այդ հետազոտությունը մնաց անավարտ, սակայն առկա հատվածները ցույց են տալիս, թե ինչպիսի խորակրկիտությամբ էր գրողը տիրապետում միջնադարյան պոեզիայի իմացությանը և ինչքան թաքմ և ինքնատիպ ձևով է ընկալում նրա ոգին ու արվեստը:

Սևակը բազմիցս անդրադարձել է հայ դասական և սովետական գրականության հարցերին, հոդվածներ ու հետազոտություններ նվիրել գրողներին, բնութագրել նրանց ստեղ-

Ճագրծությունը: «Տերյանը պահանջում է», հայ բնաբեր-
գության Վահագնը» (Դուրյանի մասին), «Հայ նոր բնաբեր-
գության հիմնադիրն ու առաջին դասականը» (Պեշիկթաշ-
յանի մասին), «Ասպետորեն անկրկնելին» (Միսմանթոյի
մասին), «Թումանյանի հետ», «Զարենցը և արդիականու-
թյունը», «Բանաստեղծուհու սրտաբաց գրույցը» (Ս. Կա-
պուտիկյանի մասին), «Գիրք լինելիության» (Վ. Խեչումյա-
նի մասին) և այլ հոդվածներում նա խոր և գիտականորեն
ըմբռնված մեկնաբանություններ է տալիս հայ գրականու-
թյան անվանի դեմքերի սրեղծագործությանը, առաջադրում
ինքնատիպ տեսակետներ, բնորոշում նրանց արվեստի ա-
ռանձնահատկությունը:

Բացառիկ հետաքրքրություն են ներկայացնում Սևակի
հրապարակախոսական ու տեսական-քննադատական հոդ-
վածները: «Ամենաերջանիկ մարդը» (Լեւինի ծննդյան 90-
ամյակի առթիվ), «Ինչպես մի կաթիլի մեջ», «Դեպի մեծ
ողեծիր», «Ազգային ոռմանտիզմը և իր մեկնաբանը», «Ազ-
գային սնապարծություն և ազգային հպարտություն», «Հա-
նուն և ընդդեմ «ռեալիզմի նախահիմքերի», «Քննադատու-
թյունն այլևս հավելված չէ», «Ինչը, ինչպեսը և որպեսը» և
մի շարք այլ հոդվածներում ու էլույթներում Սևակը ար-
ժարծում է կյանքի ու գրականության, գրականության պատ-
մության ու տեսության, գեղարվեստական ձևի ու բովան-
դակության, տաղանդի ու արդիականության խնդիրներ,
հանդես բերելով հարցերի խոր ըմբռնողություն, ճիշտ
կողմնորոշվածություն և ձևակերպումների ստուգվածություն:
Արժե թեկուզ վկայակոչել մեկ դիտարկում, թե ինչպես է
Սևակը համատեղում ազգայինն ու համազգայինը գրակա-
նության մեջ. «Անկարելի է չպատկանել որևէ ժողովրդի և
դառնալ միջազգային: Եվ անկարելի է երևակայել որևէ ազ-
գային մեծ գրող, որը չունի միջազգային արժեք: Չէ՞ որ
սա նույն ինքնակենսագրության ու դարի «հիվանդության
պատմության», նույն անձնական գաղտնիքի և արխիվային
գործի հարցն է: Եվ ինչպես փոքր են մնում կամ բնավ բա-
նաստեղծ չեն դառնում այն օժտված մարդիկ, ովքեր իրենց
անձնականը չեն հասցնում համընդհանուր հնչեղության:

XL

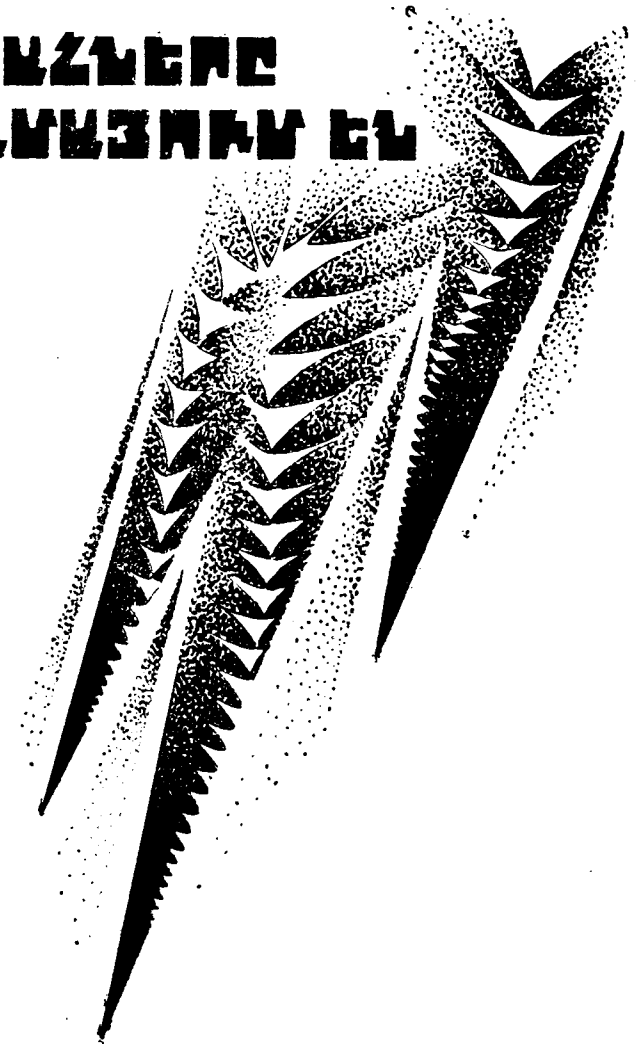
միշտ նույն ձևով էլ չի կարող միջազգային հեղինակություն
վայելել այն ազգային գրողը, որ իր ազգային ինքնակեն-
սագրությունը չի բարձրացրել միջազգային կենսագրու-
թյան»¹:

Բնությունը զարմանալիորեն շոայ կարողություններով էր
ձևակերտել Պարույր Սևակի անհատականությունը: Նա ինք-
նատիպ և անկրկնելի էր որպես անձնավորություն, ինչ
հանդուրժելի էր իրեն, անհասկանալի շեղում էր ուրիշների
համար: Սևեռումների ու ծայրահեղությունների արտաքին
արտահայտության տակ նա պահպանում է հոգու մեծու-
թյունն ու մտքի ներդաշնակությունը:

ՍԵՐԳԵՅ ՍԱՐԻՆՅԱՆ

¹ «Մոփեսական գրականություն», 1971, № 2, էջ 14:

ԱՆԱՀԱԵՐԸ
ՀՐԱՆՅՈՒՄ ԵՆ

ԱՆՄԱՀՆԵՐԸ ՀՐԱՄԱՅՈՒՄ ԵՆ

Նրա՛նք, որոնց հետ ես պայքարել եմ մարտում,
Ապրել նահանջ, գրոհ և հաղթություն պայծառ,
Նրա՛նք, ովքեր սակայն, ավա՛ղ, շղարձան տուն,
Երբ աղետը կանխվեց, ու վտանգը անցավ,—

Նրա՛նք — բազմակերպար, նրա՛նք — բազմալեզու,
Տարբեր հողո՛վ, ջրո՛վ, տարբեր գույնո՛վ անգամ,
Սակայն որոնց շրթից նույն գալիքն է խոսում,
Որպես սրտագիտակ և հարազատ թարգման,—

Նրանք ներս են գալիս առանց բախմա՛ն, անձա՛յն,
Երբ հյուրընկալ, ծանոթ իմ սենյակում
Հոությունը, իբրև անձեռակերտ արձան,
Կիսաբաց զրթերի նիրհն է հսկում:

Երբ նստած եմ լինում հոգնատանջ ու տխուր,
Ինքս ինձնից դժգոհ, չվաստակած,
Երբ տենչած երգի տեղ՝ հովն է դուռս բախում
Ու կորչում է, իբրև ծաղր ու կատակ...

Իբրև չերմ ներշնչանք և հղացում հարուստ
Այցելում են նրանք հենց այդ պահին հանկարծ,
Իրենց ներկայությամբ անխոս հրամայում,
Պահանջում են ինձնից իրենց երգը շերգած:

Երգն այն, որ ծնվել է խոնավ խրամատում,
Ջերմել հայրենի տան հրդեհներից,
Ահագնացել նրանց հաղթական ու հատու՝
Ողջ Եվրոպան շափած ոտնաձայնից...

Նրանց փառքով, ինչպես իմով փառավորված,
Աչքս հառած նրանց անցած ճանապարհին՝
Իս պարում եմ թեկուզ տենդով ամենօրյա,
Աննախաղեպ կյանքով ու խնդությամբ գալիք:

Թեկուզ մաքրվում է, սիրտս սրբագործվում
Նրանց թափած արյան անեղծությամբ,
Եվ շծնված երգս նրանց արյամբ օծվում,
Նրանց արյան նման դառնում է թանկ,—

Բայց դժվար է դառնում մարմին տալ այդ երգին,
Անմահության երգին տալ հնչյուն ու բարձրառ,
Եվ ես տվալստելով՝ մռայլվում եմ կրկին
Անդորրության տանջող գիտակցությամբ:

Իսկ այդ պահին նրանք այցելում են զվարթ.
Ինչպես հաղթանակած մարտից հետո,
Եվ հայացքով, ժպտով, խոսքերով անվհատ
Փարատում են հոգիս կասկածներից պղտոր:

Ասես ասում են ինձ եղբայրորեն զվարթ.
— Եղիր նույնքան համառ, որքան մարտում,
Մի՛ վարանիր, ընկեր, մի՛ երկմտիր բնավ,
Այլ կերպ չէինք հաղթի և շե՛ն հաղթում:

Ձգա շունչը դարի երակներով, արյամբ,
Մեր արյան պես եղիր վառ ու անմեռ,
Հիշի՛ր, որ միասին մենք փրկել ենք համայն
Աշխարհի բախտը և կփրկենք զեռ:

Հիշի՛ր և փա՛ռք տուր մեզ, ընկածներիս բոլոր,
Փա՛ռքը երգիր նաև ապրողներինդ,
Եղիր երգի մեջ էլ, ինչպես մարտում՝ հերոս:
Սիրի՛ր, բայց թշնամուն մտաբերի՛ր:

Երգիր խրո՛խտ ու վե՛հ, ինչպես մարտի պահին
Եվ փխրո՛ւն՝ տուն հղված նամակի պես,
Եվ որդուն սպասող մոր պես մեղմ ու բարի,
Եվ զինվորի նման պարզ ու անկեղծ...

Երգի՛ր, բայց կովե՛լը... շմոռանա՛ս, ընկե՛ր,
Ա՛յդ են մեռածները...

Այստեղ ահով

Ընդհատում եմ նրանց այս խոսքը բոցարյուն,
Եվ գոչում երդումի նման հանդիսավոր.

— Ո՛չ, այդ անմահներն են հրամայում...

25. X. 46

Երևան

ՄԵՐՈՆՔ

Այդ բառը արդյոք ե՞րբ ծնվեց կյանքում:—

— Գուցե այն պահին, երբ անակնկալ
Վերևից մի արկ աննկատ ընկավ
Եվ անմեղ խաղով տարված մի մանկան
Սպանեց մթնում:

Գուցե այն պահին, երբ վառվող մի տուն,
Չայրելու համար տունը դրացի,
Սեփական ցավի մոխիրը սրտում՝
Հրի շշուկով շշնջաց տրտում:

— Այդ օտարներն են, դու զգուշացի՞ր:

Եվ գուցե այն ժամ, երբ թշնամին ժանտ,
Հարբած իր արյամբ և մեր բերքերով,
Նահանջի մատնեց մեզ ծանր մի ժամ
Եվ այրված տունը դրացուն ասաց.
— Դեռ կգա՛ն մերոնք...

28. III. 47
Երևան

ՀԱՐԱՉԱՏՆԵՐ

Հարազատե՛ր,
Ես չմեռա, ես մնացի նորից կենդան,
Ես ապրեցի ձեզնից հետո...
Հարազատներ, որ թաղված եք մայր հողի տակ,
Հարազատե՛ր:

Ես տեսա այն, ինչ դուք տեսաք —
Դեմքը մահի,
Բայց ընկնելով անժամանակ,
Դուք շտեսաք՝ ինչ տեսա ես —
Մարտից հետո եկավ ապրի՛լ, եկավ Մայի՛ս,
Եկավ Մայի՛ս ու հաղթանա՛կ:

... Հարազատե՛ր,
Ես ի՞նչ երգով ձեզ ետ կոչեմ,
Իմ՝ զինվորի ձայնը խուլ է, մինչ սիրտն է խոր...
Հարազատե՛ր,
Կրկին ստեպն է կանաչել,
Որ խեղդվել էր թնդանոթի թանձր ծխով:

Կրկին հիմա խարտիշահեր կազակուհին,
Շրջելով նույն ստեպներով,
Հանկարծակի հիշում է սուր կատակ մի հին,
Որ ձեզանից մեկն է ասել նրան մի օր,

Ու ինձ նման՝
Զի իմանում ժպտա՞, թե՞ լա...
Եվ շշնջում է միմիայն.

Հարազատեն՞ք...

30. V. 47
Երևան

1ԵԳԵՆՂԸ

Նա ծնվել էր այնտեղ, ուր կան լեռներ ժայռոտ,
Ուր քարափներ, կիրճեր, անսառններ կան,
Ուր ամեն քար այնպես մտերի՛մ է. ծանո՞թ,
Ամեն խուժ՝ ժպտադեմ, ամեն թուփ՝ բարեկամ:

Ուր միակ թշնամին դարնան սելավն էր ժանտ,
Ուր սրբում էր — տանում ջրադացը հացի,
Զթողնելով ձորում ուրիշ այլ մի նշան
Քարաշեղջից կախված նավախելից բացի:

Նա ծնվել էր այնտեղ — լեռնաշխարհում հայոց,
Ժայռաքարից կերտված մի հին տնում,
Քայց մարտնչեց, ընկավ — ընկավ իբրև հերոս
Ռուսական անափ տափաստանում:

Նույն հեղեղն էր վայրի, նույն սելավը դաժան,
Ուր ուզում էր ողջը սրբել, քանդել՝
Հեռավոր Բեռլինից մինչև Կովկաս հասած,
Հեղեղ, որ ո՛չ ջրով, այլ արյամբ էր հորդել:

Նա մարտնչեց, ընկավ անափ տափաստանում,
Ուր քար չկա և ուր հողն է ավազ,
Ուր այստեղ, բարաշատ, ժայռոտ Հայաստանում
Նրա ջրադացը հայոց ցորենն աղա...

Հայոց ցորենն ողոս, աղա հատի՛կ-հատի՛կ,
Առատ — ստեպաների ավազի շափ,
Եվ ջրերի՛ն, ժայռի՛ն, նավախելի՛ն պատմի
Նրա կյանքի մասին... արդեն լեզենդ դարձած...

24. 1. 47

Երևան

ՈՐՂԻՆ

Նա անգո՛ւթ էր կովում, գոտեմարտում՝ դաժան
Մոլեղներեն էր նա ոսոխներին շարգում,
Քշնամու դեմ շուներ խղճատանքի նշան,
Ու բարության նշույլ շուներ սրտում:

Եվ նա մի օր ընկավ մահով հերոսական,
Քշնամու շարքերում — մեր դիրքերից հեռու...
Սակայն մահից հետո նրա մայրը, երկա՛ր,
Դեռ շարունակ որդուց նամակ էր ստանում...

... Պառավն ինչպե՛ս զգար, ո՞նց հասկանար արդյոք,
Որ գինեվորը դաժան, նո՛ւյն իր բարի որդին,
Գոտեմարտից առաջ իր սեփական ձեռքով
Բացիկներ էր գրել ու նամակներ անթի՛վ...

Եվ մինչ ուրախության զուլալ իր արցունքով
Սփոփվում էր մայրը, որ այրում է որդին,
Ռուս մուժիկ մի ծեր, դողողացող ձեռքով,
Վշտի արտասուքը քթարմատին,—

Մրարների վրա նո՛ւյն հասցեն էր գրում,
Միայն... միշտ գնելով նոր ամսաթիվ...

2. IX. 47

Երևան

ՀՐԴԵՆԵՐԻ ԼԵՁՈՒՆ

Ես բոցերի լեզուն չեմ մոռանա բնավ,
Հրդեհային քառի հրե լեզուն,
Երբ երկինքը իր լայն ամենգրության վրա
Փոխանցում էր խոսքեր հակիրճ ու սուր:

Մարտի թոճ ու բոճում, շառափի մեջ կովի,
Երբ խոսքն անկարող էր, անզոր՝ լեզուն,
Երբ Ֆնդանոթն անգամ իր որոտով հեռվից
Ոչ թե խոսո՞ւմ էր պարզ, այլ կակազում:

Երբ նահանջում էինք մենք մի ծանր պահի
Եվ սկսում էին շան պես հաչել
Քշնամու պենքերը, որ մեզ մատնեն ահի,—
Երկինքը հայտնում էր. «Կանգնե՛ք, քաջե՛ր»:

Այդ՝ մի գյուղ էր գուցե—կերոնի պես այրված,
Գուցե մի գործարան՝ քուրայի սրես,
Գուցե անտառ վայրի, գուցե մի թանգարան՝
Իր գույների փայլի պերճություն մեջ:

Այդ՝ հրդեհի խոսքն էր երկնի փրա լազուր,
Հասկանալի, սակայն և անթարգման,
Հրի հրամանը, բոցի անզուսպ լեզուն,
Անխախտ մեր դեվիզը՝ կամ կյա՛նք, կամ մա՛հ:

Իսկ երբ երթի փոշին լուսածիրի նման
Արդեն թշնամական հորիզոնի վրա՝

Եյնում ու ծածկում էր ամենայն ինչ,
Ազդարարում էր նա — «Առա՛ջ, դեպ ի՛նձ»:

Եվ երբ անցնում էինք քաղաքներից-քաղաք,
Մեր հաղթության ուրախ ժխորի մեջ
Նա մի վերջին անգամ հորիզոնում շողաց,
Կայծազրեր. «Դադա՛ր, Հաղթու՞թյուն: Վե՛րջ»:

Այդ՝ վերջին բոցի մեջ պատերազմն էր այրվում,
Մոխրանում էր կովի մոլուցքը թե՛մ՝
Իր իսկ հրախաղով իր մահն ազդարարում,
Իր երկնքի ներքո, իր որջի մեջ...

.....

Ես բոցերի լեզուն չե՛մ մոռանա բնավ,
Հրթիռային խաղի թովիչ լեզուն՝
Լենինի դամբանի հավերժության վրա,
Հրապարակում. Կարմիր, Կրեմլի շուրջ...

*

Խաղաղության հուրը վառվում է մեղմուրախ
Հիմա ամե՛ն տան մեջ մեր աշխարհում:
Մենք բոցերի լեզուն չե՛նք մոռացել, բնա՛վ —
— Զգաստությո՞ւն է նա թելադրում:

Տ. Մ. Է՞
Ծրեան

ԳԱՐԸ

Գարն այս, ուր ամեն ինչ գիտակցված է, օ՛ր, խի՛ստ,
Եվ ընթանում է միշտ ո՛չ ակամա,
Ուր գոյության համար չկա միջին ուղի,
Ուր միմիայն պետք է ընտրել կամ ա՛յս՝ կամ ա՛յն, —

Գարն այս և ի՛մ մեջ է, և քո՛ մեջ է — մե՛ր մեջ...
Նրա ծնունդն ենք մենք, նրա արյունն ենք թանկ,
Եվ չենք կարող երբեք մեր հոգու մեջ մեղմել
Ա՛յն, ինչ ժառանգել ենք մենք սրտսթյամբ:

Թեթևության համար դարը մեզ չի ներում,
Ինչպես որ չենք ներում ինքներս մեզ... —
Սո՛ւր է գրված հարցը լինել-չլինելու...
Մենք, որ լինելու ենք՝ լինենք ծա՛նր և մե՛ծ:

Եվ հասկանանք, սի՛րտ իմ, ինչ մե՛զ է վիճակվել:
Ռբքան ծա՛նր է, դժվա՛ր, նույնքան թա՛նկ է, անգի՛ն,
Եվ եթե մեզ պահենք թեթևամի՛տ, անգե՛տ, —
Առա՛նց խնայելու դարը մեզ կապտակի... —

Յ. Ի. 47

Երևան

ԽԱՂԱՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԱՂԹԱՆԱԿ

Ճերմակել է նորից աշնան դաշուր գեղին —
Կրկին ձյունն է իջնում անհունորեն խաղաղ,
Ամեն աղմուկ ու ճիչ թվում է անտեղի,
Անհարիր է թվում ամեն մի աղաղակ...

Սակայն գիտես, որ այս խաղաղության ներքո —
Անհարազատ, օտար աշխարհներում,
Ինքն իրենից հոգնած, ինքն իրենից դժգոհ
Մի մութ փոթորիկ է գաղտնի հեռում:

Գիտես, որ աշխարհում — քո աշխարհից հեռու,
Որքան էլ որ ձմռան երկիրն է անկայծակ,
Կայծակներ են սակայն պահվում մութ ամպերում,
Ռոպես գալիք կովի բոցահարույց կայծհան:

... Սակայն գիտես նաև, որ ձմեռից հետո
Իր հաղթական տոնով միշտ մայիսն է գալիս,
Որ արկերով դաժան և վառողի ծխով
Չի ընդհատվում երբեք շունչը դարի:

[1947]

Երևան

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ

I.

Ծավալվել ես, գարո՛ւն, ողջ աշխարհի վրա,
Բացել ես ինքդ թեզ, բացվել ինքդ քո դեմ՝
Նման մի խոր երգի — անհղացում գրված —
Որ միշտ նո՛ր է թվում, թեպետ անգիր գիտեմ...

Քո պարզեած պայծառ ու խոր խլրտումից
Հողը հիմա ծա՛նր՝ գոլորշով է շնչում,
Գետերն են գուրս ելել իրենց նախկին հունից,
Մինչդեռ թռչունները՝ հին բներն են թռչում:

Բացել են ծառերը իրենց թերթերն ի լույս,
Կանաչներն են ծփում անսահման ու անձիր,
Եվ քո տաքուկ շնչից, քո ներշնչած սիրուց
Աղբյուրներն են երգում նման քա՛ղցր լացի:

Ծավալվել ես այսպես ողջ աշխարհի վրա,
Բացե՛լ ես ինքդ թեզ, բացվել ինքդ քո դեմ,
Նման այն խոր երգին — անհղացում գրված,
Որ ինձ նո՛ր է թվում, թեպետ անգիր գիտեմ...

II

Սաղարթների վրա ծիծառներ կան հիմա,
Գարնան շունչ կա հիմա, բուրմունք անուշ,
Սաղիկներն են լուռ, իբրև մի խոր իմաստ,
Որ զուլալ աղբյուրն է լոկ թարգմանում:

Ու արոտներում խլրտում կա հիմա,
Փողոցներում խայտանք ու եռուզեռ...
Տարբեր հուզանք ունի հիմա ամե՛ն մի մարդ,
Բայց միևնույն պահն է ողջը հուզել:

Վարարումով վայրի սիրտս լի՛քն է հիմա,
Սիրտս լի՛քն է հիմա, լի՛՜ լալու շա՛փ...
Եվ պահում է լեզուս մի անթարգման իմաստ
Իր խո՛ր, հուզումնավո՛ր լուռության տակ...

III

Փողոցների վրա քո խայտանքն է կախվել,
Լո՛ւռ տարածվել ամեն մայթի վրա,
Փակ պատուհանները քո տաք շնչին բախվել,
Երկփեղկվել են, գարո՛ւն, սրտի՛ս նման:

Այնպես քա՛ղցր է զգալ թեկածումդ, գարո՛ւն,
Այնպես քա՛ղցր է ապրել հուզանքդ պերճ,
Որ խայտում է իմ մեջ իբրև բոսոր արյուն,
Շարժվում սրտիս խորքում, երակիս մեջ:

Ես ուրա՛խ եմ, գարուն, ուրա՛խ՝ խնդալու՛ւ շափ,
Բայց սրտիս մեջ ցավ կա՛ լուռ լացի՛ պես...
Բախվել է քո շնչին պատուհանը իմ փակ
Ու երկփեղկվել, գարո՛ւն, իմ սրտի՛ պես...

IV

Գարո՛ւն, նույնն ես նորից, նո՛ւյնն է խայտանքդ անուշ.—
Նորից զգում եմ ես ծանրութունը սրտիս...
Գու հուզում ես, գարո՛ւն, իբրև ծանոթ անուն,
Որ մոռացվել մի պահ, արդ հիշվում է կրկին:

Բա՛ց է սիրտս հիմա, գարո՛ւն, քո շնչի դեմ.
Ե՛կ, ողողի՛ր սիրտս քո խնդությամբ պայծառ,

Ե՛կ, մոտեցի՛ր, որ քեզ մոտի՛կ զգամ, դիտեմ
Իբրև մեռած ընկեր՝ կրկին կենդանացած...

Այնպես ծա՛նր է հիմա առանց նրա ապրել,
Փարո՛ւն, քո խայտանքը այն աշխարհի վրա,
Որի գարնան համար նա իր կյանքը դրեց՝
Իբրև մի երգ սիրո — կարմիր արյամբ զրված...

Նո՛ւյնն ես նորից, գարո՛ւն, նո՛ւյնն է խայտանքդ անուշ.—
Նորից զգում եմ ես ծանրությունը սրտիս...
Փու հուզում ես, գարո՛ւն, իբրև ծանոթ անուն,
Որ արցունք է կորզում՝ երբ հիշվում է կրկին...

V

Բայց այսուհետ կգաս, գարո՛ւն, ո՛չ այն հերթով,
Որով եկել ես դու ձիգ դարերից...
— Այսուհետև կգաս իբրև ո՛չ լոկ զարթոնք,
Այլև իբրև շեղած մի տարելից:

Կգա՛ս, կգա՛ս իբրև փառաբանում ու փառք
Նրա՛նց համար, որոնք գյուցազնորեն,
Ներկա կյանքով հարուստ և գալիքով հպարտ,
Նահատակվե՛լ են, մեռե՛լ, բայց չեն կորել:

Նրանց համար, որոնք ձմռան ցրտերի մեջ
Գիտեին որ, գարո՛ւն, նորից կգաս,
Որ չի կարող կյանքում չի՛նել հավերժ ձմեռ
Եվ մահվան դեմ կյանքը՝ թույլ ու տկար:

Նրանց համար, որոնք գիտեին, որ կգաս
Եվ սփռելով կյանքում փայլ ու ժպիտ,
Կլինես նրանց գործած հերոսության վկա
Եվ կորստի համար, վերքի համար՝ սպի:

Կգա՛ս, բայց ոչ իբրև լոկ բնության զարթոնք,
Ինչպես որ եկել ես ձիգ դարերից,
Այլ թշնամուն՝ գենքով, մահին մահով հաղթող
Հերոսների համար մի տարելից...

Կգաս, բայց ոչ իբրև լոկ նորաբաց կակաշ,
Ո՛չ իբրև վարդ, շուշան, «սիրի-սիրի».—
Իբրև փառաբանում, հիշատակում կգաս,
Իբրև Հաղթության Տոն,
Մայիսի ինն...

ՊԵ. Ի. 47
Երևան

ԿԱՆՑՆԵՆ ՈՐԵՐՆ ԱՅՍ

Կանցնեն օրերն այս և մենք նրանց հետ,
Մեր կյանքն ու դարը անցյալ կդառնան,
Եվ ինչ որ մենք ենք անվերջ անընչ՝
Մեր երազանքին մեր կյանքը խառնած,
Ինչի համար մենք տառապել ենք խիստ
Եվ պայքարել ենք ու ձգտել արյամբ,
Կտրվի նրանց անարյուն, հանգի՛ստ,
Կդառնա կենցաղ ու պարզ առօրյա...

... Ես տեսնում եմ պարզ — մանուկ մի արթուն,
Թեքված պատմության իր գրքի վրա,
Վերացած դեմքով իր դասն է սերտում:
Մեր դարն է փովել նրա աչքի դեմ —
Քաղտնիքները՝ բաց և վերքերը՝ փակ...
Նա մեզ տեսնում է մշուշի միջից
Իր խոր աչքերի հայացքով վճիտ
Եվ սարսուում է զարմանքից մի պահ:
Անուններն է մեր նա սիրով սերտում,
Մտքում պահում է հին թվականներ. —
Երբ շահել ենք մենք մի դաժան մարտում
Եվ թշնամուն ենք մեր հողից վանել...
Երբ մաքառել ենք հավատով անմար,
Ջանացի՛լ, տրնել կամքով մի խորին,
Եվ կործանել ենք՝ կառուցման համար,
Եվ կառուցել ենք անկործանելին...

Նա ապրում է մեր լարումը կրկին,
Ե՛վ հավատում է, և՛ չի հավատում

Մեր այս օրերի պատմության գրքին
Եվ գոյությանը, կյանքին ամենքի,
Որոնց անունն է նա սիրով սերտում...

*

Անցյալ կդառնան մեր օրերն այս թե՛ծ,
Ու մենք — այսօրվա պարզ քաղաքացի —
Կթվանք այն ժամ պաշտելի հերոս...
Եվ մանուկներին, նորածիններին
Կմկրտեն մեր պարզ անուններով...

Տ. Վ. 47

Ծրեան

ԽՈՒՆՆԵՐԻ ԳԱՆՎԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Իմ հասակակիցներին

I

Թարմությամբ է շնչում մեր մարմինը կայտառ,
Տանջում է մեզ հաճախ ավելցուկ կորովից.
Մկանների խաղից սուր խտուտ են զգում
Մեր բազուկներն առողջ...

Սիրում ենք մենք կարգալ
Աղջիկների հայացքը խռովիչ,
Նրանց ժպիտները, որոնք անբառ բառով
Ջրուցում են մեզ հետ
Երազներից, սիրուց և զորովից...

Քայլից մեր կորովի — մայթերը ժպտում են,
Ժպտում՝ մերթ ծառերի կանաչ կատարներով
Ու մերթ խանութների ցուցափեղկով մաքուր.
Ժամի պես թռչում է, անէանում տարին,
Մինչ պատրաստ ենք կառչել ատամներով
Ուրախության անցնող ակնթարթից թեկուզ...

— Զահել ենք մենք, այո՛,
Ինչպես որ շեն հղել տարեկիցները մեր
Ո՛չ մի երկնքի տակ, ո՛չ մի դարում...
Բայց լինելով առույգ, երջանիկ և առողջ,
Մենք անփուլթ չենք հղել
Անզամ մեր մանկական տարիներում այն վառ.—

— Հանգամանքները մեզ հասուն են գարձրել
Կարծես մեր տարիքից ավելի վաղ...

II

Մեծ Հոկտեմբերն էր, որ մեզ սերմանեց,
Եվ առաջին ճիշդ,
Մեր առաջին ճիշդ
Անլսելի դարձավ այն խուլ կոիվներում,
Ուր թշնամին իբրև դժնատեսիլ անեծք
Կախվել էր մեր անմեղ օրոցքների վրա,
Մինչդեռ, իբրև բարի և փրկարար հուռուժք,
Հնգճյուղանի աստղը
Իր բախտի հետ նաև մեր կյանքն էր պաշտպանում...

Մենք առաջինն էինք, որոնց մկրտեցին
Ո՛չ մյուտոնով թթված,
Այլ ռևոլյուցիայի ավազանում,
Եվ առաջին բառը, որ սերտեցինք,
Զէր կրկնված անուն,
Որով մորը, հորը, եղբորն են անվանում.—
Գեռես բայլելով շորեքթաթիկ,
Մենք նախ շշնջացինք.

— Լենին պապիկ...

Մենք առաջինն էինք, որ մեր մոր ստինքից
Ներծծեցինք կարծես
Մոր կաթի հետ նաև հասուն խելք ու բնազդ,
Ու մեր մանկությունը անցավ և՛ մանկաձև,
Բայց յուրովի՛ այնքան,
Այնքան տարբե՛ր սակայն,
Որ հին սերունդներին թվար գուցե
Ո՛չ մանկություն բնավ...

Ի՞նչ էր հեքիաթների կրտսեր ու քաջ որդին
Նրա քեռու, իմ հոր և քո եղբոր առաջ.

Ի՞նչ էր հեքիաթների լուսավոր ու մթին՝
Իրար միշտ հակառակ աշխարհների
Ներհակութունը պարզ և հասարակ —
Իրական աշխարհի ներհակության առաջ...

... Մեր խաղերն իսկ կարծես
Զնվված էին օրվա ահեղ անց ու դարձի
Եվ իրական կյանքի ներհակության վրա,
Երբ մենք փոշիներում նեղ փողոցի,
Այգիներում բերրի, արոտներում անբերք
Ո՛չ թե խաղում էինք «պահմառցի»,
Այլ «մարտնչում» էինք «թուրժուի» գեմ...

Այսպես մենք մեծացանք ու ապրեցինք կյանքում,
Բայց դեռ չգիտեինք, թե ի՞նչ է «կյանք», «ապրել»,
Երբ ահավոր մահը մեզ հանդիպեց. —
... Տուն դառնալով «կովից», փոշիներով «արնոտ»,
Գեռ առաջին անգամ մինչ այդ մեզ անծանոթ
«Ուրախութուն» բառը նո՛ր միայն հասկացած
(Կոիվ — խաղում տարած մեր հաղթության պատվին), —
Ո՛վ շտեպավ արդյոք դառն արցունքի կաթիլ
Իր հոր արևախանձ քթարմատին,
Ո՛վ շտեպ արդյոք հեկեկանքը իր մոր.

— Ինչո՞ւ,
— Մեռել է...
— Ո՛վ...
— Լենին պապին...

... Այսպես մեր հոգու մեջ կյանքը իրար խառնեց
Մեր առաջին վիշտը և առաջին խինդը,
Մեր առաջին վիշտը, որ մատներով քարե
Կմճտեց մեր սիրտը... սահայն բերեց նաև
Եվ առաջին միտքը.

— Ապրել ու պայքարել
Ինչպես Լենինն ինքը...

Իսկ նա պատվիրել էր նախ սովորել:

— Դպրո՛ց, ուսումնարա՛ն, գիրք ու հրա՛ջք...
Մեր աչքերի առաջ միանդամից
Հանկարծակի իրեն դրսևորեց
Մի անծանոթ աշխարհ նո՛ւյն աշխարհի վրա:

Գալիքը մեր կյանքի
Հեռո՛ւ-հեռուներից մեզ երևաց արդեն,
Դրսևորեց իրեն պարզ ու որոշակի,
Երբ մեր առաջ կանգնեց անցյալի դեմ:

Մենք իմացանք արդեն,
Որ քարն իր ծավալով է ջուր արտամղում,
Ուստի հարկավոր է լինել ո՛չ թե թեթև,
Այլ մե՛ծ, ծանրաբարո՛ և ծավալո՞ւն:

Մենք իմացանք արդեն
Օրենքը հակադարձ բաղդատության.
Դու թո՛ւյլ լինես եթե՛
Ուժեղ պետք է լինի շար թշնամին քո տան:

Մենք իմացանք նաև,
Որ մենք ծնվել էինք, աշխարհ եկել
Ո՛չ լոկ մեր մայրերի արգանդից մերկ,
Այլ խավարից խարխուլ հին աշխարհի. —

Ուստի՛ նախ և առաջ մեզ օրևա՛ն էր պետք,
Հարկավոր էր կերտել դաստակերտնե՛ր քարից,
Հարկավոր էր կերտել գործարաննե՛ր բաղում
Եվ քաղաքնե՛ր շինել պայծառ ու բաղմամբոխ,
Քամել ու ամբարել բերք ու բարիք փարթամ,
Որ այնուհետ միայն մեր բերանում լեզու՛ն

Եվ մեր կրօնի ներքո արդարացի խանդով
Սե՛րբ, ցանկութիւնը և տենչա՛նքը խայտար...

Եվ առաջին սերը մեզ շա՛տ ուշ այցելեց —
Պատանութեան փակվող դարպասների առաջ,
Քանզի կառուցման ու կերտման մոլուցքի մեջ,
Աննախաղեպ մի նոր կյանքի համար
Պայքարի դիրքերում,
Կարծես ո՛չ ժամանակ և ո՛չ էլ ցանկութիւն
Ունեցանք մենք՝
Հույզերը անձնական,
Մեր զգացումները տեսնել և դիտելու...

Իսկ մինչ այդ, մինչ այն —
Նա մեր կրօնի ներքո միանգամից աճեց,
Հսկայացավ իբրև առասպելի մանուկ:
Բայց շատերը մեզնից
Մեկ ուրիշի առաջ դեռ այն չէին բացել,
Երբ անխուսափ դարձավ կամ այն կրկի՛ն գոցել,
Կամ նրա հետ մեկտեղ և միասին —
Մերթ այն իբրև ամուր զրահ հագած,
Մերթ զրահի ներքո՝ մեր կրօնի տակ փակած,—
Ելնել մեզ փրկելու շար օրհասից...

Նենգ թշնամին արդեն մեր դռանն էր հասել
Խաղաղ մեր շենքերը այրող իր առաջին ինքնաթիռով...
Ու մենք լուռ փակեցինք դասագիրքը մեր բաց,
Քողած դպրո՛ց, դասե՛ր,
Կիսատ թողած նաև խոստովանքը սիրո,
Ելանք ի մա՛րտ, գրո՛հ...

IV

Ջահելութիւնը մեր
Վրա հասավ կովի թեժ դիրքերում,
Երամատում խոնավ,

Մեր հայրենի տնից հաճախ այնքա՛ն նեղու,
Փրկութեան ու մահվան ակնթարթի առաջ:

Նա ծովերում թրջվեց և շիտղղվեց հազիվ
Ալիքներից գոռոզ և կատաղի,
Դուրս ելնելիս բերած մեջքի վրա
Ջրականի սպին, իսկ կոպերի վրա՝
Քարացած մրմուռը օվկիանոսյան աղի. և

Թրջվե՛ց, օ, նա թրջվեց և ցամաքում՝
Քրտինքից ավելի իր արյունով,
Եվ շորացավ եթե՛ն նա շորացավ անգութ
Բոցերից այն, հրից այն խուլ հրդեհների,
Որոնք իր հայրենի տունն էին ճարակում...

Ջահելութիւնը մեր...
Գնդակն առավ նրան և խոցոտեց,
Վառողի ծուխն անգամ
Կարծրացավ կիսախսանձ նրա թարթիչներին...
Տանկը նրան ոտնեց
Եվ արկերի անթիվ բեկոր-պատիճներից
Կերպարանքը նրա
Ոչ այն է թե կարծես նոր ծաղկատար դարձավ,
Ոչ այն է թե հանկարծ ընդմիշտ պեպենոտվեց...

Այո՛, տեսավ նա մահ, կործանում և ավեր
Սպրեց անկում, արյուն և արհավիրք,
Բայց ինքն իրեն երբե՛ք, երբե՛ք նա չգավեց
Եվ ինքն իրեն փրկեց օրհասական ժամին...
.

V

... Այսպես, պատերազմի սարսափները ապրած
Սպրած զրկանքների, լարման պահեր,
Որոնց չէր դիմանա

Ուրիշ ոչ մի մկան, ուրիշ նյարդ ու ջիղ,—
Մենք քայլում ենք հիմա նորից առո՛ւյզ, ջահե՛լ,
Մենք քայլում ենք հիմա
Կեցվածքներով հպարտ և հայացքով վճիռ

Մենք քայլում ենք հիմա
Եվ աշխատում, գործում և երազում նորից,
Եվ ժպտում ենք խաղաղ՝ նման մանկան,
Ու պատրաստ ենք անգամ
Մարող վերջալույսի երփներանգ գույներից
Նորից գծել ջահել կնոջ ու աղջկա
Կերպարանքներ թովիլ —
Հանդերձներով շքեղ, երերածուսի...
Ու պատրաստ ենք անգամ,
Առանց հարցընելու վաճառման դներից,
Նրանց համար դնել երկիրներ ու ասուլիս,
Եվ դղյակներ՝ սիրո խորհուրդներով լեցուն...
Այո՛, ջահել ենք մենք,
Մեր մարմընով կայտառ, մեր սրտերով արի,
Մեր աշխարհով, հողով, ապագայով.
Ջահել ենք մենք, սակայն և միևնույն պահին
Կրած տառապանքով, մաքառումով, ցավով,
Ենցած և դեռ դալիք փորձանքներից
Ո՛վ կարող է ասել՝ քանի՛ հազար դարի
Իմաստութուն ու փորձ, զգոնութուն մի սառն
Եվ տաք բոցկլտումներ ու ժայթքումներ դիպած...

Դո՛ւ, որ դարեր հետո
Փորձես պիտի կերտել մեզ արժանի արձան,
Դո՛ւ, որ լոկ գրքերի անկյանք արահետով
Կուզես մեր դեմքերը տեսնել պարզ ու պայծառ,
Հազարամյակների փոշիների տակից,—
Ուզում եմ քեզ օգնել, արվեստակի՛ց:

Պե՛տք չեն հղացումներ, գյուտեր տաղանդավոր,
Սլացումներ ըմբոստ ու կեցվածքներ խրոխտ,
Նույնպես անթեք գլուխ, համառ ծնոտ պետք չէ՛:

Աշակերտի նման
Գուք մեր դեմքը միայն... պատճենեցե՛ք:
Նա ամե՛ն ինչ կասի իր գծերով —
Եվ այնքա՛ն հասարակ,
Եվ այնքա՛ն անսովոր:

Պատվանդանի վրա
Պետք չէ փորագրել ո՛չ մի անուն:
Առանց այդ էլ պիտի մեզ ճանաչեն նրանք:

Ուրիշ այդ ո՛ր դարում,
Ուրիշ ո՛ր աշխարհում
Կա՛ր, կարո՛ղ էր լինել մի այսպիսի սերունդ —
Հավերժորեն կայտա՛ռ, երիտասա՛րդ,
Եվ միևնույն պահին՝
Իմաստությամբ, փորձով, տառապանքով հարուստ...

14-24. VIII. 47

Նավշալու

16. IX. 47

Սրեան

ՄԵՐ ԲԱԽՏԸ

ՏՈՒՆԸ

Հայրենադարձ հայերին

Ա.

Եվ Եփրատի ափին իմ տնակը այրվեց,
Մի բուռ մոխիր դարձավ հիմքի վրա,
Նրա միակ սյունը ծնկի նման ծալվեց,
Եվ գերանը ջարդվեց՝ մեջքի նման:

Զեղունը՝ Եփրատի եղեգներից անթիվ,
Իբրև սև սուգ՝ մնաց սեմին փարված,
Լոկ մի ելուն մնաց կիսակործան պատից,
Աղոթող ձեռքի պես վեր կարկառված:

Շունը, շիմանալով այլևս ի՞նչ անի՝
Ոռնա՛ց, քինով հաշեց երկնքի դեմ,
Որտեղից նայում էր մի արյունոտ մահիկ՝
Հրաշքով սպասվող փրկության տեղ:

Շունը ոռնա՛ց դեռ տաք մոխիրների վրա,
Եվ Եփրատի ծանոթ եղեգնուտում,
Իմ հայրենի քամին ցավով սուլե՛ց, նվա՛ց
Աստանդական կյանքի երգը տրտում:

Բ.

Հետո ես փորձեցի տունս շինել դարձյալ
Իմ հրդեհված հողու մի բուռ մոխրով:—

Մերթ նեղոսի ափին, սֆինքսի աչքի տակ,
Ում գաղտնիքի՛ց անգամ իմ վիշտն էր խոր:

Մերթ հեռավոր Հինգում, Մեռյալ ծովի հանդեպ,
Ամեն մի ցամաքի, կղզու վրա —
Դամասկոսից Բեյրութ և Բեյրութից Աթենք՝
Ու Աթենքից մինչև Կալիֆորնիա:

Ես փորձեցի կրկին տունս վերաշինել,
Բայց... հայրենի հողից, ջրից հեռու
Ողջն անապատ թվաց... Զո՛ւր էր տան հիմք դնել
Անապատի փխրուն ավազներում:

Բայց ի՞նչ... Դարձի ճամփան փակ էր, երկիրն՝ հեռու,
Ամեն քայլափոխում — սահմանագիծ,
Ամեն ծովի վրա — կապույտ փականք՝ նեղուց
Եվ բաղաբից — բաղաբ՝ նոր անձնագիր:

Իսկ ես մի մարդ էի անտո՛ւն, անանձնագիր
Անանձնագիր մի մարդ, պանդուխտ մի հայ,
Իր մարմնից զատված մի դեգերուն հոգի՝
Անկարող իր մարմնին կրկին դառնալ...

Գ.

Դադարել էր հոգիս հավատալուց վաղուց
Ամեն մի հրաշքի՛ այն օրից դեռ,
Երբ սեփական տան մեջ, իր հայրենի հողում
Ամբողջ մի ժողովուրդ սրով մորթվեց:

Երբ մազապուրծ սրից և մահերից ամեն,
Պանդխտելով ափեր խորթ ու հեռու,
Վերադարձի հույսը երկնքի շափ անմերձ
Եվ փրկության հույսը մի՞՞ էր թվում:

Բայց... արդ տուն եմ շինում փեշերի տակ Ասայուց,
Հրազդանի ափի՛ն, Արտաշատո՛ւմ...
Նա հառնում է իբրև պատանեկան հասակ,
Իբրև վերադարձած երջանկոթյուն:

Նա հառնում է այստե՛ղ... Չե՛մ հավատում բնա՛մ
Որ իմ տան դեմ այսպես երջանկորեն խրոխտ
Մասիսներն են կարծես ձուլվում եղբոր նման,
Մասիսնե՛րը — վաղո՛ւց դատված օտար թրով...

Նա հառնում է այստեղ — պապերիս այն հողում,
Ուր ամեն ինչ այնքան նո՛ր է, աննախադե՛պ,
Որի վրա բախտի արեգակն է շողում
Հին աշխարհի մթան ու խավարի հանդեպ,

Որ թանկ է ինձ համար և՛ հայրենիք իբրև
Ս՛վ օֆե՛կան իբրև նոր մարդկություն...
— Այդտե՛ղ է դարավոր երազն իմ առնում կերպ,
Իմ մայր Հայաստանում, Կրեմլի լույսի տակ...

Ճ. 11. 47
Երևան

ՄԱՍԻՍՆԵՐԸ

Ձրայց ուսս հակասության բարեկամս եմ

1

Հիշո՛ւմ ես,
Մարտերի և արյան մեջ մեր իսկ,
Երբ մենք մեր հողն էինք
Ձենքով, ատամներով ու արյամբ սաշտպանում,
Հիշո՛ւմ ես,
Վարձատե այն պահերին,
Իսողմադաշտն էր երբ փեթ մի վայրկյան լուռ
Ահեղ զոտեմարտի աղմուկներից դաժան,
Գտնում էի պահեր, որ քեզ պատմեմ նորից
Իմ աշխարհի մասին արևաշատ...

Սա՛ է իմ քաղաքը — երիտասարդ և ժեր —
Որ ծնվել է թեպետ ձիգ դարերի հեովում,
Բայց հասակ է առել, հասունացել ինձ հետ,
Հասունացել ինձ հետ՝
ձեզ մի քառորդ գարում:

Ասա՛ է Արովյանը,
Այն փողոցը ահա,
Ուր ամեն սալաքար,
Սվասթալտի փոշու յուրաքանչյուր հատիկ
Հազար գազտեխք ունի իր շերտերում պահած,
Այո՛,
Թեկուզ մաշված այս քարաշեն պատից
Դու կարող ես քաղել պատմություններ մեր ողջ՝
Մըթնշաղից անտիկ
Մինչև այս օրերը հարատևող...

Նայի՛ր, ահավասիկ,
Տե՛ս — նա՛, որի մասին
Պատմել եմ քեզ այնքան ստեպներում անլեռ...
Սա՛, այս լեռը մթար,
Որին մենք կոչում ենք Արարատ կամ Մասիս,
Սա, որ երկփեղկված է, ճեղքված երկու մասի...
Խորհրդանշանն է սա մեր գոյության,
Եվ ոչ թե սոսկական ձյունոտ մի լեռ... —
Այսպես երկու մասի
Ճեղքված էր մեր սիրտը և հայրենիքը մեր...

II

Մենք հայ էինք ծնվել այս երկնի տակ, այստե՛ղ,
Մինչդեռ երկնքի տակ հայրենիքը հայի
Ամեն ծնվողի հետ ստանում էր նոր տեսք,
Փոփոխվում էր ընդմիշտ նա ամենի
Այն թշնամու ձեռքով դաժան ու բազմազանք,
Որ մերթ մի արքա էր ասորական,
Եվ սեպի պես մեր սիրտն էր մխրձվում,
Կրծում մեր քարերն իսկ՝ սեպագրով...
Մերթ մի հույն էր անտիկ —
Մաքաղաթի ետև թաքցրած իր թրով,
Մերթ փղերով զինված կրակապաշտ պարսիկ,
Որը քանի՛ անգամ ջանաց մոխրացնել
Մեր ինքնության հուրը իր ատրուշաններով...

Դարեր ի վեր այդպես բզկրտեցին նրանք,
Խլեցին մեր հողը, մեր հայրենին,
Առան մեր օջախից անձողներ ու կրակ,
Այրեցին մեր տունը նույն այդ հրով,
Եվ նույն հրդեհների — որպես կուռքի առաջ —
Գլխատեցին նրանք մեր հայրերին,
Երկիրը զարձնելով մի անտերունչ այրի...

Բղկտված ու բոկոտ, ծվատված ու վճատ —
Արյուն էր ծործրում նրա ամեն բայլից,
Արյո՛ւն, որ իր հետքը, իր դրոշմն է թողել
Մեր անցյալի՛, անվա՛ն, մեր պատմությա՛ն,
Եվ արնագույն մեր այս տուֆ քարերի վրա...

Բայց վերջում էր բախտը պահել սարսափելին.

Վերջում արևելյան մի բունակալ
Բավական չէ նրա բարիքները տիրեց,
Բավական չէ նրա բորբ արյունը հագավ,
Իբրև սուլթանական բորբ ծիրանի, —
Մի գիշեր էլ հանկարծ՝
Ննչող ներքինու պես կեսգիշերին զարթնած
Օշարակի, օ՛, ո՛չ — ալ արյան ծարավից, —
Ուղեց մորթիլ ողջին, ջարդել և սպանել...

Ո՛վ է հարցնում՝ ինչո՞ւ... —

Քրովհետև նրան, այդ սուլթանին,
Տերությունը իր ողջ —
Բալկաններից Աթենք և Աթենքից Հալեպ,
Եվ Հալեպից Մասիս — թվում էր մի հարեմ,
Ուր կարող էր շրջել կեղտոտ ու տարփալից,
Ուր կարող էր տիրել և սպանել...

Այդպես մի խուլ գիշեր
Նրա կնքահայրը — գերմանական արքան,
Իր մուսուլման սանիկն հասկացրեց,
Որ Հայաստանն, իբր, վեհափառ սուլթանին
Կամեցել է... մտքով դավաճանել
(Ակնարկել էր արքան ռուս ջահել ցարին):

Կյանքո՛ւմ, թե մտքի մեջ — միևնույն էր արդեն
Եվ որոշվեց նրան,

Ի շահ Վիլհելմ կայսեր, ի շահ մեծ սուլթանի,
Յաթաղանով մորթել...

... Այդ մե՛նք էինք, ընկե՛ր, այդ ժողովուրդն էր իմ,
Որին իր իսկ տան մեջ, իր սեփական հողում
Մորթում էին մի խաչ և մի կիսատ լուսին,
Մինչ միևնույն պահին ամբողջ Եվրոպայում
Գիվանագետները «ի փառքս Հիսուսի»,
«Հայկական հարցն» էին — իբրև մեծ պատ՝
Անլուծելի պահում...

Այդ մեկն էր Մասիսի զույգ կեսերից...

Մյուս կեսը սակայն —
Նույնքան անուժ, անհույս և վտանգված նույնքան,
Ապաստանեց Կարմիր Հոկտեմբերին:
Ի՞նչ իմանամ — զուցե հենց թո հայրը, ընկե՛ր,
Իր լայնարձակ ազատ ստեպներից
Եկավ և իմ հորը, որ մեռնում էր, փրկեց...

Սակայն նայիր հիմա
Նրան, որ իջնում է հանդիպակաց մայթից: —

Նա զավակն է նրա,
Այն խեղճ հայի որդին,
Որին սպանեցին իր անկողնում և կամ
Խաչեցին սեփական իր տան պատին,
Թաղեցին իր հերկած
Գարնանային ցանքսի ակոսի մեջ դեռ տաք...

Իսկ սա — հանձնվեց իր անօգնական բախտին,
(ինչ որ նրա մի զույգ ոտներն էին վտիտ),
Եվ — մինչդեռ ես այստեղ
Նորից հայ հողն էի հերկում արդար խոփով
Եվ ակոսին հանձնում վաղվա հունձքը մեր թանկ, —
Օտար և տոթակեղ երկնքի տակ

Անհույս պանդխտելով տարիներ ու դարեր,
Ջայլամի պես նա իր ձուն էր դնում
Օտար անապատի ավազներում,
Ավազներում և՛ տաք,
Ե՛վ... անարև:

Մինչդեռ ես մա՛րդ էի, քաղաքացի և հա՛յ,
Նա մարդ չէր, այլ պանդուխտ —
Մի բառ, որ չեմ կարող
Քո մայրենի լեզվով ճիշտ թարգմանել...

Պանդուխտ էր նա երեկ: —
Այդ՝ Մասիսն էր ճեղքված,
Այդ՝ մեր բախտի աղետն էր դարավոր,
Երբ ժողովուրդը մեր
Ամենուր էր թեկուզ, ամենուրեք սակայն
Ժողովուրդ չէր, այլ հայ, որ ահավոր
Տառապանքի վշտի ծանրությունը սրտում,
Լոկ մի երազ ուներ անմարելի —
Վերադառնալ ի տո՛ւն,
Ի հայրենի՞ք...

Իսկ հայրենիքը մեր — նոր հայրենիքը մեր,
Որ փոխված է ազատ այս երկնի տակ,
Որ փրկված է ընդմիջտ, որ փրկված է հավետ
Բուրբ ոսոխներից և սրերից մթար, —
Ընդունեց իր կորած, իր հալածված որդուն՝
Հողը խնդությունից համրացած մի մոր պես,
Իսկ ջրերը խայտոզ, —
Եվ փոխարեն նրա՛, և իրե՛նց տեղ նույնպես, —
Կարկաչներով ուրախ և ինքնագոհ ցայտով...

Այժմ հաշտ են թվում
Մեր հողն ու երկինքը, մեր բախտն ու ապագան
Մեր նոր և մեր միակ Հայաստանում.

Եվ ձուլված է թվում ճեղքված Մասիսն անգամ
Խնդությունից այս խոր ու բարձրանուն:

Այժմ քաղցր է շրջել, մարտի ընկե՛ր, քեզ հետ,
Շրջել իմ հայրենի այս աշխարհի վրա,
Եվ հացի հետ նաև քեզ հետ սիրով կիսել
Խնդությունն այս վարար...

Շրջել խնդությունից շիկնած Երևանում,
Այգիներում մեր ճոխ, մեր արտերում անափ՝
Գալիք սպասումի երազներով հարուստ
Ու հույսերով կանաչ:

Շրջել Մասիսների հայացքի տակ հողե,
Այս ներգաղթած հայի աչքի առաջ,
Որ փրկված է ընդմիջտ արհավիրքի հողմից,
Եվ ընկե՛ր իմ, քեզ հետ Ռուսիային հղել
Երախտապարտ խոսքեր՝
Մաղկած Հայաստանի, փրկված հայի
Եվ մտախոհ մեր այս Մասիսների կողմից...

28. XII. 46
Երևան

ՎԵՐՁԻՆ ՓՈՍՏԻՑ

Բաց եմ անում օրվա լրագիր-թերթերը.
— «Հեռագրեր», «Լուրեր» և «Վերջին ժամ»,
Նորից հաղորդումներ «Վերջին փոստից»:

— Ամերիկացիք անվերջ
Զինում են թուրքական և հունաց բերդերը,
Արյան մեջ ճողփում է Ինդոնեզիան,
Գնե՛րն են բարձրանում Անգլիայում սաստիկ:
Տունտ ստերլինգն այնտեղ
Ճգնաժամի պարապ ժանիքների ներքո
Բզկտվում է արդեն,
Մինչդեռ Եվրոպայի ավերի քան կեսում
Ահազանգի պես գոռ
Հնչում է զնգոցը դոլլարների...
Ամերիկացիք իրենց երկիրն են լրտեսում,
Որ բաց անեն ատյան
«Անհնազանդ անձանց» գոյության դեմ...
Գյուրվել է գովված «դեմոկրատիան»,
Եվ զուսպ, ներողամիտ մի ժպիտով
Կանգ է առել լինչյան դատաստանի հանդեպ...

Իսկ ատոմյան ոռ՞ւմբը,
Որով կամենում են ահաբեկել, անդարձ
Քաղել նոր խաղաղված աշխարհի հանգիստը,
Իսկ նոր պատերազմի ուրվակա՞նը...

Փակում եմ թերթերը զայրութով մի արդար.
— Լսեցիք դուք, միտքը,

Լոեցե՛ք դուք, միստըր,
Բավակա՛ն է:

Ճիշտ է, մեր մարդկային բնությունը հաճախ
Կարծես մոռացկոտ է,
Մի՛ մոռացեք սակայն, որ խոսում է ձեզ հետ
Պատերազմում հաղթած ռազմիկը
Եվ ո՛չ թե վախկոտը:

Մի՛ մոռացեք սակայն,
(Այստեղ մոռացումը լուրջ վտանգ է),
Եվ հիշեցե՛ք, Եթե մոռացկոտ եք,
Որ այս՝ նա է խոսում,
Ում հաղթական ձայնի արձագանքը
Գեո շի մարել այնտեղ —
Գոթական շենքերի կամարների տակ սուր...

Մի՛ մոռացեք սակայն,
Որ այս՝ նա՛ է խոսում,
Որի ձեռքով վառված թեժ խարույկը
Տաք մոխիրի ներքո մխում է լուռ,
Եվ պահպանում է դեռ կայծեր հրի
Սաքսոնական թավուտ անտառներում,
Ալպիական լեռանց կատարներին:

Այդ հիշելով, միստըր,
Մոռացե՛ք ատոմյան ձեր արկերը,
Մոռացե՛ք արկերը, բավակա՛ն է...
Մենք, որ պատերազմը
Իր ողջ կենդանությամբ ճաշակել ենք,
Հաճույքով շենք դիտում
Կրկին մարմնավորվող նրա ուրվականը...

Ընդունեք այս, միստըր,
Ո՛չ թե սպառնալիք,

Այլ իբրև պարզ նոտա նրանց կողմից, որոնք
Մաքրեցին աշխարհից գերմանական արնոտ

սվաստիկը...

Ընդունեցեք նաև այս խոսքերով՝
Հարկ լինելու դեպքում կրկին մարտնչելու
Եվ հաղթելու մեր վառ հավաստիքը...

17. 11. 47
Երևան

ՔԱՐՏԵՉԻ ԱՌԱՋ

Ահա քարտեզն իմ դեմ —
Հողագունդը համայն,
Որ չգիտես ինչից, ինչ խոլ ուժից, ահա
Մեկվել, տափակվել է իմ տան պատին.
Եվ իմ մատն է շարժվում նրա երկայնքն ի լայն,
Քաղաքներ է մտնում նա բազմաթիվ.—
Չի՛ մոտենում ոմանց,
Կարծես թե ինքն իրեն շանարգելու համար,
Իսկ ոմանցից հեռու,
Իրեկ հարգ ու պատիվ,
Մի պահ ակնածանքով անշարժանում...

Ահա քարտեզն իմ դեմ —
Սարգոստայնի նման
Սարքած խաչմերուկներ ու գծերի հանգույց,
Ուր ամեն գույն կարծես ունի տարբեր իմաստ
Եվ ամեն մի երկիր՝ ուրիշ մի գույն.—
Մեկը դեղին՝ դեղնած կարծես ներքին մաղձից,
Մյուսը գորշագույն՝ մոխրի նման,
Մեկը դժգույն, գունատ,
Կարծես իր դարավոր ճնշումից ու քաղցից,
Մյուսն՝ օտար փայլով շառագունած...

Այս քարտեզն է ահա իմ աչքերի հանդեպ,
Ուր գույների, բոլոր երանգների ծովում
Իմ երկիրն է շողում,
Իմ երկիրը բոսո՛ր, կարմրահանդերձ...

Եվ իսկապես, արդյոք շունն՝ն ներքին իմաստ
Այս գույները բոլոր, նշաններն այս թաքուն:
Քարքաջա՞նք է անմիտ,
Սակայն ահավասիկ իմ աչքերի դիմաց.
Գծով ցանկապատված աչք վանդակում,
Կարծես թե պահված է մի գառ պոչատ,
Որ թաթերը խրած Հռենոսից այն կողմ,
Երախը լայն բացած,
Դեպի մեզ է նայում վայրի ախորժակով:

Եվ գծերն այս...
Մի՞թե ձեզ չեն ասում ոչինչ:
Չեմ հարգում գծերն այն, շոշափուկներն այն շիւ,
Որ երկիրն այս ծերուկ
Տարածում է հեռու —
Շոտլանդիացից մինչև Յեյլոն ու Հնդկաչին,
Նա, որ Լամանշից վեր,
Մովային մի հսկա հիդրայի պես,
Ցցել է իր մեջքը ջրերի մեջ վճիտ:

Եվ կամ թե սա, կարծես
Լինի մի կենտ կոշիկ երկայնաճիտ
(Մյուս թաթը իր հին փառքի հետ կորցրած),
Որ թաղվել է կիսով ծովում Միջերկրական
Եվ չի սուզվել սակայն...
Է՛հ, թող և շուռվի,
Ու թող ապրի, մնա, որքան ինքը կուզի,
Միայն թե թող ապրի խղճով մաքուր
Եվ անառիթ, կամ թե պատրվակով մի սուտ
Խաղաղ հարևանի տուն չխուժի...

...Հենց այստեղ է հատվում այն ծովափն ճամփան,
Որով կարող եմ ես ամենուրեք հասնել,
Ամենուրեք, ուր որ սիրտս ուզի:
Բայց միտք ունի՞ արդյոք ձանձրույթից սիրտ մաշել,
Անցնել մյուս ափը անծայր օվկիանոսի

Եվ այն հողը մտնել, որն իբրև պարզ կշեռք
Պանամայի քարակ կշռափայտից
Կախած իր հակամետ նծարներով երկու՝
Դոլլարների վարկով,
Եվ նորագյուտ արնոտ ատոմային արկով
Երկրագնդի բախտը կշռել է հավակնում...
Եվ ավելի լավ չէ՞ անցնել փոքր-ինչ կուզիկ
Գարավանդը այս թեք, որից փոքր այն կողմ
է գեյանն է նազում անփութորեն անփութ...
Ցուցամատս է դողում լարման ուժից,
Առանձին չափով է այստեղ սիրտս խփում...

Մովն է կապո՛ւյտ, կապո՛ւյտ —
Նման մաքուր խղճի՝
Հանցապարտ ասիերի քարե սրտին փարված,
Իսկ մաքրաթույր ծովի երկու ասիում,
Իբրև խարխուլ մեղիթ,
Մի երկիր է փռված...

Իր շրերով ծովը երկփեղկել է նրան,
Կիսել անհավասար երկու մասի,
Բայց այդ իրավունք է մի՞թե տալիս նրան,
Որ իր օրինակով միջահատի, կիսի
Մի հողաշերտ (ծանո՞թ և հարագատ անուն),
Ուր աղբյուրն այս մասի
Այնտե՛ղ է լին դառնում,
Եվ այն, մյուս մասում սկիզբ առած գետը,
Չուզենալով օտար ծովերի մեջ թափվել,
Մոլորվում է այնտեղ ու ճահճանում...

... Օ, դժվա՛ր է ապրել մեզ արտասահմանում
Թեկուզ միայն մատով...
Հեռվից իմ երկիրն է հմայում և փերում
Եվ ես, ասես ծանոթ արահետով,
Կամենում եմ դառնալ, գառնալ նրա՛ն փարվել,
Փարվել նրան, իբրև արդարություն,

Փարվել նրան, իբրև այս աշխարհի խղճի՝
Ցուցամատիս վրա բերած հայցումնագիր հաղար նոտա՛,
Բոլոր նրա՛նց կողմից, ովքեր շունեն կյանքում,
Այո՛, շունեն կյանքում այլ իրավունք,
Բացի քե՛զ, իմ երկիր, հավատալուց...
Բերած և այն հույսը, և այն հո՛ւյսը նաև,
Թե շտկվեն պիտի այն շեղումնե՛րն ամեն,
Որ դեռ մնացել են, քարտեղ, իբրև սև բիծ,
Իբրև թռնակալի յաթաղանի սպի
Քո անտարբեր դեմքի
Եվ... պատմության պղտոր հայացքի մեջ:

7-9. 11. 47.

Երևան

ԻՐԻԿՆԱՅԻՆ

I

Երբ իրիկունն է վար իջնում, մութն է խայտում ալիք-ալիք
Իմ աշխարհի վրա խաղաղ,
Լապտերները երբ վառվում են, ասես իբրև զգոնություն,
Ու լուռ թարթվում նվիրական սրտադողով,
Մինչդեռ, կարծես թե զգալով խոսքի կարիք,
Խոռովահույզ մի տագնապով սկսում է սիրտս խաղալ,
Ես թողնում եմ թուղթ ու գրիչ
Ու ելնում եմ կրկին փողոց:

II

Հորդում է լույսն ամեն տնից, ամեն բացված լուսամուտից,
Անկյունամերձ ձիգ սյունների կենտ աչքերից մետաղակոպ,
Իսկ մայթերում — լուսավարար, կիսամթի՛ն —
Կանա՛յք, մարդի՛կ և աղջիկնե՛ր
Զբոսնում են ժպտուն ու գոհ:

Սիրում եմ ես իրիկնային պահն այս գերիշ,
Երբ շրջելով ամենքի հետ,
Քեզ թվում է, որ մենակ ես — ինքդ քեզ հետ...
Երբ փողոցը, մայթերն առած ամեն տարիք,
Ամեն ժպիտ, ամեն ճաշակ,
Հարազատ են դարձնում հոգուդ
Անձանոթին և օտարին...

... Փլվում է սիրտդ բեռան տակ շեղած բառի,
Որով ուզում ես ողջունել, օ՛, ինքդ էլ չգիտես ո՛ւմ...
Եվ այդ պահին,

Նմանվում է սիրտդ խորին մի անտառի,
Որի խորքում անհայտ, սակայն սիրող մի աչք
Քո մտածումը դեռ թերի

Ու երազներդ է լրտեսում...

III

Փամն է հնչում...
Փամացույցի տակտերի հետ
Տրոփում է սիրտս անկանգ:
Վաղո՛ւց էի քեզ սպասում, իրիկվա հետ,
Եվ դու եկար:
Եվ դու եկար, վարսերը քո —
Իրիկնային լույսերի պես հարուստ ու շեկ,—
Գիրդ ծոծրակիդ վրա խրձած,
Այն քայլվածքով,—
Երերածուփ, բայց և հանգիստ,—
Որով նավը ծովից արձակ
Ներս է մտնում նավահանգիստ...

Սիրում եմ ես այս պահերին քեզ հետ լինել,
Խաղաղության այս պահերին,
Ինչպես որ դու ինձ հետ էիր կովում երեկ՝
Ինձ սպասող ջերմ հայացքով քո աչքերի:
Սիրում եմ ես քեզ հետ լինել այս մայթերում իրիկնային,
Այս փողոցում,
Եվ քո առաջ սիրտս բացել, ինչպես — նայի՛ր,
Կայտառ քամին,
Մեղմ խաղալով հանդերձիդ հետ իրիկնային,
Քո ուսերն է իմ դեմ բացում:

Այս փողոցում...

Այստե՛ղ եմ ես պատանությունն իմ կորցրել,
Գարձել հասուն,
Եվ այն, ինչ որ շռայլորեն բնությունն է առատ ցրել,

Գտել եմ ես, այս փողոցում:

Գտել եմ քե՛զ...
Գտել եմ քե՛զ, ինչպես այս մայթն՝ այս փողոցին

Եվ այս սյունին՝ այս լապտերը — մեղմ կկոցված
Իր մետաղե կենտ կոպի տակ կանաչավուն,

Որի ջերմին սարսոցից

(Քո աչքերի թարթումներին այնքա՛ն նման)

Իմ մարմինն է փշարաղվում...

Կուզես՝ թատրո՛ն, կուզես՝ ա՛յգի,

Կուզես՝ կինո՛,—

Սրտիս տակտով քայլերս ահա քոնն են չափելու:

Կուզես շրջենք իրարու հետ՝

Լույսերի մեջ — թարթիչներից սովերի տակ,

Սովերի մեջ — քո աչքերի լույսով հստակ,

Եվ կամ, եթե կուզես, անդի՛ն,

Նստենք թեկուզ ամռան շոգից ապաքինող

Այս արծաթե ավազանի հարթ պտուկին...

IV

Նստիր մոտի՛կ,

Արդյոք երե՛կ կոխվն անցավ,

Եվ հենց այսօ՛ր քո սիրելի կերպարանքով

Հաղթանակը մեզ հանդիպեց...

Հաղթանա՛կր...

Նստիր մոտի՛կ:

Ես ուզում եմ նրան զգա՛լ,

Նրա՛ն զգալ՝ քե՛զ գրկելով այն մատներով,

Որոնցով ես քանի՛ անգամ

Շոշափել եմ քունքը մա՛նի՝

Հանուն այս խո՛ր, պայծա՛ր պահի

Նրան իմ կյանքը մատնելով...

Ե՛ս, որ երբեք չեմ դողացել մահվան առաջ,

Չե՛մ սարսափել երբեք մահից,

Ե՛ս, որ գիտեմ —

Կյանքն էլ ձե՛զ պես — կանանց նման —

Անհուն սերն իր խիզախներին է լուկ տալիս...

Այո՛, սիրում եմ այս պահերն իրիկնային,

Ինչպես պոետն իր նորագյուտ

Քնարական տողն է սիրում,

Երբ ուզում է բեզ նմանին

Երգով սիրող սիրտը բանալ:

Կրկի՛ն սիրո՞ւմ եմ այս պահերն իրիկնային

Որպես կարմիր բանակային

Որ մեկընդմիշտ իր արյունով շահել է բեզ —

Շահել է սեր ու հաղթանակ...

V

Կեո չեմ ասրել հուզումներիդ կրծքիս վրա,

Մպաստեմի իմ կարտը իր դիրքերը դեռ չի թողել,

Կոկորդիս մեջ դեռ կուլում է խելդղիչ ծուխը սուր վառողի

Քո սեփական բուրմունքի՛ հետ...

Խարուն ցավից դեռ տնքում է վերքը ոսիս,

Մինչ սրտիս մեջ բողբոջում է մի ցանկություն

Ե՛վ մարդկային, և՛ բնական —

Ինձ հայր տեսնել և քո գրկում տեսնել որդի,—

Այնտեղ սակայն,

Ատլանտյանի Մյուս ափում,

Իողարներով և արյունով ճարպակալած

Ինչ որ անհագ կենդանիներ, որ — ի՞նչ արած —

Սովորությո՞վ դեռ կոչվում են նույնպե՛ս մարդիկ,

Ջանում են, որ շապրե՛նք մեկտեղ,

Չգա՛նք իրար...

Մի՛ սարսափիր լուտանքներից,

Կալիք կուլի ուրվականից այդ թերթային...

Հիշի՛ր, որ դեռ իմ ոտքերին

Փոշիներ կան, բերած հեռու

Ուղիներից մարտաերթի,

Եվ հաղթողի իմ աչքերում —
Հաղթության ցուք, լույս ու հրթիռ...

Հիշի՛ր, որ իմ սիրող սրտին
Խորթ է ամեն ահաբեկում,
Որ պատրաստ եմ ելնել կրկին
Պաշտպանելու իմ հո՛ղն ու քե՛զ...
Պաշտպանելու իմ հո՛ղն ու քե՛զ
Այն վա՛ռ սիրով, որ իմ հոգում
Երջանկության, խաղաղ կյանքի՛
Խոր արմատներ է արձակել...

Հիշի՛ր դու այդ և թույլ տուր ինձ,
Իմ՝ գինվորի կոշտ ավերում
Քո դաշինքի ձեռքը զգալ,
Զգալ, այնքա՛ն, այնքա՛ն մոտիկ,
Որքան հեռո՛ւ է թշնամու
Ցանկությունը օտարոտի...

9. V. 47

8. IX. 47

Երևան

ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԱԹԵՐԹԻԿ

Հարցաթերթի՞կ,
Խնդրեմ այսպե՛ս լրացրեք —
Կուզեք՝ ձեր մտքի մեջ, կուզեք՝ ձեր թղթերում.

— Երբ ողջ աշխարհը մեր
Առաջնորդի ննջող շիրմի առաջ
Ամբողջ հինգ բույս համբացավ ու լռեց,
Ինչպես վշտահորձանք փոթորիկից հետո
Անտառներն են լուռ խորախորհուրդ,—
Մայրս գալարվում էր... երկունքի մեջ...
Եվ առաջին ճիշդ, որ կրժքիս տակ ծնվեց,
Իմ առաջին ճիշդ — անգիտակից ցավով —
Անլսելի դարձավ սգո համազարկի
Ահեղ բոմբյունի մեջ...

Այնուհետև խնդրեմ լրացրեք այսպե՛ս.

— Նախնիքս — հողագործ,
Գաղթած Պարսկաստանի ինչ-որ գյուղից,
Հայրս, որ դեռևս աշխատում է՝ նույնպե՛ս,
Մայրս — տնտեսուհի:

— Ազգությո՛ւնըս: — Հայ եմ՝

Ավելի քան ամբողջ երկու հազար տարի:

— Մասնագիտութունըս:— Կյանքին նայել
Միայն բարձունքներից ապագայի:

— Սովորել եմ կյանքից,
Քեզանտ ավարտել եմ համալսարան:

— Վա՛յրը աշխատանքիս.—

Դեռ ուսանող էի, հրա ինձ բանակ տարան:

— Բարեկամներ ունե՞մ ես արտասահմանում.—

Որքան որ կամենաս, որքան շուրթդ բերի:

Երկրագնդի բոլոր գոտիների վրա,

Կա՛ն, տանջվո՞ւմ են նրանք,

Որքան էլ որ մերոնք

Հեռու Պորտ-Արտուրից հասնելով մինչ Բեռլին,

Իրենց անցած ուղու հաղթական հետքերով

Նրանցից շատերին աղատութուն բերին:

— Դատի տա՛լ: Քավ լիցի, ո՛չ, չեմ եղել,

Չհաշվելով լոկ այն, որ երեք թե չորս օր

Ընկել եմ թշնամու օղակի մեջ

Իմ թեկուղ և փոքրիկ զորամասով:

— Չորս լեզու եմ, այո՛, տիրապետում —

Հայերենից բացի նաև երեք... զինքի,

Որով կարող եմ ես գալիք գոտեմարտում

(Հակառակ մեր կամքի եթե մի օր նա գա),

Ինչպես հարկն է խոսել

Լեզվազարների հետ ամերիկական:

— Ես արտասահմանո՞ւմ: Կասկածո՞ւմ եք միթե.

Ինչ խոսք, որ եղել եմ, կովե՛լ և ոչ դիտել:—

Բուդապեշտո՞ւմ, Լոձո՞ւմ, Վարշավայո՞ւմ

Քարեջուր չեմ ըմպել, այլ թափել եմ արյուն,

Իսկ Վայմարում,

Մոռացած, որ արդեն կորցրել եմ մի թե,

Երկու թևով կարծես

Մորս պես գրկել եմ հաղթական Մայիսը...:

Չկա՞ն ուրիշ հարցեր:

Իսկ խառնվածքի՞ մասին,

Իսկ այն մասին, թե ես ի՞նչ եմ նախասիրում:

Իսկ այդ առթիվ, խնդրեմ, հաղորդեցեք այսպես.

— Սիրում եմ ես ապրել պայծա՛ռ, խնդումնասի՛րտ,

Ապրել առօրյայո՛ւվ, երազներո՛ւվ,

Հորիզոնո՛ւվ հեռու:

Չեմ զլանում երբեք

Ընթերցել այն, ինչ գրվում է ի՛նձ համար

Կանանց՝ գորովանքից մշուշված աչքերում:

Սիրում եմ ես նաև

Իմ սեփական սրտին ա՛յն հայացքով նայել,

Որով նայում եմ ես դեռ անմշակ,

Բայց արյունով գրված իմ երգերին...

Սիրում եմ ես նաև

Այս ամենի՛ց ավել,

Իմ սեփական բազկի երակներով

Զգալ շունչը դարի,

Շունչս նրա շնչին միշտ համաշափ պահել:

Եվ վերջապես՝ ապրել այնքա՛ն տարի,

Ու չմեռնել այնքա՛ն,

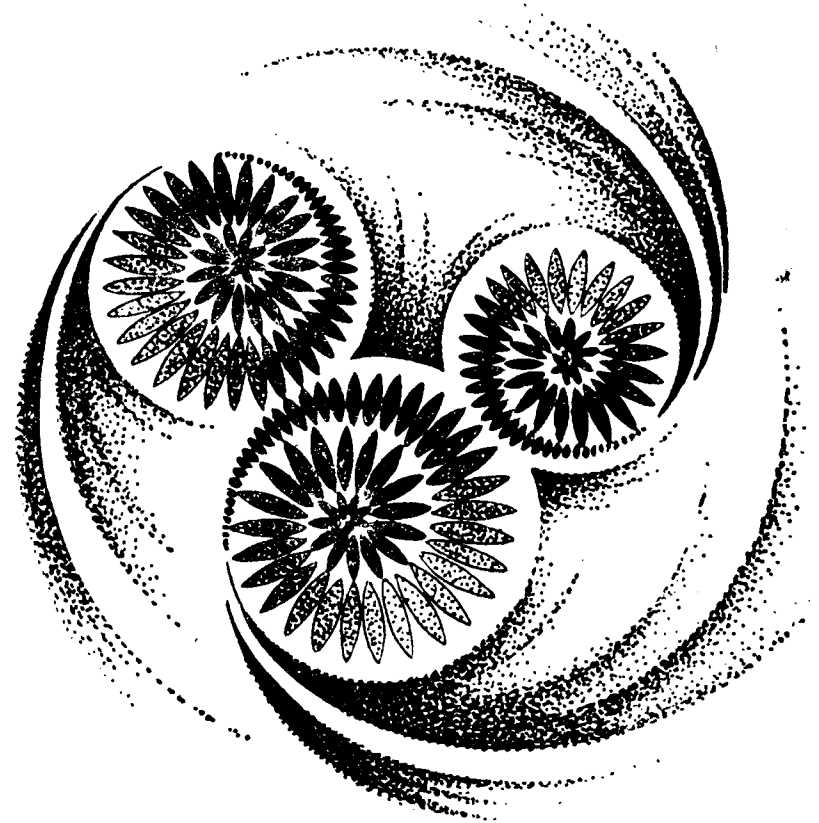
Մինչև որ աշխարհում՝ Հիմալայից — Անդեր

Եվ Անդերից — Մասիս,
Իմ սեփական և իմ հաղթ ձեռքերով
Պարզեմ մի բոլոր գրող...

Սակայն եղեք ներող...
Ճիշտ որ ես մի վայրկյան
Մոռացա, որ գալիք օրվա մասին
Հարցաթերթիկի մեջ կհատեր չկան...

5. 12. 47
Երևան

ՄԻՐԱ ՃԱՆԱԴԱՐՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԵՎ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅՈՒՆ

Մանրանում է իրիկունը:
Մեր մանկիկը քնեց արդեն՝
Փոքրիկ ձեռքը աղավնու պես
Դրած բարձին:
Իմ սեղանի վրա ափտոն
«Վթարումից» փրկվել հազիվ՝
Զույգ ակերով դեմ է առել
Լեբմոնտովի մեծ հատորին,
Իսկ անկյունում՝ նրա սև ձին,
Քամբը գցած բաշի վրա,
Շունչ է քաշում՝ ուրախացած,
Որ ազատվեց շարածձի
Իր հեծյալից:

Ես կարդում եմ թերթը օրվա,
Վարագույրն ես դու արդուկում
«Զինար ես»-ի դանդաղ տեմպով:
Այնպես լուր է, այնպես խաղա՛ղ մեր սենյակում,
Այնքան սե՛ր կա այդ լռության թեերի տակ:
Այնքան երա՛զ, սպասելի՛ք:

Օրվա թերթն եմ ես ընթերցում:
«Զինար ես»-ը ընդհատելով,
Դու խնդրում ես բարձր կարգալ՝
Գանգատվելով կնոջ բախտից,
Որ լրագիր ընթերցելու
Փամ չի գտնում:
Կարդում եմ ես.
«Վիետնամում արյան հեղեղ...
Մայր ու մանուկ անօթնան...»

Եվրոպական բանակներն են վերադիմում...
Պատերազմի ուրվականն է առնում մարմին»...

Եվ արդուկը մի կողմ թողած՝
Գու նայում ես մեկ ինձ և մեկ
Նրան, որ արդ բուն է մտել
Իր բուրավետ մահճակալում:
Գու նայում ես մի տազնապով,
Որ հատուկ է լոկ մայրերին:
— Ի՞նչ են ուզում,— ասում ես դու:
Ասում ես դու այնպես կամա՞ց,
Մինչդեռ կարծես ճշո՞ւմ ես դու:

Ու խոսում ենք՝ ես իմ թերթը,
Գու արդուկդ մի կողմ դրած:
Գու խոսում ես և վախենում,
Ինչպես մայրերն են վախենում:
Ես լսում եմ ու լուռ մնում,
Ինչպես այրերն են լուռ մնում:

Թե ինչքան ենք խոսում այդպես,
Ո՛չ ես, ո՛չ դու շենք իմանում,
Մինչև հանկարծ տեսնում ես դու:
Որ երեսան բացել իրեն՝
Տոտիկներն է ներքև կախել
Մահճակալի ցանցաթելից:
— Սկսվեցին շոգերն արդեն:

Պետք է տանել ամառանոց...
Եվ քո ձեռքերը մայրական
Տոտիկներն են ծածկում նրա:
Եվ քո հայացքը մայրական
Լճանում է նրա վրա:
— Երբ մեծանա՞ տեսնես թե նա
Ի՞նչ կդառնա, տե՛ր իմ աստված,
Ու մանկացած՝ մանկան առաջ,
Երազում ենք մանուկ դառած:
... Նա մեծանում, դպրոց գնում,

Նա վազում է «Կապրեկ» գնում:
— Ո՛չ մի վազել, ո՛չ մի «Կապրեկ»:
Մենա՞կ... փողո՞ց... Գծվե՞լ ես դու,—
Հարձակվում ես դու ինձ վրա:
... Նա գնում է համալսարան,
Սիրահարվում, ուշ տուն գալիս:
Հասկանում ենք անխոս նրան
Եվ, իհարկե, ցույց չենք տալիս:
— Սիրահարվո՞ւմ, ո՛ւշ տուն գալիս...
Ի՞նչ է, ուրիշ բան չգտա՞ր,—
Սաստում ես ինձ լեղապատառ,
Քո մայրական խանդի վրա
Ծիծաղում եմ ու թույլ տալիս,
Որ երազը շարունակես՝
Որ նրան շուտ չպսակես,
Որ նա դառնա դաշնակահար,
Որ նա դառնա մեծ գիտնական...:

Եվ շենք վզում, որ աննկատ
Ուրվականը պատերազմի
Կյանքի առաջ նահանջելով
Հեռանում է, չքվո՞ւմ, կորչո՞ւմ:
Ու մնում ենք ե՛ս, դո՛ւ, տղա՛ս,
Մեր տնա՛կը մեղմ ու խաղաղ —
Ես՝ գինվորը անցյալ օրվա,
Գու՝ մայրությունն իմ աշխարհի,
Իմ աշխարհը՝ իմ տան նման
Լեցուն սիրով ու երազով,
Լեցուն սիրով ամենազոր,
Եվ մեր տղան՝ մեր ապագան,
Որ քնել է քնով մանկան,
Այնպես հանդի՞ստ, խաղա՞ղ այնպես՝
Փորրիկ ձեռքը դրած բարձին —
Աղավնու պես...

[1919]
Երևան

ՓԱՌՔԻ ՊԱՏՎԱՆԴԱՆ

Նահանջի ճամբան էր մեր ոտքի տակ ընկել,
Վտանգված էր հողը մեր գեղեցիկ...
Մենք միասին էինք այդ վայրկյանին, ընկե՛ր,
Մենք միասին, մեկտեղ նահանջեցինք:

Հողը կառչում էր մեզ իր գորշ կպշուն կավով,
Խրամատն էր կտրում դարձի ուղին:
Բայց մենք զինվոր էինք, և իր հրամանով
Հաղթանակն էր սաստում՝ գատվե՛լ հողից:

... Նայում էին հեռվից, ովքեր ծնել էին,
Ովքեր սնել էին և մեզ սիրել կյանքում...
Շուրջը՝ սառնամանիք, շուրջը՝ ձյուններ էին,
Մերթ՝ անարատ, ճերմակ, մերթ՝ արնագույն:

Ու մենք քայլում էինք, ու մենք սողում էինք:
Ոչի՛նչ, սողում էինք, որ շտղա՛նք կյանքում:
Մեր հողն էր մեզ կրում, մենք մեր հողում էինք:

Ահա ինչու՝ նրանք ցրտից դողում էին,
Իսկ մենք այրվո՛ւմ էինք, մենք ողողվո՛ւմ էինք
Մեր բրտինքով ցասման...

Ինչպես ես՝ իմ Զանգուն,

Անցանք քեզ հետ մեկտեղ քո Դոնը և Վոլգան:
Խաղաղությունն էր դեռ մեր ականջին զնգում:
Դեռ մուրճն էր քո ձեռքին, գրիչն էր իմ ձեռքում—
Դեռ մենք կիսո՞վ էինք զինվորական:

Դու այդպես էլ ընկար — կիսով՝ արդեն մարտի,
Կիսով շա՛մ դեռ զարթին կոլխոզային,
Միտքդ՝ թողած մուրճիդ, ձեռքդ՝ ավտոմատիդ
Եվ ականջդ՝ մոտիկ հաղթանակի ձայնին:

Իսկ ես դեռ ապրեցի: Թողած թուղթ ու մատիտ,
Հեծած պատերազմի աստծուն պողպատ թամբով,
Մտքով նորի՛ց քեզ հետ, միշտ քո կողքի՛ն մոտիկ,
Առա՛ջ արշավեցի մեր նահանջի ճամփով:

Մենք միասին անցանք այն ճանապարհն ամբողջ,
Ուր մենք ապրել էինք ցափ ու վտանդ:
Շուրջը այնժամ զարո՛ւն, վառ կանա՛շ էր, բողբո՛ջ.
Արևն էր հաղթության, արյան ցո՛լքն էր քո թանկ...

Ու մենք Բեռլին մտանք...

Ու ես իմ տուն դարձա,

Արդարությունը երբ հաղթանակեց կյանքում:

Իսկ դու արձանացար,

Դու հուշարձան դարձար

Մայր Վոլգայի ափին, տափաստանում անծայր,

Բուզապեշտո՛ւմ:

Լոձո՛ւմ,

մարդկանց հոգո՛ւմ:

... Խաղաղությունն է արդ մեր ականջին զնգում
Իբրև մանգաղ՝ արտից, իբրև մանուկ՝ տնից:
Եվ մենք նորից կիսով մեզ զինվոր ենք զգում.
Խաղաղությունն ենք մենք օր ու գիշեր հսկում,
Ես՝ իմ հրդեհի մեջ, դու՝ քո պատվանդանից...

[1948]

Երևան

ՌԱԳԻՈՆԵՆԴՈՒՆԻՉԻ ԱՌԱՋ

Կախարդական տուփն է հեքիաթների...

Ծա կոճակն եմ սեղմում,

Եվ սլաքը՝

հլու իմ մատներին,

Որոնում է:

Փխո՛ր:

Տհաճ սուլո՛ց:

Աղմո՛ւկ:

Խոխում է մեկը՝

կարծես մեռնում,

Մեկի ձայնալարերն են կտրվում կարծես:

Մի ճիչ է խեղդրվում մառախլապատ հեռվում,

Օդում խոնրվում են պատասխաններ-հարցեր:

Եթերների բուրբ շերտերն եմ ես վարձել:

Ծ'ս եմ այսօր տերը...

Նայած մատներիս տակ սլաքն ուր է դառնում՝

Նայած ինչ ընթացք եմ տալիս նրան,—

Մերթ դանդաղկոտ, ծուլ-ծուլ և մերթ՝ արագ,

Նա ինքն իր շուրջ դառնում,

Հանգրվանում է նա կայան-կայան:

Ինչպես ձուկ որսալիս հաճախ օձ ես բռնում,

Այնպես՝ ահավասիկ.

— «Խոսում է Անկարան»...

Բայց ես տեր եմ այսօ՛ր և առհավե՛տ:

Արդեն ինձ շեն կարող

Ո՛չ երեկվա խարդախ Բյուզանդիոնը դավել,

Ո՛չ այսօրվա Պոլիսն ու Անկարան,

Ինչպես որ վարվել են դարեր նրանք

Իմ պապերի և իմ հայրերի հետ:

Իմ բախտի տերն եմ ես այսօ՛ր և առհավե՛տ,

Եվ տերն եմ ես հիմա նաև եթերների...

Ու կոճակն եմ շրջում:

Մի վալս խելակորույս,

Ռոմանս, որ երգում է՝

Մարմնով ծանրը, վարքով թեթև ինչ-որ Մերի...

Հետո՝ ինչ-որ մի ձայն այն մասին է գոռում,

Որ անկարելի՛ է, անհնարի՛ն

Իրենց պես մարդ հաշվել և նեղրերին...

... Կանգնել ենք մենք հիմա

Իրար դեմ հանդիման՝

Ողջ աշխարհը և ես:

Ասենք՝ ես նստել եմ.

Ես նստել եմ հիմա ընդունիչի առաջ,—

Եվ սլաքը հլու իմ մատներին,

Կայաններ է որսում:

Ոստնում են ստերը,

Ինչպես աղանձացուն՝ բովի վրա:

Այդ՝ խոսում են նրանք.

Այդ՝ նյու-Յորքն է խոսում՝

«Ամերիկայի ձայնը»,

Այդ՝ Լոնդոնն է խոսում՝

Իր «Բի-Բի-Սին»:

Ամաչում է անշուշտ

Ազատության հայտնի այն արձանը,

Եվ պսակն այն ծանրը,

Որ պճնում է նրա ճակատը սին,

Ամոթանքից փոխվում-փոխարկվում է

Փշերը ցից ողնու...

Սլաքն է սստոստում
Ասես արգելքների,
Ասես թվացուցի հետև պահված
Սղոցների վրա.
Նոր կետեր է որսում
Իմ ձեռքը անվարան:

Նվագում են, երգում և առավել՝ խոսում,
Հաճախ լեզուներով ինձ անծանոթ:
Ինքը

պատմությունն է ալիքների վրա
Ալիքների նման կարծես հոսում:
Եվ ա՛յդ, և մի՛միայն այդ պատճառով
Բոլոր, բոլո՛ր խոսքերն են հասկանում,
Ինչ լեզվով էլ ասված լինեն նրանք:

Հասկանում եմ.

— Հիմա

Ապրում ենք մի դարում,
Երբ ուղիներն ամեն կոմունիզմ են տանում:
Այդ մասին են ահա
Բոլոր կայաններն ու կետերը բարբառում՝
Ոմանք սարսափահար, իբրև անեծք,
Ոմանք ուրախությամբ՝ որպես հարցադրում:

... Ում համար պարզ չէ դեռ,
Ես չեմ հարկադրում,
Կարող է նա անշուշտ
Ռադիոընդունիչը դեռ միացած պահել,
Ինձ համար որ պարզ է.
Ես ուզում եմ հիմա այն անօրատել
Եվ այս տողերի տակ վերջակետ, ո՛չ,
Գնել ... կախման կետեր:

Սակայն ես մի պահ:
Եվ այս անգամ արդեն

Ո՛չ միայն կայանը —
Ես ալի՛քն եմ փոխում ընդոստ մի շնորժումով:
Եվ ձիւների, սոփի, աղմուկի տեղ
Մավալվում է, փովում ալիք մի նոր՝
Խաղաղության ալի՛քը ոսկեթել:
Եվ ծանոթ ու քաղցր՝
Իբրև ողջուն սիրած ու լավ բարեկամի,
Հանդիսավոր՝ իբրև երգումի խոսք,
ա՛հա՛

— Խոսում է Մոսկրվան...

27. XI. 48

Երևան

ՈՐՎԱ ԵՐԳԸ

Մենք հասկանալով՝ հաճախ շենք զգում
Մեր ապրած օրվա իմաստը խորին.
Հաճախ մեզ օրը թվում է անգույն,
Թվում է՝ ոչինչ շփոխեց կյանքում
Ու շարժեց ոչինչ աշխարհին:

Նա ի՞նչ է արել. այգի է ջրել,
Առու է հանել, քաշել է ածու:
Սա՛ ի՞նչ է արել. լոկ սերմ է ցրել:
Ե՛ս ի՞նչ եմ արել. մի երգ եմ գրել,
Մի երգ եմ գրել, ո՛չ ժողովածու:

Ամեն օրվա պես պաստառ է գործել
Ամեն օրվա պես աղջիկն այս ժպտուն:
Ամեն օրվա պես դրել է փորձեր,
Ո՛չ գլուտ է արել, ո՛չ հրաշք գործել
Այս գիտնականը իր փորձադաշտում:

Ամեն օրվա պես քաջ վիետնամցին
Կռիվ է մղել դիրքերից խոնավ:
Իր ատամներից, բուռնցքից բացի
Այլ բան չի սեղմել դեռ հզիպտացին՝
Տեսնելով զինված թշնամու նոր նավ...:

Մենք հասկանալով՝ հաճախ շենք զգում
Մեր ապրած օրվա իմաստը խորին.
Հաճախ մեզ օրը թվում է անգույն,

Թվում է՝ ոչինչ շփոխեց կյանքում
Եվ շարժեց ոչինչ աշխարհին:

Բայց օրը ունի իր լիցքը ներքին,
Իր լիցքը անտես՝ ատոմի նման:
Չայնակցում են ի՛մ, քո՛ գրած երգին
Ամբողջ մի աշխարհ, ամբողջ մի երկիր,
Եվ — նա հնչում է աշխարհում համայն:

Ջահել աղջկա պաստառը գործած
Առազաստ դարձած՝ նավեր է վարում,
Նավե՛ր, որ հացի հակերը բարձած,
Խեղճ հնդիկներին սոված ու բազցած
Հացի հետ նաև հավա՛տ են տանում:

Ոռոգված այգին իր բերքն է տալիս.
Եվ բերքից բացի՝ նույն այգում գրած
Համեստ փորձերով. դեռ շանցած տարին
Ցուրտ հյուսիսն անգամ նույն բերքն է տալիս
Աշխարհի ապշած աչքերի առաջ:

Մենք հասկանալով՝ հաճախ շենք զգում
Մեր ապրած օրվա իմաստը խորին,
Հաճախ մեզ օրը թվում է անգույն,
Թվում է՝ ոչինչ շփոխեց կյանքում
Եվ շարժեց ոչինչ աշխարհին:

Բայց շմոտանա՛նք, հիշե՛նք հավիտյան,
Որ օրերով է դարն ամենազոր,
Եվ որ ամեն օր մեր կաթըով հզոր
Ատամնանիվը համառ պատմության
Առաջ է գնում և՛ս մի խաղով:

20. 11. 52
Մոսկվա

ԸՆԿԵՐՈՒՀՈՒՄ

Ահա և իմ տան նոր բնակիչը՝
Իմ առաջնեկը, նորածին որդին,
Որի մանկական առաջին ճիշը
Այնպես ներդաշնակ ու քաղցր է հնչում
Խաղաղության մեջ իմ ժողովրդի:

Քննել է հիմա իմ փոքրիկ որդին:
Այնպես խաղաղ է այդ անմեղ ջունքը,
Կարծես մանկական լույս դեմքի վրա
Շառագունել է և անդրադարձել
Նույն ինքը հրկրիս խաղաղությունը:
* * * * *

... Հենց այս վայրկյանիս,
Ասես չորված իմ հրամանով,
Արթնացավ ահա նա միանշամից:
Մայրը խոսում է նրա հետ հիմա
Մայրական բոլոր խոսքերով ծանոթ:
Վախենում է նա.

— Բարձրացավ քամի,

Օդանցքը փակե՛ք, փակեցեք դռ՛ւռն էլ...

— Այս փաթաթանը կոսիտ է կարծես...

— Փռտա՛ց:

— Հաղա՛ց:

— Աստվա՛ծ իմ, մրսե՛ց...

Եվ անվերջ նո՛ւյնը, միշտ նո՛ւյնը, նո՛ւյնը.

— Փռտա՛ց...

— Մրսե՛ց...

— Թեթե՛ւ է հաղել...

— Միջանցուկ քամի՛...

— Օդանցքը փակե՛լ...

Կարող է այսպես տեել ողջ տարին,
Կարող է այսպես տեել կյանքը ողջ:
Նստականում եմ, որ մայր է բարի,
Բայց անվերջ նո՛ւյնը, միշտ նո՛ւյնը, օ, ո՛ւյ:
Իսկ ես ժպտաղեմ դիմում եմ նրան.

— Սիրելի՛ս, լսի՛ր.

Գու ի՞նչ ես անում իմ միակ որդուն:
Թո՛ղ որ բաց լինի և օդանցք, և դո՛ւր,
Միջանցիկ քամին թող որ ներս խուժի,
Իսկ դու լավ հիշիր,
Գու մի՛ մոռանա նորից ու նորից,
Որ այս մանկիկը պիտի շմբսի,
Որ այս մանուկը պիտի շարսի
Համաշխարհային.

սպասվո՛ղ,

ներկա՛

Բոլո՛ր միջանցիկ սուր քամիներից:

[1948]

Երևան

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԻՆ

I

Ետ ես գնում մի պահ երկու տասնյակ տարի,
Նորից քեզ զգում ես աշակերտ ու մանուկ:
Թվում է, թե նույնն է տեսքը դասարանի՝
Նույն նստարանները, գրատախտակը նույն:

Եվ նույն ուսուցիչը — բարի, ամենիմաց՝
Փխրուն ճերմակ կավճից մատները միշտ փոշոտ,
Որ ինչպես քեզ մի օր՝ այս պատանուն հիմա
Օրվա դասն է հարցնում քարտեզի մոտ:

Սակայն շատ բան այսօր այլ է դասարանում,
Եվ ամենից առաջ՝ քարտեզը աշխարհի...
Այս պատանին իբրև դաս է պատասխանում
Ա՛յն, ինչ որ մեզ համար երազանք էր բարի:

... Մեր օրերի բոլոր քարտեզների վրա
Արևմուտքն էր նայում մեզ մոլուցքով ահեղ՝
Ձինլանդիայից մինչև Բրիտանիան զառամ,
Իսպանիայից մինչև Բոսֆոր ու Դարդանել:

Մեր օրերի բոլոր քարտեզների վրա
Դեռ մեզ օտար, դեղին Չինաստանն էր գծվում,
Եվ նրա դեմ՝ հսկա շնաձկան նման,
Ճապոնիան էր ծովից սպառնալից ցցվում...

Բայց պատմության դասը մենք լավ էինք սերտել.
Գիտեինք, որ մերն է գալիքը հաղթական,
Գիտեինք, որ երբեք մեզ չեն կարող հաղթել,
Ոչ բուրվա՛որ պապի, և ոչ սվաստիկան:

Գիտեի՛նք, որ երկար միայնակ չե՛նք մնա,
Գիտեի՛նք, որ կուլին չի՛ մնալու կուլի...
Եվ ա՛յն, ինչ մեզ համար երազանք էր միայն
Իբրև դաս է սերտել այս պատանին:

II

Մեկ ուրիշն է հիմա դասը պատասխանում:
Մովի կապույտի մեջ ասես թանաքոտած՝
Նա իր փափրիկ մատը երկրից երկիր տանում,
Մովից ելնում է լեռ, լեռից իջնում է ցած:

Ցույց է տալիս գետեր ու քաղաքներ անթիվ,
Ինչ որ ուսուցիչն է հարցնում նրան:
Ահա Կերչը...

Այդտեղ մեր հետևակ գնդից
Քանի՛-քանիսները հերոսաբար մեռան:

Ահա և Դնեպրը: Այս պատանին գիտի՛
Քանի՛ խրամատ ու խորշ եմ փորել այնտեղ,
Թրջվել իմ քրտինքով ու ջրերով գետի
Եվ շորացել մոլի հրդեհի դեմ:

Լվո՛վն է ցույց տալիս: Իսկ ես հիշում եմ պարզ,
Թե ինչ ավաններ են նրան շրջապատում,
Որտե՛ղ թփուտ կա մի, որտեղ՝ քանդված մի պատ,
Որի ճեղքից էր իմ հրանոթը թնդում:

Նա սահմանն է անցնում հիմա հե՛շտ ու հանգիստ,
Չի էլ ուրախանում այս պատանին կարծես,
Մինչդեռ պարզ հիշում եմ, որ մի տարեց տանկիստ
Հրճվո՛ւմ էր այդ պահին մանուկի պես:

Հիմա շրջում է նա Եվրոպայում մատով,
Մայր քաղաքներ մտնում, անցնում վարար գետեր.

[1950]
Երևան

Ահա Բուխարե՛ստը, Սո՛ֆիան գեղեցկաթով,
Ահա Դանո՛ւբը, Վի՛սլա, է՛լբա, Օղե՛ր:

Սանո՛թ անուններ են, բայց ո՛չ դասագրքից,
Ո՛չ քարտեզից տափակ, գլորուսից կլոր...
Իմ սերունդը ինձ հետ վիտի այսօր անգիր
Կիսագունդը՝ նրա բոլո՛ր մանրուքներով:

Կիսագունդը՝ նրա բոլո՛ր մանրուքներով:
Գիտի իր ոտքերո՞վ, որ դուրսելով անցան
Ամբողջ կիսագնդով, որ մանուկն այս պայծառ
Խաղաղորեն այսօր իր գասերը սերտի:

III

Ժամը վերջանում է: Եվ դասատուն անցել՝
Հիմա վաղվա համար մի նոր դաս է տալիս:
Իսկ ես մտածում եմ.

վաղո՛ւց է վերջացել

Այն դասը, որ տվինք մենք մեր ոսոխներին:

Իսկ թե մոռացել է, վատ չէր լինի գուցե

Հիշեցրնել նրան՝ ամերիկյան քեռուն.

— Թե հանգզներ նորից, եթե նորից փորձեք

Պատերազմ ու հրդեհ սփռել ողջ աշխարհում:

Այն ժամանակ... նաև մեր այն սերունդը նոր,

Որ աշխարհը գիտի միայն իր գրքերո՞վ,

Լուկ քարտեզո՞վ տափակ, գլորուսո՞վ կլոր,—

Մյուս կիսագունդն էլ այնպե՛ս անգիր կանի,

Ինչպես մենք այս մեկը —

իր ոտքերո՞վ:

ԽԱՂԱՂՈՒԹՅՈՒՆ

Խաղաղություն ամենքի՛ն և ամենո՞ւր,—
Այդ ենք միայն մենք աշխարհին կամենում:

Խաղաղություն, որ խաղողը քաղցրանա.
Որ նորատունկ այգին տա բերք ու բարիք:
Խաղաղություն, որ աշիկներն իր բանա
Դաշտում մի տուզտ, օրորոցում՝ մի բալիկ,
Մի ծով ցորեն՝ զարնանային արտի մեջ,
Անգիր մի երգ՝ բանաստեղծի սրտի մեջ,
Մի երեքնուկ՝ բացատի մեջ անտառի,
Անխոս մի սեր՝ սրտի խորքում պատանի...

Խաղաղություն ամենքի՛ն և ամենո՞ւր,—
Մեզ հետ նույնը բնությունն է կամենում:

Խաղաղություն, որ տատիկները բոլոր
Երգեն իրենց թռուռիկներին մեղմ օրոր.
Որ մայրերը և արտերը ձոցվորվեն,
Որ դաշտ ու ձոր հասունություն վար ձորեն,
Որ բանվորը զոհանա իր վաստակով,
Շինարարը երկիրը ելնի լաստակով,
Սերմնացանը ավին իր խփի ու բանա,
Այգեգործը դեռ չխամած՝ արբենա...

Խաղաղություն ամենուրե՛ք, ամենքի՛ն.—
Այդ են ուզում ամե՛ն մարդ ու ամեն կի՛ն:

Խաղաղություն Կորեայի՛ն արնարամ,
Չինաստանի հերոսներէ՛ն առնական.

Խաղաղութիւնն օվկիանոսին այն խաղաղ,
Որ իսկապէ՛ս լինի հանգիստ ու խաղաղ:
Խաղաղութիւնն բոլո՞ր նրանց, ում համար
Ծանր է տեսնել սղափոր կին, բույր ու մայր,
Ծանր է տեսնել իր քաղաքը մոխրացած,
Այգին դարձած խրամատի անել ցանց...

Խաղաղութիւն՝ են: Ո՞վ է կռիվ կամենում,—
Կոկ այս հարցն է, որ հնչում է ամենուր:

Պատասխանը միևնույնն է ամեն տեղ.
— Ո՛չ,— ասում է ամեն երկիր, ամեն ցեղ:
— Ո՛չ,— հնչում է ամեն լեզվով՝ մի բառով:
— Ո՛չ,— հնչում է կերտող մուրճի բարբառով:
Այգին ջրող բահը նույնն է պահանջում,
Նույնն է տենչում զուլալ հոսող ամեն ջուր,
Նույն է ճշում ամեն մանուկ նորածին,
Նույնն է ասում լուռ հպումը սիրածի...

Խաղաղութիւնն ամենքի՛ն և ամենո՛ւր,—
Ողջ աշխարհն է ողջ աշխարհին կամենում:

[1949]
Երևան

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՍ

Բառեր շկան կարծես քեզ երգելու համար,
Եվ ես որդու նման անվանում եմ քեզ «մա՛յր»:

«Հարազատ» եմ ասում և այնուհետ լռում.
Սիրող սիրտն է այդպէ՛ս խոսքը շուտ սպառում:

Իսկ թե ոնց եմ սիրում՝ դու գիտենաս պիտի,
Բայց քեզանից առաջ՝ քո թշնամի՛ն գիտի...

14. XI. 50
Երևան

ԳԱՐԱԿԵՍԻ ԵՐԳԸ

I

Կիսվել է դարը:
 Կիսվել է դարը
 Ո՛չ նոան նման,
 Որ քաղցրութունից, հյուսից է ճարում
 Շոգ արևի տակ կիզող հարավի:
 Կիսվել է դարը, ինչպես ծարավից
 Հույն հերոսների շրթունքն է ճարում
 Անմարդաբնակ ինչ-որ կղզյակույ՛...
 Կիսվել է դարը Նագիմ Հիքմեթի
 Մեծ սրտի նման,
 Որի մի կետր իր հայրենի տան
 Իր նորածինի օրոցքի մոտ է
 Թփրտում հիմա...

II

Կիսվել է դարը:
 Ա՛յն դարն է կիսվել,
 Որ կարողացավ առո՛մը կիսել,
 Որ կարողացավ աշխա՛րհը կիսել
 Ոչ միջօրեական-զուգահեռական
 Գծերով, ինչպես քարտեղի վրա:
 Կիսվել է դարը ըստ մի պայմանի —
 Մերո՛նք

և

նրա՛նք:

III

Անժա՛հ լենինը սկսեց դարը —
 Գրելով ծանոթ «Ինչից սկսելն» ու «Ինչ անելը»:

Կիսվել է դարը:
 Տեսավ աշխարհը.
 Մեր սկսելն ու մեր ինչ անելը:

Արգ՛ե՛ կեսն է դարի:
 Հիմա աշխարհին
 Ուրիշ մի հարց է լրջորեն հուզում.
 Այս ահեղ դարը ինչո՞վ ավարտել:

IV

Կիսվում է դարը,
 Իսկ մեր ուժերը
 Ոչ թե կիսվում են, այլ բաղմաղատվում:
 Կիսվում է դարը,
 Իսկ զոռով կիսված ժողովուրդները
 Չուզվում են նորից մի ընտանիքում:
 Եվ այստեղ արդեն շեն կարող լինել
 Մասնակի հերքում
 Ո՛չ Կորեան, որ իր կիսված մարմնով
 Իր հողն է ներկում,
 Եվ ո՛չ Գերմանիան՝ մասերով երկու
 Եվ նրա՛նք, ովքեր մոլի նախանձով
 Ուզում են կիսել, բաժանել նրանց,
 Իբրև շահավետ մի կովախնձոր,
 Թող չմոտանա՛ն, թող հիշե՛ն, որ երբ
 Սիրած սրտերն են բաժանում զոռով՝
 Նրանց կասում են առավե՛լ սիրով:

Կիսավել է դարձրւ:

Եվ դարամիջյան այս տարիներին

Ինչ քաղցր է զգալ, գիտակցե՛լ հիմա,

Որ նա կիսավում է ո՛չ գրքի նման.

Ինչ քաղցր է զգալ, որ այստեղ մենակ

Մենք ընթերցող չենք,

այլև հեղինակ,

Որ անգիր գիտի երկրորդ հատորի

Ընթացքն ու վերջը,

Եվ որ հատորն այդ մեր իսկ ձեռքերով

Կույս ընծալվելու ընթացքի մեջ է...

11. 11. 52

Մոսկվա

ՍՊԻՆԵՐ

ԳՈՒԼՊԱՆ

Արկը սառնասիրտ շառաչեց օդում

Եվ պայթեց մոտիկ՝ լերկ հողի վրա:

Արկի բեկորը սրի պես հատու

Կտրեց ու տարավ ոտքերը նրա:

Իսկ այդ նույն պահին, մայրն՝ աչքում արցունք,

Պահելով նրա գալուստի ճամփան,

Համբուրում էր ու արցունքով թրջում

Իր որդու համար նոր գործած գուլպան...

28. VIII. 1943

Չանախչի

ԶՈՎԱԾԸ

— Ախ, որտե՞ղ է, ո՞ւր է, ինչո՞ւ լուր չի տալիս.
Եթե անգամ... Ո՞ւր է սև ծանուցադիրը:
Արդեն լրանում է ուղիղ երկու տարին,
Ինչ չեմ տեսել նրա ձեռագիրը...

Պառավն ինձ էր դիմում ամբողջ երկու տարի,
Իր հայացքով հարցնում ավելի՛, քան խոսքով:
Բայց ես նրան ինչպե՞ս, ի՞նչ պատասխան տալի.
Ո՞նց բերեի որդուն, ի՞նչ հրաշքով:

Ո՞նց ասեի, թե նա էլ չի դառնա իր տուն.
Ու չհն հղում եթե սև ծանուցադիրը,
Միայն նրա՛ համար, որ նույն խրամատում
Ընկել է և գնդի գրագիրը...

29. 17. 46
Երևան

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՀԱՇՄԱՆԿԱՄԸ

Տաք կռիվ էր ու ցուրտ ձմեռ,
Երբ. Վեներա, իմ սիրելի՛,
Անակնկալ — այն էլ ինչպե՛ս,
Ի՞նչ դուրսից հասավ քեզ տեսա,
Մեզ դարերով քո պարզեած
Ու ներշնչած բյուր սերերից
Եվ ոչ մեկից այդ վայրկյանին
Քեզ օգնության ձեռք չհասավ:

Ցուրտ էր, ձմեռ, ու ցրտի մեջ
Տաք ու դաժան մարտ էր գնում:
Եվ կույր մի արկ՝ իբրև ծաղրը
Ձեռով այնքա՛ն նման սրտի,
Ներս սպրդել ու սլայթել էր
Քաղաքային թանգարանում՝
Պատվանդանից քեզ գցելով
Ածխացող ու սև պարկետին:

Թալկացել էր ու մարել էր
Այն հայացքը քո աչքերի,
Որ դարերով պարզեել է
Սիրո խայտանք ու սիրո ցավ:
Քո ձևերը մարմարացած
Եղծվել էին ալ շիթերից.
Թե ի՞նչ արյան և ո՞րտեղից. —
Սանր պահ էր՝ չհասկացա:

Ես հեիհն քեզ մոտեցա՝
Մոռանալով մահ ու կոիվ,
Ես ուղեցի ամերիս մեջ
Քո մարմարե թևը բռնել:
— Կփրկե՛մ քեզ, — շնչացի, —
Միայն թե մեզ սիրի՛ր, սիրի՛ր.
Հեշտ չի հաղթել առանց սիրո
Եվ դժվա՛ր է, ծա՛նր է մեռնել:

Գրկիր՝ հանեմ այս մարմնակուլ,
Սեր շծնող այս հրդեհից...
Դու խնդացիր կարծես ցավով
Շիթի միջից կարմիր արյան:
Ես նո՛ր տեսա... Ջրկվել ես դու
Քո մի հատիկ, միա՛կ թևից,
Դու, թևավո՛ր սիրո աստված,
Հաշմանդա՛մ ես մի կատարյալ:

Օ վենե՛րա — գթության քո՛ւյր,
Օ վենե՛րա — մարտի ընկե՛ր,
Ես մոռացա, թե երբևէ
Դու եղել ես աստվածուհի.
Ես մոռացա, որ դարերով,
Քո մարմինն են միայն երգել,
Կանչել են քեզ շշուկներով
Եվ խոսքերով ասված ու հին:

Եվ այնժամ քեզ, որ իմ սիրած
Թովիշ բոլոր աղջիկների
Դողդողագին բազուկներով
Գրկել ես ինձ քանի՞ անգամ,
Ես գրկեցի եղբայրաբար,
Դուրս հանեցի պաղ ձյուններից՝
Ո՛չ թե իբրև աստվածուհու,
Ո՛չ էլ իբրև կնոջ անգամ:

Այդ վայրկյանին դու ինձ համար
Ջինվոր էիր մի ահավոր՝
Կովի ելած հանուն սիրո,
Հանուն նրա անհաղթ ուժի,
Հայրենական պատերազմի
Մի հաշմանդա՛մ, մի վիրավո՛ր,
Իսկ թե նորից աստվածուհի՝
Ո՛չ թե սիրո, այլ վրեժի՛...

5. 11-47

ԱՆՔԵՏ ԿՈՐԱԾՐ

Գրեցին, որ նա անհետ կորիլ է:
— Ինչպե՞ս թե... — ոչ ոք չհարցրեց այնժամ:
Փամանակը՝ խառն, ծանրը՝ օրերը,
Հասկանալի էր այդ միտքը դաժան:

Իսկ հիմա դա շար կատակ է թվում.
— Ինչպե՞ս թե անհետ,— ուզում ես գոռալ:
Երբ արկերը մեզ է՛լ չեն վրդափում,
Կրակ չի թափվում մեր հողի վրա.
Երբ շենք չի բանդվում, տուն չի փուլ գալիս,
Որդին չի դոհվում, մայրը չի լալիս.
Երբ հրդեհները արտը չեն այրում,
Երբ առանց բողի՝ լույսերն են փայլում.
Երբ հուշ է դարձել գրքույկը հացի,
Երբ կյանք չեն կշռում նամակ ու բացիկ.
Երբ հին գինվորը հնձվոր է այսօր.
Երբ իմ աշխարհի երանգը բոսոր
Իր գույնն է տվել աշխարհի կեսին.
Երբ հողագնդի տանջված երեսին
Հույսի, հաղթության ժպիտն է շողում.
Երբ մեր թշնամին ցրտի՞ց չի դողում,
Այլ շարությունի՞ց, անգորությունի՞ց,
Իմ մեծ աշխարհի անգորությունի՞ց.—
— Ինչպե՞ս թե անհետ,— ուզում ես գոռալ —
Ով՞ ով, բայց նրանք անհետ չկորան...

9. 11.47

Երևան

ԸՆԿԱՑՆԵՐԸ

Կռիվներում ընկան նրանք.
Ամեն մեկը՝ մի տան ճրագ,
Ամեն մեկը՝ մի մոր որդի,
Ամեն մեկը՝ մի աղջկա
Երազանքը անապական,
Կնոջ՝ սերը, հոր՝ ապապան...
Ամեն մեկը՝ անգիր մի վեպ,
Ամեն մեկը անգին մի կյանք...

Ամեն մեկը ընկան ա՛յլ կերպ.
Մերթ՝ ջրի մեջ, մերթ՝ հողի սուպ,
Մեկը սրով, տասը՝ հրով,
Մեկը՝ արդեն հայտնի հերոս,
Տասը՝ հերոս դեռ չդարձած,
Մեկը՝ իր մոր արցունքներով
Թաց նամակը դեռ չընթերցած,
Տասը՝ նամակ սպասելիս,
Կարոտելիս, երապելիս...

Բայց զոհի՛ պես ընկան նրանք:
Ընկան նրանք իրեն մարտի՛կ,
Ընկան նրանք իրեն մարդի՛կ,
Որ սովոր են մահը վանել
Իրենց կյանքով՝ հանուն կյանքի,
Որ սովոր են զրկանք տանել՝
Ընդդեմ ցավի ու զրկանքի.
Որ պատրաստ են հանուն սիրո
Սիրուց առնել ատելու թափ.
Եվ անպարտ են ատելությամբ:
Որ հզոր են հենց այդ սիրով.

Զոհի՛ նման շքեկան նրանք:
Ընկան նրանք իբրև մարտի՛կ,
Որ փուլ շգա էլ ապարանք,
հաղաղ մնա ամեն երդիկ,
Եվ ձխանի ծուխը բարակ
Վե՛ր բարձրանա պրա՛կ-պրա՛կ,
Քամուց թերթվի լուրթ երկնքում:
Որ էլ ոչ մի ընտանիքում
Անտերացած ոչ մի աթոռ
Չաղաղակի դատարկությամբ
Թեյի ժամին, ճաշի պահին.
Որ արկերի գղրգոցին
Ու հրդեհի ահեղ բոցին
Փոխարինեն արծաթ բահի
Զրնգոցը երկնքի տակ
Եվ կարոտի շշուկը տաք:

Նրանք ընկան կռիվներում,
Բայց ապրում է հոգին նրանց
Ապրողների հոգիներում:
Զի՛ մեղմացել ցավը կրած,
Ատելությո՛ւնը փրփրած
Եվ հաղթության տե՛նչը խորին՝
Ի գիտություն ա՛յն բուրբի.
Որ նայում են շիրմին նրանց
Միայն իբրև մի բլուրի,
Որ հարթվում է կամաց-կամաց, —
Անմիտի պես մոռանալով,
Որ եթե շար թշնամու դեմ
Ապրողները իրենց ուժով
Ու զննքով են անպարտե:ի,
Ընկածները իրենց հուշո՛վ,
Վրեժո՛վ են սարսափելի...

[1947]
Երևան

ՄԱՅՐԸ

Կանգնել է մայրը սեղանի առաջ:
(Ի՛նչ ծանրություն են ուսերը կրել)...
Աշխարհի խղճի կերպարանքն առած,
Աշխարհի ազնիվ Կոշին ընդառաջ,
Կանգնել, ուզում է ստորագրել:

Կանգնել է: Մենա՛կ, Ոչ, նրա կողքին,
Ասես կենդանի, հարություն առած,
Կանգնել են նրա զավակներն անգին.
Հառնել է նրանց հաղթական ոգին
Ու կանգնել մոր մոտ, սեղանի առաջ:

Կանգնել են ռազմի հին հանդերձանքով,
Աստիճաններով, տարիքով տարբեր,
Բայց սրտերը լի նույն երազանքով,
Կիսատ մնացած, բայց անմեռ կյանքով
Եվ սիրով, որով դեռ չէին հարբել:

Կանգնել են մոր մոտ ո՛չ իբրև ոգի,
Ո՛չ իբրև տեսիլ անդրշիրմական:
Միայն մայրը չէ զգում իր կողքին.
Տեսանելի են նրանք ամենքի՛ն,
Նրա՛նք, որ ընկան,

և շկա՛ն,

և կա՛ն:

Ու երբ որ մայրն է ստորագրում,
Իզուր չի թվում, թե նույն այդ Կոշին
Իրենց անունն են նրա հետ գրում
Եվ որդիները — արյա՛մք են գրում,
Որ թափված արյունն իզուր չկորչի...

29. XI. 51

Մոսկվա

ՍՊԻՆԻՐԸ

Վերքերն արդեն սպիացել
Ու նշան են միայն դարձել
Անցյալ փառքի ու խոյանրի —
Ա՛յն ամենի, ինչ անցել է,
Ինչ ապրել ու զգացել են
Մեր մարմինը ու մեր հոգին:

Վերքերն արդեն սպիացել,
Ու կսկիծն է նրանց անցել,
Բայց և այնպես բավական է
Օրվա թերթը նորից բացել,
Տեսնել՝ այնտեղ ինչ են գրում
Ատլանտյանի այն ամբերից,
Բավական է, որ արկերից,
Ամենակույ կրակներից,
Պատերազմից, մահից խոսեն.
Բավական է ստվեր մի սև
Մոտենա մեր մաքուր խղճին,
Բավական է մի ցուրտ փշի, —
Սկսվում է սպին նվալ,
Եվ այն կսկիծն է արթնանում,
Որ ստիպում էր մորը լալ,
Կրո՛հի էր որդուն տանում:
Այն կսկիծը, որ հինգ տարի
Ամեն տան մեջ իմ աշխարհի
Անհրեւոյթ հյուր էր դարձել...
Այդ կսկիծն է վաղուց անցել՝
Մեր վերքերն են սպիացել,

Բայց դարձել են ո՛չ թե միայն
նժան, որ մեր դեմքի վրա
Անցյալ փառքի ցոլքն է փոռւմ:

Ում որ պետք է՝ թող իմանա՛,
Որ վերքերն այդ սպիացել:
Փակվել են,

Բայց...

իրրն բոռ՝ նցր:

22. VII. 51

Նավաղու:

ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ

ԵՐԳ ՄՈՍԿՎԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

Մոսկվա՛... Եվ շե՛ն ճարվում այն բառերը, որով
Պիտի հյուսվի երգը նրա մասին.

Ե՛րգ, որ արյուն դառնա, մարդկանց երակներով
Արյան նման խայտա, արյան նման հոսի:

Ե՛րգ, որ ծանոթ լինի մանկութ՛ երգի նման,

Եվ նոր լինի ու թարմ՝ ինչպես գարուն.

Ե՛րգ, որ հուզի, ինչպես հեռվից եկող նամակ,

Եվ կարկաշի՛ ինչպես հայրենի տան առուն:

Որ չլինի նման այն երգերին, որտեղ

Խինդի փրփուրի տակ հուզման գետն է կորչում:

... Սակայն դու էլ, իմ սի՛րտ, այդ դու էլ ես հորդել...^{...}

Չկրկրնված նոր ե՛րգ... Դու իզո՛ւր ես փորձում:

Հիմա ես հասկանում. հապա ինչպե՛ս իրար

Չնմանվեն երգերն այս քաղաքի մասին,

Երբ նույն այս հուզմունքն է պատել նաև նրանց,

Ինչպես որ քեզ պատեց ահավասիկ:

... Գրան է տուժում գուցե, բայց շահում է Մոսկվան,

Որի անունը հենց, եթե կուզեք,

Հենց այդ շգրվա՛ծ դեռ, շեղա՛ծ երգի նման

Համայն աշխարհին է կարողանում հուզել:

23. XI. 51

Մոսկվա

ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ

Ո՛չ մի բարձունք մերձաստեղ,

Ո՛չ մի Մասիս, Հիմալա՛յ:

Բայց Մոսկվայից, բայց այստեղ

Շատ ավելի հիմա լայն

Ու պարզ, ու լավ ես տեսնում

Չորս ծագերը աշխարհի

Եվ ծագերը այն գալիք,

Որ աննկատ են հասնում,

Ինչպես մանուկն արգանդում,

Աղատությունը՝ բանտում:

Ո՛չ մի բարձունք մերձաստեղ,

Եվ Հիմալայ կամ Մասիս:

Բայց Մոսկվայում, բայց այստեղ,

Ինչպես բարձր անհասից,

Ավելի սուր ես դիտում,

Ավելի խո՛ր հավատում,

Որ չի կարող շղթայվել

Ու փականքի տակ պահվել

Ինչպես մանուկն արգանդում՝

Աղատությունը բանտում:

Ժխո՛ր, աղմո՛ւկ, հուզե՛ն՝

Մի մարդկային ծփուն ծո՛վ:

Բայց ժխորի՛, ծփանքի՛,

Եռուզեռի՛ հենց միջով

Այս եզակի քաղաքի

Փողոցներում է լսվում

Քաղցր զնգոցը բահի
Զինաստանի զաշտերում
Եվ ոտնաձայնը մահի
Վիետնամի վաշտերում.

Եվ այն խոռվքն ահարկու,
Որ խլրտում է անգամ
Եգիպտական համր ու կույր
Սֆինքսների հոգում քար...
Հենց այստեղի՛ց, հենց այստե՛ղ
Լսում ես պարզ ու հստակ.
Երկիր կոշված այս զնդում
Դարբասներն է բախում փակ
Ինչպես մանուկն արգանդում՝
Ապատությունը բանտում:

25. 11. 52
Մոսկվա

ՄՈՒՎՈՎՅԻՆ

— «Սովորական բան է, մանրուք է սա», — արագ
Պիտի ասի իսկույն
Նա, ով գեթ մի օրով այս քաղաքն է մտել:

Այո՛, մանրուք է սա,
Սովորական այնքան և հասարակ,
Որ կարող ես անգամ չնկատել:

Այսպես՝

շտապում ես և կամ ման ես գալիս
(Անկարևոր է սա, երկրօրդական):
Եվ դու թուխ ես, ինչպես մի հնդկական վալի,
Եվ աչքերդ շեղ են՝ կիրգիդական:
Եվ աչքերդ սև են — սև խաղողի հատիկ,
Բերանդ է ընդգծված՝ ինչպես արաբ,
Քիթըդ ուղիղ, ասես ֆրագմենտ է անտիկ,
Եվ դու ման ես գալիս քո ժամերին պարապ:

Հանկարծ դեմից, կողքից,
Միշտ «նեբեցեք» խոսքով,
Մեկը դիմում է քեզ
և դու կանգ ես առնում:

Նա շեկ մազեր ունի,
ասես զօծված ոսկով,

Սրբեր՝ կապո՛ւյտ-կապո՛ւյտ,
Բիլ երկինքն է կարծես այնտեղ անդրադառնում:

— «Խնդրեմ ասեք, ընկեր,
Ո՞նց կարող եմ ընկնել»...
Եվ նա տալիս է բեզ մի փողոցի անուն,
Ասենք Նիկիտսկու և կամ Կոլտրովի:
Եվ հարցնողի մտքով գեթ մի վայրկյան
Չի էլ անցնում անգամ,
Որ դու մոսկովցի չես:
Բոլորովի՞ն:

Ռուս է ոտից-գլուխ,
Գուցե և մոսկովցի,
Ռուս է Ռյազանից,
Գոնից
կամ Վոլգայից,
Եվ կանգնեցնում է նա, հարցնում է — հասկացի՞ր —
Մոլդավացուց,
օսից,
չուկոտացուց,
հայից:

Եվ չի անցնում մտքով
Ոչ մի վայրկյան անգամ,
Որ ում դիմել է նա
Քե նման չէ ուեսի,
ուրեմն մոսկովցի չէ:

Սա մանրուք է, անշուշտ, սովորակա՞ն այնքան,
Որ պոետի մտքով չի էլ անցնի անգամ
Նստել ու երգ գրել...

Երգ չի սա է՛լ, օ չէ՛:
Սա հենց այն է, ինչով Մոսկվան Մոսկվա մնում,
Ինչով նա հազթում է և ինչով նա հիմա
Ազնիվ մարդկանց սրտում,

երկրագնդում համայն

Այն անխորտակ,
անտակ,
խոր հավատն է ծնել,
Որ գալիք է Մոսկվան ողջ աշխարհի համար
Ծվ իսկական բոլոր ազնիվ մարդիկ այնտեղ՝
Վաղվա մոսկովցիներ...

25. 1. 52

Մոսկվա

ՄՈՍԿՎԱՆ-ՆԱՎԱՀԱՆԳԻՍ

Առա՛նց գրքի ու քարտեզի,

առա՛նց թերթի:

Ի՛նչ է, մի՛թե ես տուրիստ եմ կամ օտար եմ:

Յուրաքանչյուր իմ հրակով

Եվ տրոփով ջահել սրտի

Ես զգում եմ,

Ես տեսնում եմ խուփ աշքերով

Իմ աշխարհը

և իմ դարը:

Այո՛, առա՛նց քարտեղների,

առա՛նց գրքի.

առա՛նց թերթի:

Ես տեսնում եմ.

Իմ հոր ձեռքով

Եվ քո եղբոր աշխատանքով,

Անքնուձխամբ իմ ընկերոջ

Մեր կառույցներն են բարձրանում երկնի ներքո:

Մեր կառույցները վիթխարի,

Որ աշխարհի

Եվ մարդկության զարմացական ճիշն են կորզում.

Անապատով հանկարծ հսկա գետ է վազում,

Իմ Սևանա կղզին այսօր հայացքիդ ղեմ

Փոխարկվում է թերակղզու,

Իսկ վաղն արդեն

Կղզու եթե՛

Կղզու ոչ թե կապույտ լճում,

Այլ օրեցօր անտառացող այգիների

Թունդ կանաչում:

Իսկ անտառի կանաչի տեղ,

Ուրի՛շ մի տեղ,

Հանկարծ կապույտ ծով է բուսնում,

Սո՛վ, որ հլու շորեքթաթ է ինքը տալիս,

Խոնարհաբար ինքը գալիս

Եվ ցանկացած թո քաղաքի դուռն է հասնում:

Իսկ ցանկացած թո քաղա՛քը...

Ուրի՛շ էլ ի՛նչ:

Այդ ինչ քաղաք է ցանկալի,

Քան առաջին հերթին ինքը

Մոսկվան կարմիր:

Ուրի՛շ բան է փայտը կայմի

Եվ ուրի՛շ բան՝ նավը ձովում

Եվ ծովն ինքը:

Ամբողջ կյանքում ամեն տեսակ ծովից հեռու՛

Թաղված եղել ու թաղված է

Մոսկվան թավուտ անտառներում,

Որտեղ որքան սիրտըդ ուզի

Գու կհարես և թի՛, և կա՛յմ,

Բայց ոչ երբեք ծով կամ օվկիան,

Առա՛նց շեշտի, առա՛նց հանգի,

Առա՛նց ինչ-որ մակդիրների փնտռուքի:

Ո՛չ, ծնվում է այս երգն այնպես,

Ինչպես մորից առաջնեկն է ծնվում անգին,

Ինչպես հանկարծ սրտիդ խորքում,

Հաճախ նույնիսկ քեզնից թաքուն,

Սերն է ծնվում հանկարծակի:

Իսկ նման է թե սա երգի՛

Այս է պահված նրա խորքում.

— Մոսկվան հիմա դարձել է մի նավահանգիստ

Ո՛չ թե միայն հինգ ծովերի գոռ ալիքի,

Ո՛չ թե միայն նավերի ու նավակների,

Այլև հինգ մայր ցամաքների՛,

Այլև մարդո՛ւ և մարդկութեան վառ գալիքի
Ու եթե դեռ ոմանց համար
Մոսկվան հիմա
Մի փարոս է միայն անմար,
Վաղն իսկապես պիտի դառնա
Հանգրվան ու նավահանգիստ,
Ուր պատմութեան նավն ահագին
Մրրկի միջից ու փորձանքի
Խարխախները պիտի ձգի
Այս ափերում,
Որ այնուհետև իր արշավը շարունակի
Գեպի լուսե կոմունիզմի կապույտ հեռուն:

[1952]
Մոսկվա

ՄՈՎԵՏԱԿԱՆ ԻՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Իմ հա՛յ ժողովուրդ, դու փոքր ես եղել,
Աղբյու՛ր ես եղել և ս՛չ թե հեղեղ:

Դու փոքր ես եղել, եղել ես մի բուռ,
Բայց մեծ է եղել ափդ լիաբուռ:

Դու փոքր ես եղել այն մուրճի՛ նման,
Որ ձև է սվել ժայռերին համառ:

Փո՛քրը, բայց նման այն կշռաբարին,
Որ միշտ դբրվել է բարու նժարին

Եվ այդ նժարը ներքև է տարել...
Եկել են դարեր, անցել են դարեր,

Քեզ մատնել սրի, ավերի, գաղթի,
Բայց տիրացել ես այսօր մի բախտի.

Որ մեծ է քո հին վշտերի՛ց անգամ:
Եվ լա՛վ է որքան, ինչ քա՛ղցրը է զգալ.

Որ այսօր, երբ որ աշխարհը համայն
Կշեռքի երկու թաթի է նման,

Դու քո պատմութեան դասերով բոլոր,
Քո երջանկութեամբ ու բախտով քո նոր,

Քո հին անունով, կյանքով դժվարին՝
Սանր կանգնած ես այն մեծ նժարին,

Որ ծանր է կշռում ո՛չ թե արկերով,
Ո՛չ թե վառողի, զենքի հակերով,

Ո՛չ թե ավերման կրքով կատաղի,
Ո՛չ թե մայրերի արցունքով աղի,

Այլ երջանկության մշտավառ հրով,
Խաղաղ ծերությամբ, շիկնանքով սիրո,

Հպարտ մայրությամբ, ծիծաղով մանկան,
Զեռքի սեղմումով բարեկամական...

Այն մեծ նժարին, որտեղ ապագան
Ու պատմությունն են գարձել կշռաքար:

1950, նոյեմբեր
Երևան

Դու քո խաղողի նման ես եղել,
Կոտրատել են քեզ, հողի մեջ թաղել,
Բայց երբ անցել են ցրտերը ձմռան,
Հողի մեջ թաղված վաղերիդ նման,
Դու նոր մի ուժով նորից ընձյուղել,
Կորված ճյուղերդ ես վերստին ուղղել,
Ծվ եթե կրկին կորվել ես՝ արգեն
Ողկույղների տակ այն աղամանդե,
Որ ճաքճրքել են քո քաղցրությունից,
Սինչ դառնությունդ... դարձել է գինի...

[1950]
Երևան

Ինչ լա՛վ է, որ դու աշխարհի մեջ կաս,
 Ինչ լա՛վ է, որ դու քո ծանր բեռով
 Քո ծանր անցյալից հասար այս ներկան
 Կենաց ու մահու ճանապարհներով:

Ինչ լա՛վ է, որ դու լուկ պատմութ՞յուն շես,
 Ընկած սյուն, խոյակ կամ հին ձեռագիր:
 Պատանու նման տար է քո շունչը,
 Շիկնել է դեմքդ ներքին կրակից:

Ինչ լա՛վ է զգալ՝ դու մի կամուրջ ես,
 Որ շաղկապում է անցյալն ու ներկան,
 Եվ որ խոսում է նորից քո մուրճը
 Իր հասկանալի լեզվով անթարգման:

Որ դու աշխարհի տված հարցին էլ
 Ինձ նման ունես քո պատասխանը.
 — Ես սովետական քաղաքացի եմ,
 Ես՝ Սովետական նոր Հայաստանը:

[1950]
 Երևան

Ախ, ինչպես եմ սիրում ժեռ քարերի վրա
 Ինքնամոռացումը մեր խենթ ջրվեժների,
 Մեր ձորերը անտակ, մեր ծերպերը մոռյլ,
 Կենդանակերպ տեսքը մեր ապառաժների:

Մեր կեռ կածանները, որ անջուր առվի պես,
 Մերթ՝ միայնա՛կ, խոռ՛վ, մերթ՝ խճուղո՛ւն,
 Գլորվում են սարից, գալիս ու վերջապես
 Չուլվում գետի նման լալն խճուղուն:

Չորերն ի վար խուժող մեր մշուշը կապույտ՝
 Ներշնչման պես ցնդող, հղացման պես անձև,
 Մեր ամպերի լողը, մերթ ցաքուցի՛ր, անփո՛ւյթ,
 Ու մերթ՝ հանդիսավո՛ր թափո՛ր լինի կարծես:

Մեր սարերը ձյունոտ, արոտները կանաչ,
 Կարոտը երգեցիկ՝ կոմիտասյա՛ն,
 Մեր հարսների քայլքը, նազանքը մեր կանանց՝
 Ամեն մեկը խոյակ միայն մի սյան:

Մեր հին պատմութ՞յունը՝ մի փառահեղ վիպերգ —
 Հյուսված կրկներգներով սիրանքների, ցավի,
 Ու մեր ներկան՝ իբրև ն՛ անցյալի վերջերգ,
 Ե՛վ նախերգանք վաղվա, ապագայի:

14. IV. 51
 Երևան

ԵՐԵՎԱՆԻՆ

Ա

Նա փոխվում է ամեն վայրկյան՝
Արբունքահաս պատանու պես,
Ն՛վ դեռ մանուկ, և՛ առնական,
Արբունքահաս պատանու պես:

Երեկ՝ խաղում փոշիներում,
Լվացվում է այսօր նա, տե՛ս,
Հայելակերպ ավազանում
Արբունքահաս պատանու պես:

Ինքն իր աչքում երեկ տգեղ,
Ինքն իրենից դժգոհ այնպես,
Հիմա հրճվում է իրենով՝
Արբունքահաս պատանու պես:

Արբունքահաս պատանու պես
Նոր է միայն նա կյանք մտնում,
Նա ինքն իրեն նոր է գտնում
Արբունքահաս պատանու պես:

Բայց և հիմա պա՛րզ է այնպես
Նրա գալիքն ու ապագան՝
Երբ որ դառնա նա առնական
Արբունքահաս պատանու պես:

6. V. 11. 46
Զանախչի

Բ

Սա պատմելու քան չէ,
Սա զգալո՞ւ քան է...
Ա՛խ, ինչքա՞ն է տանջել
Ինձ իմ երևանը:

Շենքերին ես նայում,
Պալատներին վսեմ,
Եվ ուզում ես անվերջ
Խոսե՛լ, խոսե՛լ, խոսե՛լ:

Եվ ուզում ես խոսել
Ինչ-որ ուրի՛շ ոճով,
Բայց կորչում է ասես
Հայերենը քո ճոխ:

Մի «չքնաղ» է մնում.
Մի «հոյակապ», մի «պերճ»,
Մի մեծ «չնաշխարհիկ»,
Մի «վեհ» փոքրիկ և՛ վե՛րջ:

Ու ծով հիացումը
Քարանձավ է, լռում:
Քարանձավ է այնպես,
Ինչպես հեթաթներում:

Լեզուդ համրանում է,
Լոկ հայացքդ է խոսում,

Կարծես մոռանում ես
Քո մայրենի լեզուն...

Սա պատմելու բան չէ,
Սա գգալու՞ է բան է,
Գրա համար պիտի
Տեսնել Երևա՞նք:

[1946]

Գ

Քաղաքամերձ անտառն իր կանաչին
Դանդաղ և աննկատ
Դեզին ոսկեթել է ընդելուզում:
Նորքի կտուրներին դղում ու շիր
Արեգակի վերջին
Լիցքերն են ծուլորեն կորզել ուզում:

Ցածում՝

Արարատյան տաք հովտի մեջ,
Հորդ անձրևից հետո, Երևանն է շողում
Աշնանային շոյող արեգակի ներքո:
Եվ կամարնե՛րը կոր,
Եվ լորինե՛րը մայթամերձ
Շողշողում են, զինվում մի նոր կախարդանքով՝
Անձրևաթաց փողոցների հայելու մեջ
Ճանաչելով իրենք իրենց
Ու մնալով խիստ գոհ:

Ցածում Երևանն է,
Որ թռչելով Զանգուն և անցնելով այն կողմ՝
Կանգ է առել մի պահ,
Որ շունչ առնի, ապա
Նորից ձգվի դեպի էջմիածին, Փարպի.
Նա՛, որ իր մի ձեռքը Քանաքեռին հպած,
Մյուս թևը իր բաց
Տարածում է դեպի այն լեռը, որ

Հին լեգենդից բացի՝ հայտնի է նոր
Մեր հայկական գերբից:

Երևանն է շողում իբրև հսկա մագնիս,
Իր կողերից կախած բաղում նոր ավաններ՝
Փոքրիկ երևաններ,
Որոնք իրար հանդեպ, իբրև հարևաններ,
Նախանձո՛տ շեն, սակայն նախանձախնդի՛ր են.
Ասֆալտ ու տուֆ հագնե՛ք,
Երևանի կողքին ինքնավայել կանգնե՛լ—
Նրանց համար ահա թե ո՛րն է խնդիրը:

Իսկ այդ ավանների անուննե՛րը խոսուն.
Նոր Կիլիկիան ահա,

ահա Արարկիրը,

Ահա նոր Արեշը,

Նոր Զեյթունը:

Յուրաքանչյուր ավան

տարբեր մի երկիր է,

Ծվ ամեն մի երկիր

Արժանացել հարկի,

Լուկ այստեղ է գտել

վերջին հասցեն,

տունը:

Կարելի է կարծել, որ աշխարհը համայն

Անդմվիլ ու փոքրացել

Եվ ձգվելով թովիչ այս քաղաքից՝

Նրա շուրջն է սիրով խմբվել հիմա:

Ի՛նչ է, արտառո՞ց է, զարմանալի՞:

Մի մոռացե՛ք սակայն, որ այս հարցում

Քար զարմանքի բոլոր փակ դռներն է բացում

Տխուր մեր անցյալը —

հին քանալին:

Մինչդեռ նորը, խնդրե՛մ.

Իբրև արվեստագետ և իսկական, և մեծ,

հոսում է ո՛չ այնքան, որքան ցույց է տալիս.

Երևանն է շողում

Արարատյան բեղուն տաք հովտի մեջ:

Երևանն է շողում

իբրև հսկա՞ մագնիս...

[1946]

ՃԱՐՏԱՐԱԳԵՏԱԿԱՆ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԵՍՈՒՄ

Մտնում ես ներս:
Նե՛րս ես մտնում կարծես շեմքից ապագայի:
էկրաններ են պատերն ասես, որոնց վրա, մոտ ու հեռու,
Կինոկադրերն են համրացել այն նկարի,
Որ հայրենի իմ բաղաբի վաղվա օրն է քո դեմ փոռում:

Խայտում է սիրտդ անհանգիստ: Խենթ հրճվանքի
Ալիքներն ես կարծես զգում քո տաքացած երակներում:
Շունչ ես քաշում ազատորեն, ասես կուրծքդ երգ է գրում,
Ռիթմիկ մի երգ՝ ազատ շափով, առանց ճնշիչ բռնահանգի:

Կա՛նգ առ այստեղ: Այստեղ բոլորն են կանգ առնում:
Տե՛ս տողանցող այս շենքերը և աշտարակն այս նիզակվուզ:
Գու կանգնած ես Երևանի վաղվա շքեղ կայարանում,
Եվ այս՝ սրահն է հյուրընկալ,
Որ հյուրերին ձեռքով անում
Մոտ է կանչում իր երկնաքեր աշտարակով:

Այսօր սակայն
Նույնիսկ շքեղ կայարանում
Գնացքը քո ծով հրճվանքի
Կանգ է առնում շափազանց քիչ:
Ձգում է քեզ իբրև մագնիտ
Եվ հայացքդ շքնաղ տեսքին է իր գամում
Ստադիոնը «Իհնամո»-ի:
Այնտեղ, նայի՛ր
Ոչ ֆուտբոլի խաղ կա այսօր, և ո՛չ մրցում:
112

Տուֆքարի մեջ լոկ խաղում են ճառագայթներն արեգակի,
Եվ զարդերն ու խոյակներն են շքամուտքի վրա մրցում:

Ահա և նոր Ակադեմիան,
Ուր մեր անցյալ պատմությունը
Ազատվում է իր կեղևից փոշեթաթախ,
Ուր միգամած ոլորտներում
Աստղերի լույս գաղտնիքներն են դեռ բաց անում,
Եվ ուր սերմը միշուրիսյան այգիների՝ հասունանում
Եվ աճում է նախ՝ մտքի մեջ,
Ապա՝ մեր լուրթ երկնքի տակ...

Շենքե՛ր, շենքե՛ր գեղաքանդակ,
Եվ կամարնե՛ր աղեղնաձև կորընթաղով,
Եվ փողոցնե՛ր, պողոտանե՛ր ճառագայթող,
Գործարաննե՛ր, ֆաբրիկանե՛ր, որոնց մարկա՛ն
Վաղը պիտի իմ մայրենի լեզվով խոսի
Վերածնված իմ եզերքի աննախադեպ կյանքի մասին,—
Եվ, վերջապե՛ս,
Իբրև լույսի, շնչող հույսի գրավական՝
Գլյակի պես ծանր նստած կայանն ահա Գլումուզէսի...

... Կինոկադրերն են փոփոխվում արագորեն:
Ահա վաղվա Ալավերդին,
Ահա Վեդի՛ն,
Արտաշա՛տը, Գվի՛նն ահա, որոնք հիմա հպարտորեն
Բարձրանում են մեր կապուտակ երկնքի տակ՝
Պատմությունից ժառանգելով միայն իրենց անունը թանկ...
Խայտում է սիրտըս անհանգիստ:
Խենթ հրճվանքի
Ալիքներն ես կարծես զգում քո տաքացած երակներում,
Շունչ ես քաշում ազատորեն — կարծես կուրծքդ երգ է
Ռիթմիկ մի երգ՝ ազատ շափով, առանց ճնշիչ բռնահանգի:

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՌՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՎՈՒՅՆԵՐԸ

Սովետական Հասարակական
30-ամյակի առթիվ

I

Բեղուն շէր այն տարին մեր սեզ լեռնաշխարհում,
Վերից մի կապարե երկինք էր ծանրացել,
Արյունը՝ ջուր դարձել, ջուրը՝ զարձել արյուն,
Մոր սրտի պես փխրուն հողն էր պղնձացել:

Խաղողի վազն անթաղ ինքն իրեն էր սզում՝
Իր ավշային զուլալ արցունքները կոպիտ,
Մարավ շրթունքի պես մեր հողն էր ճաքճրում՝
Կարոտ հորովելին, կարոտ արծաթ փոփին:

Բարբաջանքի սովոր ջրադացը ձորում
Առեղծվածի նման համրացել էր կրկին,
Աղուն բերող սայլերն անուշ չէին ճոռում,
Եվ ալյուրի փոշին մեղմորեն շէր թառում
Չարբաշ շինականի թավ մորուրին:

Բեղուն շէր այն տարին: Տնօրճնեքին շրջող
Տերտեքի պես սովը բախում ամեն դարբաս
Ու կյանքը դարձնում էր անհունորեն տանջող,
Անհունորեն երկար անլուծելի մի պաս:

Մոլեգնում էր սովը ու ժանտախտը դեղին,
Ու Մահն էր քրքրջում անողորմ ու դաժան,
Փվ ոչ լեգենդական այդ ժանտախտի պահին,
Հայրը քրքրջոցով ձայնակցելով մահին՝
Խրախճանք էր սարքել մի ազգադավ փուժան...

Բեղուն շէր այդ տարին: Յրոցքները գյուղի
Քիչ նորածին տեսան օճորքի տակ մթար,
Բաժակներում շեռաց աշխարհյախ օղին
Եվ հազվադեպ երգվեց. «Նանի՛կ արա, մատա՛ղ»...

II

Բեղուն շէր այն տարին սուրբ արգանդը հողի,
Եվ հազվադեպ հնչեց կնունքի երգ ու տաղ,
Բայց ժամանակն ուրիշ ծնունդով էր հղի
Եվ հարկի տակ ամեն խավարամած հյուղի
Մի նոր արշալույս էր հասունանում դանդաղ:

Եվ նա ծնվեց՝ ինչպես արշալույսն է ծագում,
Մեռնող լեռնաշխարհը վերածնվեց կրկին,
Երբ նևայի նման ալեկոծվեց Չանգուն,
Մասիսն արձագանքեց «Ավրորայի» զարկին...

Մեր հեթաթի նման՝ անմահական պարտեղ,
Պրախտավայր դարձավ մեր շորացած այգին:
Մի նոր գեղեցկությամբ փթթեց այնպես, կարճես
Հրաշք երգն էր հնչել մեր Հապարան հավթի:

Աչքի նման զուլալ՝ նորից հոսեց առուն,
Հորովելը ծորաց մեր արտերում բերրի,
Եվ հավիտյան փրկված մեր սեզ լեռնաշխարհում
Հնչեց զվարթ ճիւն ու կանչը մանուկների:

III

Իմ երկրի հետ մեկտեղ՝ նրանք արդեն հիմա
Քողորել են իրենց երեք տասնյակ տարին:
Հարցաթերթիկ պետք չէ նրանց կյանքի համար,
Նրանց կյանքը կյանքն է իմ նոր Հայաստանի:

Մեծացել են նրանք՝ մայր ու մանուկ մեկտեղ,
Մեկը մեկով՝ հպարտ, մեկը մեկով՝ կանգուն:
Նրանց ձեռքի, մտքի հետքը հրաշագեղ,
Կի անցյալը նրանց և ապագան շքեղ
Երևում է հիմա ամենուրեք կյանքում:

Մեր Սևանյան Զանգուն լույսի ծով է դարձել
Նախ և առաջ նրանց բազկի երակներում.
Նրանց երազներն են դարձել նոր ոճ, նոր ձև
Եվ վեհացել մեր լայն հրապարակներում:

Վերածվում գինու շգալարվող բոցի
Նաև նրանց ավի մարմանդ ջերմութունով.
Նրանց լույս քրտինքն է, որ փոխարկվում հացի,
Վերածվում է գինու շգալարվող բոցի
Եվ մեր հոգին լցնում կայտառ արբեցումով:

Ուր էլ լինեն նրանք՝ գործարանում, հանքում,
Եվ բանաստեղծ լինեն, թե գիտնակա՞ն ջահել,
Նույն մարտիկն են նրանք մեր փոթորկոտ կյանքում,
Նույն մարտիկն են նրանք, ինչ երեկ են եղել...

Չէ՞ որ նրանք միայն չեն կառուցել շենքեր
Ու բարիքներ քամել հողից ու երկաթից,
Այլև հողագնդի ապագան են փրկել
Բարբարոսի դաժան ու արյունոտ թաթից:

Չէ՞ որ նրանք, իբրև ազատության զավակ,
Զինված նախ խոր սիրով, հետո միայն՝ զենքով,
Թշնամու դեմ ելան խիզախ ու անվարան
Եվ ուր հասան կովով՝ ազատութիւն տարան
Իրենց զինվորական շինելների ներքո...

*

Ճերմակ մաղերին է փառքը սիրում նստել,
Իսկ այս սերունդն իրոք արժանի է փառքի:
Գրա համար գուցե նրանց քունքերն արդեն
Անժամանակ այնպես՝ ճերմակել են կարգին:

26. XI. 50

Երևան

ՄԻՐՈ ՃԱՆԱՊԱՐՀԸ

Люби все возрасты покорных
А. С. Пушкин

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔԻ ՓՈԽԱՐԵՆՑ

Գու մի՛շտ ինձ համար եղել ես կյանքում,
Մի՛շտ, թեկուզ հաճախ ուրիշի տեսքով —
Այսօր աղմբկոտ այս մեծ քաղաքում,
Երեկ՝ հեռավոր ինչ-որ գյուղակում՝
Աչքերիդ պես բիլ երկնքի ներքո:

Ես հենց քեզ հետ եմ խաղացել «տուն-տուն»
Ու զղյակ շինել կավից ու քարից:
Քեզնով է լցված մի մե՛ծ մանկութուն,
Երազներով լի մի պատանություն՝
Եվ ջահելություն մի փոթորկալից:

Տասնյա՛կ անուն ես ունեցել կյանքում,
Տասնյա՛կ ձևերով կանգնել ես իմ դեմ
Եվ միշտ ներշնչել այն սերը մաքուր,
Որ և իր տասնյակ էսթիզներն արդեն
Քո պատկերով է այսօր ավարտել:

1953 թ. հուլիս
Նավալուս

Ա

ԱՆՄՈՌՈՒԿՆԵՐ ՄԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆՆԻՑ

1

Ժայռերն ի վեր դանդաղ մազլցում է ճամփան
Ու հասնելով լեռան սեզ կատարին՝
Հոգնած ճամփորդի պես կանգ է առնում մի պահ,
Պառկում շվաքի տակ ծեր անտառի:

Եվ բացվում է իմ դեմ, իմ աչքերի առաջ
Իմ հայրենի գյուղը — այնտեղ՝ ցածում:
Քնաթաթախ գյուղի տանիքներից ելած
Երգիկների ծուխն է ծո՛ւլլ հորանջում:

Գետակն, աղբյուրների շարահճի որդին,
Թավալվում է ձորում ու փրփրում.
Նրա ժայռոտ ափին ավերակը բերդի
Իր հին պաշարումն է մտաբերում...

Նախիրը բառաշեղով դաշտ է գնում հիմա,
Այգիներում, հոգնա՛ծ, ջուրը հուն է գտնում...
Քաց է մեր դռնակը կարոտ գրկի նման,
Իվ ես — կրկի՛ն մանուկ — մեր հին տունն եմ մտնում:

24. V. 1966
Երեան

II

Չոր մասրենու մի հին շափար,
Որ այգին է շրջապատում:
Չափարի տակ առյուծաբար
Մրափում է մեր շալ կատուն:

Չափարի տակ մի շար եղինջ
Շուլավիլ է փշատենուն
Եվ մերթ ընդ մերթ դաղում է ինձ,
Երբ նրան եմ ես մոտենում:

Եղինջի մոտ՝ մի թո՛ւփ խոնարհ,
Թփի վրա՝ մի վառ գատի՛կ,
Թփերը՝ թա՛ց, կիսախոնա՛վ,
Շաղված շողով կաթիլ-կաթիլ:

... Թփի վրա մի վառ գատիկ՝
Մանկությունս է թո՛ւլ, ցնդե՛լ
Ինչպես ցողի մի ջինջ կաթիլ
Տարիների արևի դեմ:

Մանկությունս է թո՛ւլ, ցնդե՛լ,
Բայց իմ սրտում մինչև հիմա
Մի մեղմ կսկիծ մնում է դեռ
Այն եղինջի խայթի նման...

21. V. 46
Երևան

III

Խաղա՛ղ-խաղա՛ղ իրիկունն էր ողջը պատու՞մ,
Դրսում մու՞թն էր իջնում խաղաղ:
Սիրում էի ձեր տան բակում խաղալ «տուն-տուն»,
Միայն քեզ հե՛տ, քեզ հե՛տ խաղալ:

Ասողերն էին ելնում մեկ-մեկ, լուսինն արծաթ
Լեռան ժայռոտ պուճոճին էր հոգնած նստում:
Մու՞թը՝ լուսնից հալածվելով՝ իջնում էր ցած,
Բայց զո՛ւր էին, իզո՛ւր էին կանչում մեզ տուն:

Վառվում էին ճրագները մեկ-մեկ գյուղում,
Շներն էին մեկ-մեկ տալիս լուսնահաշի:
Ես չեմ հիշում՝ ինչպե՛ս էինք մթնում խաղում,
Բայց զո՛ւր էին, իզո՛ւր էին կանչում հացի:

Ինձ մի մթին իրիկուն է կարծես պատում.
Մոռացել եմ, ես չեմ հիշում շատ բան հիմա,
Բայց հիշում եմ՝ սիրում էի խաղալ «տուն-տուն»,
Միայն քեզ հետ՝ ձեր տան բակում, մեր տան դիմաց:

2. V. 46
Երևան

Մեզ ստիպում են, որ խոսվ՛ մեանք.
— Չպետք է մեկտեղ խաղալ ու խոսել:
Ա՛խ այդ մեծերը... Կովել են նրանք
եվ իրար ծանր խոսքեր են ասել:

Ձեն խոսում նրանք հենց երեկվանից,
Մեղ էլ են սաստում.— Չպե՛տք է խոսել:
Ա՛խ, ես ի՞նչ ասեմ քո պառավ նանին,
Ա՛խ, ես ի՞նչ ասեմ հորթուկին ձեր սև:

Ամուր շի կապում հորթուկին նանը,
Ու պառավն ինքը քնում է շոգին:
Եվ անմիտ հորթը՝ այդ անպիտանը,
Գալիս է մտնում մեր ջրած այգին,

Ուտում է նա մեր անմոռուկները,
Վարունգի մատղաշ տնկերն է ոտնում.
— Դառնանա՞ն պիտի մեր վարունգները,—
Խեթում է հայրըս ու տեղ շի գտնում:

Ես չեմ հասկանում հորս մտքերը
Եվ այս մեծերին չեմ սիրում էլ ես.
Լավ չե՞՞ դառնանան մեր վարունգները,
Քան թե ես ու դու դառնանանք այսպես...

17. V. 46
Երևան
1953, հուլիս
Չանախշի

Ա՛խ, ես գիտե՛մ, չէի՛ր սիրում,
Հիմա գիտեմ ես անկասկած...
Վազվըղում ենք մենք սեզերում,
Խոտերի մեջ խոնավ ու թաց:

Հետո նստում ուրախ ու գոհ,
Երեքնուկի թուփ ենք քաղում
Եվ այդ ծանոթ երեքնուկով
«Սիրեմ-սիրեմ» անվերջ խաղում:

Անուններում երեք հոգու
Եվ դո՛ւ կաս միշտ, և ե՛ս միշտ կամ.
Քո անունն եմ ես միշտ պոկում,
Իսկ դու իմը՝ ո՞չ մի անգամ:

Որքա՞ն անգամ եմ ես վանել
Տխուր մտքերն ինձնից հեռու
Եվ վախեցել եմ միտք անել,
Որ դու... որ դու ինձ շես սիրում:

Չէ՛, ինձ չէի՛ր, չէի՛ր սիրում...
Թե չէ՝ — ի՞նչ է, բա՞րդ էր այդքան
Գտնել երեք անուններում
Իմ անունը գեթ մի անգամ:

1946 թ. մայիս
Երևան
18. VII. 53
Նավչալու

ՊԱՏԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՂԻԿՆԵՐԸ

1

Ես գիտեի, որ դա շէր կարելի.
Կծեծեր մայրս, եթե իմանար...
Դու, նստած բակի սալաքարերին,
Գուլպա ես գործում եղբորդ համար:

Իսկ եղբայրդ ու ես «տափուկ» ենք խաղում՝
Հոգնած քարտեզից, թիվ ու գծերից:
Եվ ես՝ հաղթողս ցանկացած խաղում,
Ես՝ ճանաչվածս նույնիսկ մեծերից,

Պարտվում եմ այսօր, ես ամեն անգամ
Տանուկ եմ տալիս ու... չեմ ամաչում,
Եղբայրդ էլ, պա՛րզ է, խնդում է քահ-քահ
Եվ ամեն անգամ ինձ կույր է կոչում:

Ես կո՛ւյր... Կո՛ւյր էի մինչև այդ կյանքում
Ու բացվել էին աչքերըս արդեն.
Գարնան գիժ քամին, քեղանից թաքուն,
Քո կուրծքն էր բացում ու փակում իմ դեմ:

Ես գիտեի, որ դա շէր կարելի,
Բայց նայո՛ւմ էի — կո՛ւյր չէի արդեն:
Այդ կյանքն էր բացվում իմ դեմ, սիրելի՛ս,
Եվ արժե՛ր խաղում կույր լինել, պարտվել...

21. V. 46

Երևան

17. VII. 53

Չանախի

VI

Այն առուն, որ ձեր բակով է հոսում,
Անցնում է անվերջ մեր պատի տակով,
Ողջ օրն աղմբկում, ուրախ վազվրզում,
Տանջում է նրան լուրջ ու կատակով.

Մերթ հրում է նա, մերթ՝ խտուտ բերում
Ինձ նման հլու-հնազանդ պատին:
Պատը սիրում է, ուստի և՛ ներում
Այդ շարածճի խաղերը անթիվ:

Ձեր առուն շատ է երբ երես առնում,
Իրեն մոռացած՝ պատն էլ, ինձ նման,
Ստվերով զգո՛ւք ցած է կռանում,
Ուզում է գրկել-համբուրել նրան:

Փախչելիս, դիտմամբ, առուն սայթաքում,
Ընկնում է հանկարծ գիրկը մեր պատի:
Ստվերը պատի իջնում է թաքուն,
Բայց առուն շտապ ելնում է օտի:

Շիկնանքը պահած իր պաղ հատակում՝
Մի պահ վարանքով նաչում է առուն
Եվ ալիքներով... շրջ՛իվ, — ապտակում,
Քրրրջո՛ւմ, քեզ պես, փախո՛ւմ է հետու...

10. V. 46

Երևան

20. VII. 53

Չանախի

II

Աշնան եղյամն է իջել ձորերին,
Քարին ու թփին-ամենո՛ր իջել:
Մեր ջահել, մատղաշ մեր խնձորենին
Սպիտակել է, ինչպես տատն իմ ծեր:

Գոմում երինջն է բառաչում տխուր,
Մինչդեռ մարագում խուրձն է առվույտի:
Երգիկն ու հայրս շիրուխ են ծխում:
Շունը կլանչով ելնում է ոտի:

Դու, շատեր հագած, վազում ես բակով,
Քաշում ես առուն, ինձ ես որոնում:
Ես, ոտարորիկ, ձեռքիս մահակով
Եղյամն եմ թափում մեր խնձորենու:

Ուրախ բառաչ է բարձրանում գոմում՝
Պահածո դարձած խուրձի հոտերից:
Ա՛խ այդ հայացքը, որ դու ես գամում
Նղյամից ստոած բորիկ ոտերիս...

Ցուրտ է: Թոնիրն է բորբոքվում ներսում:
Ախ այդ հայացքը... Չմեռ է արգեն,
Մինչդեռ չգիտես, չէ՛, ի՞նչ եմ ասում,
Գիտես՝ արբունքի գարունն է մեր դեմ...

21. V. 46

Երևան

21. VII. 53

Նախալու

III

Մեր թոնիրն այսօր բորբոքուն է:
— Եկ մեր տո՛ւն, եկ խաղա՛նք միասին:
Երազկոտ ու տաք է մեր տունը.
— Եկ խոսե՛նք մեր գալիք տան մասին:

Կրակը բորբոքվում է ներսում,
Եվ ծուխ է դուրս փչում երգիկը.
— Առանց բեզ, ա՛խ, իմ սիրտն է մրսում,
Առանց ինձ չի՞ տխրում սրտիկըդ:

Մայրբու, տե՛ս, խմոր է նա հունցում:

-- Կսիրի, թե լինես իր հարսը:

Այդ մասին դու ի՞նչ ես մտածում:

— Թե մերժես՝ կատի՛ բեզ, այդ պարզ է:

Խմորը հորդում է տաշտից դուրս.

— Կարոտս հասել է կատարին:

Մուխը, որ ելնում է երգից դուրս,

Այդ բեզ է նա կանչում. — Մո՛տ արի:

Սակայն դու իմ կանչը չես լսում.

— Չե՛ս լսում, թե՞ քնքուր ստում ես...:

Ա՛խ, ինչո՞ւ մեծացար այդպես շուտ,

Որ այդպես ո՛ւշ-ո՛ւշ գաս մեր տունը...

10. V. 46

Երևան

IV

Ինձ թվում էր նա գեղեցիկ,
 Ինձ թվում էր նրա նման
 Ուրիշ աղջիկ գյուղում չկա:
 Այս չի՞ խոսում սիրո մասին՝ ձեր կարծիքով:

Մինչև հիմա կա այն հացին,
 Որի բնին մինչև հիմա
 Նրա անվան փորվածքը կա:
 Այս չի՞ խոսում սիրո մասին՝ ձեր կարծիքով:

Նա ինձ համար թանկ էր, անգին,
 Ես առաջին անգամ հանգին
 Նրա անվամբ ծանոթացա:
 Այս չի՞ խոսում սիրո մասին՝ ձեր կարծիքով:

Կարծես ինքս էլ ինձնից թաքուն,
 Կարմրելով թունդ ամոթից՝
 Ես գողովթյուն արի կյանքում,
 Նրա նկարն անհետացավ
 Մեր ջոկատի պատի թերթից...
 Արժե՞ արդյոք շարունակել՝ ձեր կարծիքով...

1. ՄԲ. 52

Մոսկվա

V

Մաղկանկար շալը ուսիդ՝
 Ձեր տան կտրին նստում ես դու,
 Մով աչքերով կանչում ես դու
 Տղային ձեր հարևանի:
 Բայց նա ինչպե՞ս և ո՞ւր գա նա,
 Երբ հոնքերով սաստում ես դու,
 Խեղճ տղային տանջո՞ւմ ես դու:
 Նա չգիտի, թե ինչ անի:

Իսկ հետո էլ՝ ուսերիցըդ
 Շալըդ ահա առնում ես վար,
 Խաղում ես դու ծոպերի հետ,
 Մեկ էլ նրա՛, նրա՛ հոգու,
 Որ չգիտի՝ գա՞, թե չգա,
 Եվ մոլորված խեղճ ու շվար՝
 Քեզ պես ծաղկած իրենց այգու
 Դռնակն է լոկ բացում-փակում:

Երբ աչքերով կանչում ես դու
 Ու հոնքերով սաստում նրան,
 Դու չգիտե՛ս, չէ՛, չգիտես՝
 Ոնց ես հանում նրա հոգին:
 Ա՛խ, ի՞նչ անի, դե ի՞նչ անի
 Հարևանի ձեր խեղճ տղան.
 Փոքրիկ էլ չի, որ վեր կենա,
 Մոր մոտ գնա
 ո՞ւր բողոքի:

23. VI. 46

Երևան

17. VII. 53

Նախշալու:

VI

Իմ արցունքները թևակա շեն հոսում,
 Բայց ինքը սիրտըս արցունքով է թաց՝
 Ինչպես մանկության օրերում անցած,
 Երբ լալիս էի ես անարտասուք
 Եվ մորըս ասում.

— «Քաղցած եմ, քաղցած»...

Բռնում էր մայրս հարցերի ճամփան,
 Որ սիրտս շահի իր ունեցածով.
 Չի՞ր, շամի՞չ, փշա՞տ, թե՞ տանձ ու խնձոր:
 Իսկ ես մտքիս մեջ ունեի մի բան
 Եվ մյուսները մերժում էի շոր:

Հարցնում էր էլի իմ մայրը ջահել.
 Ու թվարկելիս և ա՛յն էր հիշում,
 Ինչ որ ես էի մտքումըս պահել:
 Կուզեի, որ նա մեկից կոռահեր,—
 Եվ այդ էլ էի դառնացած մերժում:

Արցունքով է թաց իմ սիրտը կրկին...
 Գիտե՛մ, թե ինչով կհանգստանա.
 Աչքերըդ նրան հանել են խելքից.
 Նա թունդ է առնում քո տանջող քիչքից:
 Բայց ինչպե՞ս քո դեմ նա իրեն բանա:

Տեսնում եմ ես քեզ, երբ ոսկեհանդերձ
 Քո հագուստներով շորոր ես տալիս,
 Երբ սափորն ուսիդ աղբյուր ես գալիս:

Բայց ես քեզ՝ սիրո ծարավով հանդերձ՝
 Չտեսնե՛լու եմ վերստին տալիս:

Խե խոստովանեմ՝ զուցե շմերժես,
 Բայց ցավալի է, որ միանգամից
 Գու շես կոռահում և մի անգամ ինձ
 Այնպես շե՛ս նայում, շե՛ս ժայտում այնպես,
 Որ այսպես լցվա՛ծ, լքվա՛ծ շղգամ ինձ:

23. V. 46

Երևան

21. VIII. 53

Նավալու

VII

Մառերն են բացվել, բողբոջել նորից,
 Մայիսն է կրկին իջել ձեր այգում,
 Բուրմունք է ելնում տամուկ հողերից,
 Մանոթ խայտանքով սիրտս վարակում:

Գանգուր բաղեղն է աճել վերստին,
 Փարվել շափարին ծաղկած ձեր այգու,
 Կարոտդ է այդպես փարվել իմ սրտին,
 Գաղտնիքդ սակայն... լեզուս է փակում:

Գարո՞ւն: Աշխարհում նորից հիմա նա
 Ինչ ունի՝ փո՞նել, բացել է ինքը:
 Ինչ լա՞վ է գարնան գաղտնիքն իմանալ,
 Երբ թաքուն է մեր... սիրո գաղտնիքը:

22. V. 46

Երևան

21. VII. 53

Նավալու

VIII

Մեր տնից ձեր տուն՝ կավաշեն մի պատ,
 Եվ այգուց այգին՝ մի բարակ առու,
 Մեր հին տանձենու ճյուղը մրգապատ,
 Մեր փշատենին մեջքով իր սապատ
 Ձեր այգու մեջ են մրգերը փռում:

Մեր տնից ձեր տուն մի պատ է միայն,
 Իմ սրտից սիրտըդ՝ պարիսպ ահադին,
 Որ ինձ օղակեց այս երեկոյան,
 Ինչպես նշանի մատանին քո այն՝
 Զվարթ աղմուկում նշանդրերի:

Մեր այգին ցավից կուշ եկել հիմա,
 Ցանկապատվել է փշով մասրենու,
 Եվ ամոթահար՝ քո դրժման համար՝
 Ձեր ասող-խոսող առուն էլ հիմա
 Թփերի մեջ է անվերջ թաք կենում:

Զարմանքից ապշած՝ մեր հին տանձենին
 Բարի գլուխն է թափ տալիս ցավով.
 Մեր անուրջներին, շշուկին սովոր՝
 Ուն է թոթափում և ձեր հացենին —
 Իրավունք ունի, նա՞ չէ հանցավոր:

Հիմա ի՞նչ անել, ի՞նչ է հարկավոր
 Թո՞ղ որ ժողովը քո հարցը քննի,
 Թո՞ղ որ բեկ առտեղ կոշեն «բաղբենի»,

Քո՛ղ որ հորջորջվեն «սլոսակ ու քավոր», —
Սերը չես ծածկի փրփուրով քենի...

Մեր տնից ձեր տուն՝ լուկ ցածրիկ մի պատ,
Իմ սրտից սիրտըդ՝ պարիսպ ահագին:
Քո մատի վրա դեռ թանաքապատ
Այդ դո՛ւ ես կրում մատանիդ հպարտ,
Բայց նա սեղմում է ի՛մ սիրտն ու հոգին:

14. V. 46
Երևան
20. VII. 53
Նավշալու

IX

Հիմա ողջն ասես մի հերիաթ լինի, այնքան է հեռու,
Հիմա ողջն ասես լինի մի ծանոթ, մի անցած երազ:
Հերանցդ տնից, որ դեմի սարի լանջին է թառում,
Իջնում ես դու ցած՝ գլխարկդ թեքած մի կողքի վրա:

Քո ափսեաձև գլխարկը դեղին միշտ թեքած մի կողմ,
Ինձ այնքան ծանոթ քո կանաչավուն զգեստը հագիդ,
Երբ անցնում էիր դպրոցի շենքի ու մեր տան կողքով,
Դու նման էիր, շա՛տ էիր նման արևածաղկի:

Զէ՛, այդ ե՛ս էի, ե՛ս էի նման արևածաղկի,
Որտեղ դու՝ այնտեղ և իմ գլուխն է ակամա հակվում,
Որտեղ որ դու ես՝ միշտ նույն գլխարկը ու շորը հագիդ,
Ինձանից անկախ, ուրիշից թաքուն՝ այնտեղ եմ թեքվում:

Շա՛տ ջուր է հոսել — անցել են արդեն տարիներ քանի:
Մե՛ծ քաղաքների մայթերում արդեն՝ ես նույնիսկ հիմա
Երբ հանդիպում եմ քեզ նման մեկին՝ միշտ շուտ եմ գալիս,
Միշտ ետ եմ դառնում՝ արևը սիրող այն ծաղկի նման...

23. I. 47
Երևան
20. VII. 53
Նավշալու

ԵՐԻՏԱՍԱՐԿ ՍԻՐՏԸ

I

Իմ օրորանն էր հեռու մի գյուղակ,
Սապատ տանիքով ծխոտ մի հյուղակ,
Ուր մանկությունն իմ ոչ ոք չի խաբել
Խաղալիքներով:

Պաղ ալիքներով
Լվացվում անփուլթ, դեմքս էի սրբում
Ինչով պատահեր, մեծ մասամբ թևքով,
Եվ, լեցուն սիրով ու անըջանքով
Ու մի կարոտով, որ անուն չունի,
Պաշտ էի ելնում գառների հետքով:

Իմ գառներն էին մուշ-մուշ արածում,
Իսկ զարնան հովը շվի էր ածում
Վայրի հացենու փշակում խորունկ,
Ուր ծաղկել էր մի սիրո անմոռուկ:

Իմ ուսին էիր մեղմորեն փարվում,
Ձեռքս էիր բռնում ափերով քո տաք...
Ողջը աշխարհում իմ շուրջն էր փռվում,
Իսկ ես՝ ողջի հետ՝ քո ոտքերի տակ...

Գառներն՝ իմ ձայնին, ես քո հայացքին
Հնազանդ այնպես և այնպես խոնարհ,
Շրթներիս վրա խոսքը հիացքի.
Երջանկությունից աչքերս խոնավ՝
Տուն էի դառնում իրիկնապահին,
Եվ այդժամ միայն, միայն այդ պահին

Հասկանում, որ մի մեծ բան է պակաս.
Որ ես մենակ եմ և որ դու չկաս,
Որ դու եղել ես իմ երազներում,
Որ ես խաբվել եմ երազանքներով:

... Իսկ դու այդ պահին ինձանից հեռու,
Խաբված ես եղել խաղալիքներով.
Տարված ես եղել նույն այն գրքերով,
Որտեղ հերոսի-ասպետի դերում
Ես էի կրկին քո սիրտը գերում...

... Անուն չունեիր դու այն ժամանակ,
Չէ, որ սիրելի՛ս, դեռ այն ժամանակ
Ո՛չ երջանկություն, ո՛չ կարոտ, ո՛չ սեր
Եվ ո՛չ տխրություն չունեին անուն:

Ես հիմա եկել ու քեզ եմ հասել
Ո՛չ երազանքով, այլ իրականում,
Ես սիրում եմ քեզ նույն սիրով հիմա
Եվ պատանեկան նույն երազանքով:
Այժմ սիրելի անունիդ համար
Շրթներս են դողում մի գորովանքով.

Որ նույնիսկ հիմա դեռ անուն չունի,—
Բայց ես, փոխարեն քո թանկ անունի,
Երգերում դարձյալ քեզ «սեր» եմ կանչում,
Անվանում եմ «բախտ», «կարոտ» ու «թախիծ»,
Կուշ գալով ցավից և ոչ թե վախից՝
Մերթ րնդ մերթ նաև ատենչանք» եմ կոչում:

21. VII. 53
Նավշար:

II

Թե ողջն այս էր նույնիսկ՝ լուկ մի գիշեր անցած,
Այդու շափարն այն հին, այն կարկաշող առուն,
Ու մեր ստվերները մթնում արձանացած,—
Ես բեզանով դարձյա՛լ այնպես լի եմ, հարո՛ւստ,

Թե ողջն այս էր նույնիսկ՝ ողջը քի՛չ շէր, անգի՛ն.
Այնտեղ տաք շշուկից ձմռան ձյունն էր հալչում,
Ասես մեզ էր լսում կիսաքնած այգին,
Մինչ մեր խոսքերի տեղ աղբյուրն էր կարկաշում:

Թե ողջն այս էր նույնիսկ՝ կյանքը քաղցր է հավետ
Եվ ապրելու համար արժե մեռնե՛լ անգամ,
Միայն թե դու կրկին կախարդես ու թովես,
Միայն թե բեզ նորից իմ մասներով զգամ:

Միայն թե այն կավե շափարը շեն մնա,
Այգին ու դեղձենին ծաղիկ հագնեն նորից,
Եվ դեղձենու ծաղկի առէջների վրա
Մնա թեկո՞ւղ մի շունչ քո տաք շշուկներից:

21. XII. 46

Երեան

III

Քուն եմ մտնում և արթնանում նույն կարոտով,
Թե միգուցե անց ես կենում իմ տան մոտով.

Թե միգուցե դու թեքում ես ճամփադ հանկարծ,
Որ բորբոքես հին հրդեհ՞ը դեռ շհանգած,

Որ բորբոքես քո հայացքով չվերժանվող,
Քո ժպիտով և վարակիչ քո ծիծաղով.

Այն ջերմությամբ, որ չի այրում, այլ խորովում,
Այն մեղմությամբ, որով հաշտվում ես, խռովում:

Այն ձեռքերով, որ խոսում են իմաստալից,
Չասված խոսքից ասված խոսքի իմաստ տալիս:

Այն նազանքով, որ նազանքից շատ է հեռու,
Այն բաժանքով, որ բաժանքից շատ է հեռու...

Ահա ինչու՝ ես ապրում եմ այն կարոտով,
Որ նե՛րս կգաս, ո՛չ թե կանցնես իմ տան մոտով:

[1953]

IV

Ողջը այս է. մի շերտ հայացք անբարբառ ու անհանգիստ,
Որ փնտրում է ու բեզ գտնում փողոցների մայթերում,
Ուղեկցում է հեռվից-հեռու ինքնավստահ քայլվածքիդ,
Որ փոշու մեջ հետքն է թողնում, իսկ գրոշմը՝ սրտերում:

Այնուհետև՝ փակ կոպերս բեզ ծածկում են իրենց տակ...
Կոպերիս տակ այնքա՛ն ծանոթ թո քայլվածքը զգալով,
Քեզ հետ մեկտեղ, քեզնից հեռու՝ ես քայլում եմ գլխահակ,
Թեկուզ մի բառ քեզ ասելու փորձությանը անկարող:

Աշնան օրը ծանրանում է իմ հայրենի քաղաքում,
Իրիկվա հետ սովերները երկարում են մայթերին:
Սովերի պես՝ դու-օրորո՛ւն, դու-շորորո՛ւն, բեկբեկո՛ւն՝
Մե՛րթ՝ մոտենում, մերթ ինձանից հեռանո՛ւմ ես, խո՛ւյս
տալիս:

Մոտենում ես կիսամթնում, ծածկերի տակ խանութի,
Հեռանում ես՝ լապտերների մոտիկությունն զգալով,
Ահա այսպես՝ ես քայլում եմ քեզնից հեռու և մոտիկ՝
Շշուկով իսկ քեզ կանչելու փորձությանը անկարող...

Եվ ինչ լա՛վ է, ինչ լա՛վ է, որ բանաստեղծ եմ ես, անգին,
Եվ լակնարկած անգամ թեթև, մի խոսք շասած քեզ կյանքում,
Ես կարող եմ երգեր գրել սովերների՛, պատրանքի՛,
Կոպերի տակ լուռ ամփոփված սիրո՛ մասին այս թաքուն:

1946, հունիս

9. VII. 51

Երևան

140

V

Խոստովանանք լինի՛ ես քեզ մոտ եմ գալիս,
Խղճի թեթև խայթից հոգուդ դուռն եմ բախում,
Ուրախության լացս թո գրկում եմ լաքիս,
Քո գրկում եմ լինում մարդկայնորեն տխուր:

Քեզ եմ ապավինում դաժան հողմի ժամին,
Հաջողության քամին ինձ թո ափն է հանում,
Քեզ հետ ահավոր չէ վտանգ ու թշնամի,
Ամեն մի ծանրություն քեզ հետ հեշտ եմ տանում:

Երբ բացում ես դուռը և ինձ դիմավորում,
Թվում է, թե իմ դեմ ո՛չ մի փակ դուռ չկա.
Երբ իմ հանցանքներն ու զանցանքներն ես ներում,
Թվում է, թե դրանք չեմ էլ գործել անգամ:

Ի ու ինձ համար կյանքում կյանք ես կնոջ տեսքով,
Կնոջ տեսքով մայր ես և մոր տեսքով՝ ընկեր —
Ա՛յն, ինչ անհնար է արտահայտել խոսքով,
Ա՛յն, ինչ անհնար է մաշված տողով երգել:

11. VIII. 50

Երևան

VI

Ձմեռ է: Եվ ցուրտ է: Դրսում ենք:
Քեզ հետ եմ, շերմում ու մրսում ենք:

Քեզ հետ եմ, և կարծես ինձ հետ է
Աշխարհի մեծագույն պոետը:

Մեծագույն պոետը աշխարհի,
Որ առանց խոսքերի ու բառի

Երգերն իր քո առաջ փռում է,
Երգում է, երբ անգամ չուում է:

Աշխարհի մեծագույն պոետը,
Բայց այնքան, որքան ես քեզ հետ եմ.

Որ պիտի շքանա, երբ որ դու
Բաժանվես ու նորից գնաս տուն...

Եվ մնա՛, և մնա՛ խեղճ տղան
Առանց քե՛զ,

առանց ե՛րգ

ու տաղա՛նդ...

8. 111. 53

Մոսկվա

VII

Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ չի պատահել արտասովոր.
Դու նույն աղջիկն ես հմայիչ, ես՝ նույն տղան,
Միայն՝ ժպտում են աչքերդ կարծես ցավով,
Եվ այս ճամփան էլ չի թվում այնպես խաղաղ:

Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ չի կատարվել նկատելի.
Ո՛չ խարդավանք, ո՛չ խանդ, և ո՛չ կասկած մի կույր.
Լոկ զգում եմ ես համբախոս քո մատներից,
Որ ինձ այսօր նրանք ինչ-որ սա՛ռն են զգում.

Եվ չի փոխվել ոչինչ նաև կյանքո՛ւմ կարձես.
Ամառային նույն արևն է և նո՛ւյն փոշին:
Ես զգում եմ՝ ինչ շգիտես ինքդ էլ գուցե.
— Դադարե՛լ ես ինձ սիրելուց,
Բայց... չես սիրում դեռ ուրիշին:

3. 11. 47

Երևան

VIII

Ա՛խ, քեզ ինչպե՞ս ասել, որ քեզ հիշում եմ դ՛եռ,
 Ինչպե՞ս շասել, որ դու դեռ թանկ ես ինձ համար,
 Ինչպե՞ս մեզ բաժանող արգելակը քանդել,
 Ինչպե՞ս չգալ քեզ մոտ, ինչի՞ համար:

Ինչպե՞ս շասել, որ՝ դու, միայն դո՛ւ չես թախծում,
 Ինչպե՞ս ասել, որ ես ծնվել եմ քեզ համար,
 Ինչպե՞ս շասել, որ ես միշտ էլ քեզ եմ տենչում.
 Սակայն ինչպե՞ս ասել, ինչի՞ համար:

Չէ՞ որ բաժանվեցինք կարծես մեր ցանկությամբ,
 Եվ այսօրը պարզ էր և ի՛նձ, և քե՛զ համար...
 Հիմա ինչո՞ւ ցավել անցած երջանկությամբ,
 Եվ շցավե՞լ, ինչո՞ւ, ինչի՞ համար:

Ինչպե՞ս, ինչպե՞ս ասել՝ նորից արի՛, արի՛,
 Ինչպե՞ս շասել, որ ես ապրում եմ քե՛զ համար:
 Գեթ շխոստովանե՞լ ցավը մեր սրտերի,
 Խոստովանե՞լ, ինչո՞ւ, ինչի՞ համար...

27. VI. 46
 Երևան

IX

Անծանոթներ ենք մենք իրար,
 Եվ փողոցում հանդիպելիս
 Ես չեմ տեսնում դեմքիդ վրա
 Քո ժպիտը այն լուսերից,
 Որով գիտես դու ողջունել
 Ծանոթներին քո բախտավոր.
 — Ես այդ թովիչ բախտը չունեմ,
 Անծանո՞թ ենք և հեռավո՞ր:

Բայց երբ հանկարծ այգում, մայթում
 Հանդիպում ենք, ամեն անգամ
 Կեռ թարթիչներդ ես դու թարթում
 Ու նայում ես ինձ մի վայրկյան
 Այնպե՞ս, կարծես պատահաբա՛ր,
 Եվ... հիշելով ինչ-որ մի բան
 (Իբր մի բան ես ստուգում),
 Պայուսակդ ես բացում-փակում:

Անծանոթ ենք իրար: Սակայն
 Հանդիպում ենք երբ մենք հանկարծ,
 Իս էլ մի պահ, գեթ մի վայրկյան
 Կանգ եմ առնում, որ իբր թե
 Գլանակս վառեմ հանգած
 (Գլանակս՝ վառվա՛ծ արդեն)...
 Եվ... քայլում ենք այնուհետև
 Առերևույթ սառն ու թեթև:

Ա՛խ, դա խաղ է մի սրտակեղ,
Որով տենչանքն իմ շհանգած
Բորբորվում է կրկին անգամ՝
Փյանակիս կրակի պես,
Իսկ դո՛ւ, իսկ դո՛ւ... Փնտրո՛ւմ ես դու.
Որոնո՛ւմ ես ինչ-որ մի բան
(Պայուսակո՛ւմ, թե՛ քո սրտում)
Որոնում ես համառաբար,

Եվ... շես գտնում հավանաբար...

[1952]

Մասկվա

X

Прошла любовь, явилась Муза...
А. С. Пушкин

Հիմա, երբ ողջը անցած է թվում,
Երբ առաջվա պես դու ինձ շես թովում,
Երբ երևալըդ, քայլվածքդ խոսուն
Ինձնից շեն խլում իմ ճարտար լեզուն,
Երբ ես կարող եմ քեզ հանգիստ նայել,
Սրամտելով՝ ժպիտդ շահել,
Կատակով ասել ա՛յն, ինչ որ անցավ,
Ա՛յն, ինչ ես ասել շկարողացա
Ո՛չ խոսքո՛վ, ո՛չ էլ մի հատիկ երգով,—
Հիմա կքել եմ տողերիս ներքո:
Եվ քո փոխարեն հիմա էլ նրանք
Գարձել են զլխիս պատիժ ու կրակ,
Ինձ՝ քո փոխարեն շեն տալիս հանգիստ —
Մերթ՝ քո անունը կպշում է հանգիս,
Մերթ՝ ձայնըդ ինչ-որ բառ է շշնջում,
Երբ ես շգրված թղթեր եմ շրջում.
Մերթ քո քայլվածքի լուկ հիշողությամբ
Չափեր եմ ընտրում — մեկ՝ քորեյ, մեկ՝ յամբ.
Անցյալում լուկ ինձ հասցեադրված
Քո մի ժպիտի ջերմությամբ զրված
Քանի՛ երգ ունեմ կիսատ ու լրիվ...
Բայց ի՞նչ դուրս եկավ: Չէ՛, երգ իմ, լռի՛ր:
Այսպես որ պնա, դե ի՞նչ դուրս կգա:
Հանկարծ դուրս կգա, որ սերը կրկին
Հետապնդում է... հիմա էլ երգին:
Երգից էլ երգիչն ինչբա՞ն է —
մի բա՛լլ:

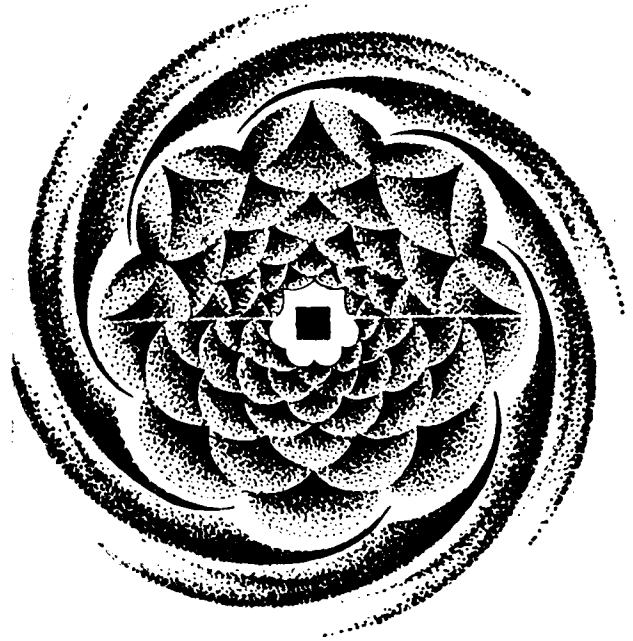
19. XII. 52

Մասկվա

15. VII. 53

Նավալու

WAPPS EER ZES

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

Ծս լեռներից իջնում եմ ցած՝
Պղտորությամբս պարզելով,
Ինչ-որ շափով հարստացած,
Ինչ-որ շափով նվազելով:

Ելման գետն իմ շահելության
Սահանքները իր վորսբերուն
Փոխարկում է մի մեղմության,
Որ խոովեն է պահում խորում:

Ինձնքս դաշտն է, հովիտն արծակ,
Կանաչապատ և ծառալի:
Զուր վատնումն է արդեն հանցանք,
Աղմբկեիք՝ ծիծաղելի:

20. 11. 52

Մասկվա

ԾԽԱՆԻ ԾՈՒԽ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Իմ բաղջրանո՞ւն,
Իմ բարձրանո՞ւն,
Իմ տառապա՛ծ,
Իմ փառապա՛նծ:
Հների մեջ՝ դու ալեհեր,
Նորերի մեջ՝ նոր ու ջահել.
Դու՛ խաղողի խյմարված վաղ,
Վշտերը՝ ջուր, ինքը՝ ավաղ.
Դու՛ բարդենի սաղարթաշատ,
Առուն ի վար փռված փշատ.
Դու՛ կիսավեր ամրոց ու բերդ,
Մագաղաթյա մատյանի թերթ.
Դու՛ Զվարթնոց — ավեր տաճար,
Կոմիտասյան Միրանի ծառ.
Դու՛ ջրադաց խորունկ ձորում.
Դու՛ հորովել անուշ ծորուն,
Փայլ գուժանի արծաթ խոփի.
Դու՛ նե՛տ, նիզա՛կ, մկո՛ւնդ կոպիտ,
Դու՛ հայրենի ծխանի ծուխ,
Դու՛ անգի՛ր վեպ, դու՛ Սասնա ծո՛ւտ...

Իմ փառապա՛նծ,
Իմ տառապա՛ծ,
Իմ բարձրանո՞ւն,
Իմ բաղջրանո՞ւն:

Դու՛ մրգերի շտեմարան,
Ոսկեվաղյան գինու մառան.
Դու՛ թավշե դեղձ, դու՛ փրփուր հաց,
Արտաշատյան խաղող սեաչ.
Դու՛ Սևանի վառվող կոհակ,
Երևանի սյուն ու խոյակ.
Դու՛ հանգրվան, կանչող փարոս,
Դու՛ հայկական գերբ ու գրոշ.
Խոսուն վկա կոտորածի
Ու վճիտ աչք ցամքած լացի,
Արդարության ահեղ ատյան,
Սրի պատյան,
Սիրո մատյան —
Միշտ հի՛ն ու նո՛ր իմ Հայաստան:

11. XI. 50

Երևան

ԻՄ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ

Զարմանքով եմ ես միշտ նայում քո անցյալին,
Քո անցյալին և՛ տանջալից, և՛ պանծալի:

Ինչպե՞ս ես դու կտրել այդքան երկար ճամպիւս,
Երբ նա՛ խճուտ, ու երկինքդ է եղել ամպած:

Ինչպե՞ս ես դու, մեղվի նման, անգամ թռչնից
Նեկտար քաղել, մեղրը քամել դառնությունից՝

Պանդխտության քո կսկիծը դարձրել «Կռունկ»
Եվ «Հորովել» դարձրել վերքդ, ցավըդ խորունկ:

Երբ հեղեղներն անց են կացել հոխորտալով,
Ինչպե՞ս ես դու քո աղբյուրի մի բահ ջրով

Միշտ շեն պահել ջրաղացը ձորի խորքում,
Նոր կյանք տվել ծեծված արտին, ջարդված այգուն:

Հազար անգամ դու ընկնելով՝ ինչպե՞ս ելար,
Ո՞նց ապրեցիր՝ հազար անգամ երբ դու մեռար:

Ի՞նչ հրաշքով շմարեցիր, ինչպե՞ս նրանք,
Որ մե՛ծ էին, հրդե՛հ էին, իսկ դու՝ կրա՛կ:

Բայց գիշերվա մթության մեջ անաղարհուր
Դու այնպիսի կրակ էիր, այնպիսի հուր,

Որ վառվում էր պաղած քարին գրակալի,
Շինականի ցուրտ հյուղակին կրակ տալիս:

Որ վառվում էր քո դուստրերի մութ աչքերում,
Արյուն դառնում որդիներից երակներում:

Որ օջախ էր, իաղաղ կյանքում խաղաղ օջախ՝
Թոնրի կրակ, ծխանի ծուխ, կերոն ու ջահ,

Բայց վրեժի անեղ բոց էր անեղ մարտում
Եվ հրախաղ, որ հաղթանակ էր ավետում...

Եվ շի մարել նա դարերում մահամահ,
Մնացել է, որովհետև մի հուր էր նա,

Որ շի մարում օտար հողմից, այլ արձարծվում,
Եվ ավերիչ հրդեհի պես շի տարածվում...

14. XI. 50
Երևան

ԴՈՒ ԱՅՍՊԵՍ ԵՍ ԵՂԵԼ

Քո արյան և քո շինարար մուրճի
Հետքերն է կրում այստեղ ամեն քար:
Զուլալ ջրերըդ նման են խղճիդ.
Քեզ քաջ են կոչել, կոչել են տկար,
Բայց ոչ... տիրակալ:

Դու մերթ զարկվել ես, մերթ զարկել շարին,
Քեզ մերթ գերել են, նվիրել իրար:
Դու մերթ եղել ես անհաղթ ու արի,
Մերթ դաժան եղել, մերթ մեղմ ու բարի,
Բայց ոչ... անիրավ:

Քեզ այսպե՛ս գիտի թշնամիդ անգամ.
Մի ձեռքիդ՝ սուսեր, մի ձեռքիդ՝ մանգաղ,
Մերթ ճարտար գրիչ, մերթ՝ փորագրիչ,
Մերթ՝ օրինապահ, մերթ՝ աղանդավոր,
Միշտ՝ տաղանդավոր...

14. XI. 50
Երևան

ՀՊԱՐՏ ԵՍ ԵՍ

Հպարտ եմ ես նրա համար,
Որ փառահեղ՝ պատմությանը,
Եվ անունըդ այնքան հին է:
Հպարտ եմ ես նրա համար,
Որ փլվել է թեպետ տունըդ,
Բայց չի խախտվել նրա հիմք:

Հպարտ եմ ես, որ քեզ համար
Որդիներըդ դարեր ընկան,
Որ սուրբ պահեն քո անունը:
Հայթա՞հ եմ ես, որ քեզ համար
Թանկ է եղել թանարն այնքան,
Որքան կարմիր քո արյունը:

Հպարտ եմ ես քո մատների
Ճարտարությամբ անհատների,
Քեզ թարգմանող քո գրքերով:
Հպարտ եմ ես անվա՛ճ քո սուրբ,
Լեզվով, որով երբ չես խոսում՝
Նույնն ես ասում քո երգերով:

Հպարտ եմ ես քո անցյալի
Մաքառումով ու պայքարով,
Տոկունությամբ, կամքով համառ:
Հպարտ եմ ես քո պանծալի,
Քո լուսավոր այս ներկայով,
Որ... գալիք է այլոց համար:

3. VII. 51
Երևան

ԱՆՔՆՈՒԹՅՈՒՆ

Քունըս շի տանում,
Գու էլ մի քնիր,
Հեսս էլ կրկընիր,
Որ Հայաստանում
Հիմա գարունը
Քացվել է արդեն.
Թողած հին հունը՝
Գետերը հորդել,
Պղտոր ու խելառ
Դես-դեն են խփում:
Կանաչից հարբած՝
Գառներ ու հորթեր
Լեռնալանջերին
Խայտում են, ծփում:
Մոշու թփեր են
Չորս բույր աճել:
Մի մուրր գառնուկ
Պճեղն է դաշել
Ուր կածանի
Կիսաթաց հողին:
Խաղալի վրա
Մի բուռ հին կաղին
Տվել է իրեն
Լո՛ւտ արեկողի:
Կոճղը դարձրած
Իր համար սեղան՝
Պսակ է գործում

Մի սուճուր տղա
Ու դցում վզին
Իր ծիրան եզի:
Իսկ մա՛յրը տղի...
Պառավն անտեղի,
Չո՛ւր է տեղ գցել
Քնելու համար.
Նա, ինձ պես, գուցե
Չի քնել հիմա,
Նա՛, որին դեմքով
Ես շա՛տ եմ նման...

... Քունըս շի տանում,
Գու էլ մի քնիր, .
Հեսս էլ կրկընիր,
Թե ի՞նչ եմ անում,
Ես ի՞նչ եմ անում
Ոչ Հայաստանում...

10—11. XI. 56

Սոսկվա

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒՄ

Իմ քաղաքում հիմա գարնան իրիկունն է իջնում շփուլ:
Հանդիպակաց բոլոր տանիքների վրա
Մի վիթխարի, բայց անվտանգ հրդեհ են բորբոքել
Մարող վերջալուսի ճառագայթները հուրհրդան:

Փողոցներում հիմա հանկարծ զարթնած քամին խաղում է
խենթացած
Կանաչ սաղարթների, կանանց զգեստների մետաքսի հետ:
Ջրոսանքի ելած աղջիկների ծիծաղն արծաթաձայն,
Ճիշը մանուկների, պուրակների շունչը բուրումնավետ.

Բաց պատուհաններից ներխուժում են իմ սիրտն ու իմ տունը
Ծվ լցնում են հոգիս մի բանաստեղծությամբ, երգով մի վես,
Որի համար շափ է երջանկությամբ լեցուն սրտի տրոփյունը
Ծվ որը հանգ ունի — ծիծաղի պես:

... Ծվ մտածել, որ դո՛ւ, դո՛ւ, որ բանաստեղծ ես և սիրահար
լուսի,

Բանտի նկուղներում լույսը մթից հիմա շես տարբերում,
Որ արյան մեջ ներկված յաթաղանի նման մի կեռ կիսալուսին
Երկրիդ և քեզ վրա, Նազի՛մ, իր պաղ լույսն է արևի տեղ
փոռում.

Որ դու լոկ մտքով ես զբոսանքի ելնում գերված Ստամբուլում,
Ուր քո մայրն է շրջում՝ սպիտակած վշտից, կորված՝

տանջանքի տակ,

Որ քո սիրած մարդկանց միայն քնի մեջ ես դու համբուրում
Ծվ արյա՛մբ ես գրում բանտիդ «Նամակները»՝ արյա՛մբ

քո տաք...

Իմ տան պատուհանից երևում են ահա մթնում իրիկնային
Կերված Մասիսները, որոնք մի ժամանակ կոչվում էին
«Ազատ»:

Նրանք իմաստալից ինձ աչքով են անում:
Անցնո՛ւմ եմ սահմանից.
Բանաստեղծի համար սահմանը միշտ բաց է — երգն է նրա
վիզա՛ն:

Իսկ ես բանաստեղծ եմ: Հայոց երկնի տակ եմ իմ կյանքն
անցկացրել...

Նույն աստղերի լույսն է ներս թափանցել ձեր ու մեր
երդիկից,
Մեր Տիգրիսի ջուրը մեր այգիների հետ ձեր մարգերն է
ջրել...

Մենք լոկ գրչակիցներ, պոետներ շենք միայն,
այլև հայրենակի՛ց:

Ստամբուլը որքան քո քաղաքն է, նույնքան իմն է նաև.
Գեռ հին Բյուզանդիոնից այնտեղ փայլն է մնում մեր
հանճարի...

Այնտեղ Պարոնյանն է Պոլսո թաղերի մեջ մի օր
պտուլստ արել՝

Իր ծիծաղի խեղդող սահանքի մեջ առած մեր ջոջերին:

Այնտեղ ամփոփված է Պետրոս Գուրջանը մեր՝
մեր պաշտելի՛ն.

Ո՞վ է ձեր թրքուհուն ավելի լավ երգել ողջ աշխարհում:
Այնտեղ է գեղզեղել Միսաք Մեծարենցի իրիկնային շվին,
Հանճարն Աղամյանի Պոլսո թաղերից է սկիզբ առնում:

Այնտեղ Կոմիտասն էր — մեր դարավոր երգի մեմբրա՛նը
թրթռուն,

Նա՛, որ օտարներին մեր լեփլեցուն հոգին թարգմանում էր
տաղով.

Այնտեղ Վարուժանը իր եղեգնյա գրչով ցասման խոսք էր
կուում,
Կարմիր մեր արյունն էր Սիամանթոն երգում իր
սպիտակ տողով...

Այնտեղ... Նույն այն ձեռքը, որ տասներկու տարի քեզ
պահում էր բանտում,
Մորթեց մի ժողովուրդ, որ ի՛ր հողի վրա, և ի՛ր երկնքի տակ
երեք հազարամյակ օտար ձեռքով քանդվող իր բույնն էր
կարկատում,
Աշխատում էր, երգում ու կոթողներ կերտում երեք
հազարամյակ:

...Կրած վշտերի շափ լայն ու մեծ է սիրտը իմ հայ ժողովրդի-
նեբողամիտ է նա, բարի՛, անհիշաշա՛ր,
Սակայն ապաքինված, փակված վերքից չէ՞ որ միշտ մնում
է սպի,
Իսկ դարավոր վերքի փակված սպին արդեն մորմորում է
հաճախ:

Ուրեմն իմ ծեր հորը, որի գերդաստանից ինքն է միայն մնում,
Որի համար է հենց կարծես գրված «Կռունկն» ու
«Անտունին»,—
Ինչպե՞ս հանդիմանել, երբ «օսմանցին» հաճախ նրա
լեքսիկոնում
Ա՛յն շար թշնամո՛ւ, միայն արնախումի՛ իմաստ ունի:

Եվ իմ պառավ մորը, որ ոչ մեկը չունի յոթ եղբորից,
Ինչպե՞ս հարկադրել, որ «Համիդ» լսելիս շհասկանա հրեշ...
Մեր զոհերի արյան հատուցումն է անցնում որդուն հորից,
Այդ թվերին ծնված հազարավոր որբեր զո՛ւր չեն կոչվել
«Վրեժ»:

Սակայն հատուցումը, ահեղ վրեժն անգամ պարզ է հիշում
հասցեն:
Թափված արյան հետքը ամեն տեսակ փոսաից անխափան է
գործում:

Թափված արյան հետքը, որ հորդ անձրեններն իսկ չեն լվացել,
Նրա՛նց դուռն է տանում, ովքեր բանաստեղծից սպանել են
փորձում:

Եվ լալիս է մայրս քո ժողովուրդի ծանր վշտից: Նրա համար,
նազի՛մ,
Կորած եղբայրներից կրտսերագույնն ես դու և կամ
ավագ որդի:
Հայրս, կարծես մտքով նորից զնդան ընկած՝ ետ ու առաջ
բայլում,
Քայլում է լո՛ւտ, խոժո՛ւ, ապա մոլտում է.
«Շո՛ւն շան որդիք»:

...Փշում է զով քամին մի հեռավոր ծանոթ նվագի պես,
Աեսս քո երգն է դա, որ սահմանն է անցել առանց վիզա:
Զբոսանքից հիմա վերադառնում ենք տուն՝ մտերմուհիս
ու ես:
Մեր սիրտն այնպես լիքն է, և մեր քայլերն այնպես
թևթևասահ:

Նա քեզ անգիր գիտի:— «Սիրելի փո՛քր-ինչ ավել և
փո՛քր-ինչ լավ»,—
Երգիդ սիրած տողը արտասանում է նա և քեզ հիշում.
— Տեսնես ինչպե՞ս է նա, տեսնես այս ամենը ինչո՞վ
կվերջանա,—
Վախո՞վ հարցնում է նա, հարցնում է նա հույսո՞վ և
սպասում:

Իսկ ես գիտեմ՝ ինչո՞վ: Մենք նստում ենք գարնան
կիսախոնավ հողին,
Ու ես երազում եմ.
— Այդ կլինի՛, բայց ո՞ւր՝ Ստամբուլո՞ւմ, Վանո՞ւմ:

Եթե Վանո՞ւմ՝ ապա խնձորենու ներքո, եթե Ստամբուլո՞ւմ՝
ափին ծովի
Իրար հանդիպում ենք, հյուրընկալում իրար, օթևանում:

Չկա ո՛չ մի սահման, ատելութիւն չկա ու բա՛նտ չկա
կյանքում,
Հոկ գրքերն են հիշում կոտորածի՛, մահվա՛ն, բանտի՛ մասին:
Սպիտակ Տո՛ւն չկա, չկա Սեյմ ու Մեջլի՛ս, կա երկրագո՛ւնդ՝
Ազատ, միասնական, բոնի շրթանված հազար մասի...

1950 թ. մայիս
Երևան

ԿԱՐՈՏ

Կա մի աշխարհ մեր աշխարհում՝ ինձ հարազատ, ձեզ
անծանոթ:

Ուր էլ լինեմ՝ կանչում է նա հազար ձայնով ու սրտագին,
Ապրում է նա իմ հոգու մեջ իբրև անբառ, համր կարոտ,
Իբրև լեզենդ դեռ չգրված, իբրև մի երգ անսրբագիր:

Այդ աշխարհում կան սեզ լեռներ, որ վիթխարի բուրգերի պես
Բարձրանում են ու մխրճվում ամպերի մեջ հրակարմիր,
Եվ քարափներ, որոնց վրա հին օրերի կուռքերի պես
Մութ ժայռերն են արձանանում՝ ցլազլուխ — ձիամարմին:

Այնտեղ լեռան լերկ լանջերին, սալ քարերի արանքներում
Արեգակն է փշրում իրեն ծիածանվող հայելու պես.
Գարնանային մոլուցքի մեջ՝ գետն այլևս չի համբերում,
Եվ պոկելով արմատներից հին բարդենուն խաղաղ ու վես,
Գերեվարած դրոշի պես ցույց է տալիս իր ափերում:

Ամպերն այնտեղ ոլորվում են այնպես դանդա՞ղ,
հանդիսավո՞ր,

Այնքա՛ն նման հորովելին, որ հնչում է երբ անլեզու,
Վերհիշում ես աշնան յուրտը՝ զուրկ հոտերից, առանց

սարվոր,
Երբ ինչպես հոտն աղաքարը՝ մառախուղն է հողը լիզում...

Եվ գարուն կա այնտեղ շքեղ, որ բացվում է հանկարծակի,
Ինչպես հանկարծ նորահարսի կուրծքն է բացվում քամուց
լեռան:

Խարույկներ կան գիշերներում՝ սերված ասես այն կայծակից,
Որ ճայթելով շփոթում է գառան հոտը լեռան վրա:

Կա մի բուրմունք խոտերի մեջ, շաղոտ-ցողոտ թփուտներում,
Բուրմունք, որից և՛ քաղցում ես, և՛ հագնում՝ միանգամից.
Կան աղբյուրներ, որ ղնչիկով վայրի այծերն են սղտորում,
Ինչպես հոգին բանաստեղծի սղտորվում է երգի ժամին:

Եվ անտառ կա այնտեղ մթին, խառնագիսա՛կ, ծածկաբերա՛ն,
Եվ այգիներ, այդ անտառից մոլորվելո՛ւմ՝ զատված կարծես,
Եվ ամենից գողտրիկ ու թանկ՝ լեռնալանջին մի հին սլարտեզ,
Որ մասրենու շափար ունի, եղեգնահյուս դոնակ վրան,
Ուր մի տուն կա, տան մեջ մի մայր...

և ուր մի օր ծնվել եմ ես...

Ամեն, ամեն ինչ կա այնտեղ: Փորձես եթե ասել «չկա»,
Ընդոստ «կա՛, կա՛» կարձագանքեն ժայռերն անդամ
համր ու հլուս
Կան թանկ հուշեր, որ սիրո պես ուռճանում են լո՛ւտ,

աննկա՛տ,

Եվ բացվում են միանգամից՝ ինչպես վարդը մի դիշերում,
Ինչպես հուղմունքն իմ այս պահի — սպասված ու անակնկալ:

*

Ինձ թվում է՝ մեր անտառում, վրա հասնող ձմռան շեմին,
Հարավ չվող մի բիլ թռչուն իր թռչնական սլարգ նախանձով
Վերջին անգամ կոցեց հիմա աշնանահաս մի վառ խնձոր,
Եվ նա՛ հասո՛ւն, փխրո՛ւն արդեն՝ կամա՛ց կաթեց թաց
խաշամին,

Փխրո՛ւն՝ ինչպես սիրտս այս ժամին:

22. Մ. 46

Երևան

ՄԱՅՐ ՈՒ ՈՐԴԻ

Նստած հովում ընկուղենու, հաղին շորեր հնատարազ՝
Ճախարակ է մայրս մանուս: Իր իսկ ցուլած լույս ատերով
Իամբասասեր առուն անվերջ քչվում է, անցնում վազ՝
Կասկածամիտ թփերի հետ բացատրվել խուսափելով:

Ես դեռ մանուկ ու, մանկան պես, քաղցրավենու թունդ
սիրահար,
Մեր թարեբից, ճարլս հատած, մի կոշտ շաքար եմ գողանում:
Իսկ շաքարը քի՛չ է այնքան — իմանում է մայրըս ահա
Եվ սպառնում հորըս հայտնել — հասկանո՞ւմ եք ինչ է
անում...

Աղբատի բախտը բանում է յոթ տարին մեկ — սուտ չի
ասված:
Մինչ քրքրված լաշակի տեղ մայրս նորն է գլխին գցում,
Ես մեր կալն եմ ոտքով շափում, որ կամենա եթե աստված՝
Թիվը եթե զույգ վերջանա, ես կին կառնեմ մեր դրացուն:

(Թեպետ և նա՛ մեր դրացին, նշանված է արդեն կարծես —
Հագին ունի ալ մինթանա՛ խշշան փարշա, նախշուն նոր շիթ,
Ու երբ բակ է ելնում հանկարծ և կամ բակից իջնում
պարտեզ,
Թվում է, թե որտեղ որ է պիտի թռչի, պիտի կորչի):

Իսկ երբ որ նա՛ նույն դրացին, մայր է դառնում հանկարծակի
(է՛հ, երևի կենտ վերջացան իմ քայլերը կալ ու արտում),

Ճերմակում է մայրս դանդաղ — նորից փոխում շորն իր
հագի,
Իսկ ես՝ արդեն «ուսումնական» սիրո մասին եմ գիրք
կարդում...

Ու երբ վարժված «սատանեկան» այդ հրաշքին գիր ու տառի,
Ես կարդում եմ օր ու գիշեր՝ իր բերանով կիսաբացված,
Իր հայացքով դարմացական իմ անգրագետ մայրը բարի
Ինքն է թվում անգիր մի գիրք՝ կիսաբաց ու չկարդացված...

*

Մի կիսաբաց գրքի նման՝ միայն գրված ոչ տառերով,—
Ինձ այսպես է պատկերանում և՛ իմ, և՛ քո մայրը հիմա.
Մի գիրք խորո՛ւնկ, հարո՛ւստ այնքան, որ կարդում ենք
մենք դարերով,

Բայց մինչև վերջ չենք հասկանում —
լոկ մայր է պետք դրա համար:

1955 թ. հոկտեմբեր
Մոսկվա

ՄՈՐ ՁԵՌՔԵՐԸ

Այս ձեռքերը՝ մո՛ր ձեռքերը,
Հինավուրց ու նո՛ր ձեռքերը...

Ինչե՛ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը...
Պսակվելիս ո՛նց են պարել այս ձեռքերը՝
Ի՛նչ նազանքով,
Երազանքով:

Ինչե՛ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը...
Լույսը մինչև լույս չեն մարել այս ձեռքերը,
Առաջնեկն է երբ որ ծնվել,
Նրա արդար կաթով սնվել:

Ինչե՛ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը...
Զրկանք կրել, հոգս են տարել այս ձեռքերը
Ծով լռությա՛մբ,
Համբերությա՛մբ:

Ինչե՛ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը...
Երկինք պարզված սյուն են դառել այս ձեռքերը,
Որ չփլվի իր տան սյունը՝
Որդին կովից դառնա տունը:

Ինչե՛ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը՝
Մինչև տատի ձեռք են դառել այս ձեռքերը,
Այս ձեռքերը՝ ուժը հատած,
Բայց թոռան հետ նոր ուժ գտած...

Քար են շրջել, սար են շարժել այս ձեռքերը...
Ինչե՛ր, ինչե՛ր, ինչե՛ր շարժեն այս ձեռքերը՝
Նո՛ւրբ ձեռքերը,
Սո՛ւրբ ձեռքերը:

... Եկեք այսօր մենք համբուրենք որդիաբար
Մեզ աշխարհում ծնած-սնած,
Մեզ աշխարհում շահած-պահած,
Մեզնից երբեք չկշտացած,
Փռչի սրբող-լվացք անող,
Անվերջ զատող-անվերջ բանող
Ա՛յս ձեռքերը,
Թող որ ճաբած ու կոշտացած,
Բայց մեղ համար մետաքսի պես
Խա՛ս ձեռքերը...

30. X. 55
Մոսկվա

ՇԱ՛Մ ԲԱՆ Է ՊԵՏՔ ԱՐԴՅՈՔ

Շա՛տ բան է պետք արդյոք երջանկության համար:

Լեռան գլխին իջած կապույտ երկնակամար,
Սաղկած ավիին փարվող մի լեռնային ալիք,
Տաք հողի մեջ նստած մի փռչողաված բալիկ,
Հիշողություն մի տաք,
Տեղին արված կատակ.
Երեկ դեռ անձանոթ աղջկա հետ
Առանց հոգնածության շրջել ամբողջ գիշեր,
Ինքնամոռա՛ց այնպես, և — այնուհետ
Տոնի նման այդ օրն ամբողջ կյանքում հիշել.
Ձերոնց կողմից դրսում շահված մի մրցություն,
Քո քաղաքում հառնող մի հոյակապ նոր տուն,
Ուր ձմռանը վառվող վառարանի հանդեպ
Տղադ պիտի կարդա հավիշտակիչ մի վեպ,
Նա՛, որ խաղով այնքան երջանիկ է հիմա...

Շա՛տ բան է պետք արդյոք երջանկության համար:

29. IX. 53
Մոսկվա

ՈՐԴՈՒՍ

Ինձ հետ լինի, թե առանց ինձ, իմ բալիկս, կմեծանաս,
 Իմ օգնութեամբ, թե առանց ինձ, դու երբեք կհասկանաս,
 Թե ոնց պիտի ապրել կյանքում, թե ոնց պիտի նայել
 կյանքին,
 Թե աշխարհում ինչն է էժան, թե աշխարհում ինչն է անգին:
 Ինքս էլ խրատ կարողացողին ոչ հարգում եմ, ոչ
 հանդուրժում,
 Տափակ թե սուր քարոզներից ինքս էլ եմ միշտ, տղաս,
 խորշում:

Ու թե հիմա, իմ բալիկըս, ես քո գլխին ճառ եմ կարդում,
 Ապա միայն նրա համար, որ շատ հաճախ կյանքում մարդու
 Եթե իր մեծ բաժինն ունի ժամանակը, ինքը դարը,
 Բայց և այնպես քիչ չի ազդում նաև ընտրած ճանապարհը:
 Կուցե բեզ հետ նույնը լինի, որ պատել է հաճախ ինձ է՛լ.
 Հաճախ, շուրջըս աչք ածելով, այն մարդկանց եմ ես
 նախանձել,

Որոնց կյանքը հեշտ է անցնում — ասես կյանք չէ, այլ
 խճուղի՝
 Անխոչընդոտ և անարգելք, քանոնի պես հա՛րթ ու ուղիղ.
 Գպրոց, հետո ինչ-որ մի ՔՈՒՂ, մի ազգեցիկ
 զանգահարող,—

Եվ տաք տեղն է ապահովված...
 Այսպես ապրել դու չե՛ս կարող:
 Չէի ուզի, որ քո կյանքը հարթ խճուղու նման լիներ:
 Դու մի՛ անցիր ասֆալտ ճամփով, գերադասիր ճամփա՛
 շինել:

*

Դու սիրո հետ միշտ հաշտ ապրիր, բայց խույս մի տա
 տառապանքից.
 Նա սրբում է աչքը փոշուց, նա մաքրում է հոգին ժանգից:
 Տառապանքից չեն մեռնում, չէ՛, այլ ավելի են պնդանում,—
 Ապաքինված սիրտը հետո գալիք ցավը հեշտ է տանում:
 Ա՛խ, մի՛ նվա: Հայրըդ երբեք չէր հանդուրժում նվացողին...
 Շատ ավելի լավ է, տղա՛ս, դառն արցունքով աչքըդ ցողիր
 Ու քո ճամփան շարունակիր: Թո՛ղ որ լինի նա քարքարոտ,
 Բայց քո հոգում եթե լինի բարո՛ւ, լավի՛, սիրո՛ կարոտ,
 Դու չե՛ս հոգնի, դու կբայլես, կբարձրանաս դու սարն ի վեր:
 Դրա համար ոգի է պետք, դրա համար պետք չեն թևեր:

*

Ազնիվ եղիր ամեն ինչում — ո՞վ է կյանքում սովից մեռել:
 Ճշտի համար աքսոր չկա — ստի հանդեպ ինչո՛ւ լռել:
 Իսկ մեր շուրջը դեռ կան մարդիկ, որ երբ պետք է
 մեջք են ծռում,
 Երբ որ պետք է հռհռում են, պե՛տք է՝ ժպտո՛ւմ, պե՛տք է՝
 լռո՛ւմ,
 Պե՛տք է՝ իրենց մատն են տնկում... Դու մի եղիր
 կյանքում տհա՞ս՞
 Դու հասկացիր հենց այս գլխից, մի մոռացիր երբեք, տղա՛ս.
 Ազնվութունն այն է միայն, որ չի փոխվում՝ ոնց էլ
 շուտ տաս,—
 Նա մի ճերմակ երես ունի, ոչ թե յոթ-ութ գունեղ աստառ...
 շուտ տաս,—

*

Մի՛ տրտնջա: Դու հիշո՞ւմ ես. «Ձախորդ օրեր...
 կուզան-կերթան»...
 Մի՛ տրտնջա: Եթե լավից ետ ես ընկել՝ ինքդ հասիր...
 Մի՛ տրտնջա, բայց և կյանքը գրթի նման դու մի կարդա,
 Գրթի նման՝ քեզնից հեռու, ինչ-որ օտար մարդկանց մասին...
 Հպարտ եղիր, բայց ոչ գոռոզ (զատարկ մարդն է գոռոզանում,

Հայրդ խելոք ու տխմարին դրանով էր զանազանում):
Հորըդ նման հսլարտս զգա, որ ոչ մեկի տուն չես քանդել,
Ոչ մի ազնիվ խոսք չես կտրել, ոչ մի ազնիվ միտք չես
բանտել,
Որ շիտակ ես քայլել կյանքում և լոել ես եթե հաճախ,
Ապա միայն նրա համար, որ առևտուրը մանրածախ
Հաճախ միայն զիզի-բիզի զանգուլակ է նետել շուկա,
Իսկ դու զուրկ ես զիզի-բիզուց, կեղծ դրամ էլ մոտրդ չկա...

★

Դու փոքր ես դեռ, դեռ չգիտես, թե ոնց պիտի կյանքին նայել:
Դու փոքր ես դեռ: Երբ մեծանաս, դառնաս արդեն հասուն
չահել,
Խորհուրդներն իմ և՛ հնացած, և՛ ավելորդ թվան գուցե —
Կյանքում այնժամ էլ շիհենն նման բացեր, նման խոցեր:
է՛հ, տա աստված, ես էլ կյանքում ուրիշ ոչինչ չեմ երազում
(Կույրը, տղաս, ինչպես գիտես, երկու աչք է միայն ուզում):
Խորհուրդներն իմ թող հնանան... Սաղիկն է լոկ այդպես
մեռնում:
Երբ ամռանը ծառի վրա հասուն միրգ է արդեն դառնում:
Հանուն զալիք վառ խարույկի ես պատրաստ եմ այսօր ծխալ,
Հանուն վաղվա ճշմարտության թող որ այսօր լինեմ սխալ...

24. 11. 55

28. 1. 56

Մոսկվա

ՄԱՐԴ ԷԼ ԿԱ, ՄԱՐԴ ԷԼ

Մարդ կա՝ ելել է շալակն աշխարհի,
Մարդ կա՝ աշխարհն է շալակած տանում...

Դու, որ սխալվել, սակայն չես ստել,
Կորցրել ես հաճախ, բայց նորից գտել:
Դու, որ սայթաքել ու վայր ես ընկել,
Ընկել ես, սակայն երգեք չես ծնկել,
Այլ մազլցել ես կատարից կատար,
Ելել ես անվերջ, բարձրացել ես վեր՝
Քո ահեղ դարից առնելով թևեր...
Ելել ես, որ ողջ աշխարհը տեսնես,
Որ անօրինակ քո դարը տեսնես,
Բոլոր կերպերով դու նրան զգաս,
Շահածով խնդաս, կորուստը սգաս...
Ելել ես իբրև նրա մունետիկ,
Որ նրա հեռուն զգաս քեզ մոտիկ,
Որ ճշմարտության ավերը տեսնես,
Ծպտրված ստի խաբելը տեսնես,
Որ չվախենաս, որ չվարանես՝
Անարդարության դեմքը խարանես...
Ահա թե ինչու դու այսքան տարի,
Դու, որ հարազատ ծնունդն ես դարի,
Քայլում ես անդուլ, առաջ ընթանում,
Քայլում ես այնպես ծանր ու վիթխարի,
Ասես աշխարհն ես շալակած տանում...

Մարդ կա՝ աշխարհն է շալակած տանում,
Մարդ կա՝ ելել է շալակն աշխարհի...

Նա, որ ելել է շալակն աշխարհի,
Աշխարհում երբեք թաց տեղ չի բնում,
Գիտի, թե ո՛ւմ հետ և ո՛ւր է գնում,
Ո՛ւմ մեռելին է անարցունք լալիս,
Ո՛ւմ խոսքի վրա ստից ծիծաղում,
Ո՛ւմ հետ դինջ նստած նարդի է խաղում,
Հարկ եղած դեպքում և տանուլ տալիս...
Վերից է նայում ցածրում կանգնածին,
Զի նայում երբեք ներքև ընկածին.
Վերև կանգնածի աղջըկան, որդուն,
Սիրուհուն անգամ ու քարտուղարին
Ո՛նց է քամսվում, ու շողոթորթում...
Որտեղ մի պատառ շաղ ու յուղալի՝
Կանգնած է այնտեղ նա երկյուղալի.
Հեշտ դրպարտում է՝ երբ տեղն է գալիս,
Նույն հեշտությամբ էլ իր մեղքն է լալիս...

Ամե՛ն ինչից շատ, ամե՛ն ինչից վեր,
Հարազատ մորից ու որդուց ավել,
Աշխարհում նա իր աշխարհն է սիրում...

Սո՛ւտ է: Նա այնտեղ իր շահն է սիրում:

Ամե՛ն ինչից շատ, ամե՛ն ինչից վեր
Նա պատմություն մեջ իր դարն է սիրում...

Սո՛ւտ է: Նա դարի ավարն է սիրում:

Ամե՛ն ինչից շատ, ամե՛ն ինչից վեր
Մեր կյանքն է սիրում, մեր նորն է սիրում...

Սո՛ւտ է: Նա միայն իր փորն է սիրում:

Ամե՛ն ինչից շատ, ամե՛ն ինչից վեր
Գաղափարական իր հորն է սիրում...

Սո՛ւտ է: Ո՛չ հորը, ո՛չ մորն է սիրում,
Թանկ չէ ո՛չ որդին, և ո՛չ էլ թոռը:

Ամե՛ն ինչից շատ, ամե՛ն ինչից վեր
Սիրում է կյանքում նա իր... աթոռը:
Աթոռն է սիրում
Ու նրան տիրում.

Ցանկացած գնով ելնում է նա վեր,
Փորձում է թռչել նա առանց թևեր,
Անվերջ սողալով առաջ է գնում,
Գնում է այսպես և... տարեց-տարի
Ելնում է այսպես... շալակն աշխարհի:

Մարդ կա աշխարհն է շալակած տանում,
Մարդ կա՝ ելել է շալակն աշխարհի...

25. X, 3. XI, 55

Մոսկվա

ԶԵՌՔԵՐ

Դուք՝ քրտնաթոր, տանջված ձեռքեր,
Արեգակից խանձված ձեռքեր,
Չեռքեր՝ բքից, շոգից ճաքած,
Դո՛ւք, որ հողից բամուձ բերբեր,
Ցավն եք անգամ դարձնում երգեր՝
Վհատության դուռը փակած:

Դո՛ւք, որ հանրից բար եք հանում,
Որ ծակծրկվում՝ կար եք անում
Տապակվում եք՝ հալում մետաղ,
Եվ, հոգնատանջ, դառնալով տուն,
Մեկով թոռին, մեկով որդուն
Պինդ գրկելով՝ ասում ճմատա՛ղջ:

Դո՛ւք, որ երեկ բռնել եք զենք,
Դո՛ւք, որ այսօր շինում եք շենք.
Կամուրջ գցում, կապում կամար.
Որ բիշ վերցնում, շատ եք դնում,
Շատ եք տալիս, բիշ ստանում՝
Հասկանալով ինչի համար:

Դո՛ւք, որ մթնում լույս եք փռում,
Որ խրախույս, հույս եք փռում,
Չեռքե՛ր, ձեռքե՛ր, ժողովրդի,
Դուք՝ ստեղծո՛ղ, ճարտա՛ր ձեռքեր,

Դուք՝ շկեղծո՛ղ, արդա՛ր ձեռքեր,
Ձեզ է երգում ձեր խորթ որդին՝

Ակնածանքո՛վ՝ ձեռքը սրտին,
Մեծարանքո՛վ՝ երգը շրթին...

30. Ճ. 55

Մոսկվա

ՄԵՐ ԵՐՁԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մենք շապիկով շփվեցինք: Եվ մեզ համար
Ուրիշ տեսք է երջանկութունը միշտ կրել:
Մեզ ծնել է, աշխարհ բերել համեստ մի մայր,
Բայց մեզ ինքը պատմութունն է որդեգրել:

Մի աղջիկ է կյանքում սիրել ու մեզ փնտրել,
Մի ին՞նթ աղջիկ՝ երազների հետքով տարված:
Բայց գիտե՞ինք, որ ապագան է մեզ ընտրել,
Որ ինչպես մենք՝ նա էլ մեզ է սիրահարված:

Համե՛ստ մի տուն, — բայց գիտե՞ինք, որ հայրաբար
Հայն աշխարհն է իր զոները մեր դեմ բանում:
Աշխատանքի, ծառայությա՛ն տանող ճամփա, —
Բայց գիտե՞ինք, որ գալիք է նա մեզ տանում:

Անորյական մեր հոգսերում ու մեր գործում
Կար մի իմաստ, կար մի խորհուրդ անբռնելի,
Որ գինու պես ոտչացումով է ներգործում
Եվ որ միայն մեզ համար է ըմբռնելի:

Մեր խոսքերում կար մի շշուկ, կար մի հնչյուն,
Ամեն ինչում մի երազ էր վեր խոյանում,
Որով անդամ թշնամուց ենք մենք ճանաչվում,
Բարեկամին առանց թարգման ներկայանում:

Անգամ մահը... նա մեզ համար վախճան չէր, ո՛չ:
Նա մեզ համար գործի կես էր, շարունակում:

Այդպես երեկ մարմիններով իրենց առողջ
Գնդացրի երախն էին մերոնք փակում:

Իսկ կյա՛նքը մեր... Մենք շապիկով շփվեցինք.
Երջանկության այլ շափանիչ է մեզ տրված...
Մեզ նա՛ միայն կհասկանա, ով գեղեցիկ,
Բայց հեռավոր մի կնոջ է սիրահարված...:

գ. VII. 51
Երևան

ԲԱՆԱԳ ԼՈՒՅՍԻ ՄԱՍԻՆ:

Իրիկունը մոսկովյան թանձրանում է ահա, տե՛ս:
Հյուսիսային օրը կարճ ազոտանում է, մարում:
Եվ ինչ-որ մի կախարհ ձեռք կ'աննկատ, կ'անտես
Այս վիթխարի քաղաքի բոլոր լույսերն է վառում:
Լույս է շուրջըղ ամենուր՝ փողոցներո՛ւմ, տներո՛ւմ,
Լույս է վերում՝ շենքերի ճակատներին, կատարին,
Երկինք միտվող տների մարմարակերպ պատերին,
Լույս է անգամ գետնի տակ՝ մարմարակերտ թունելում:
Ու թվում է, թե անգամ անթավ ձյունը հյուսիսի
Ինչ-որ ձևով խտացած անհուն պաշար է լույսի...

★
Կարող էինք մենք անգամ չհավատալ այս փաստին,
Թե շիիներ մեր ձեռքին ահա գիրքն այս հավաստի:

Քսանմեկ թի՛վ:
Գեկտեմբեր:
Մերձմոսկովյան իրիկո՛ւն:
Վլադիմիր Իլյիչը աշխատում է սենյակում:
Գորկան լսել է ցրտից:
Շուրջը լուռ է ու խավար:
Շրջապատում Իլյիչի համեստ լույսն է միայն վառ:
Աշխատում է Իլյիչը խորասուզված ու տարված:
Հանկարծ շշուկ ու թակոց:
— Խնդրե՛մ, մտե՛ք,
— Ներեցե՛ք...

Երկու մուծիկ՝ դռներում:
— Խնդրե՛մ, խնդրե՛մ, համեցե՛ք:
Երևում է, թե որքան շփոթված են գյուղացիք.
— Խանգարեցինք...
Բայց բարի այս ժպի՛տը Իլյիչի,
Որ ընդհատում է նրանց «ներողութունը» խսկույն:
Պավլովսկոյե գյուղի պատվիրակներն են երկու:
Վաղը հավաք կա այնտեղ: Շատ է ուղում գյուղացին
Ականջ դնել մի անգամ Վլադիմիր Իլյիչին:
Իսկ Իլյի՛չը: Նա նույնիսկ մի վայրկյան չի հապաղում.
— Խնդրե՛մ: Բայց ե՛րբ: Ի՞նչ, վաղը ցերեկո՞վ եք մտադիր...
Բթամատներն Իլյիչի թևերի մեջ ժլետի
Ուշանում են մի՛ վայրկյան, երկո՛ւ վայրկյան, տասներկո՛ւ:
Վլադիմիր Իլյիչը լուռ քայլում է սենյակում:
Գուր շե՛ք տեսնում՝

ակնհայտ վատ է զգում ձեր առաջ
Ինքը կենինը ահա. նա չի՛ կարող, ի՞նչ արած:
— Երեկոյան հավաքվենք, ինչո՞վ է վատ: Գեղեցի՛կ:
Իլյիչի դեմ այս անգամ վատ են զգում գյուղացիք:
Ինչպե՛ս ասեն: Բայց, ասենք, ինչո՞ւ շասել, հը՛, ինչի՛:
Չի կարելի՛ օտարին, կարելի է Իլյիչին:
— Երեկոյան ավելի լավ կլինեք, խոսք չկա,
Բայց...
— էլ ի՞նչ գրայց:
— Բայց գյուղում լո՛ւյս չես ճարի:

— Նավթ չկա...
Հիմա արդեն այս փաստին շատ դժվար է հավատալ,
Թեպետ կարող ես սևով ձերմակ թղթին դու կարգալ:
...Բթամատներն Իլյիչի բաճկոնակն են քրքրում:
Վլադիմիր Իլյիչը, խորասուզված մտքերում,
Մտածո՛ւմ է, մտածո՛ւմ, հետո գրում մի բացիկ,
Որ... ինչ-որ տեղ մի լիտրը նավթ ստանան գյուղացիք...
Ու հավաքն է կայանում:
Այնտեղ Իլյիչն է խոսում,
Ի՞նչ է խոսում,— այդ մասին գիրքն այս ոչինչ չի ասում:
Բայց ո՞վ մեղնից չգիտի, թե մեր ձեռքը չհասած

Իր ելույթում Իլլիըր այն հավաքում ի՞նչ ասաց:
Կոխալվե՞մ միթե ես, եթե ասեմ.

ցերեկով

Նա չգնաց հավաքի ու նախընտրեց երեկոն,
Որովհետև ԳՈՒԼՈՒ-ն սպասում էր Իլլիըին,
Սպասում էր Իլլիըի լույսեր ծնող գրիչին...

* * *

Զարմանալի բան չկա, որ Պավլովկան ու Գորկան,
Որ ձեզանից, մոսկովցի՞ք, շատ էլ հեռու չեն այնքան,
Այսօր իրենց լույսերով խառնըվում են Մոսկվային:
Սակայն գյուղն իմ հայրենի...

Զուր քարտեզին մի՛ նայիր:

Ոչ մի քարտեզ չի կարող նրա մասին այն ասել,
Ինչ հեռավոր այդ գյուղում ես եմ ապրել ու տեսել:
Բայց դա նյութ է պոեմի...

Այսբանն ասեմ այս անգամ.

Այդ հեռավոր-հեռավոր իմ գյուղակում հայկական
Օրեր առաջ, երբ նորից տարեդարձն էր Իլլիըի,
Մի պահ հուզված նայելով հսկայական դահլիճին՝
Դասընկերն իմ երբեմնի (նա էր այդօր զեկուցում)
էլեկտրական լույսերից իր աչքերը կկոցում
Ու չէր պատմում այն մասին, որ և իրենց կոլխոզում
Տներից կալ և աղաց լույսի հեղեղ է հոսում:
Ինչո՞ւ պատմել այն մասին, ինչ տեսնում ես, ինչ որ կա
Ու հայտնի է բոլորին զեկուցողից ոչ պակաս...
Եվ ինչպես ես՝ երգն իմ այս, նա իր խոսքը տարածում,
Այս նույն փաստի վրա է զեկուցումն իր կառուցում՝
Եղելություն է պատմում, որ նման է բալլադի —
Անիրակա՞ն է այնքան, այնքա՞ն հեռու հավատից:
Նա պատմում է պարզապես, ոչի՞նչ նա չի հավելում,
Եզրակացնել, ամփոփել ավելորդ է համարում:
Ինչ ավելորդ է թվում զեկուցման մեջ հարակից՝
Բանաստեղծի երգի մեջ ավելորդ է կրկնակի:

9. 1. 53

Մոսկվա

ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ

Թե չլինե՞ր՝ ինչ որ եղավ,
Ի՞նչ իմանաս, հիմա գուցե
Զրանցքներ էր Զոյան բացել,
Գորովագին մայր էր դարձել
Եվ ապրում էր հաշտ ու խաղաղ,
Թե չլինե՞ր՝ ինչ որ եղավ:

Թե չլինե՞ր՝ ինչ որ եղավ,
Թե մեր կյանքը մնար խաղաղ,
Անշուշտ նրանք՝ կրասնոդոնցիք,
Դարձել ուսման զերազանցիկ,
Դարձել էին կամ շինարար,
Արտիստուհի կամ նորարար,
Կերտել էին և կառուցել,
Խորունկ երգեր բանաստեղծել —
Հայտնի դարձել կյանքում խաղաղ, —
Թե չլինե՞ր՝ ինչ որ եղավ:

... Հիմա գուցե մեր աշխարհում
Արհավիրքից հավետ հեռու,
Մի նոր Զոյա, անհայտ դեռ մեզ,
Դեռ դեռատի, համեստ ու հեզ,
Դասագրքերն է իր թերթում:
Ի՞նչ իմանաս, գուցե հիմա
Մեկ այլ աղջիկ՝ մի Չայկինա,
Իր պատմության դասն է թերթում:
Ատելության հուրը սրտում,
Աչքերի մեջ մոլուցք ու մեզ՝

Գուցե հիմա մի նոր Օլեգ
Ֆադեևի գիրքն է կարդում...

Հազար Հունան ու Մատրոսով
Աշխատում են, գործում այսօր,
Քար են տաշում ու հունձ անում,
Խաղող ճմլում տաք հնձանում,
Հնոցների դեմ կատաղի
Ձև են տալիս շեկ մետաղին,
Սովորում են, գործում անդուլ,
Կարոտում են, սիրում, խանդում...

Եվ մեղանից, հավանաբար,
Շատ շատերը նրանց գիտեն.
Մեկըս մեկի թե՛ն է մտել,
Զրուցել է մտերմաբար,
Վստահել է, սիրտը բացել:
Եվ մեր մտքով չի էլ անցել,
Թե աղջիկը այս դեռատի
Զայկինա է սրտի խորքում,
Թե կրծքի տակ այս խառատի
Կոշեվոյի սիրտն է զարկում,
Թե կոլխոզնիկ այս պարզ տղան,
Որ անցնում է ծով դաշտերով,
Մի Հունան է, մի Գաստելլո...

Մենք չենք հիշում: Հարկ էլ չկա:
Բայց — երեկվա փառքը վկա —
Մեր թշնամին թե մոռանա,
Իրեն վրա թող շարանա...

3. 17. 51
Երևան

«ՆԵՔԻԱԹԸ»

Իմ լուսեղնի՛կ, իմ աննձա՛ն,
Իմ ապագա՛, գալի՛ք...
Ի՞նչ ես անում արդյոք հիմա,
Իմ հեռավո՞ր բալիկ:

Բարձիդ տա՞կ ես թեղ կոխում
Ու խորամանկ ժպտում,
Թե՞ վեր կենում ու կիսամերկ
Մահճակալում պոտտում:

Թե՞ մայրիկիդ հյուսքը բռնա՞յ
Քրքրջում ես անմեղ,
Թե՞ «կարդում ես» քո չմբռնա՞յ
Գրքույկները գունեղ:

Թե՞ երգում ես, արտասանում
«Բանակային եմ բող»...
Բանակային ե՛ս եմ, բալիկ,
Մա՛յրդ, պա՛սրդ անգամ:

Բանակայի՛ն, որ մոտ չգա
Ոչ մի գալլ ու գաղան,
Ոչ թե, բալիկ, քո իմացած
Հեքիաթնիրից դաժան,

Ո՛չ աշխարհից քո իմացած
Սև ու ձերմակ դեկ:

Կա մի ուրիշ ղև ու աշխարհ՝
Ամբողջովին դեղին:

Դու չգիտես դեղին գեին՝
Քայլի ախորժակով:
Ապրում է նա մեզնից հեռու,
Օվկիանոսից այն կողմ...

Քեզ այդ մասին կպատմեմ ես
Հետո՛, հիմա քնի՛ր:
Այնժամ գուցե դա իսկապես
Հեքիաթի պես լինի...

29. 11. 52

Մոսկվա

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ

Գարո՛ւն է...

Փողոցով անցնում ես ականա ժպտալով,
Ժպտալով ալիքվող մայթերին,
Շենքերին, որ իրենց վարդագույն տուֆքարով
Թվում են քեզ այսօր անթերի:

Ուզում ես մոտենալ, մի բարի խոսք ասել
Քլանակ վաճառող ծերուկին,
Քեզ դիմող կոլխոզնիկ քեռու հետ սկսել
Մի զրույց սրտառուլ-սրտագին:

Թվում է՝ ծանոթ են անծանոթ այս կանայք,
Մտերիմ՝ աղջիկներն այս ջահել.
Թվում է՝ բոլո՛րն էլ քեզ պիտի հասկանան
Եվ նույնիսկ... կարող են քեզ սիրե՛լ...

Գարուն է...

31. 11. 52

Երևան

ՉՅՈՒՆԸ

Սիրում եմ ես ձյունը:

Սիրում եմ ես ձյունը,
Երբ որ նա իջնում է
Անտես երկինքներից այս մայթերին,
Եվ մեծաբան, դանդաղ դու շրջում ես,
Ինքդ էլ շիմանալով անբջում ես
Այն, ինչ կյանքում վեհ է և անթերի:

Սիրում եմ ես ձյունը:

Երբ որ նա իջնում է,
Դու հիշում ես հանկարծ
Անցած տարիներիդ խայտանքը մանկական,
Եվ բաղբուրեն սիրտըդ բեզ տանջում է:
Դու հիշում ես հանկարծ
Երբե՛ք շմոռացված այն աղջրկան,
Որի թարթիչներին իջած ձյունը
Լսելի է դարձրել սրտիդ բաբախյունը...

Սիրում եմ ես ձյունը:

Երբ որ նա իջնում է,
Ինքդ էլ շիմանալով՝ անբջում ես,
Որ գալիքը, վաղը, որ ապագան
Քեզ չտեսած անդամ՝
Ճանաչում է:
Եվ հաճույթից սիրտըդ խենթորեն ուռչում է.

Բողբուրե թվում, որ դու
Այս կյանքում շեռ ծնվել օրասպակաս,
Որ ապրո՛ւմ ես, որ կա՛ս,
Որ շնչո՞ւմ ես...

Սիրում եմ ես ձյունը:

Սիրում եմ ես ձյունը,
Երբ որ նա իջել է,
Երբ իջել է նաև լռությունը,
Եվ մեծաբան, դանդաղ, լո՛ւտ շրջելով,
Դու զգում ես նրա
Փխրունության վրա
Քո մարդկայի՛ն մարմնի ծանրությունը...

1955 թ. փետրվար
Մոսկվա

ԲՆԱՆԿԱՐ

Կինոկադր է կարծես.

Տրդեհվել է բարդին,
Արծաթին է տալիս շաղակրատող առուն,
Կալսիչն է կտկըտում, և մղեղը հարդի
Կանանց, աղջիկների թարթիչներին թառում:

Կարմիր փոխանցիկը ծածանվում է կալում,
Հսկա դեզի շուքը երկարում է այնպես,
Այդ ստվերն է կարծես շուտով սկիզբ տալու
Իրիկնային մթին: Մինչդեռ հեռվում կարծես

Ջարդարվելով հազար ծփուն դրոշներով՝
Հորիզոնն է զուգում մայրամուտը շուշու,
Իր լուսավոր ձեռքը հերթով դրոշմելով
Քարդինների, դեզի, բլուրների վրա:

Հետզհետե օրը հանդարտվում է, լռում:
Իլլիչի լամպերն են թարթում գորովանքով:
Պարզ լսվում է, թե ոնց ծիծաղում են առուն
Եվ սիրահար զույգը՝ փշատենու ներքո...

17. 1. 52

Մոսկվա

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ԳԻՇԵՐ

Գաշույնաձև լեռներ, որ չեն խոցում սակայն,
Եվ անդունդներ, վիհեր՝ նման խորունկ վերքի,
Ու սլացիկ բարդի, ասես կանաչ մի կայմ,
Որ նավում է դեպի ծովածավալ երկինք:

Հետո՝ դեղին արտեր, հետո՝ արտեր թառած
Մեկ այս, մեկ այն սարի կարկատանված լանջին.
Հետո՝ լույս ու օջախ, կանանց ձեռքով վառած,
Որ տնովին նստեն իրիկնային հացի:

Հետո՝ մի պաղ լուսին, որ կախվում է ձորից՝
Վայր ընկնելու վախից ամբողջովին ճերմակ.
Եվ աստղազարդ գիշեր, և մի քամի, որից
Կտրին խշխշում է մի ծաղկաչիթ վերմակ...

Ու քնում է գյուղը վաստակաշատ քնով:
Միայն տակտ են տալիս կալսիչները կայի,
Եվ մի ջահել սիրո՞ւց, թե խմիչքից գինով,
Երգով երագում է «բարակ բոյով յարին»:

«Բարակ բոյով յարին», որ չի քնել գուցե
Եվ ծաղկաչիթ — նախշուն վերմակի տակ, կտրին,
Նվաղկոտ աչքերը երազանքով գոցել,
Վախենում է շարժվել — հանկարծ երգը կտրի...

16. VI. 51

Երևան

29. 11. 52

Մոսկվա

ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Այնտեղ սողում է քիչ շամանգաղը
Ու կիսով ծածկում ցից Յամանգաղը:

Արաքսը անցած վայրի հովաղը
Թաթնահարում է խաղողի վաղը:

Քամին անտառի մաղերն է գզում,
Կիրճերում ոռնում, փչակում հազում:

Լեռնային գետը թռչում է տեղից՝
Կարծես իր անտես որսի ետևից:

Իսկ մարդը... Մարդը քար ու քարափում
Բովանդակ տարին քրտինք է թափում,

Որ զուր չկորչի և ոչ մի պուտ ջուր, —
Պուտ-պուտ շոր հագնի աղջիկն իր պուճուր:

Եվ ոչ մի հատիկ չմնա դաշտում,
Որ հաց ունենա իր տղան տաշտում:

Եվ ոչ մի ողկույզ չմնա այգում,
Որ մայրն ունենա տաքուկ վերարկու:

Որ ընդունիչը ձմեռվա ցրտում
Դրվատի վաստակն ու շանքը մարդու:

Եվ, բացի խինդից և առատ բերքից,
Մեմ-մեկ էլ մարդու... հոգսերից երգի...

15.VIII. 56
Չանախի

ԱՐՏԵՐՆ ԵՆ ԾՓՈՒՄ

Առավոտն այնտեղ կանուխ է այնքան
Իր աչքը բանում
Եվ այնքան հանկարծ, որ միտք ես անում,
Բայց չես հասկանում:

Մուժը քաշվում է ծմակ ու քերծեր,
Իսկ հետո՝ շոգին
Սարատափի տակ, քար ու թփի տակ
Փոխարկվում շուքի:

Իսկ լույսը... Լույսը հեղեղի նման
Վարարո՛ւմ, հորդո՛ւմ,
Սարերն է բռնում, երկինք է հառնում,
Լճանում սրտում:

Իրիկվա քամին զարթնում է հանկարծ
Եվ միանգամից,
Ինչպես բուրավետ իր օրորոցում՝
Երեխան քնից:

Արտերն են ծփում, ալիքվում այնպես
Գժորե՛ն, կարծես
Երբեք չե՛ն զսպվի, երբեք չե՛ն դառնա
Կաշկանդված խրճեր...

15. VIII. 56
Չանախի

ԻՆՔՆ ԻՐԵՆ ՀԵՏ

Քրտնքից խաշված իր հին գլխարկը թեքած աչքերին,
Ինքն իրեն հետ է առնում ու տալիս Մարտիրոս քեռին:

«Ախար, ա՛յ հոգիս, էս ո՞նց կլինի աշխարքի բանը,—
Ու ջրաղացում տրված օրդերն է կոխում գրպանը:—

Խոսքի օրինակ, ա՛յ, հենց մեր զալում պահեստապետը:
Մինչև որ ձեռքիդ զոմբախ շունենաս՝ շես խոսի հետը:

Շներին կապել ու բաց են թողել էդ տնավերին,
Ինչ է թե երեկ շրջվում է ընկեղ իր քեռու քեռին:

Բայց դե աշխարհըս ո՞ւմն է մնացել, որ դրանց մնա,
Անարդար բանը անոթի շանն էլ, չէ՛, կուլ չի գնա:

Ա՛յ, էսքանն էլ ճիշտ (զույգ փոշտում է Մարտիրոս քեռին,
Եվ դրանից էլ գլխարկն է իջնում, կախվում աչքերին):

Նա — և կոմունիստ: Գիտի-չգիտի մի «ուռուս», «կեցցե»:
Տո՛, ի՞նչ կոմունիստ... Թե դրան վերցնես ու թոնիր գցես,

Վրայից անգամ կոմունիստ մարդու մշահոտ չի գա...
Ա՛յ, ինչ եմ ասել, թողնես՝ ամենքին կպցնի «հակա»:

Իեհ, էլ ո՞ւմ ասեմ, որ քսան տարի էդ մարդու տղան
Չեղբը չի բռնել ո՛չ մանպաղ, ո՛չ բահ, ո՛չ փոցխ ու եղան.

Կա՛մ հանդապահ է, կա՛մ կալի հսկիչ:— ման պալիս էշխով,
Ուշունց է տալիս — և դրա համար ստանում աշխօր:

Թենզին է տանում տրակտորիստին — ինչ խոսք որ ԳԱԶ.ով.
Մսի մթերման տավարն է հանձնում — էն էլ ի՞նչ նազով:

Բա լավա՞ծ բան է. շորս-հինգ փութ ցորեն ջաղաց ես տանում,
Նա՛ օրդեր գրում, դրա համար էլ... աշխօր ստանում:

Թե իրեն ասես՝ մի բան շես արել էս քսան տարում,
Կասի՛ ժողովո՛ւրդ, սա մեր կարգերի հիմքերն է փորում:

Թե մեկ էլ ասես, կգոռա՛ բա ո՞նց, պարտիական եմ:
է՛հ, ի՞նչ դուրս եկավ. նա՛ պարտիական, ես

պարտակա՞ն եմ...

Քրտնքից խաշված իր հին գլխարկը թեքած աչքերին,
Ինքն իրեն հետ է առնում ու տալիս Մարտիրոս քեռին:

Չգիտի քեռին, որ այդ նույն պահին իրենց շրջկոմում
Պահեստապետին ու նրա քեռուն պատին են գամում...

15. V. 54

Մոսկվա

ՄԵՐ ԼՈՒՅՍԵՐԸ

Մարտիմ Տունկին

Ես չեմ տեսել Մինսկը քո, ինչպես դու՝ իմ Երևանը,
Բայց մեզ նման՝ նրանք նույնպես մերձ ու մոտիկ հարևան են:

Ես չգիտեմ՝ իմ հայկական տուֆքարից չէ՞ քո տունն արգյոք,
Բայց իմ տունը կառուցված է բելոռուսյան շինամիջոցով:

Մեր գիտին չէ՞ ձեզ խինդ բերում իրիկնային գինարբուքում,
Մեզ ըո երկրի գուստրը շքնաղ, հաճախ նա՛ է մատըռվակում:

Նո՛ւյն երազը մարմնավորվող, նո՛ւյն առօրյան, ավյունը
նո՛ւյն,

Նո՛ւյն անբաժան ճանապարհն է մեզ գեպի լույս հեռուն
տանում:

Իսկ լույսե՛րը... Ինչ փուլթ՝ մեկը իր ծնունդը գետից առել,
Իսկ մյուսը՝ մեր Սևանի պաղ կոհակն է կրակ դառել:

Մեր լույսե՛րը, կրակնե՛րը... Ամբողջ գիշեր նրանք անքուն
Հեռվից իրար ձայն են տալիս, իրար անխոս արձագանքում:

Իսկ մեր երգը նույն լույսը չէ՞, որ խոսքեր է միայն հագել...
Ու ես երգով, լույսերի պես, ուղում եմ քեզ արձագանքել:

Լույսերի պես թող մեր երգն էլ ապրի այն լուրթ
հեռաստանում,

Ուր այս ահեղ ու մեծ դարի ճանապարհներն են մեզ տանում:

Այնտեղ արդեն ո՛չ միայն մենք, մեր Մինսկն ու Երևանը,
Այնտեղ արդեն ո՞ղջ աշխարհը ո՞ղջ աշխարհի հարևանն է:

[1951]

198

ՀՊԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ի՛նչ փուլթ, թե մեզ դպրոցական նստարանից
Կյանքը նետեց մահասարսուռ ուղմաճակատ,
Կյանքը պոկեց մեզ մեր գրքի՛ց, մորի՛ց, տանի՛ց՝
Խոստովանանքը մեր սիրո թողած կիսատ:

Ի՛նչ փուլթ, թե մենք մահն ապրեցինք այն ժամանակ,
Երբ նոր միայն հասնում էինք դեռ արբունքի:
Ի՛նչ փուլթ նաև, որ այդպես շուտ՝ անժամանակ
Ճերմակ թելեր երևացին մեր թուխ քունքին:

Եվ ի՛նչ փուլթ, թե յուրաքանչյուրը մեզանից
Իր անունով-ազգանունով չի հիշվելու,—
Ի՛նչ փուլթ, թե մեզ իրարից շեն զանազանի
Սերունդները իրենց կյանքում և հուշերում...

Մենք լա՛վ գիտենք առաջնեկի կյանքը տան մեջ:
Իսկ մենք չէ՞ որ առաջնեկն ենք նոր պատմության...
Մենք հինավուրց այս աշխարհը այնպե՛ս մտանք,
Որ կորչենք էլ՝ մի՛շտ կմնանք պատմության մեջ...

13. 11. 51

Երևան

ՆԵՐՇՆՉՄԱՆ ՊԱՆԿԵՐԻՆ

Այս պահերին աշխարհում
Ես հարուստ եմ բոլորի՛ց:
Ես բարի եմ մանկան պես
Այս պահերին աշխարհում:
Այս պահերին թվում է՝
Փակ դուռ չկա ինձ համար —
Ուր էլ գնամ՝ կրնդունեն,
Եվ շեն մերժի՝ ինչ ուզեմ:
Այս պահերին թվում է,
Որ հողագունդը համայն
Ես կարող եմ մի խոսքով
Լաց լինելու շափ հուզել:
Ես կարող եմ մի խոսքով
Թախծոտ մորը սփռփել,
Իմ մի խոսքով կարող է
Սիրտը սիրով տրոփել:
Իմ մի խոսքով կարող է
Գնալ զինվորը մարտի,
Իմ մի խոսքը կարող է
Մարդ դարձրնել տմարդին:
Ես կարող եմ ձեռք բերել
Իմ մի հատիկ մի խոսքով,
Ինչ շեն կարող ձեռք բերել
Ո՛չ արյունով, ո՛չ ոսկով,
Ո՛չ հրդեհով, որ տնեք
Ու քաղաքներ է վառում...

Ես զորեղ եմ ամենքից
Այս պահերին աշխարհում...

[1955]

★

Նորից երգում, մորմոքում է
Աստվածային Կոմիտասը,
Կախարդում է ու մոգում է
Աստվածային Կոմիտասը...
Ամենամե՛ծ դո՛ւ նահատակ,
Ամենահա՛յր, ամենահա՛յ,
Գինու կարասն՝ ուրիշներին,
Մեզ հերիք է քո մի թասը...

18. 111. 56

Մոսկվա

ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՔ

Գարնան բուրմունքը հիմա
Սար ու ձորերն է բունել:
— Ինչ-որ բան ես ցանկանում,
Քե ինչ՝ չես էլ հասկանում
Ու չես կարող ըմբռնել:
Կարծես բացել են դռներ,
Ներս առնել չեն ցանկանում:

Գարունն իր պաղ ու սաքուկ
Շունչն է օդում տարածել:
— Ինչ-որ ձայն է քեզ կանչում,
Չա՛յն, որ դու չես ճանաչում
Ու չես կարող ճանաչել...
Գուցե հենց այդ են կոչել
Անմեկնելի զգացում...

13. VII. 53
Նավալու

ԱՆԲԱԺԱՆ Է ՔԵՁՆԻՑ

Անբաժան է քեզնից քո թովչանքը,
Ինչպես գույնը՝ ծաղկից,
Ինչպես պայծառութունն արեգակից,
Ինչպես անրջանքը
Պատանեկան թովիչ այն հասակից,
Որից ես դուրս եկել
Ու դեռ դուրս չեմ եկել:

Անբաժան է քեզանից բարությունը,
Ինչպես կրկին քեզնից մայրությունը,
Որի դուռն ես եկել
Ու դեռ ներս չես եկել:

Անբաժան է քեզնից և երջանկությունը,
Որով լեփ-լեցուն են իմ սիրտն ու իմ տունը,
Որոնց դուռն ես եկել
Ու դեռ ներս չես եկել:

Ես կուզեի քեզնից — սա՛ է իմ տենչանքը —
Միշտ անբաժան լինել՝ ինչպես գույնը ծաղկից,
Ինչպես պայծառութունն արեգակից,
Ինչպես անրջանքը
Պատանեկան թովիչ այն հասակից,
Որից դուրս եմ եկել,
Չէ՛ — տեսնում ես ինքըդ —
Որ դեռ դուրս չեմ եկել...

15. VIII. 53
Նավալու

**ՈՒՐԻՇՆԵՐԻՆ ԼԻՆԵՆ
ԲՈՂՈՐ ՇՔԵՂ ԿԱՆԱՅՔ**

*Ուրիշներին լինեն բոլոր շքեղ կանայք,
Բոլոր շքեղ կանայք շքեղ քաղաքներում:
Իմըս լինես լոկ դո՛ւ, իմ հայրենի՝ քաղաք.
Եվ նա՛, ով մտքերիս ու սրտիս է տիրում:*

*Գիշերն ի լույս նստենք վառարանի դիմաց,
Դրսում ձմեռ լինի ու ձյուն լինի դրսում.
Ուրիշ քաղաքներից նրան պատմեմ կամաց,
Եվ նա այնպե՛ս լսի, կարծես չի էլ լսում:*

*Պատմեմ, թե ինչպես է իմ ծովահեն հոգին
Մերթ խորտակվել խութին, մերթ ծովի մեջ սկել,
Ինձ դեսուդեն ձգել՝ որոնել է մեկին
Շքեղ քաղաքներում ու կանանց մեջ շքեղ:*

*Պատմեմ թափառումիս, որոնումիս մասին,
Իսկ գտածիս մասին... և ոչ մի խոսք չասեմ:
Իսկ նա կողքիս՝ արթուն, նայի նիրհող Մասսին
Եվ ինձ այնպե՛ս լսի, կարծես չի էլ լսել...*

26. 11. 52

Մոսկվա

ԻՐԱՐԻՑ ՀԵՌՈՒ

*Մեր տունը մեկ չէ,
Մեր տունը մեկ չէ,
Գնալը՝ տարբեր,
Բայց գալը մեկ է:
Թող որ ծիծաղով
Տարբերվենք մեկ-մեկ,
Ի՛նչ տարբերություն —
Մեր լալը մեկ է:*

16. 11. 56

Մոսկվա

Ո՞վ էր,— չե՛մ հասկանում, ես չգիտե՛մ, մշտ՛ւշ,
Գիշե՛ր, հանկարծ քեզ պես ողջը մուծով պատվեց...
Միայն գիտեմ՝ փլվեց մի որբ տանիք դրսում
Եվ մայթերին, իմ տեղ, անձրևն ուշաթափվեց...

12. X. 43
Երևան
20. 11. 52
Մոսկվա

ԱՀԱ ՆՈՐԻՑ ԳԻՇԵՐ

Ահա նորից գիշեր, ահա նորից մշուշ,
Նորից տապից այրված փողոցն է երջանիկ,
Նորից մանրահատիկ անձրևն է մեղմ խշշում,
Եվ լուռ անրջում է ամեն կիզված տանիք...

... Ես մեղմ էի այնպես, խոնա՛րհ և ընտանի՛,
Այդ երեկ էր կարծես, դու հիշո՞ւմ ես արդյոք
Մեզ սպասում էր դեռ շեղած մե ընտանիք,
Մի համրախոս խրճիթ՝ ծածկված՝ հող ու հարդով:

Բա՛խտ կար քո աչքերում, բախտ կար ամե՛ն ինչում,
Միայն սե՛ր կար կյանքում, ցավ ու ձանձրույթ չկար,
Ամեն խոսք ու հայացք խոստումով էր շնչում,
Երազով էր հարուստ օրն ու գիշերն երկար:

Բայց մեր բախտը այդ ո՞ր, ո՞ր գիշերում մուսյլ,
Ո՞ր անձրևի ներքո և ո՞ւմ ձեռքը թաղեց,
Ո՞ր ջրհորդանն արդյոք բրբջաց մեզ վրա,
Այդ ո՞ր առուն խնդաց, լամպը բմծիծաղեց:

Այդ ո՞վ իմ չալիքը՝ քո աչքերի խորքում
Եվ քո սերը մորթեց իմ ձեռքերի վրա:
Այդ ո՞վ և ինչո՞ւ էր բաց դուռն իմ դեմ փակում
Ու զղջման ազ ցանում իմ վերքերի վրա:

ՍԻՐՏ ԻՄ

Սի՛րտ իմ, դու նույնն ես, ինչպես որ առաջ,
Երբ խենթ էի ես ու դեռ պատանի:
Բայց չէ՞ որ հիմա՝ տարիքըս առած,
Արդեն և՛ խոհեմ, և՛ հասուն դառած,
Չեմ ուզում թեթև քամին տատանի
Այն ծառը, որի հաստ բունը տեղ-տեղ
Անցած ու շանցած վերքերն անհամար
Կտցահարել են փայտփորի նման,
Գարձրել են փշակ, ուր բուն են գտել
Հիշողություններ, երազներ մեռած...
Մինչդեռ դու, սի՛րտ իմ, ինչպես և առաջ
Քո խենթության մեջ ինձ հետըդ առած,
Տանում ես այստեղ, այնտեղ ես տանում,
Օտար տների կտուրն ես հանում,
Մտքընում օտար այգի ու պարտեզ:
Եվ դու ինձ բնավ չես խղճում կարծես:
Դու մոռանում ես, որ իմ տարիքում
Չիր չեն գողանում օտար տանիքում,
Օտար ծառերին չեն գցում քարեր...
Ես խնդրում եմ քեզ՝ ինձ շխանգարե՛լ:
Թույլ տուր մոռանալ, դու քո աստվածը,
Ռբ քաղցր է կյանքում՝ ինչ գողացված է...

15. VII. 53

Նավալու

ԻՍԿ ԻՆՉ ԱՆԵՆՔ

Ես տեսնում եմ՝ շեհ հավատում ո՛չ իմ. ո՛չ քո անցյալին.
Մեր հարուստը՝ աչքիդ աղքատ, կեղծ է թվում պանծալին:

Քու կարծում ես, որ ամե՛ն ինչ, ո՛ղջը սուտ էր մեր միջև,
Ճիշտ էր միայն երկար ճամփան՝ լիքը փշեր ու խճեր:

Ճիշտ էր միայն սպասումը, որ և անցավ ապարդյուն —
Իզո՛ւր էին մեր սրտերը սպասումից թարտում:

Ճիշտ էր միայն արթեցումը այն սին բախտով, որ եկավ,—
Նա ոսկի չէր, այլ ոսկեզօծ, հետո՝ պղինձ, վերջը՝ կավ...

Ես տեսնում եմ՝ շեհ հավատում դու անցյալին իմ ու քո,
Չես հավատում ու շեհ տարվում նաև դու մեր գալիքով:

Չես հավատում, թե նա կգա, թե կլինենք բախտավոր,—
Քեզ ամե՛ն ինչ փուչ է թվում և ամեն ինչ՝ ախտավոր:

Քեզ թվում է, որ մենք իզո՛ւր հանդիպեցինք մեկմեկու,—
Ո՛չ մեր սրտում՝ երջանկություն, ո՛չ մեր կյանքում՝ մեծ
բեկում...

Իսկ ի՞նչ անենք, ո՞նց բաժանվենք, երբ սրտերը իմ ու քո
Թե սիրով էլ չեն շղթայված, գեթ կապված են տանջանքով...

26. X. 55

Մուկվա

ՍԻՐՏԱ ԿՈՏՐՎԵՑ

Միրտս կոտրվեց սափորի նման,
Միրտս կոտրվեց:
Այդ ո՞վ է կտցում փայտփորի նման,—
Մառս կտրվեց:
Օրերս անցնում են թափորի նման,—
Քո մահվան ծեսը, անխի՞ղճ, այս ինչքան
Երկա՞ր կատարվեց...

ՋՕ. 11. 56

Մասկվա

ԱՆԿԵՂԾ ԱՍԱԾ

Անկեղծ ասած՝ այս ամենից ես հոգնել եմ,
Ես, սիրելի՛ս, որ քեզ սիրել և օգնել եմ.
Ձեռք եմ պարզել, հույս եմ տվել,
Վատը թողած՝ լավը թվել,
Հավատացրել, հավատացել,
Թե իմ առաջ դուռ ես բացել՝
Չտեսնըված, չեղած մի դուռ:
Սակայն ի՞նչ եմ ես ստացել
Այդ ամենին ի տրիտուր:

Անկեղծ ասած՝ ոչինչ չկա, և ոչ էլ կար:

Անկեղծ ասած՝ դու բնավ էլ ա՛յն չես եղել,
Ա՛յն չես եղել, ինչ որ ես եմ կարծել երկար:
Ո՞ւր ես, ասա՛, դու ինձ մղել:
Ճիշտ ճամփից ես միայն շեղել:
Սուտ խոստումով կապել ես ինձ,
Մանկան նման խաբել ես ինձ,
Ու չես տվել ոչի՛նչ, ոչի՛նչ:
Իսկ այն, ինչ որ ինձ ես տվել,
Արժանի չէր ո՛չ քեզ, ո՛չ ինձ:

Անկեղծ ասած՝ քո տվածից ես հոգնել եմ:

Ինքդ գիտես՝ որքան ձգտել ու տքնել եմ,
Որ դու... որ դու նման լինես իմ երազին:
Իսկ դու գիտե՛ս՝ ի՛նչ դուրս եկավ.
«Տղան հասավ իր մուրադին,

Դուք էլ հասնեք ձեր մուրազինս:
Հեքիաթն, այո, միտքըս ընկավ...
Դու՛ հեքիաթում հրաշք աղջիկ,
Այնինչ կյանքում՝ ինչ-որ... շղջիկ,
Որ ոչ թռչուն, ոչ էլ մուկ է...

Անկեղծ ասած՝ զուր էր ամբողջ այս աղմուկը:

Անկեղծ ասած՝ նեղանում ես, թե լրջանում,
Մե՛կ է հիմա: էլ չեմ գցի ինձ սար ու ձոր,
Անկեղծ կասեմ՝ հեքիաթն ինչով է վերջանում,
Ցած է ընկնում երեք խնձոր —
Մեկ՝ ասողին,
Մեկ՝ լսողին,
Մեկ էլ... ինձ պես դիշեր ու զօր
Հիմարաբար սպասողին...

Անկեղծ ասած՝ հեքիաթներից ես հոգնել եմ...

31. X. 55
Մոսկվա

ԲԱՅ ՕՍԿՈՒՂԻ

Միգուցե մեզ էլ այս էր վիճակված.
Դու՛ քո զղջումի զնդանում փակված,
Ես՝ իմ զղջումի արջի ճանկերում,
Բանտարկվածի պես ետ-առաջ քայլել
Քո ծանոթ անվան երկու վանկերում...

Քո ծանոթ անվան երկու վանկերում
Բանտարկվածի պես քայլել ետ-առաջ,
Կրակը կողքիս՝ միշտ մնալ սառած,
Բաց դուռը դեմքս՝ բանտարկված մնալ,
Ոչ մի փորձ շանել ու դուրս չգնալ...

20. 11. 55
Մոսկվա

ՉԵՍ ՀԱՐՑԱՅԻՆԻՄ

Սչըըս բաց՝
Բայց էլի խաբեցիր —
Ոտքերըս-ձեռքերըս
Կապեցիր:
Հիմա էլ
Կտրում ես յոթ անգամ,
Բայց գոնե
Մեկ անգամ շափեցի՞ր:

19. 111. 56
Մոսկվա

ՍԱՐՍԱՓՈՒՄ ԵՄ ԵՍ ԼՈՎ ՀԻՄԱ

Դու ասում ես, թե սառել եմ,
Բուր՝բուր՝ կրակներըս ես վառել եմ
Ու հիմա էլ... մթան մեջ եմ ես խարխափում:
Իսկ ես կասեմ. ես քայլել եմ,
Երբ որ մութ էր՝ ես փայլել եմ,
Բայց չեմ խաբել ես ոչ ոքի ու չեմ խաբում:

Ես չեմ խաբել ո՛չ մի խոսքով,
Ո՛չ մի երգով կամ ակնարկով.
Կա՛մ սիրել եմ, կա՛մ ատել եմ. բայց չեմ խաբել,
Երկու հարկով բարձր եմ ապրել,
Ցած եմ իջել երկու հարկով,
Իջել-ելել, սակայն երբեք չեմ խարխափել:

Թե երբևէ խարխափել եմ՝
Խարխափում եմ ես լոկ հիմա,
Թե երբևէ սարսափել եմ՝
Ասրսափում եմ ես լոկ հիմա,
Միայն հիմա՛, երբ չգիտեմ՝
Դու եղե՞լ ես, կա՞ս, թե չկաս,
Միայն հիմա՛, երբ գգո՛ւմ եմ,
Հասկանո՛ւմ եմ ու սարսափո՞ւմ,
Թե առանց քեզ, իմ կորածըս,
Ոչս աշխարհի ինչն է պակաս...

25. X. 55
Մոսկվա

ՏԱՆ ԵՐԱԶԸ

Ես աչքերըս փակում ու տեսնում եմ հստակ՝
Մեր երազանքն արդեն կերպարանք է առել-
Խանդոտ բարդիների արթուն հսկումի տակ
Սարավանդի վրա մեր տնակն է թառել:
Աղյուսից է շինված, միայն հիմքն է քարից,
Կտրին կանաչ խոտեր՝ հողածածկ է վերից-
Պատերն աղնրվորեն այնպես շիտակ,
Սովորական փայտե ներկված հատակ-
Ո՛չ շատրվան ցայտող, ո՛չ ավազան մարմար,
Ո՛չ կամարներ շքեղ ու պայտածե:
Խոչակավոր սյունե՞ր: Սակայն ինչի՞ համար,
Եթե պատշգամբ կա մի պայտածե,
Որ լուռ գոգ է տվել սաղարթի տակ,
Եթե, երակի պես, շենքի ճակատն ի վեր
Տարածվել է, փովել մի պատատուկ,
Ու դեղձին է տվել կանաչ շիվեր...

Իսկ տան շորս կողմ՝ այգի, միշտ էլ ցողոտ-շաղոտ,
Ածունների թմբով շրջանակված մարգեր,
Շրջանակված՝ ինչպես մի նոր սրբապատկեր,
Որ կարիք էլ չունի ու չի կորզում աղոթք,—
Քո հպումն են նրանք լոկ փափազում,
Քո հպումը, անգի՛ն:

Եվ դու հաճախ,
Երբ արևը նոր է սարից ծագում,
Բրդե շալը ուսիդ, ոտքիդ մուճակ,
Տարածելով շորս կողմ մի հողաբույր ժպիտ,
Այցելում ես սիրով ամեն թիփ:

Մոտենում ես զգույշ,
Անհունորեն քնքուշ
Ձեռք ես տալիս, կարծես բարևում ես հերթով,
Կոր ցողունին մեկի՝ խաչափայտ ես տնկում,
Հիանում ես մեկի փարթամ ծաղկաթերթով,
Մեկի արմատները փխրում բրշով փայտի,
Իսկ այն մեկի մասին — հասունության առթիվ —
Շոյիչ մի խոսք ասում...

Այգու մյուս մասում
Ձեռքիս արծաթ բահով այսօր նորից
Հորդ անձրևի բերած տիղմ ու բարից
Այն առուն եմ մաքրում, որ մանկաբար
Վախենալով դիպչել հանկարծ պատին՝
Սիրով ընկերանում ցանկապատին
Ու բակ է ներս խուժում ափալ-թափալ...

Բակ եմ մտնում ես էլ:
Այգու ցողով շաղված,
Փորը-ինչ հոգնած արդեն՝ բազկաթոռում թաղված,
Տանու շորքը հագած, ոտքիդ մաշիկ՝
Դու սպասում ես ինձ... նախաճաշի...

★

Դու հարցնում ես հաճախ.

«Ո՞նց ես տանում,
Անգո՛ւթ, ո՞նց ես ապրում ինձնից բաժան,
Ո՞նց է, որ ինձ նման չես խենթանում,
Ո՞նց է, որ չես գժվում անլուր տառապանքից»:

Մի մոռացիր, որ իմ և քո կյանքում դաժան
Եվ երազ կա,— այսպե՛ս,— բացի անհույս կյանքից...

22. VIII. 48

Երևան

ՄԵՐ ԼԻՆԵԼՈՒ ՅԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ես կուզեի հիմա լինել ծեր ու տկար,
Ապավինած միայն անցյալների հուշին,
Լինել ասորա՛ծ, անցա՛ծ, որ սիրտս ալպպես շղզաբ
Ոչ սեփական զարկը, ոչ՝ ուրիշի:

Լինել լո՛ւռ ու պարտված,
Արդեն հազթա՛ծ դավին,
Հուզումներից պարպված
Եվ անկարող ցավին,
Եվ ուշացած սիրուց ու կարոտից դաժան,
Հիշել — ու հասկանալ, զգալ գոնե այնժամ,
Որ դժվա՛ր չէր այսպես,
Անհնա՛ր չէր այսպես
Ապրել առանց իրար և իրարից բաժան...»

30. VII. 46

Զանախի

ԴՈՒ ԵՆԱԸ

Իր մասին, հայտնի բան է,
Փորձանքը լուր չի տալիս:
Դու եկար ճիշտ որ այդպես,
Բա այդպես հյո՛ւր են գալիս:
Դու եկար և ամե՛ն ինչ
Արեցիր տակնուվրա:
Ես հիմա ինչպե՛ս ասեմ,
Քե՛ն փորձա՛նք, զո՛ւր ես գալիս:

17. III. 56

Մոսկվա

Հանկարծ, մեր աչքի դեմ, առուն... խելագարվեց՝
Առուն կորցրեց իրեն — հին փերից ելավ:

... Առուն խելագարվեց՝ փրից ելավ առուն —
Ուրի՜շ փեր գտավ քո հունն իրեն համար...
Թե քար տխրութունն է իմ աչքերին թառում,
Թե թախծում եմ հաճախ՝ միայն դրա՜ համար:

6. 1. 47
Նրևան
ԳՅ—14. III. 56
Մոսկվա

ԹԵ ՏԽՐՈՒՄ ԵՄ ԿՅԱՆՔՈՒՄ

Թե տխրում եմ կյանքում՝ քեզ համար է միայն,
Քո կարոտից են դեռ կոպերն իմ թրթռում,
Գու՜ երեկվա՜ իմ սեր, դու հեռավո՜ր իմ այն,
Որ գալիս ես հաճախ, ճերմակ թղթին թառում:

Քո թանկ անվան համար դեռ շրթներս են դողում,
Ու շրջունը շորիդ հետևում է դեռ ինձ,
Եվ իմ ասվա՜ծ-չասվա՜ծ յուրաքանչյուր տողում
Մի ալիք է մնում քո տաք շշուկներից:

Բախտի նման՝ հեռվից դու իշխում ես վրաս,
Բախտի նման՝ գտած ու զուր ձեռքից գցած,
Գուցե արդեն գտած ուրիշ բախտ ու երազ,
Ուրիշի հետ գուցե նույնիսկ երջանկացած...

Ու տխրում եմ եթե՜ քեզ համա՜ր չէ միթե՜
Ախ, թե ծամո՜վ-համո՜վ նույն աղջիկը մնար,
Որ խելքահան ժպտալ, բայց և շիկնել գիտեր,
Որ աղջի՜կ էր այնպես, այնպես կի՛ն շէր, բնա՜վ:

Այն աղջիկը մնար, որ ինձ երգեր տվեց,
Եվ նույն առո՛ւն մնար, և նույն գարո՛ւնն անբիծ,
Երբ մեր հանդիպումը այնքա՜ն երկար տևեց,
Որ հորդ անձրև տեղաց գարնանային ամպից:

Տեղաց վարար անձրև, երկինքն ասես փլվեց.—
Գու հիշո՞ւմ ես արդյոք, իմ հեռավո՜ր, իմ լա՛վ,—

ԱՇՆԱՆԱՅԻՄ

Քո բաղցրութիւնն աշունի վիճակվել է հիմա ինձ,
Երբ դեռ գարուն է այստեղ՝ իմ կրծքի ներքո:
Աշնանաբույր-դեղնաթույր այս մետաքսի շորը քո
Այնպէս լավ է բեղ սաղում, դարձնում այնպէս հմայիչ:

Ինչպե՞ս կոչել՝ չգիտե՛մ, բայց սա ինչ-որ մի կապ չի՝
Այս բո աշունը շուայլ ու ջերմութիւնն իմ գարնան:
Ա՛խ, թե անցյալըդ հանկարծ մի դեղնաթույր շոր դառնա
Ու վա՛ր սահի, ընկնի՛ ցած, բեկ այլևս չկայի՛...:

Քո անցյա՛լը... Չհիշե՛նք: Եկ աշնան պէս եղի՛ր բաց,
Առատաձեռն՝ աշնան պէս, աշնան նման՝ պա՛ղապտու:
Եկ մաճառի՛ց շխոսենք — աշնա՛ն գինու կՔլա տուր,
Թեպետ արդեն՝ դեռ չըմպած՝ ես գինե՛վ եմ ու հարբած:

... Իրսում աշուն է դեղին, տերևաթափ է հիմա, —
Աշխարհո՛վ մեկ տարածված բո սովե՛րն է քա կարծես.
Քե՛ղ եմ տեսնում ամենուր, դո՛ւ ես՝ աշո՛ւն ես դարձել,
Անծայր աշո՛ւն ես դարձել ու բաղցրացել ինձ համար...:

31. VII. 46

Զանախի

ԵՍ ԲՈ ՄԱՍԻՆ...

Ես քո մասին
Արդյոք ի՞նչ եմ մտածում:
Ես քո մասին
Ախար ի՞նչ չեմ մտածում,
Բայց թերևս
Ամենից շատ՝ մտովին
Կորուստներս է,
Որ հաշվում եմ գտածում:

22. IV. 56

Մոսկվա

ԴՈՒ ՀԵՌՎԻՅ ԵՍ ՀԱՐԱԶԱՏ

Միևնույն է, թե հիմա որտեղ ես մաշում
Քո կոշիկները նրբին և քո սիրտը ժանտ,
Իսկ ես այն օրն եմ միայն անմոռաց հիշում,
Սրբ սիրով եմ անվանել քեզ «իմ հարազատ»:

... Մոռացել եմ ամեն բան, ինչ սիրտ է մաշում,
Ինչ կոպտորեն եղծում է պատկերը գերող,
Ու մտքիս մեջ քեզ նորից անեղծ եմ հիշում,
Որ մտովին քեզ շոյեմ սիրող ձեռքերով:

Բայց մոտիկից, ես գիտե՛մ, ո՛րչը կցնդի,
Ողջն անիմաստ կդառնա խաղով քո հիմար,—
Գու հեռվի՛ց ես հարազատ սիրող իմ սրտին,
Ես պատրաստ եմ լռկ հեռվո՛ւմ ապրել քեզ համար...

Գիտեմ՝ այստե՛ղ, ինչ-որ տեղ ինձ մոտ են մաշվում
Քո կոշիկները նրբին և քո սիրտը ժանտ,
Բայց և գիտեմ... ու հեռվո՛ւմ, հեռվի՛ց եմ հաշվում
Քեզ վերստի՛ն սիրելի, նորից հարազատ...

[1946]

Ո՛ՐՆՑ ՍՈՒՏ ԱՍԵՄ

Ո՛նց սուտ ասեմ. չէ՛, բարակ չի ու թեի մեջ
չի առնվի քո իրանը:
Ինչպե՞ս ասեմ, թե քեզ նման կին չի տեսել
Հաֆեզների պերճ Իրանը:
Իսկ հագածը գործարանի ծաղկուն չիթ է —
ո՛չ արբեշում, ո՛չ ծիրանի:
Ասեմ սակայն. նրա համար, որ իմն ես դու,
ինքս եմ տալիս ինձ երանի:

18. 111. 56

Մոսկվա

ԴՈՒ ԵԿԵԼ ԵՍ ՆՈՐԻՑ

Դու եկեք ես նորից, եկել այնպես հանկարծ,
Ինչպես սիրեցիր ինձ և ինձ հմայեցիր,
Նույն հասարակ ու պարզ քո զգեստը հագած՝
Հանկարծ հարց ես տալիս.

— «Ինչո՞ւ ինձ սիրեցիր»:

Ես չգիտեմ, անգի՛ն: Նրա՛ համար գուցե,
Որ այդ պահին հանկարծ վառարանում ձեր հին
Կրակը փուլ եկել և իր լույսն էր գցել
Քո մտորուն դեմքին ու կեռ թարթիչներին:

Նրա՛ համար գուցե, որ ծխանում պատի
Քամին կարծես խոսեց աղջրկական ձայնով,
Եվ հալոցրի մի պաղ, մի անդրանիկ կաթիլ
Ջրհորդանից պոկվեց, ընկավ մայթին ծանոթ:

Նրա՛ համար գուցե, որ ձմռանը հանկարծ
Ամռան բուրմունք առա շքեղ քո վարսերից:
Նրա՛ համար գուցե, որ քեզ սիրտըս ցանկաց,
Բայց ինձ թվաց, թե դու... թե դու ինձ չես սիրի...

Ախ չէ՞, նրա՛ համար... Բայց իբրև պարզ զգեստ,
Նայի՛ր, ձյունն է ծածկել անցած հետքերն հիմա,
Եվ ուրախ եմ, անգի՛ն, որ սիրում եմ ես քեզ
Ու չեմ կարող ասել՝ ինչի՞ համար:

[1946]

ԱՌԱՆՑ ԽՈՍՔԵՐԻ

Ծու գիտեմ, որ դու հաճախ ես հիմա
Մոտենում ձեր տան հայելուն շքեղ,
Անծանոթ, օտար մի կնոջ նման
Դիտում ես երկար, ղննում ինքրդ քեզ:

Մաղերդ ես շտկում, հանդուգըն մի փոռնջ
Ջեռքով մղելով ականջիդ ետև,
Մարմարե վիլըդ ավերով շփում
Ու ժպտում ես քեզ անփույթ ու քեթև:

Հարդարում ես դու հագուստըդ այրող,
Որ գրկում է քեզ սիրահարի պես:
Նայում ես մերթ մեղմ, մերթ՝ հրավիրող,
Մերթ՝ շարահճի, մերթ՝ համեստ ու ճեղ:

Դառնում ես այս կողմ, դառնում ես այն կողմ,
Կրկիդ վրա պտույտ ես տալիս
Ու նորից ժպտում, ժպտում ինքնագոհ,—
Ինքրդ շափաղանց քեզ զուր ես գալիս:

Ինքրդ քո աչքում ուրիշ ես դարձել,
Այնպե՛ս չես քնում, վեր կենում, գնում...
Ինչ-որ բան հանկարծ փոխվել է կարծես,
Թե ի՞նչ է փոխվել, պարզ չես հասկանում:

Թե ի՞նչ է փոխվել, ես գիտեմ, անգի՛ն.
Մի՛շտ, ամե՛ն անգամ այդպես է լինում,
Երբ քեզ պես համեստ ու խոնարհ մեկին
Ինձ նման մի խենթ, ինձ նման մի գիժ
Առանց խոսքերի իր սիրտն է բանում...

[1946]

ՍԻՐՏ ԻՄ, ԻՆՉՈ՞Ւ ԵՍ ՆՈՐԻՑ ԽՈՒՈՎԵԼ

*Սի՛րտ իմ, ինչո՞ւ ես նորից խոռովել,
Իզուր ինձ ու քեզ ինչո՞ւ ես տանջում.
Ի՞նչ ես կամեցել, որ քեզ շեմ տվել,
Ի՞նչ ես պահանջում:*

*Ա՛խ, խոռովում ես դու այդպես հաճախ,
Բայց համր լեզուդ ես չեմ հասկանում,
Սի՛րտ իմ, երեխա՛ քմահաճ ու շար,
Անլեզո՞ւ մանուկ...*

ՁԵ. 11. 47
Երևան

ՎԱՂՎԱՍ ԽՆՁՈՒՅՔՈՒՄ

*Վաղը խնջույք է լինելու, ու կլինենք մենք միասին:
Ոմանք՝ գինով, իսկ ես կարթեմ քո հայացքով պղտոր ու մառ.
Մինչ իմ հոգին, լի գավի պես, լուռ կերաղի լոկ քո մասին՝
Կի գավերը կդատարկվեն հալար ու մի կենաց համար:*

*Ու խենթորեն երգեր կասեն՝ երգեր սիրո — դրժման մասին,
Կմիանան — կրածանվեն պսրազույցներն՝ իբր ապացույց:
Հազար մաղթանք բաժին կընկնի յուրաբանչյուր կենաց
Յասին,
Հալար մաղթանք նրա՛նց համար, ինձ՝ լուռթյուն մի
անպաճույճ:*

*Հազար նայվածք նրա՛նց համար քո աչքերից մութ ու դերիչ,
Քո ձեռքերից հալար ալիք մեղմ կշոյի սրան-նրան,
Եվ միայն մի պատահական մոլորված շող քո աչքերից
Կիջնի, բայց չի հանգրվանի իմ դառնացած դեմքի վրա:*

*Քեզ կշոյեն ոմանք ձեռքով, ոմանք ժպտով ու հայացքով,
Ոմանց համար կին կլինես, այլոց համար՝ աստվածուհի.
Քեզ կդիմեն, կբարբաջեն թլվատ լեզվով՝ գինու խոսքով,
Իսկ ես... հեռո՞ւ ինձ կպահանջ այդ խոսքերից ասված ու հին:*

*Եվ այն պահին, երբ թանկագին քո կենացը հանկարծ գնգա,
Ու ոսկեզօծ մաղթանքները արծաթ գավով հորդեն տնից,
Գու աջ արբշիռ աղմուկի մեջ շես նկատի ու շես զգա,
Որ սրտիս մեջ լեցուն մի գավ ճայթեց... զսպված լուռթյունից:*

Բայց նստած եմ ես դեռ մենակ (չէ՞ որ վաղն ենք խնջույք
անում),

Դեռ առանց քեզ և — առանց քեզ՝ քեզ ավելի մերձ ու մոտիկ,
Քան թե վաղը, երբ քո կողքին՝ ես ինձ կզգամ օտարոտի,
Ինչպես երգն այս, որ երբ գրվեց՝ քեզ պես այլոց է

պատկանում,

Մինչդեռ իմն էր, երբ սրտիս մեջ ճիշ էր ցավի և կարոտի...

29. XII. 46

Երևան

ՊԻՏԵ՛Ս, ՍԻՐԵԼԻՍ...

Քիտե՛ս, սիրելի՛ս,
Ո՛վ է անխելքը,
Եվ անբուժելի՛
Ո՛ր խոցն ու վերքը.
— Երբ ո՛չ թե կտրում,
Այլ համբուրում ես
Քեզ անխղճորեն
Հարվածող ձեռքը:

18. III. 56

Մոսկվա

ՀԱՎԵՐԹ ԵՐԵՆԱ

Мне не к лицу и не по летам!..

А. С. Пушкин

Անձիս, տարիքիս վայել չէ, գիտե՛մ...

Ինձ պետք է հիմա հոնքերը կիտել,
Ինձ պետք է հիմա կարգին լրջանալ,
Ինձ պետք է հիմա...

պետք է հաղար բան,
Իսկ ես՝ հիմարս, ես՝ անուղղելիս,
Խելքս տվել եմ թողչանքիդ էլի
Ու բռնել քեզ հետ խենթության ճամփան:

«Կյանք չի՞ հասկանում», — լսում եմ անվերջ...
«Ե՛րբ պիտի ախր դուրս գա մարդամեջ»...
«Ե՛րբ պիտի ախր հասնի սա գիրքի»...
«Ե՛րբ պիտի կյանքը հասկանա կարգին»...
Եվ այս ամենը՝ նորից իմ մասին:
Իսկ դու... խնդո՞ւմ ես, իմ լա՛վ, իմ անսի՛րտ:
Խնդում ես, այո՛, սակայն ո՞ւմ վրա:
Եվ քո կարծիքով սխա՛լ են նրանք:
Գիտե՛մ, ուզում ես դու նրանց ասել,
Որ ես մի անհաս գիրքի եմ հասել.
Որ դու աշխարհ ես մի կախարդական,
Ու ես եմ այնտեղ քո տերն ու արքան.
Որ կյանքը գիտեմ ես հիանալի,
Քանի որ դու ես նրա բանալին.
Եվ ի՞նչ ասել է «դուրս գալ մարդամեջ»,
Նրբ ես մարդկանց մեջ քեզ հետ եմ անվերջ.
Եվ ի՞նչ ասել է «ճանապարհ հարթել»,
Երբ քեզ եմ հասել հարթ ճամփով արդեն...

Ասում ես այսքանն ու կանգ ես առնում,
Դու կանգ ես առնում և ինձ ես նայում,
Ուզում ես տեսնել, թե ես ի՞նչ կասեմ:
Ես քո կարծիքը ինչպե՞ս չկիսեմ,
Երբ որ կիսում եմ քեզ հետ կյանքը իմ:
Ուրախությունը և տանջանքը իմ:
Ես քեզ, անգի՛նս, լավ եմ հասկանում.
Ինձ ոչ մի դեպքում դու չես ցանկանում
Տեսնել ընտանի կենդանի դառած —
Կենդանի մեռած...

ՁԵ. VII. 53

Նավչալու

ԳԱԼԻՍ ԵՍ, ԳԱԼԻՍ...

Կալիսիս ես, գալիսիս...

Գաս հազար բաբով,

Ի՞նչ գլխի՛ վրա ե իմ աչքերի՛:

Ա՛խ, եթե պիտի բաժանվենք էլի՛

Բաժանվենք մի՛ օր, տեսնըվենք տարո՛վ:

Թե որ գժտըվենք՝ մի՛ օր գժտըվենք,

Մի ամիս՝ զղչանք, տարո՛վ հաշտըվենք:

Ու թե սիրում ենք՝

Մեր սրտի բոլոր լարերո՞վ սիրենք,

Ու թե սիրում ենք՝

Յոթ տարիս ո՞րն է —

դարերո՞վ սիրենք...

Տ. 11. 56

Մասկվա

ԹՈՂ ԼԻՆԻ ԱՅՆՊԵՍ

Թող լինի այնպես,

Ինչպես հուշում ես.

էլ չե՛նք հանդիպի՛

Ինչպես ուզում ես:

Ինչ էլ որ լինի՛

Հիշելու բան կա.

Քե՛զ մոտ ավարտվեց

Սիրո ուսումըս:

22. 17. 56

Մասկվա

ՎԵՐՆՈՒՐ

Կրկին անձրևն է տեղում գիշերային մայթերին,
Քնած, խաղաղ քաղաքի տանիքներին երազկոտ:
Եվ արթնանում է կրկին մի հին երազ մտերիմ,—
Ու ես մեր գյուղն եմ ընկնում սովորական հրաշքով:

Այնտեղ ննջում է հիմա տարափի տակ այս վարար
Մի կավաշեն, հողհատակ ու հարդածածկ լուռ խրճիթ:
Հանգել է լույսը լամպի, իջել գիշերը խավար,
Քնել է մայրն իմ պառավ՝ կրողը մեր տան խղճի:

... Ես մի երազ ունեի պատանուժյան օրերում,
Երբ արթնացել էր հոգիս սիրո նորեկ հովերից.
Այդ հողաշեն ծածկի տակ, հարսանեկան շորերում
Տեսնել նրա՛ն, ում համար ես կանցնեի ծովերի՛ց,

Տեսնել նրա՛ն, ում համար շուռ կտայի ես սարե՛ր...
Ա՛խ, ի՛նչ ծովեր, ի՛նչ սարեր,— միայն ասում են այդպես...
Տեսնել նրա՛ն, ում համար, փեշըս լցրած խիճքարեր՝
Ես մեր այգու ծառերին տանջում էի պարզապես.

Ամեն նետված քարիս հետ թե մի խնձոր չընկներ ցած,
Ուրեմն իզո՛ւր,— վա՛տ նշան,— ես չեմ հասնի մուրազիս...
Խնձորն ընկներ թե չընկներ՝ ցնծադին կամ զառնացած,
Քարերն էի ես թողնում ու հետևում երազիս.

— Կայրենք մեկտեղ, բախտավոր: Դաշտից ես տուն
կդառնամ
Արդեն հոգնած ու զաղրած, բայց վաստակած, ինքնագոհ:

Մայրս, կովկիթը ձեռքին, տուն կմտնի, մինչդեռ նա
Սուսերեն գետնին բացելիս ինձ կժպտա գողեզող

Մինչ հավաքի նա սուսերեն՝ սարին, ձորին ու հանդին
Իրիկունը կիջնի ցած, ու ես մի կողմ կնետեմ
Իմ մանգաղը հեսանվող կամ իմ սրվող գերանդին,—
Հո չպիտի մթան մեջ իմ մատները կտրատեմ...

Խոտի դեզը տանիքից, բակից այգին կքուրի,
Ու ծղրիդի երգի տակ, նվագի տակ այդ վարպետ,
Մածկված նախշուն վերմակով՝ քուն կմտնենք կուուրին,
Իսկ կողքներին՝ մի շեջիմ կամ հնամաշ մի կարպետ,

Որ թե, ինչպես այս պահին, տեղա անձրև անհատնում,
Մածկվենք նաև շերտավոր մեր կարպետով այդ բրդե:
... Եվ անձրևի թակոցից խոր քնից ենք մենք զարթնում
Եվ մինչ երկինքը պարզվի, (այդ պատճառով իբր թե),

էլ չենք քնում՝ զրուցում, երազում ենք շշուկով,
Առատ հնձից ենք խոսում, մրգահասից մեր այգու,
Եվ ա՛յն մասին, թե արդյոք պիտի գնել ե՛զ, թե կով,
Եվ ա՛յն մասին, որ պիտի մորըս առնել վերարկու...

★

Ձիգ տարիներ են անցել...

Կրկին անձրևն է երգում,

Սակայն արդեն քաղաքի գիշերային մայթերին:
Երգո՛ւմ է նա, ո՛չ, կարծես հին երազն է մորմոքում,
Հին երազը՝ նորացած, բայց և նույնքան մտերիմ:

Փոխվել է ո՛ղջը հիմա — և՛ դեմքերը գյուղակի,
Ե՛վ դեպքերը, որոնք ինձ օրերի խենթ վազքի հետ
Ֆյուդից քաղաք նետեցին ու քաղաքներ՝ քաղաքից,—
Ողջը փոխվել է հիմա, փոխվել ընդմի՛շտ, առհավե՛տ:

Նույնն է երա՛զը միայն, որ մնացել է հրկեզ.

— Կոկ ունենալ կալաշն ու հարդածածկ մի խրճիթ
Եվ աչդ համեստ ծածկի տակ ունենալ բե՛ղ, միայն բե՛ղ՝
Իբրև բերքի խոստումի,

Ճրգահասի
ու խղճի...

25. VIII. 48
Երևան
19—20. X. 55
Մոսկվա

ԱՌԱՋՎԱ ՊԵՍ

Ո՛ւր ես՝ չկաս,
Զէ՛ որ կայիր...
Ա՛խ, թե մեկ էլ
Մի օր գայիր
Ու ժպտայի՛ր
Առաջվա պես,
Առաջվա պես,
Շաղատայի՛ր...

11. III. 56
Մոսկվա

ԱՆԾԱՆՈՅՈՒՂՈՒՆ

Անծանոթ եմ քեզ, բայց գիտեմ վաղո՞ւց...

Այդ քե՛զ համար են ազգերը կուլել՝
Այդ քե՛զ համար է Տրոյան վառվել:
Այդ դո՛ւ լույս տվիր կույր Հոմերոսին,
Սֆինքսի գաղտնիքը ժպտալով առար,
Ու մարաթոնյան վազքի հերոսին
Այդ դո՛ւ, թերևըս, թևերիդ տարար:
Քե՛զ համար ընկավ մեր շքնաղ Արան:
Նորից քե՛զ համար
Մի այրող ամառ
Մեր Արտավազդին գերության տարան...

Հին ծանոթներ ենք — քեզ գիտեմ վաղո՞ւց:

Դրախտը կորցրած՝ այդ քեզ է գտել
Մեր նախահայրը՝ ինձ նման մանուկ...
Երկար դարերի ճամփեքով բանուկ
Դու եկել ահա և ինձ ես հասել
Եվ ստիպում ես ինձ գոռալ՝ ասել,
Որ դու այրում ես՝ Տրոյայի՛ պես,
Ուզում ես գերել՝ մեր Արայի՛ պես,
Ինչպես Հոմերին՝ դու լույս ես տալիս,
Բայց շլացուցիչ քո լույս ու փայլից
Ես կուրանում եմ
Ու մոռանում եմ,
Որ դու աչքերով ինձ հույս ես տալիս,
Ժպտում ես, սակայն և խույս ես տալիս,
Բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, — ես շեմ հասկանում:

Թե դու ուզում ես, որ, ինչպես մանուկ,
Մեր նախահոր պես միտքըս սքողած,
Իմ հանգստության դրախտը թողած՝
Ես քո հետքերով ու քո ետևից,
Ամե՛ն ինչ լքած՝ բռնեմ քո թևից
Ու գնա՛մ, գնա՛մ, ուր դու կդնաս,
Մտնեմ ա՛յն դռնով, որ դու կբանաս,
Խմեմ հարբենամ՝ ինչով դու հարբես,
Տանջվեմ ու տոկամ իմ նախահոր պես, —

Ես համաձայն եմ:

Ի՞նձ ինչ դրախտը,

Երևի նույնն է և թոռան բախտը...

20. X. 55

Մոսկվա

ՍԻՐՏՍ ՆՄԱՆ Է

Ա՛խ, սիրտս նաև նման է կարծես...

Նման է կարծես նա մի թուփակի,
Որ ո՛ղջ ժամանակ նույն բունն է ասում.
— Ես քեզ եմ ուզում...

Նման է կարծես նա մի շուփակի,
Որ միակ լարով յոթ լարից շատ է
Ազդում ու հուզում...

Նման է կարծես մի շինջ վտակի,
Որ տարբե՛ր հունով, բայց դեպի քնչ է
Շարունակ փազում...

Նման է կարծես մի պատատուկի,
Որ գոտու նման փաթաթվում է քնզ
Եվ շա՛տ է սաղում...

Նման է կարծես մի խոր հատակի,
Որ ուրիշներին փետուրի նման պահում է վերև
Եվ միայն քե՛զ է իր խորքը սուզում...

4. 11. 54
Մոսկվա

ԻՆՉ ՄՆԱՅ

Աչքերըս միշտ լույսի սովոր՝
Ես հիմա տանջվում եմ խավարից.
Ես՝ վարժված ոստանիկ կլանքի՝
Զրկված եմ և մոտիկ գավառից:
Երեկվա իմ վարդավառից
Ի՞նչ մնաց — այս շապի՛կըս թաց,
Կախվելու մի պարա՛ն մնաց
Իմ սիրո հարուստ ավարից:

[1956]

ՄԻ ՄՈՌԱՅԻՐ

Մի՛ մոռացիր, որ շատ հաճախ, ցանկալի՛ս,
Երբ հույս ցանում ու հավատ են շաղ տալիս,
Զի՛ կանաչում:

Հիշի՛ր, որ միշտ ուշանում է ցանկալին,
Իսկ երբեմն էլ, իր ստբով է երբ գալիս,
Զե՛ն ճանաչում...

3. XI. 55

Մոսկվա

ԵՐԱՁԱՆՔԻ ԳԻՆԸ

Մենք ամեն ինչ արեցինք
Շտապելով ու փութով,
Բան շտեսանք, սիրելի՛ս,
Բայց հուսացինք, թե շուտով
Սերն ամեն ինչ կհաղթի,
Կավ կընթանա ամեն ինչ...
Զէ՛, սնեցինք մեզ սուտով...

Դու տեսնում ես, իմ անգի՛ն,
Երազանքը մեր փարթամ
Հիմա դարձել է անշուք,
Հիմա դարձել է տարտամ,
Նա մի ստվեր է թվում,
Բայց մի ստվեր՝ հստում,
Որից պրծո՛ւմ էլ չկա —
Մեզ է անվերջ հետևում...

5. XI. 55

Մոսկվա

ԵՍ ԱՅՆՊԵՍ ՀԵՇՏ ԷՒ ՔԱՐՎՈՒՄ

Ես այնպես հեշտ էի տարվում,
Ես այնպես հեշտ էի վառվում,—
Իմ թելած ասեղի վրա
Հուլունքի պես էին շարվում:
Եվ հանկարծ... ես՝ վաղո՞ւց հանդած,
Վառվեցի և ի՞նչ — քո սառցից...
Հե՛յ գիտի. ծովերից անցա
Ու հանկարծ... խեղդվեցի առվում:

17. 111. 00

Մոսկվա

ԻՆՉՊԵ՛Ս ԶՁԱՐՄԱՆԱՍ

Իսխառ էր մեզ համար՝ խաղալ ջրերում
Ու երջանկություն՝ ցեխոտել իրար,
Թեպետև տանը մեզ չէին ներում
Մեր այդ մանկական հաճույքի համար:

Ճիշտ է, մենք իրար ցեխոտում էինք
Եվ դրա համար ծեծ էինք ուտում:
Բայց նրանք ինչպե՞ս, ո՞նց չգիտեին,
Որ մեր շորն էինք միայն ցեխոտում:

Հետո, հիշո՞ւմ ես, մաքո՞ւր շապկի տակ
Պղտորվեց զուլալ մանկական հոգին՝
Աղարտվեց մեր հին երազը հստակ,
Զկշտամբեցին սակայն ոչ մեկիս...

6. 7. 46

Երևան

31. ԳՂԷ. 53

Նավշաու

ՉԵՄ ՈՒՇԱՅԵԼ

Ուշացե՛լ եմ: Թո՛ղ որ այդպես, թո՛ղ որ, անգի՛ն,
Անձանոթ եմ աղջրկական քո նազանքին:

Անտեղյակ եմ, թե ինչպես ես դու ժպտացել,
Տասնըվեցըդ երբ որ նոր է դեռ լրացել:

Թո՛ղ որ ես չեմ ստացողը քո առաջին
Աղջրկական ո՛չ համբույրի, այլ լուկ պաշի՛ր:

Որ չգիտեմ, թե ինչպես ես դու կարոտել,
Երբ որ քսան-քսանհինգն ես թողել ետև:

Թո՛ղ որ, անգի՛ն, հանդիպել եմ ես քեզ այնժամ:
Երբ դու արդեն անկարող ես ապրել բաժան:

Քո անցյալից, անցած կյանքից, որ առանց ինձ
Դու ապրել ես կա՛մ այլոց հետ, կա՛մ առանձին:

Թո՛ղ որ այդպես, — ուշացել եմ թող գարունից,
Բայց ավելի քիչ չի թովում աշունը ինձ:

Ինչո՞վ է լավ արշալույսը մայրամուտից,
Աշնան հասմիկն ինչո՞վ է վատ գարնան պուտից:

Չէ՛, ավելի՛ն. երբ աշխարհում օրն է մարում,
Մաղիկները շատ ավելի սուր են բուրում...:

24. XII. 53

Մոսկվա

ԵՎ ՀՊԱՐՏ ՄՆԱՆՔ

Մեզ վիճակվեց — և մենք հանդիպեցինք կյանքում:
Վաղ գարուն էր: Ձնհալ: Կարծես օդն էր գինով:
Եվ մենք՝ երկու ցավի, երկու դավի ճանկում՝
Բռնկվեցինք մի նոր, չկրկնվող սիրով:

Ու վիճակվեց... ապրել մեկըս մեկից բաժան,
Մեկըս մեկի համար, առանց մեկըս մեկի,
Քեզ՝ չազատվել երբեք այս կարոտից դաժան,
Ինձ՝ չբայել երբեք ձեռքս տված ձեռքիդ...

Կյանքի՛ հետ ենք կարծես տվել մենք ձեռք-ձեռքի:
Այդպես ձեռք չեն տալիս, երբ դաշինք են կնքում,
Այդպես ձեռք են տալիս, երբ բռնում են գրազ...

Արի հպա՛րտ մնանք, դու իմ անա՛նց երազ,
Արի շտրտնջանք մեր անուրախ կյանքում
Ո՛չ մեզ, ո՛չ մեր բախտի, ո՛չ աշխարհի վրա —

Եթե վիճակվել է... չվիճակվել իրար...

25. VII. 56

Չանախի

ԿԱՄ ՀԵՌԱՏԻՐ, ԿԱՄ ԱՐԻ

Ի՞նչ ես տանջում. կամ թո՛ւյլ եղիր,
կամ արի՛—

Կամ հեռացի՛ր, ընդմիշտ գնա՛,
կամ արի՛:

Թե չէ՛ այդպես դու նման ես
չփրված,

Բայց ուր որ է գլխիս թափվող
կամարի:

22. IV. 56

Առաջին

ԽՈՒՐԱԿԱՆՔ

Իրիկունն է իջնում: Արևը հանգչում է,
Գիշերվա մութ շունչն է խստանում:
Մթան հետ զալիս ես, հայացքով կանչում ես
Եվ վաչելք ու սեր ես խոստանում:

Լույսերը վառվում են: Դու լուլսըս մարում ես
(Ուզում ես, որ նստենք մթան մեջ),
Մերթ տալիս անունըս, մերթ կրկին լում ես,
Տիրաբար շրջում ես իմ տան մեջ:

Գալիս է գիշերը: Փակում եմ փեղկերը
(Չմրսես գիշերվա սաղ հովում):
Կարծես թե մեր հանդեպ իր գործած մեղքերը
Ձգջալով՝ ինքը կյանքն է բավում...

Չէ՛, սո՛ւտ է. մենա՛կ եմ, առա՛նց բեզ, առանձի՛նք,
Եվ այս էլ իաբկանք է մի ոսկե,
Որով դու խաբվելով ապրում ես առանց ինձ,
Եվ ես էլ... չեմ մեռնում առանց բեզ:

[1915]

Ո՛Վ ԳԻՏԻ

Դու այնքան շքնաղ, այնքան սիրուն ես,
Այնպես գերում ես, այնպես կախարդում.
Դու խայտանք բերող մատաղ գարուն ես,
Որ ամեն ինչ է իր ճամփին հարթում:

Զգիտեմ՝ իրոք դո՛ւ ես գեղեցիկ,
Քե սիրո համար լավ է և վատը,
Ինչպես որ սուրբ էր հին եկեղեցի՞ն:
Քե՞ սուրբ է եղել միայն հավատը...

15. IV. 48

Երևան

ԻՆՉՔԱՆ ԷԼ ՔԱՆԿ ԼԻՆԻ

Ես գիտեմ, կհանդիպենք դեռ,
Եվ դու էլ ինձ կանես հարցում.
«Էլ մի՞թե քո սրտում չկա
Իմ հանդեպ ոչ մի զգացում»:
Զեմ դիմել ատամնաբույժի,
Բայց հարցիդ պատասխանն ունեմ.
«Ինչքան էլ թանկ բան է ատամը,
Ցավելիս հանում են — զցում»...

22. IV. 56

Մոսկվա

ՉՈՒՐ ԵՍ ՀԱՄԲԵՐՈՒՄ

Նույն աշնան օրն է պղտոր ու խոնավ,
Նույն մառախուղն է հողը համբուրում,
Միայն չկա քո պատկերը խոնարհ,
Եվ օրը այսօր շատ է համբերում:

Տխուր է օրը բոլորի՞ համար,
Թե՞ ես եմ այսպես դժվար կարոտել:
Տերևաթափ է ամենո՞ւր հիմա,
Թե՞ միայն ես եմ թևաթափ քո դեմ:

Եվ ո՞ւր ես հիմա, տխո՞ւր ես, տրտո՞ւմ,
Գո՞ւ էլ ես հիշում այն օրը խոնավ,
Երբ աշնան ցրտին վառվեց իմ սրտում
Մի տաքուկ արև՝ քո տեսքով խոնարհ:

Երբ բախտը թվաց այնքա՞ն ձեռնասուն,
Երջանկությունը՝ այնքա՞ն ընտանի,
Լուսթյունն անգամ երբ դարձավ խոսուն,
Պահանջե՛ց, խնդրե՛ց, հայցե՛ց ընտանիք...

... Նույն աշնան օրն է պղտոր ու խոնավ,
Նույն մառախուղն է հողը համբուրում,
Բայց չկա՛, չկա՞ պատկերը խոնարհ,
Եվ չի՛ էլ լինի, — զուր եմ համբերում...

13. VIII. 56

Չանախի

ՉՈՐՄԱՆԱԼԻ ԲԱՆՏ

Ջարմանալի բախտ էր մեր բախտն այս աշխարհում:
Կո՞ւյր ասեմ, թե աչքերն ամուր քողով ճածկած...
Մենք բաց աչքով նայում էինք դեպի հեռուն
Եվ փակ աչքով հեռու վանում ամեն կասկած:

Խնդության պես մի բան կար միշտ այն խաղերում,
Որ՝ տանջվելով՝ խաղում էինք ամեն անգամ,
Երբ բաց աչքով մեզ էր նայում անսիրտ հեռուն
Եվ սպառնում մեր հրդեհը տեսնել հանգած...

Հիմա արդեն բաժանված ենք: Էլ ո՛չ մի հարց,
Էլ ո՛չ մի խաղ, ո՛չ մի կասկած մեզ չի տանջում,
Բաց աչքերով մեզ նայելիս՝ ի՞նչ վերադարձ,
Բայց աչքը փակ մենք իրա՞տ ենք դեռ անրջում...

17. IV. 48

Երևան

13. VIII. 58

Չանախի

ԵՐՁԱՆՆԱՌԹՅՈՒՆ

Երջանկութիւն, թող որ նայեմ ջինջ աչքերիդ,
Ու թարթիչներդ թող բնավ չթարթրվեն:
Շատ անգամ եմ ես կամեցել դառնալ գիրիդ,
Իսկ դրա տեղ քո կոնակն ես ինձ ցույց տվել:

Հագիվ հիմա դու մոտեցել ես քո կամքով,
Դու եկել ես և փոխարկված զույգ ձեռքերի,
Վզովս ընկել, փաթաթվել ես ծով քնքշանքով
Ու ժպտում ես թովիչ այնքան, այնքան գիրի՜չ:

Եթե սիրում ես երևալ հանկարծակի,
Ինչպե՞ս քեզ հետ ժամադրովել և ի՞նչ ճամփով:
Երևալըդ թե նման է հուր-կայծակի,
Ինչպե՞ս խնդրել, որ շիտի երկինքն ամպոտ:

Եթե թողնում, մեղ լքում ես նրա համար,
Որ երազված լինի նաև քո այցը նոր,
Էլ ի՞նչ իմաստ, ինչի՞ համար խնդրել հիմա,
Որ մի քիչ էլ մնաս ու տաս սեր ու ցնորք:

Գնա-արի, եկ ու գնա, հիշիր սակայն,
Որ քեզ կարոտ, իրար կարոտ սիրող մի զույգ
Տառապանքի ու ցավի մեջ ամեն վայրկյան
Կրկին դարձիդ են սպասում՝ անարտասուք...

20. X. 55

Մոսկով

ՍՈՍՆՑ ՔԵՉ

Ուշ գիշեր է, ու ես՝ անքուն,
Ու ես՝ նորից քեզնից բաժան:
Ժամացույցն է ինձ հետ տնքում,
Վայրկյանները թվում են ժամ:
Թվում է, թե անտես մի ձեռք,
Մանրը, ինչպես ձուլված կապար,
Մրտի՛ս, սրտի՛ս, սրտի՛ս իջել
Ու ճմլում է անգթաբար:
Ու ցավում է...

Բայց սպասի՛ր.

Քեզնից. անգի՛ն, շեմ գանգատվում:
Լավ է լինել և ցաված սիրտ,
Բայց ոչ անսեր, անսեր-տրտում:
Չեմ գանգատվում: Քաղցր է այնպես
Դժվար սիրուդ խայտանքն զգալ,
Մութ բիբերիդ փայլով հարբել,
Հարբել — և էլ խելքի շգալ:
Ձգալ, որ դու իմն ես հեռվում
Ցավով, սիրով, կարոտներով,
Որ նույն հրով դու ես վառվում,
Հովանում ես նույն հովերով:
Ձգալ, որ ես տրվել եմ քեզ
Քո ցանկությանն իսկ հակառակ:
Ձգալ այնպե՛ս, որ սեր չերգես՝
Եվ կենդանի սիրտը երբեք
Չդառնա լավ կամ վատ քառյակ...

[1955]

Տաքն ի՞նչ իմանա,
 Թե պաղը ինչ է:
 Վե՛րբը կիմանա,
 Թե աղը ինչ է:
 Նա՛, ով շատերին
 կսկիծ է տվել,
 Ինչպե՛ս իմանա,
 Թե դաղը ինչ է:

15. 111. 56

Մասկվա

Ինչ էլ որ անես — հարյուրը՝ հարյուր,
 Հազարն էլ հազար է մնում:
 Հա՛զույգ փոշտա — մրսելը՝ մրսել,
 Հազալն էլ հաղալ է մնում:
 Ինչքան սիրտը տա՝ սաղարթից խոսիր
 Ու վարդից խոսիր մայիսյան,—
 Ախար ի՞նչ օգուտ — աշունը՝ աշուն,
 Խաղալն էլ խաղալ է մնում:

13. 111. 56

Մասկվա

Մեղուն ինքն էլ չգիտե,
 Թե խայթելիս կսատկի:
 Շողունն ինքն էլ չգիտե,
 Որ կթռչնի՝ թե ծաղկի:
 Գու, որ մարդ ես՝ ոչ մեղու
 Քչ էլ ցողուն մի անշունչ,
 Ամեն «սխալ» մի՛ ձաղկիր,
 Ամեն «սխալ» մի՛ շտկիր:

22. 111. 56

Մասկվա

Գու ինքդ քեզ տաքանում ես
 Եվ ինքդ քեզ հաճախ պաղում,
 Ու թվում է տեսնողներին,
 Թե ինքդ քեզ դեր ես խաղում:
 Քեզ, երկի, կհասկանան
 Միայն նրանք, որ կաղում են,—
 Երանի չէ՛ր ոտքըդ լիներ,
 Հոգին էլ է հաճախ կաղում:

[1958]

Կինում է այսպես էլ կյանքում,
Իրավ են միշտ իրենց կարծում
Եվ այնպես պատժում են դաժան,
Երբ թեթև զանցանք ես գործում —
Այնքա՛ն խիստ և այնքա՛ն դաժան,
Որ, գիտե՛ք, մեզ պատիժ տալով՝
Շատ թեթև զանցանքի դիմաց
Շատ ծանր հանցանք են գործում:

ՅՑ. 111. 56

Մոսկվա

Ի՞նչ անենք,
Քե առուն բարակել է,
Բայց չէ՞ որ
Նա մի օր ոտոգել է,
Բայց չէ՞ որ
Ավերված այս դաշտերը
Նա մի օր՝
Մեռնելով՝ նորոգել է:

ՅԶ. 111. 56

Մոսկվա

Հեշտ բան չէ, շա՛նքս, ճիշտ ժամանակին
Զարկել սաղնապի սուր ահազանգը:
Զէ՞ որ երբ չկա դեռ ժողովածուն,
Զէս կարող կազմել դու նրա ցանկը:
Հանկարծակի է պայթում վտանգը,
Քայց նա ուռչում է դանդա՛ղ, աննկա՛տ,
Գանդա՛ղ, աննկա՛տ՝ մետաղից ծնվում
Ու նույն մետաղն է կրծոտում ժանկը:

[1956]

Սարն ի՞նչ գիտե՛
Տուժն ինչ է,
Զլտապողը՝
Ուշն ինչ է,
Քե դատարկ է
Անցյալը,
Ի՞նչ իմանաս՝
Հուշն ինչ է:

[1956]

Եթե անգամ այնպես փայլես, ոնց ամենքը,
Քեղ շե՛ն տեսնի,— ի՞նչ իմանաս:
Եթե անգամ այնպես քայլես, ոնց ամենքը,
Տեղ շե՛ս հասնի,— ի՞նչ իմանաս:
Տե՛ս, շատերը շեղած դարուց
Քերք են վերցնում մեկին հազար,
Իսկ քո սուկի ցորենից էլ՝ մեկ էլ տեսաք՝
Փո՛ւշ կբուսնի,— ի՞նչ իմանաս:

23. IV. 56

Մոսկվա

Ա՛խ, ինչպե՞ս է, որ չի հոգնում
Նրա անփակ այս բերանը...
Նա ուրիշի շյուղն է տեսնում՝
Մոռանալով իր գերանը.
Ուրիշներին դեռ մածուցից
Ու պանրից է քարոզ կարգում՝
Մոռանալով, որ այլևրս
Զի՛ մակարդում իր մերանը:

18. III. 56

Մոսկվա

Իսկ այս տիպը, հասյա տեսեր.
Զվի մեջ էլ մաղ է փնտրում,
Ոչ թե աչքիդ... ակնոցի՞դ մեջ
Վտանգավոր խաղ է փնտրում:
Թե սկսես. «Հնում լավ էր...»
Հո չի հարցնի, թե ինչն էր լավ,—
Նույնիսկ կիսատ քո խոսքի մեջ
Իր դարն ապրած ֆաղ է փնտրում...

15. III. 56

Մոսկվա

Այս տի՛պը: Քո տանը լակում՝
Ուրիշի դռանն է հաշում,
Ուտում է իր կուտն այս բակում՝
Չուն ամում մեկ ուրիշ քուչում:
Դու, ի՞նչ է, շղիտե՞ս ինչու:
Զգայուն առադաստ ունի.
Հասկանում, զգում է իսկույն,
Թե բամփն ո՞ր կողմն է փչում:

16. III. 56

Մոսկվա

Բա՛խտ է հարկավոր. ամեն տղետից
Ախար կողորհի բաժվար դուրս չի գա:
Զգո՛ւյ՛ջ քամավիր. շողօրորթելը
Բոլոր պետերին, դժվա՛ր, դուր չի գա:
Ես հատկանում եմ քո շփոթմունքը.
Ոսկե միջինն էլ քեզ ձե՛ռք չի տալիս —
Ոսկե միջինը մի սեղմ է հաճախ,
Որ կանաչու՞թ է, քայքայ բե՛րք չի տալիս:

22. 17. 56

Մասկվա

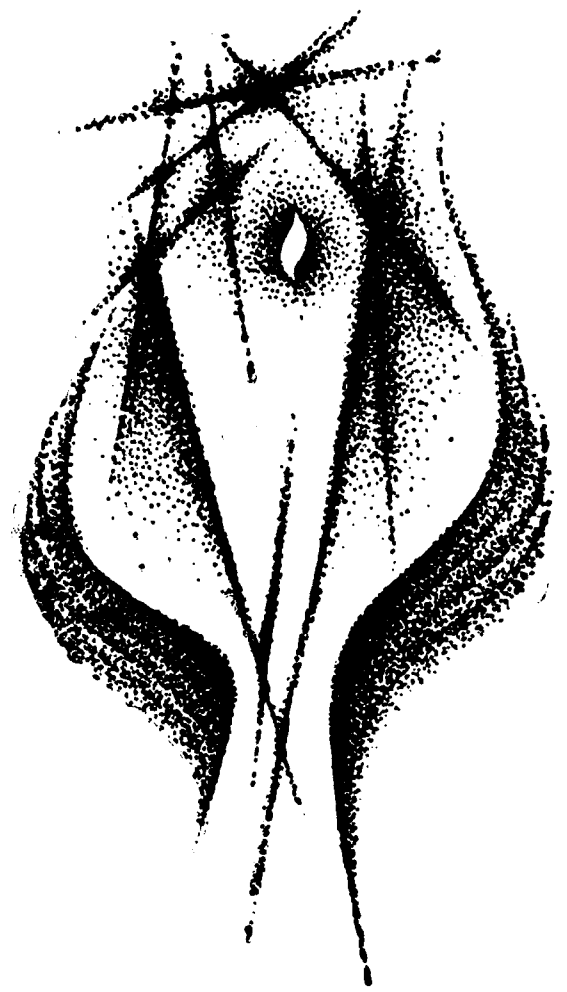
Նա այնքան ջահել է դեռ,
Ծռանդագին ու խանդավառ է,
Բլրաշատ այս դաշտը դեռ
Նրա աչքին մի հարթավայր է,
Զգիտի, որ ձա՛վարը
Ծորեն է, բայց ծիլ չի ռաչխս,
Եվ, նայի՛ր, ինքնավստահ,
Լուրջ ու ամբարտավան է:

Ուրիշ ես դառնում ամեն օր —
Իրենն է անում տարիքը.
Առնելիքդ ուրիշ է թվում,
Ուրիշ է թվում տալիքը:
Խստադեմ գալիքն է նայում.
Քեզանից ի՞նչ պիտի մնա,
Երբ անցնի օրվա հետ մեկտեղ
Օրերի փրփուր ալիքը:

18. 111. 57

Մասկվա

PLATE 47

ԿՈՒՅՆ ՀԱՍՅԵՈՎ

ԳՈՐ

Գո՛ւ՛

երկու տա՛ռ,

Գո՛ւ՛

հասարա՛կ մի գերածուծ,

Եվ ընդամենն այդ քո երկո՛ւ հատիկ տառով

Այս բովանդակ աշխարհին ես ինձ տեր անում...

Գո՛ւ՛

երկու տա՛ռ,

Ու ես զարնան հողի նման

Քո կենսատու ջերմությանն եմ ընտելանում...

Գո՛ւ՛

երկու տա՛ռ,

Եվ ահա ես

Երջանկության համն եմ զգում իմ բերանում,

Անշատումին ըմբերանում

Եվ թերանում եմ կատարել հրամանը տառապանքի...

Գո՛ւ՛

երկու տա՛ռ,

Ու ես, անգի՛ն,

Ինձանից ինքրս վերանում՝

Փոշիացած հերոսների

Ու ձեզից հանճարների

Գասակին եմ ընկերանում...

Գո՛ւ՛

երկու տա՛ռ,

Ու երբ հանկարծ

Քողնում ես ինձ ու հեռանում՝

Էքված տան պես ճեղք եմ տալիս,

Մեփքս թափում, անտերանում,

Եվ կսկիծը, ցեցի նման,

Բույն է դնում իմ սյունի մեջ,

Ձեղունի մեջ ու գերանում...

Գո՛ւ՛

երկու տա՛ռ,

Գո՛ւ՛

հասարակ մի գերանուն...

2. VII. 58

Մոսկվա

ՔՈ ՊՍՏՃԱՌՈՎ

Քո աչքերի՛, Քո աչքերի՛, Քո աչքերի՛ պատճառով
Իմ աչքերը ամբողջ գիշեր, ամբողջ գիշեր շե՛ն փակվում:

Քո մատների՛, Քո մատների՛, Քո մատների՛ պատճառով
Իմ մատները, իմ մատները լո՛ւյս են ուզում խմորել:

Քո թևերի՛, բա՛ց թևերի, մե՛րկ թևերի պատճառով
Իմ աչքերին, իմ աչքերին ջրվեժնե՛ր են երևում:

Քո ծիծաղի՛, Քո ծիծաղի՛, Քո ծիծաղի՛ պատճառով
Իմ ծիծաղը, իմ ծիծաղը պաշտոնաթո՛ղ է դարձել:

Քո քայլվածքի՛, Քո քայլվածքի՛, Քո քայլվածքի՛ պատճառով
Լսողությամբ սահմանապա՛հ, սահմանապա՛հ եմ դարձել:

Քեզ այս ձևով ունենալու-չունենալու պատճառով
Կորցրել եմ ունեցա՛ծըս՝ հպարտությո՛ւնս հաղթողի...

23. III. 59

Մոսկվա

ՔՈ ԱՆՈՒՆԸ

Ես ատում եմ թո անունը,
ինչպես որ գոռ
Քեզ փայփայած
Իմ ձեռքերն ես ատում գուցե:

Ես ատում եմ թո անունը,
Որ խրվել է իմ շեղվի մեջ
Փշատենու փշի նման:

Եվ դու ինչո՞ւ ինձ շես հարցնում,
Քե թո անունն ի՞նչ գուցն ունի:
Ես ատում եմ և այդ գուցնը:

.

... Եթե աղջիկ ես ունենամ՝
Նա կկոչվի թո՞ անունով:

Ես ատում եմ թո անունը...

25. VII. 61
Երևան

ՉԵՌՔԵՐԸ ՆԵՂՈՒՑ

Մեր ձեռքերը միացան,
Միայն երկու ձեռքերը:

Եվ մեր ձեռքերը կարծես
Ձեռքեր չէին
Այլ... նեղուց.

Ու խառնվեցինք մենք իրար,
Արպես երկու մատիկ ծով,
Որ անջատված են վաղուց...

14. I. 59
Գանատի

ԱՌԱՋԻՆՆ ԾԵՐԸ

Պե՛տք չէ, սիրելի՛ս:

Զո՛ւր ես երգը վում:

Առանց երգման էլ ես հավատում եմ,
Որ հիմա օրըդ մի դար է տևում,
Որ փուշ կարոտը քեզ ծվատում է,
Որ գիշերն ի լույս չես քնում հաճախ,
Որ իմ անունն ես կրկընում հաճախ,
Որ աղջըկական քո մաքուր բարձին
Քերված ես տեսնում մի ծերուկ արծիվ
(Անգըզ էլ լինի՛ արծիվ է թվում),
Որ քեզ աշխարհում ոչի՛նչ չի թովում,
Որ առանց սիրուս կյանքըդ կորած է,
Որ...

Գիտե՛մ, ջա՛նրս.

Զո՛ւր ես կրկընում.

Բայց գիտեմ և այն,

Ինչ դո՛ւ չգիտես.

Առաջին սերը, ինչպես որ հացը,
Ի՛նչ էլ որ անես՝ միշտ կուտ է գնում...

20. XI. 58

Մոսկվա

ԵՐԲ ՄԱՐՍԻ ՎՐԱ ԶԲԱՂՎԱԾ ԷԻ...

Երբ Մարսի վրա զբաղված էի երկրագործությամբ՝
Երազկոտ նստած իմ քաղաքային նեղլիկ սենյակում,
Իմ խեղճ դռնակը հանկարծ ենթարկվեց անեղ փորձության.
Գու էիր թակում.

Ես դա զգացի,

Ինչպես թռչունն է զգում վերահաս փոթորկի շունչը՝

Քռչունն այս դեպքում բուլնն է շտապում,

Իսկ քանի որ ես իմ բնումն էի,

էլ ի՛նչ էր մնում,

Որ ի՛նչ անեի.

Ու ես փակեցի աչքերըս վախով,

Քերես ակամա ես հետևեցի

Ջալամի հիմար իմաստնությունը:

Իսկ դու որսորդ ես.

Եվ շսպասեցիր իմ «համեցեք»-ին,

Ի՛նքըդ ներս մտար:

Աստվա՛ծ իմ,

Զէ՛ որ մի փոքրը առաջ

Ես Մարսի վրա

Զբաղված էի երկրագործությամբ:

Եվ ահա փչեց քամին փորձության,

Եվ ահա խոփըս դիպավ ժեռ քարին,

Իսկույն շքացան ցորենն ու գարին,

Դեմըս լոկ մնաց դեմքն այդ ցորենագույն

Ու զարեհատիկ վզնոցը զնգուն,

Մնացին միայն աչքերը՝

Նրա՛նք.

Որ յիշտ կյանքիս մեջ ցանում են վարանք...

Ես չէի նայում աչքերին, դիտմա՛մք,
Որ կեռ հոնքերի բացմամբ ու կիտմամբ,
Փոխում են և՛ ձև,
Ե՛վ ցուր ու երանգ:
Ես չէի նայում,
Բայց զգում էի,
Որ սիտի նայե՛մ,
Որ չե՛մ դիմանա,
Ծվ նայեմ թե չէ՝
Իսկույն կիմանա,
Որ իմ կյանքի մեջ ոչի՛նչ չի փոխվել,
Որ առաջվա պես այդ ինքն է մխվել,
Մխվել իմ կյանքում,
Մխվել՝ որպես սեպ,
Որ ո՛չ ճեղքում է,
Ո՛չ դուրս է գալիս...

Ես չէի նայում,
Որ անինքնասեր իմ լեզուն հանկարծ
Չասի. «Ցանկալի՛ս»:

Եվ իմ ցավատանջ զլխի կեսդարձով,
Առանց նայելու երեսին նրա,
Սուտ հանդրստոթյուն երեսիս վրա՝
Նրան եմ դիմում նույն հիմար հարցով-
— Քեղ ի՛նչն է այսպես իմ դուռը բերում:

Նա հապաղում է,
Ես՝ մտաբերում,
Հիշում եմ հանկարծ
Եվ... մոռլլ ու կարճ
Պատասխանում եմ ինքքս իմ հարցին,
— Հայտնի է կարճեմ,

Որ հանցագործին

Նրա ոտքերը սիրում են տանել
Այնտեղ, որտեղ նա... մարդ է սպանել...

Ելնում է ոտքի:

Հանգիստ է: Վսեմ:

Ասածքս կարծես նույնիսկ չի լսել:

Ի: դուրս է գնում այնպիսի՝ բայլքով,

Ասես ուզում է իր կրունկներով ողջե՛րթ նվազել:

Գնում է,

Թողնում,

Որ... Մարսի վրա կատարած ցանքիս
Քերբը հավաքեմ...

15. Ա. 59

18. Ա. 59

Չանախի

ՎԵՐՁԻՆ ՍՓՈՓԱՆՔ

Իմ տված ցավից
Դու լաց ես լինում,
Իսկ ես՝ ամոթի՛ց՝
Տաք-սպաղ քրտնում եմ:

Ի՛նչ ասեմ հիմա:
Գեթ մխիթարվի՛ր,
Որ նույն համն ունեն
Քրտինք ու արցունք...

19. 17. 59

Մոսկվա

ԱՆՃԱՆՈՒԹՈՒՀՈՒՆ

Ես մտածում եմ,
Կանցնի մի շաբաթ,
Ու ես վերըստին կտեսնեմ նրան,
Ում հանդիպեցի առաջի՛ն անգամ,
Եվ մի-երկու բառ փոխանակեցինք՝
Չծանոթացած:

Կտեսնեմ նրան
Ու կասեմ զրու՞ով:

— Թույլ տուր տամ մի հարց,
Բայց շատ եմ խնդրում,
Որ դա շհաշվես բնավ հաճո խոսք:
Անցել է ահա ուղիղ մի շաբաթ,
Եվ ողջ մի շաբաթ ժպտացել ես ինձ,
Անվե՛րջ-անդադա՛ր ժպտացել:
Ինչո՞ւ:

Եվ ի պատասխան ի՛նչ էլ իմանամ,
Ի՛նչ էլ ինձ ասես՝
Ես զո՛հ կմնամ,
Իսկ եթե շիկնես՝
Առավե՛լ կըս:
Իսկ եթե շիկնես՝
Կշարունակեմ.
— Երկու փոսիկը,
Որ կա երեսիդ,
Ամբողջ մի շաբաթ լեցուն է եղել
Հմայքի ծովո՞վ:

Ես նո՛ր հասկացա,
Քե ոնց է լինում,
Որ հողազրնդի կլոր կողերից
Մովերը երբեք չեն թափվում ներքե,
Ու չեն դատարկվում այն փոսիկները,
Որ մենք կոչում ենք ծովերի հատակ...

Եվ ի պատասխան ի՛նչ էլ իմանամ,
Ի՛նչ էլ որ ասես՝
Ես գոհ կմնամ:
Միայն... միայն թե դու չնկատես,
Որ հանկարծ ես քեզ՝
Անծանոթուհուդ,
Դիմել եմ ադուա-ով:

Քե չնկատես՝
Ես այնժամ կասեմ.
— Դե՛, անո՛ւնդ ասա...

29-30. IV. 59
Մուկվա

Ո՛ՒՐ Է ԳԻՇԵՐԸ ՀԱՉԱՐԱՄԵՆԵՐՈՐԳ

Անձրևն իր հալված երկար մատներով
Մատնահարում է լռին մայթերի գորշ ստեղները,
Եվ ամայացած-քնած քաղաքում
Սկիզբ է առնում մի խուլ եղանակ,
Որտեղ մաս ունի
Աշնան ծառերի դանդաղ դեղնելը,
Ե՛վ այն ամուրիներ,
Որ պաղ սենյակում քնել է մենակ,
Ե՛վ այն բողբոջը,
Որ դատարանում իղուր չի հարգվել,
Ե՛վ այն կարոտը,
Որ սրտի վրա՝
Իր տիրո՞ջ վրա,
Նոր տեր է կարգվել,
Ե՛վ այն աղջիկը,
Որ գեշ երազից ճշում է անձայն,
Ե՛վ այն հուշերը,
Որ եկան անկող,
Ես Վորնդեցի՞,
Բայց էլի՛ շանցան:

Չանցան
Եվ հիմա,
Ինձ հետ միասին,
Ականջ են դնում,
Քե անձրևն իր պաղ, երկար մատներով,
Իր վատ նվազից չվճատվելով,

Ինչպե՞ս է ծեծում
Համբր մայթերի ստեղծաշարը:

Եվ իմ տիրության,
Ջանցնող կարոտի առատ պաշարը
Համալըրվում է գթոտ խոսքերի նոր մթերումով:

Քո հեռո՛ւ-հեռո՛ւ պաղ մայթերում ո՞վ,
Ո՞վ կարող է քեզ այն խոսքերն ասել,
Որ եկել ահա բկիս են հասել.
— Իմ սիրտը
Սիրո հազար գիշեր է ապրել ու տեսել,
Իսկ ո՞ւր է հապա,
Ո՞ւր է գիշերը հազարմեկերորդ:
Մինչև վերջ պատմել ինչո՞ւ չես ուզում,
Ինչո՞ւ չես ուզում,
Իմ Շահրազադե՛:

Գու ո՞ւմ ես ուզում մահից ազատել...

14. 8. 59
Ջանաբյի

ԱՌԻԼԱՅԱԲԱՐ

Դեռ նոր հանդիպած՝ մենք բաժանվեցինք,
Իրար նոր գտած՝ կորցրրինք իրար:

Այսպես՝ դանակի սրությունն են միշտ բութ մատով փորձում:
Այսպես՝ մտովին — անգիտակցաբար մեծ մեղք են գործում:

Այսպես՝ տալիս են, բայց ավելի քան թերևս առնում:
Այսպես՝ հառնում են, բայց՝ ավելի շուտ՝ թերևս մեռնում:
Ուրիշի մարմնով, այսպե՛ս, սեփական հոգին են բեռնում
Ու ծանրանում են, բայց ավելի շատ թեթև են դառնում:

Այսպես՝ մի ժամով «Հավերժ քաղաքը»՝ Հոռմն են առնում.
Աթիլլայաբար հասցընում մտնել,
Բայց չեն հասցընում կրակի մատնել...

13. 1. 62
Նրեան

ԼՈՐԻՄԱԿԱՐ ԿԱՐՈՏ

Սկսվում է գիշերն արդեն:

Եվ աստղերը,
Որ ողջ ցերեկ խոր քուն մտան,
Հիմա իրենց ճառագայթե
Սուր փշերն են ունու նման նորից ցցում՝
Ընդդեմ մթան:

Եվ անպաշտպան իմ կարոտը,
Որ անցել է խոր ընդհատակ
Ու չի ուզում նորից տրվել շղթաների ու կապանքի,
Իմ կարոտը մատնվում է քո անունից.
Լրտեսի՛ պես նա մատնում է տառապանքին:

Մեծ քաղաքը լեթարգիական քուն է մտնում,
Իսկ ես՝

լուսնո՛տ,

ես՝

լուսնահա՛ր,

Շեղ-սայթաքուն կտուրներով
Ու բիվերով ատամնաբաց,
Մինչև անգամ շանթարգելով,
Ահա նորից քեզ եմ գալիս՝
Կյանքըս կրկին վտանգելով:

Եթե հանկարծ դու քո հեռվից նկատեիր

Ու ձայն տայիր՝

Ճշալու պես «ա՛խ» անելով՝

Իմ վտանգված կյանքի համար վախենալով,
Կրտսե՛ս՝ ինչո՛վ կվերջանար,
Իմ ցանկալի՛ս:

Գիտե՛ս.

Մահո՛վ է վերջանում,
Երբ լուսնոտին ձայն են տալիս:

Բայց ես քնա՛վ երկյուղ չունեմ,

Թե կընկնեմ ցած

Եվ իմ արյամբ հալեցնելով ձյունը մայթում՝
Գոնապանին գեթ կազատեմ ձյուն քերելուց:

Այդ չի՛ լինի,

Որովհետեւ ձայն չե՛ս տա դու,

Եվ դա —

ո՛չ թե բարոթյունից,

Այլ... պարզապես շահրելո՛ւց...

22. 111. 59

Մոսկվա

ԱՆՈՒՂԵԼԻՆ

Ես զբաղված եմ թո պակասները լրացրենելով,
Արբունքահասիդ նորի՛ց ու նորի՛ց վերածրնելով:

Ամենից առաջ՝ անունդ եմ փոխում. օտա՛ր մի անուն,
Իսկ ինքրդ՝ այնքան հա՛յ ու հարազա՛տ, Եվ շեմ հասկանում,
Քե այսքան տարի ինչպե՛ս ես եղել դեռ անշահահաս,
Եթե ես վաղո՛ւց սպասել եմ քեզ ա՛յս տեսքով ահա:

Հետո՛ ուզում եմ ուզածըս անես առանց իմ խոսքի:
Ուզում եմ նաև հանել մի առու մազերիդ հոսքից
Ու տանե՛լ-տանե՛լ, իմ տանջված-խանձված երեսին կապել:
Ուզում եմ նաև մատներիդ տեսքով նոր մոմեր թափել.
Այսինքն՝ լամպեր, որ պիտի լույս տան գիտե՛ս մենակ ում.
Լոկ սիրողներին՝, և այն էլ միայն գողտրիկ սենյակում:

Եվ հոնքերիդ եմ կեռություն տալիս,
Ու սրունքներիդ՝ քիչ իլիկություն,
Մեջքըդ թողնում եմ այնպես, ինչպես կա,
Իսկ ամբողջ մարմնիդ՝ մի՛ քիչ լիքություն:

Փոխում եմ նաև... Շա՛տ բան եմ փոխում ու սրբազրբում.
Ավելին՝ ջնջում, պակաս-թերատին տալիս եմ լրբում:
Շա՛տ բան եմ ուղղում, շատ ու շատ բան էլ դեռ ուղղե՛մ

պիտի,
Բայց ձեռք չեմ տալիս ու ձեռք չեմ տալու... լոկ թո ժողովին:

Ա՛խ այդ ժպիտը, այդ անուղղելի՛ն, որով ժպտալիս
Քո եղած-չեղած պակասներն ես դու մոռանալ տալիս...

27. 1. 62

Երևան

288

ԳԼԽԱՊՏՈՒՅՑ

Դու իմ վերջի՛նը՝ թյուրիմացաբար,
Եվ իմ միա՛կը՝ ճակատագրբով...

Սիրո բովանդակ կոշականները մանկական են միշտ,
Մինչդեռ ես արդեն ապրել եմ այնքան,
Որ իմ տարիքում
Գեղձին տասն անգամ մեռած կլիներ:

Իսկ ինչպե՛ս ես դու:
Ձէ՛ որ չեմ տեսել քեզ այնքա՛ն տարի,
Որքան տեսել եմ:
Եվ աչքերիս մեջ կա անլցելի մի դատարկություն,
Քանի որ չկաս
Դո՛ւ —

Իմ վերջի՛նը՝ թյուրիմացաբար,
Եվ իմ միա՛կը՝ ճակատագրբով:

Իմ շրթունքներից
Կախված է հիմա մի ամբողջ աշխարհ՝
Մի գունդուկձի՛կ,
Բառերի մի պա՛րս,
Որ իր բզզոցով Կլխապտույտ է հարուցում իմ մեջ:
Եթե երբևէ բառերն այդ պիտի իմ բերնից թռչեն՝
Քող թռչեն սիրով,
Մի՛ միայն սիրով
Եվ մի ճախրանքով աստվածաշնչյան,
Որի մեջ կա գոլ անապատային,
Ավազների սողը ու մտապատրանք,
Մի՛ թե թո հեռվից՝

Քո անտառների խոնավ օդի մեջ,
Անվերջ շես լսում խոսքերս շասվա՛յ:
Իսկ թե լսում ես խոսքերըս շասվա՛յ՝
Զե՞ս գգում արդյոք մի գլխապտույտ,
Որ, թվում է ինձ, պիտի որ գգան
Սրբորեն հղի դեռահաս կանայք,
Որոնցից մեկին,
Մի՛ միայն մեկին
Կարողանայի՞ մտովին ասել.
Ե՛րո՞ւ —

Իմ վերջի՞նը՝ թյուրիմացաբար,
Եվ իմ միա՛կը՝ ճակատագրով:

Քիչ ենք օգտըվել մենք բարությունից:
Եվ դրանից չէ՞, որ հետզհետե
Բարի եմ դառնում,
Եվ այնքա՛ն բարի,
Որ խղճում եմ ես... մենակությանն էլ:
Նա էլ է տանջվել ու հոգնել: Մեղք է:
Եկ ամեն մեկըս բացենք մեր փեղկը,
Որ նա դուրս թռչի իր փակ վանդակից,
Եվ կամ հանդիպենք գեթ այնտեղ... այնտեղ,
Ուր հանդիպում են այգն ու գիշերը:
Իսկ հանդիպո՞ւմ են նրանք երբևէ,—
Ես ի՞նչ իմանամ: Գուցե գիտես դո՞ւ,
Դո՞ւ —

Իմ վերջի՞նը՝ թյուրիմացաբար,
Եվ իմ միա՛կը՝ ճակատագրով:

Ու ձյուն է գալիս,
Ինչ-որ ջե՛րմ մի ձյուն.
Հյուսիսն է հղում հարավին ողջույն:
Եվ ձյան մեջ ինչ-որ բուրմունք կա գարնան,
Հեռավո՞ր մի բան,
Մի հիշողութի՞ւն,
Որի բարությամբ հոգեբուժական

Չեն մեռնում, ճիշտ է, բայց և չեն ապրում,
Ինչպես շի մեռնում, բայց և շի ապրում.
Սե՛րըս —

վերջի՞նը՝ թյուրիմացաբար,
Բայց և միա՛կը՝ ճակատագրով:

Արի՛ ինքներըս մեղնից բարձրանանք՝
Խույլ տանք արարքներ ինքնաժխտումի.
Փոխադարձաբար իրար նեղացնենք
Ու վիրավորենք փոխադարձաբար,
Որ... կարտոն ինքը հաշավի իրեն հետ,
Ու տառապանքը ինքն իրեն ների,
Ես էլ հավատամ, որ դու շես եղել
Ո՛չ իմ միակը՝ ճակատագրո՞վ,
Ո՛չ իմ վերջինը՝ թյուրիմացաբա՛ր...

26. 1. 62

Երեան

ՆՈՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Մանթանա՞նք:

Շա՞տ լավ:

Բայց ես անո՞ւն չունեմ:

Թե ուզում ես, խնդրեմ, «Հոմո Սպարիենս» կոչի՞ր
եվ ազգանվան տեղ էլ ասա «Հարավ»:

Ես աչքերս եմ փակում:

Ես հոգնած եմ, այո՞:

Տիկնիկն էլ է հոգնում, երբ ետևից բեմի

Ինչ-որ թելեր նրան ստիպում են ապրել:

Այդ ապրե՞լ է կոչվում: Ի՞նչ իմանամ:

Մառերը մայթերին բազմակետ են դնում.

Ունեն ինչ-որ գաղտնիք, որ ես չեմ ընդունում:

Չէ՛, ես սխալվեցի.

Գաղտնիքն ընդունում եմ,

Չեմ ընդունում արգելքն այն անտեղի,

Որ միշտ բազմակետ է բազմացրել...

Եվ փրփուրը բերնիս ես կարող եմ վիճել,

Որ բերան է տրված ո՛չ ուտելու,

Այլ խոսելու՝ համար:

Եվ ավելին.

Շուրթերո՞վ են խորհում, ո՞չ թե գանգուզեղով:

Մանթանա՞նք:

Գեո ո՞չ:

Շարունակե՞մ:

Սովա՞ծ են սափ ճաշը.

Թող հո՞ղ կ'իսեն մի բիշ:

Եվ աչքերս են սոված.

Չի կշտացնում լույսը...

Անմահության համար տաղանդ պետք չէ բնավ.

Հարկավոր է լինել գոնե մամոնտ կամ խոտ,

Որ իր տիպն է թողել քարածրխի շերտում...

Եվ չի պոկվում ինձնից մի անսահման կարոտ,

Ու զգվել եմ արգեն պարզությունից գծի:

Թե կեո-կորությունը շոսյլություն է մեծ,

Չկարոտե՞մ գոնե այն կետ-գծին,

Որ նեղ նպատա՛կ չէ,

Այլ երսփա՞նք այրող...

Մանթանա՞նք արդյոք:

Բեթհովենի՞ց հարցրու,

Մի՛ մոռացիր, սակայն, որ նա խուլ է մի բիշ

Եվ կարող է հարցը չհասկանալ:

Իսկ ես ավելացնեմ,— քեզ օգնելու հույսով.—

Որ ինձ փոքրիշատե ճանաչելու համար

Հարկավոր է զրկվել... նախապաշարմունքից:

Որ և հեշտ չէ նույնքան,

Որքան որ ապրելը...

Ո՛չ մի գաղտնիք չունեմ իմ կնոջից անգամ,

Իսկ թե ստիպված եմ, այսուհանդերձ, ստել՝

Մեղավորը ե՛ս չեմ,

Իսկ թե ո՞վ է՝ քե՞զ ինչ:

Ինչո՞վ պիտի օգնես,

Ի՞նչ կփոխես:

Անկեղծության համար թե խաչեին,

Քրիստոսը վաղո՞ւց չէր ունենա պաշտող:

Ա՛խ, այդ պաշտամունքը, որ ձևեր է փոխում,
Ինչպես մոր մեջ սաղմը,
Բայց ծնվելիս ծնվում մի՛շտ մանուկի նման՝
Ուղեղը դեռ անբան և աչքերը դեռ գոց...

Ծանոթացա՛նք արդյոք:

Դու՛ չգիտեմ,

Իսկ քեզ ճանաչեցի ես իսկապես:

Քո փոխարեն աչքերդ ասում են լուռ,

Որ ինձ համարում ես ծանրը հիվանդ,

Եվ գտանցանք՝ խոսքըս:

Բայց հավատա՛.

Խոսքս գտանցանք չէ,

Ոչ էլ հիվանդ եմ ես:

Ես պարզապես վաղուց համոզված եմ,

Որ դուր գալու ծանոթ առևտրբում

Հարկավոր է լինել շմանրվող դրամ

Եվ շձախսել իրեն կոպեկ-կոպեկ...

Ծանոթացա՛նք արդյոք:

Անշո՛ւշտ, ծանոթացա՛նք:

Բաժանվելուց առաջ թույլ տուր ասեմ գոնե,

Որ քեզ նմանները, իմ սիրելի՛,

Գուցե կարողանան ինձ ամե՛ն ինչ անել,

Բայց չեն կարող խլել լավատեսի

Իմ ժպիտը, այո՛, իմ ժպի՛տը,

Նամանավանդ եթե շո՛ուռանանք,

Որ ժպիտի ինչ-որ մի տեսակն է նաև

Անմահ բժժիժաղը...

Մնաս բարև՛:

30. IX. 61

Երևան

ԳՍԵՆԱՆ ՀՐԱՀՐԻՄԱԲ

Երեկ՝ դեռ խոնարհ,

Երեկ՝ դեռ հլու,

Իմ սիրտը այսօր

Խաղա՛ղ-անարյո՛ւն ապրստամբության դրոշ է պարզել

Իշխանության դեմ ա՛յն բռնակալի,

Որ կոչվում է Խելք

Ու կոչվում Գլուխ:

Արյուն չի՛ թափվի.

Զորքեր մի՛ բերքք:

Արյուն չի՛ թափվի:

Բայց արյան ևոթից

Երակ-զարկերակ

Խփում են արագ.

Ապրստամբության թմրուկ են զարկում:

Արյուն չի՛ թափվի:

Դրա փոխարեն՝

Արյուն է թափում ծաղկած նոնենին,

Արյուն են հագել կին ու աղջիկներ,

Արյուն է հոսում երկնակամարով՝

Արյունն արևի՛,

Որ լերդանալիս դառնում է վառ ամպ:

Եվ ի՛նչ է ուզում սիրտըս ապրստամբ:

Քե չեք հասկանում՝

Ի՞նչու եկեք փողո՛ց,

Դուրս եկեր փողոց,
Ուր, տեսե՛ք, մարդիկ
Լքել են հիմա իրենց տաք մորթին
Ու հագել մի բան,
Որ հին մի բառով — անշուշտ՝ անհաջող —
Մեռաբա է կոչվում,
Իսկ նոր մի բառով — նույնքա՛ն անհաջող՝
Նեյլոն ու կապրոն:

Անցնում են, տեսե՛ք, կեցվածքներ պես-պես,
Չենք բյուրբաշում,
Բոլորը՝ մսից — տա՛ք ու մարդկայի՛ն,
Կրծքների ներքո ո՛չ թե պաղ մարմար,
Այլ մսի կտոր,
Որ կոչվում է սի՛րտ,
Եվ ամե՛ն սրտում՝
Խաղա՛ղ-անարյո՛ւն խռովություն է...

Կանանց աչքերում,
Տեսե՛ք,
Փլվել է ինքը երկինքը
Ու ծիծաղում է...

Շքահանդես է սարքել արթունքը —
Պատանիների շուրթերի վրա՝
Բեղերի շարքով,
Կորուսյուններով նորատիների,
Որ դեռ չեն զգում սուրբ կոշումն իրենց...

Մայիսյան արփին,
Տեսե՛ք,
Բաղմահարկ շենքերի վրա
Իր նկարչության դասերն է տալիս,
Մի նկարչությունն,
Որ ձանձրացել է իրապաշտներից...

Քամին ձևեր է քանդում ու կերտում,
Ասես թե կուվրի կամ էրմիտաժի
Հազարէջանոց ալքոմ է թերթում,
Թերթածը կարգին չհասկանալով՝
Երեխայի՛ պես...

Ես երեխա չե՛մ,
Լա՛վ եմ հասկանում:

Լա՛վ եմ հասկանում,
Եվ այդ պատճառով սիրտըս ուզում է
Ապըստամբովթյան դրոշը ներկել
Արևի՛ հրում,
Ժպիտների՛ մեջ,
Երանգների՛ մեջ ցուլուն աչքերի,
Կանանց հանդերձի գույներո՛վ գառ-վառ,
Դեռատիների շիկնանքով՝ խոսուն...

Սիրտըս պարզել է
Ի՛նքս էլ չգիտեմ, թե ինչի՞ դրոշ...
Ձ. 111. 59
Մոսկվա

ԱՆՋԱՏՈՒՄ

Լուսթյունն է՝ Խորունկ, Խորհրդավոր,
Ամեն ինչ է լուսի, Եվ լուսի է այնպես,
Ինչպես բառարանում բառն է լուսամ:

Եվ զիշերը շունի տասնելակուժամ,
Այլ կրկնակի, Խոսի թարմ բուրմունք է գալիս
Այս ասֆալտի՞ց արդյոք,
Թե՞ այս տըրամվայից,
Որ ձգվել է հիմա լուս փողոցում՝
Ինչ-որ հեքիաթական թրթուռի պես:
Ուրեմն անջատված է հոսանքն էլեկտրական:

«Անջատված է»:

Այս բառն ինձ դարձրել կշեռք
Եվ ուզում է իր ճիշտ բաշն իմանալ: Մակայն
Ի՞նչ խեղճ թվացույցին այդքան թվեր չկա՞ն...

Ո՞ր ես: Ի՞նչ ես անում: Անջատված ենք:
Մաղնիսական դա՛շտ կա: Անջատված ենք:
Խնձորն էլ են քամում — հյութը հանում միջից:
Այդպես էլ մենք ահա... անջատված ենք...

Ֆուտբոլասեր չեմ ես: Բայց աչքերիս դիմաց
Ինչ-որ մի գնդակ է անվերջ կաղում-խաղում:
Խենթանում են այսպե՞ս: Գնդակն ի՞նչ գործ ունի
Ի՞նչ հետ, լուսթյա՞ն հետ և մեր անջատման հետ...

Եվ այս սեր կոչվածք գուցե սեր չէ բնավ,
Այլ շշակի ձայն է, կայարանի աղմուկ,
Եվ կանացի ձեռք է՝ ճյուղի նման ջարդված...

Տեսնես թե աշխարհում կա՞ գեթ մի կենտ լեզու,
Որ շունենա իր մեջ այս «անջատվել» բայը:
Թե կա՞ ես փոխում եմ ազգութի՞ւնըս...

Կա՞: Պատասխան չկա: Լուսթյունն է:
Ճիշտ է, որ պատասխան իրոք չկա,
Բայց և լուսթյունն չէ: Համատարած ճի՞շտ է:
Համատարած կա՞նչ է: Համատարած գոռո՞ց:

Քառահատոր հսկա բառարանը հիմա
Մե՛կ բառով է լցված՝ «անջատվել»-ով:

Եվ մե՛կ միտք է հիմա մեջըս գոռում-գոշում,
— Աշխարհում կա՞ արդյոք գոնե մի կե՛նտ լեզու,
Որ շունենա իր մեջ այս «անջատվել» բայը:
Թե կա՞ ես փոխում եմ ազգութի՞ւնըս...

30. IX. 51

Երևան

ՔՄԾԻԾԱՂ

Ամենից զժվար բանը սիրելն է:

Իսկ ոտներիցըս բարի բան — չկա՞:
Իրենց շարժումով, որ քայլ է կոչվում,
Նրանք ուզում են հենց ա՛յն կրճատել,
Ինչի անունը տարածություն է,
Հեռավորություն,
Որ և մեր միջև
Զգվել է իբրև մի մե՞ծ քմծիծաղ:

Խավարի համար պատասխանատուն
Իմ մտքերը չեն,
Այլ իմ աչքերը,
Որ քեզ են ուզում կենդանացրնել:

Եվ բույնն աստղերի ոչ թե երկինքն է,
Այլ խոտն ու թուփը,
Եվ իմ քայլերով
Խրտնեցնում եմ ես նիրհած աստղերին.
— Իմ շարունակները արդարացի է:

Կա գիշերային ինչ-որ մի թռչուն,
Որ քրքիչով է միշտ արդարացնում
Իր գոյությունը և մթան կյանքը:
Ես, ի՞նչ է, չկամ թռչունի չափ էլ:

Ու տուն եմ գալիս՝
Իմ բույնն եմ դառնում,
Որ արդարացնեմ իմ գոյությունը:

Խրտնած աստղերը նորից թառում են խոտին ու թփին,
Քաղաքավարի ռշնորհակա՛լ եմ» ասում ոտքերիս,
Բարի՛ ոտքերիս,
Որ ուզում էին սրտանց կրճատել
Ա՛յն,
Ինչ կոչվում է հեռավորություն,
Եվ ինչ մեր միջև ձգվում է իբրև մի մե՞ծ քմծիծաղ:

Բայց թռչունի չափ ես չկա՛մ իրոք.
Ես թևե՛ր չունեմ,
Եվ անկարող եմ նաև քրքըջալ
(Քրքիչի համար ո՛ւժ է հարկավոր):

Եվ իմ քրքիչը հազիվ դառնում է... նո՛ւյնպես քմծիծաղ...

18. X. 61

Նրևահ

**ՔՈ ԽԱԿ ԱԵՐԸ ԵՎ
ԻՄ ՀԱՍՈՒՆ ՏԱՆՉԱՆՔԸ...**

Քո խակ սերը ե իմ հասուն տանջանքը
Հանդիպեցին որպես երկու ուզևոր՝
Կյանքի ինչ-որ սակավամարդ կածանում
Եվ, ճարահատ, պիտի քայլեն միասին
Քո խակ սերը ե իմ հասուն տանջանքը:

Ու երբ, հոգնած, մենք պառկում ենք, որ ննջենք,
Մինչև անգամ երբ պառկում ենք կողք-կողքի,
Ինչպես հայոց հեքիաթներում՝ մեր միջև
Լուռ զրվում է հեքիաթական թրի պես
Քո խակ սերը ե իմ հասուն տանջանքը...

20. 111. 59
Մոսկվա

ՄԻՋԱԿԵՏԻ ԿԱՐԻՔ

Ես՝ հարեչի ու նեզրի պես սևամորթու,
Ինձ ժպտացող ատամներիդ փղոսկբրի
Լուսեղ փայլից ճերմակել եմ կարծես հիմա...

Ես՝ բառերի խոշորածախ վաճառորդքս,
Սնանկացած եմ ինձ զգում քո խոսքերից,
Որ մանրամաղ անձրևի պես սողոսկելիս
Չե՞ն հարցընում թույլտրվութուն,
Տեղ չե՞ն խնդրում իրենց համար:

Իսկ խոսում ես... հազա՞ր ու մի դատարկ բանից.
Թե չես սիրում ձմեռ ու թուֆ,
Թե պաշտում ես լեռ ու ամառ,
Թե դժգոհ ես քո նոր շորի նեղ գրպանից,
Թե կինոյում մեկն ինձ շատ է նման եղել,
Թե ինչ լավ է, որ չեմ պահում կյանքում բեղեր,
Թե... վերստին ետ ես դառնում շոր ու կարին
Կամ երազում, որ «չորսերըզ» դառնան «հնգեր»
Եվ... չես զգում, որ — հրաշքո՞վ — տասը տարին
Մե՛կ վայրկյանում ուսերիցըս վայր է բնկել:

Ու չե՞մ զգում...
Շարունակում ես բլբլալ,
Միծաղում ես դատարկ բանից,
Դատարկ բանից պատրաստ ես լալ.
Հարց ես տալիս,
Ջարմանալի հստա՞կ հարցեր
Եվ մեջընդմեջ... պաշպչում ես,

Պաշտում ես այնպես, կարճես
Քո հապշտապ բլբլոցն ես կետաղբում...

Քո հապշտապ բլբլոցն ես կետաղբում դու մերթ ընդ մերթ,
Եվ չգիտես, որ անհամբեր միջակետի եմ սպասում՝
Երկարատե՛ — շարունակվո՛ղ մի համբույրի:
Եվ չգիտես,
Որովհետև թեպետ արդեն տասը տարին
Մեկ վայրկյանում ուսերիցըս վայր է ընկել՝
Գարձել եմ քեզ հասակակից ու դասընկեր,
Սակայն ունեմ տարիքային մի թուլություն.
Համբույրի և պաշի միջև
Գեո դնում եմ տարբերություն...

13. VII. 58

Մոսկվա

23. XI. 59

Քիֆու

Մի՛, Մի՛...

Մի՛ շարանա վրաս:
Եվ իմ մեղքը ի՞նչ է:
Սովա՞ծ թե կուշտ եմ ես՝
Կարևո՞ր չէ բնավ:
Խաշ մեջտեղում չկա՛,
Բայց սխտորի հոտը
Նվաճել է հիմա և աննվաճ օ՞ղբ:
Ես փորձում եմ գոնե քիթըս բռնել:
Եվ իմ մեղքը դա՞ է:
Մի՛ շարանա վրաս:

Մի՛ տանջիր ինձ հարցով:
Լոկ ա՛յն գիտեմ հիմա,
Որ լոտոսի համար շարժե՛ սարքել ճա՛նիճ
Եվ ծով չորացրնել՝ ակվարիումի համար...
Մեծ տուրք կվճարեմ ես լոտոսյան դիմաց,
Միայն թե, խնդրո՞ւմ եմ,
Մի՛ տանջիր ինձ հարցով:

Եվ մի՛ հուսադրիր:
Ես չե՛մ հուսահատվել:
Իմ տարիքում, ճի՛շտ է, էլ չեն առնում հասակ,
Բայց մարդն էլ է ընձուղտ,
Եվ իմ վիզը հիմա
Երկարում է — ձգվում
Ու բարձրանում
Այս բազմահարկ բոլոր շենքերից վեր,
Որ պաղ հորիզոնից մի բերան մով պոկի

Ո՛ր որոճա՞ր գտնողո՞ղ:
Ինձ մի՛ հուսադուրիս:

Մի՛ նկատիր նաև:
Ես այլևքս չկա՞մ,
Ինչպես չկա հրկիներ
(Լուրթը խաբկանք է լոկ).
Ինչպես չկա և ջո՛ւր
(Կա ռերկու հաշ, մեկ օձ).
Ինչպես չկա և սճ՛ր
(Գու ապրում ես հեռվում):
Քող չլինի և ա՛ճը:
Մի՛ նկատիր դու ինձ...

Եվ մի՛ փնտրիր իդուր:
Ես կլինեմ ու կամ:
Զէ՛ որ հեռք են թողնում մինչև անգամ պորտովը,
Ես սողալու համար հարձարություն չունեմ,
Զունեմ նաև թևեր,
Բայց ունեմ ձեռք մի զույգ,
Որոնցով ես հիմա իմ աչքերն եմ փակում,
Քեզ՝ չեմ ուզում տեսնել,
Իսկ դու ինձ մի՛ փնտրիր...

4. 111. 61
Երևան

ԶԿԱՍ ՈՒ ՉԵՍ ԼԻՆԵԼՈՒ

Գու չկա՛ս, չկա՛ս...

Եվ առավոտը
Այնպես աղոտ է,
Ասես ցավոտ է:

... ու շե՛ս լինելու:

Եվ հորիզոնն է փակվում իմ առջև:
Նրան փակում է ո՛չ ամպի ճոթը,
Այլ բո զգեստի ամպեղեն փո՛թը:

Գու չկա՛ս, չկա՛ս...

Եվ օդ է դարձել
Այս համատարած անտեր կարոտք:

... ու շե՛ս լինելու:

Ու թվում է, թե լուցկի մոտեցնեմ՝
Պիտի բռնկի ինքը վառ օդը:

Գու չկա՛ս, չկա՛ս...

Ինչո՞ւ եմ սահայն քեզ զգում այնպե՛ս,
Այնպե՛ս եմ զգում, ինչպես երեհի
Ոտից նոր զրկվածն զգում է սար,

Որ նո՛ւյնպես չկա
Ու շի՛ լինելու...

20. 111. 59
Մոսկվա

ԿՈՐՅՐԵՅԻ ԵՎ ՉՏԱ

Կորցըրեցի և գտա...

Եվ սկսվում եմ կարծես
Ու գալիս եմ այնտեղից,
Ուր շողերը տակավին բաղձադուլն են,
և ուրտեղ
Քամիներն են գոյանում...

Կորցրեցի և գտա...

Ու ձեռքերըս համբացած
Սկսում են նորից-նոր հնչեղութիւն ստանալ...

Եվ հավատում եմ նորից,
Որ այս անգամ ես ու դու
Կկառուցենք վերջնական բարեկոնյան աշտարակ՝
Միշտ խոսելով նո՛ւյն լեզվով...

Ու չեմ անցնում այլևս քնի կողքով:
Ես հիմա,
Արդեն հոգնած, բայց հանգիստ՝
Մե՛կ վայրկյանում կքնեմ արշալույսի ձեռքերին,
Մանկան նման անխռով...

Ու դեռ եթե չեմ քնում,
Ապա լոկ այն պատճառով,
Որ զգում եմ, թե հիմա ես կարող եմ և կանեմ

Ա՛յն, ինչ անվերջ կամեցել և ուզել եմ ո՛ղջ կլանրում.
Խոսել առանց որևէ բաղաձայնի՝

դողանջել

Հա՛տատարած — համասփյուռ ձայնավորո՛վ միմիայն...

Ու ժպտում եմ ես կրկին,
Ու բարի եմ ես այնքան,
Որ կարող եմ նմանվել այն արագիլ թռչունին,
Որին հարց են երբ տվել,
Թե ինչո՞ւ է նա կանգնում իր մի ոտին շարունակ,
Պատասխանել է այնպես,
Կարծես թե ես եմ հուշել.
— «Որպեսզի բեռն աշխարհի թեթևանա գեթ մի քիչ»...

Եվ այս բոլորը՝
միայն

Երկու բառի շնորհիվ.
— «Կորցըրեցի» և «գտա»...

16. 17. 61

Մասկվա

ԵՐԲ ԱՉՔԵՐՆ, ԵՆ՝ ՍԱՌՈՒՄ...

Մենակութիւնն բառից դողդողում է օդը իմ սենյակի:
Ու ես հասկանում եմ,
Որ աչքերն են մարդու ամենաթաց տեղը...

... Երբ աչքերն են սառում՝
Ասում են, թե՛ ա՛յ-ա՛յ՝ մարդ է գալու:
Բայց դա եթե սուտ չէ,
Ապա բարութիւնն է,
Որ ձևվել է միայն խեղճութիւններից:
Իմոնք էլ են սառում:
Սակայն դու չե՛ս գալու:
Դու չե՛ս կարող: Գիտե՛մ:
Եվ օդը սենյակիս
Պիտի շարունակի մենակութիւնն բառից անվերջ դողալ՝,
Հարուցելով իմ մեջ այն միտքը հին,
Թե վիճերը դուցե նրա համար են լոկ,
Որ մարդ ներքե նետվի:

Իսկ թե վիճերն իրոք նրա համար են լոկ,
Որ մարդ ներքե նետվի՝
Այդ դեպքում ես
Ինչպե՛ս անեմ.
Կո՛ւժ չեմ,
Կուժկոտոր՞ւկ եմ.
Զե՛մ կոտորվում, միայն վետորվո՞ւմ եմ,
Եվ դրանից արդեն ես հոգնել եմ,
Ինչպես թուղթն է հոգնել իմ ջանքերից՝

Հեռվից-հեռու ասել քեզ երկու բառ,
Որ կարող է նո՛ւյնքան ինձ թարգմանել,
Ուրքան թարգմանում է ինքնաթիռին հավը...

Սուտ կա, որ ճիշտ արժե:
Ու ես հավատում եմ մեր հնարած ստին,
Թե շենք կորցնի իրար:

Վախ կա, որ մահ արժե:
Ու ես վախենում եմ, թե կհաղթի կյանքը,
Եվ կմնամ ցավի խեղճ պատմաբան միայն:

Ու, վերջապես, քայլ կա, որ հենց թուշք արժե:
Եվ ինձ դուրս եմ քաշում իմ մտքերի միջից,
Ինչպես առողջ ակոսան բերանից են քաշում:

Բայց հոգնել եմ արդեն
Եվ հոգնել եմ այնքան,
Որ չեմ զգում ոչի՛նչ,
Յա՛վ չեմ զգում անգամ:

Ա՛յ թե հնար լիներ շղթալ նաև,
Որ աչքերն են մարդու ամենաթաց տեղը...

Յ. Մ. 61
Երբեան

ՆԱՄԱԿ

Նա՞ է գրում ինձ,
Թե՞ ես եմ գրում իմ հարազատին,—
Ինքս էլ չգիտեմ.
«(Իրոզոք քեզ ե՞րբ եմ, ե՞րբ եմ տեսնելու...
Չմե՞ռ ու ամա՞ռ,
Աշո՞ւն ու գարո՞ւն...
Իսկ ո՞ւր է տարվա մե՛ր եղանակը,
Այն հինգերորդը...»

Նա՞ է գրում ինձ,
Թե՞ ես եմ գրում իմ հարազատին,—
Ինքս էլ չգիտեմ.
«Ի՞նչ նկատե՞լ ես, ձմեռ ժամանակ
Անհնարին է անցնել անտառի այն ծանոթ տեղով,
Որով անցել ես ամռան օրերին,
Քանի որ ցրտից սաստիկ կուշ գալով
Ու ձյան բեռան տակ ճկվելով խղճուկ՝
Ոստ ու ճյուղերը փակում են ճամփադ,
Իսկ մթնշաղին կամ աղջամուղջին՝
Ճանկում են դեմքդդ,
Աչքիդ սպառնում:
Ես քայլում էի աղջամուղջի մեջ
Ու քայլում էի նաև... մտացիբո:
Մտացի՞ր արդյոք, մտամփո՞փ արդյոք,—
Մի՞թե նույնը չէ:
Ու ես հասկացա,
Որ երբ հուզված ենք՝
Մենք թաքցրնում ենք մեր խեղճ ձեռքերը,

Երբ անվստահ ենք՝
Մենք թաքցրնում ենք մեր խեղճ ոտքերը:
Իսկ ե՞րբ են մարդիկ թաքցրնում դեմքը:
Գուցե ամոթի՞ց
(Ես չե՛մ ամաշում իմ սիրո համար):
Գուցե կարոտի՞ց
(Ես ուզում եմ քեզ տեսնել բա՛ց աչրով):
Գուցե ճանկըստող ճյուղերի՞ց այս շար,
Գուցե այս ցրտի՞ց, որ ճկում է ինձ
Եվ ստիպում է կուշ գալ խեղճորեն
(Կուշ գալ եմ ուզում քո՞ թեքրի տակ)»...

Նա՞ է ավարտում, թե՞ ես նրա տեղ,—
Ինքս էլ չգիտեմ.
«Իմ այս հարցերին մի՛ պատասխանիր,
Բայց պատասխանիր լոկ իմ մե՛կ հարցին:
Գարունը անցավ՝
 ես քեզ չտեսա,
Ամառը անցավ՝
 ես քեզ չտեսա,
Աշունը անցավ՝
 չտեսա ես քեզ,
Ձմեռն էլ կանցնի՝
 չեմ տեսնի ես քեզ:
Իսկ ո՞ւր է տարվա մե՛ր եղանակը,
Այն հինգերորդը... մի՞թե չի գալու»...

Յ. Ի. ԵՅ
Երևան

ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՐԵՆ

Գու լսում ես ինձ այնպե՛ս սիրալիր,
Բայց նաև այնպե՛ս-այնպե՛ս անտարբեր,
Ինչպես լսում են աղմուկն անձրևի:
Խոսքերըս ցածր են՝
 աղոթքի նման,
Խոսքերըս բարձր են՝
 աղոթքի նման,
Որ չի հասնում տեղ
Ու չի կատարվում:
Շաղված աչքերիդ ժպիտի վրա
Գնում-գալիս է քնած մի աստված,
Շուրթերիդ երկու մեծ փակազրծում՝
Մի մեծ առեղծված, որ լուծում շունի...
Իսկ ես խոսում եմ, խոսում եմ, խոսում,
Բայց հիմա ես էլ... ե՛ս ինձ շեմ լսում:
Աչքերիդ շաղված ժպիտի վրա
Արթնացնում եմ մի քնած աստրծու,
Շուրթերիդ երկու մեծ փակազրծում
Մի հին առեղծված առանց քեզ լուծում:
Իսկ դու՝ անտեղյակ, ժպտում ես կրկին
Սիրալի՛ր այնպես,
Բայց և... անտարբե՛ր:

28. 11. 63

Երևան

ՀԱՆԳԱՏԱՑՐՈՒ ԻՆՁ

Հանգստացրո՛ւ ինձ,
Հանգստացրո՛ւ...

Օգնի՛ր, որ ցավըս...
Զի՛ անցնի ցավըս:
Գուցե պետք էլ չէ, որ անցնի ցավը:
Նա էլ է թնուեղ,
Ինչ-որ երեխա
Եվ... իր ապրելու իրավունքն ունի...
Օգնի՛ր, որ ցավիս ետևո՛ւմ պահվեմ.
Հանգստացրո՛ւ ինձ,
Հանգստացրո՛ւ...

Ինչի՛ համար է այս երկմտանքը:
Զէ՛ որ տանջվել եմ ես ազնվորե՛նս:
Թո՛ղ որ ամեն բան բաց պատկերված չէ,
Սակայն ամե՛ն բան պատկերացված է:
Ինչ-որ հնարքով կողպի՛ր մտքերըս.
Հանգստացրո՛ւ ինձ,
Հանգստացրո՛ւ...

Անչափ կարոտ եմ շատ պա՛րզ խոսքերի՛
Տափա՛կ-կրկընվա՛ծ,
Շատ գործածվելուց ողո՛րկ-լպրծո՛ւնս,
Բայց նաև միա՛կ — շփոխարինվո՛ղ
Շատ պա՛րզ խոսքերի:
Թո՛ղ որ այցելեն ինձ այդ խոսքերը:
Եվ այնժամ գուցե ես ժպտամ նորից

Եվ իմ ժպիտով ինձ հանգստացնեմ:
Սակայն մինչև այդ ի՞նչ խոսքով կուզես
Հանգստացրո՛ւ ինձ՝
Հանգստացրո՛ւ...

Հանգստացրո՛ւ ինձ՝
Զգիտե՛մ ինչու:
Գուցե՛ ոչնչով:
էլ չկա՛ հրաշք:
Իսկ դու կարող ես հրաշք ստեղծել
Թարուն երազված կեակետուն քայլիդ հնչուն նազանքով՝
Իմ շրջակայքում,
Փռնով խավապատ հայելու վրա՝
Քո փորագրիչ — նկարիչ մատի մի խզրզանքով,
Որ նման լինի անհայտ մի լեզվի նշանագրի:
Իսկ սա մի՛շտ ունի թալիսմանի ուժ...

Տո՛ւր ինձ մի խորհուրդ,
Խորհուրդ այնպիսի՝
Որ ո՛չ մի բառով չի բռնադատվում:
էլեկտրագրի՛ր մի գալարագիծ կամ մի լուսալիք,
Ինչպես անում են ճշգրիտ կոշված սարքերը միայն:
Թարգմանությունը մի՛շտ սպանում է:
Քե՛զ մի թարգմանիր.
Ի՛նձ հանգստացրու,
Հանգստացրո՛ւ...

Տիեզերքի մեջ բոլոր մարմիններն ունեն գնդի՛ ձև՝:
Եվ հիմա շունեմ ես իմ մեջ ոչի՛նչ,
Որը չլինի հանգույցի՛ նման,
Կոճակի՛ նման,
Նաև կորիզի՛.
Սե՛րը,
Տանջա՛նքը,
Մտքերը՛ս բոլոր՝
Հանգույցի՛ նման,

Կոճակի՛ նման,
Նաև կորիզի՛:
Տափակացրո՛ւ.
Ինձ հանգստացրո՛ւ...

Ա.ս. «Հերի՛ք է»:
Եվ ասա. «Կա՛նգ առ»:
Ու ես կանգ կառնեմ,
Ինչպես կանգնում են
Տրամվայների մոտեցող-հասնող շնչառությունից,
Ինչպես կանգնում են փակ դռան հանդեպ:
Ու ես չե՛մ ուզում ոչի՛նչ ուզենալ.
Ո՛չ այն պատճառով,
Որ ուզենալը վիրավորիչ է,
Այլ ա՛յն պատճառով,
Որ պատճա՛ռ չկա բան ուզենալու
Իայց, այսուհանդերձ, ինձնից էլ թաքուն,
Գուցե կուզեի մի պահ կանգ առնել,
Ինչպես կանգնում են
Ո՛չ թե մոտեցող տրամվայների շնչառությունից,
Փակ դռան առջև,
Այլ այնպես,
Ինչպես կանգնում են նաև ծաղկի՛ հանդիման...

Գու այնպե՛ս ուզիր,
Որ ես չուզենա՛մ.
Հանգստացրո՛ւ ինձ,
Հանգստացրո՛ւ...
4-5. 17, 61
Մոսկվա

ՊԱՏԱՀԱՔԱՐ ԵՆ ՊԱՏԱՀՈՒՄ ԿՅԱՆՔՈՒՄ

Մի՛շտ էլ սիրածին պատահարար են պատահում կյանքում
Ու հրաժեշտ են տալիս սիրածին անհրաժեշտաբար...
 Քե կուզես՝ լռի՛ր:
 Քե կուզես՝ ոռնա՛մ,
 Քե կուզես՝ ծամիր սեփական լեղուղ,
 Քե կուզես՝ խցիր բերանըդ բարձով,
 Քե կուզես՝ ոտքով հարվածիր բարձին.
 Հավատացյալ ես՝ հայճոյի աստուծուն,
 Հավատացյալ շես՝ աստուծուն հավատա.
 Քե կուզես՝ ուզիր է՛լ շուրջել — իզո՛ւր,
 Քե կուզես՝ ուզիր է՛լ շապրել — իզո՛ւր...
 Ու, եթե կուզես, ապրե՛լն այս է հենց,
 Եվ սերն իսկական հենց այս է որ կա.

— Պատահարար ես պատահում կյանքում,
Անհրաժեշտաբար հրաժեշտ տալիս...

26. 1. 62
Երևան

ԱՆՊԱՅՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆ

Մտքեր խա՛կ, թե՛ հասուն,—
Ո՛ւմ է պետք երգի մեջ:

(Մի կտոր հանածո ոգի է հարկավոր,
Մի պատառ կախարդանք,
Մոգության մի պճեղ,
Մի բացվող փակագիծ,
Անհայտի մի լուծում)...
 Շրջում են թինչու-ներ՝ էականը սապատված,
 Որ շունեն օթևան ու շունեն դեռ անուն,
 Հոգու մեջ տալ անկյուն ու լեզվով մկրտել
 Սապատված մի թինչու —
 Ու երգը կհնչի՛...
 Հույզեր մե՛ծ, թե՛ ճղճիմ,—
 Իսկ ո՞վ է վճռելու:
 (Մի կտոր արնածոր տաք միս է հարկավոր՝
 Սևփական ձեռքերով իրենից պոկոտած,
 Մի սարսուռ օդեղեն,
 Մի սարսում ընդերքի)...
 Միության երանգներն առատ են ավելի,
 Քան բոլոր մնացած գույները գումարված,
 Խուսափուկ խլիրտի քղանցքից գեթ կառչել,

Ստվերի վետիվետուն քայլվածքը ճանաչել,—
Ու երգը չի՞ կարող չհնչել ինքնակամ...

Ի՞նչ անել և ինչպե՞ս.
Հա՛ստ մանել, թե՞ րարակ:

(Լի օրվա երակին պատվաստել կիրակի՞,
Վեճ մղել ծովի՞ հետ,
Ամաչել կրակի՞ց,
Զուշանա՛լ, շտապե՛լ),—
Եվ այնժամ, օ, հարկավ
Իր պոչին կտնկվի ձվածե առարկան,
Եվ արփին ափիդ մեջ կդառնա ձվածեղ...

7. X. 63
Երևան

ԱՐՎԵՍ

Քամին է երգում ինչ-որ եղանակ,
Որ թեթևովենին պատիվ կբերեր:

Մութ հորիզոնին աղոտ այգալույս՝
Մի ռեմբրանդյան նորահայտ նկար:

Շեքսպիրին է կյանքը ձեռ առնում՝
Իր ողբերգական դրամաներով...

Իսկ մե՛նք՝ ե՛ս ու դո՛ւ... արվեստ ենք խաղում
Եվ... մի այնպիսի՞ համոզվածությամբ,

Որ Սերվանտեսի հերոսն էլ չուներ...

20. 111. 59

Մոսկվա

ՎԱՐՔ ՄԵՇԱՑ

Ո՛ւշ-ո՛ւշ են գալիս, բայց ո՛չ ուշացած,
Մնվում են նրանք ճի՛շտ ժամանակին:
Եվ ժամանակից առաջ են ընկնում,
Գրա համար էլ չեն ներում նրանց:

Անտոհմ չեն նրանք կամ անհայրենիք.
Հասարակ հորից ու մորից ծնված՝
Սերում են նրանք և ա՛յն վայրենուց,
Որ էլ չէ՞ր կարող ապրել քարայրում:

Սերում են նրանք և ա՛յն ծերուկից,
Որ նախընտրում էր քնել տակառում:
Սերում են նրանք և ա՛յն պատանուց,
Որ սիրահարվեց իր իսկ պատկերին:

Սերում են նրանք բոլո՛ր նրանցից,
Որ սատանային հոգին են ծախում,
Միայն թե անե՛ն մտածածն իրենց,
Ի՛նչ փուլթ թե սատկեն ժամանակից շուտ:

Անվտանգ՝ ինչպես հրդեհն արևի,
Անվնաս՝ ինչպես օգտակար լորտուն,
Վախ են ներշնչում պետություններին
Մինչև իսկ իրենց կամքի հակառակ:

Արքաների հետ խոսում են «գու»-ով,
Եթե, իհարկե, լսում են նրանց,

Իսկ թե չեն լսում՝ մե՛կ է, չե՛ն լռի,
Կխոսեն նույնիսկ իրենց կոշկի՛ հետ:

Ով սահմանում է նոր օրենք ու կարգ՝
Հալսարարվում է և օրենքից դուրս:
Բայց չե՛ն վախենում նրանք շար մահից.
Լկարում են դժվար ու մեռնում են հեշտ...

Յ. Ճ. ԵՂ

Երևան

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻ ԿՅՈՒՆՔԸ

Արարատի պես —
Ոտքերը՝ հովտի շերմությամբ վառած,
Կատարը՝ սառած:

Տիեզերական հրթիռի նման —
Բոցը՝ դեպի ետ,
Գլուխը՝ առաջ:

Շրթերի վրա՝ համբաձայն բառեր,
Իսկ սրտում՝ դղիբոգ,
Իսկ հոգում՝ շառաշ...

.

Թո՛ղ նրա կյանքը մինչև իսկ լինի
Մի շուտասելուկ և կամ հանելուկ,
Միայն թե դառնան խոսքերն էլ... առած...

16. 117. 59
Մոսկվա

ԻՆՉՊԵ՛Ս ԹԵ ԲԱՆՏ ԶԿԱ...

Առանց հայելու էլ ես ինձ տեսնել գիտեմ
Մառաբնի՛ վրա, քո ափի՛ մեջ:
Եվ այդ վայրկյաններին ես ինձ դուր եմ գալիս,
Ինչպես դուր է գալիս ինձ իմ տղան:

Պ.տակցնում եմ մատրս և... փոխարենն թելի
Մատիս փաթաթվում է երկնի կապույտն ինչը:
Ոտներիս հետ հողն է սիրաբանում,
Եվ խաղողի վազն է ընձյուղ տալիս
Վառվող ձիամորճիս կրակի մեջ...

Ինչպե՛ս թե բախտ չկա, էլ նա ո՞նց է լինում...

Եվ սխալ է, որ մենք վայրկյաններով
Ժամն ենք չափում: Ծիշտը հակառակն է գուցե՝
Կարճ ժամերով չափել վայրկյանները երկար...

Ա՛խ այդ վայրկյանները, որ գալիս են ուշ-ուշ,
Ինչպես մարգարեններն ու հերոսներն այն կենտ,
Որ մի ազգ են փրկում բազկով և կամ խոսքով...

Ու ես մտածում եմ, որ հիրավի
Ժամացույցից պիտի շինել շաքար
Ու լուծելով ջրում՝ ըմպել կում-կում,
Իբրև անբնություն փարատող դեղ:

Եվ հայելուց... պիտի կոշի՞կ կարել,
Որ ոտնատակն անդամ հողը արտացոլի...

Իսկ սեփական անձի արտացոլման համար
Ձեզ հայելի պե՞տք է:
Ինձ հայելի պետք չէ:
Ռետինի պես ձգվող վայրկյաններ կան,
Երբ ինձ տեսնում եմ ես առանց հայելու էլ՝
Ծառաբնի՛ վրա,
Քո ափի՛ մեջ,
Նաև ինքնահավան ինքնահոսիս ծայրի՛ն...

30. IX. 61
Երևան

ԱՐՀԱՆՈՒՅՄԻՑ ԱՌԱՋ

Արշալույսից առաջ քունն ավելի խորն է:

Նահանջած են լինում մղձավանջներն արդեն:
Օղբ երազներ է տեղափոխում,
Դեռ ձև ու կերպ շատած նոր երազներ պես-պես՝
Մնված տըրամվայի զրբնզոցից մրսկան,
Ողջույնի տեղ հնչող երեխայի լացից,
Քարմ բուրմունքից հացի,
Որ լուռ թևավորվում
Եվ փակ մեքենայում էլ չի՞ տեղավորվում:

Հիմա հավատում են երազներին
Շատ քչերը կյանքում:
Ես նրանց մեջ չկամ:
Եվ բանի որ չկամ՝
Ինձ խղճում եմ
(Նախանձի բան չէ խելքի գալը)...

... Արշալույսից առաջ քունն ավելի խորն է,
Քայց մոտիկ է նաև արթնացումը:
— Կբացվի նոր մի օր՝
Ինչպես աչքակապը
(Մանուկ հասակում են պահմտոցի խաղում),
Կբացվի նոր մի օր՝
Ինչպես վիրակապը
(Երեկվա խոր վերքն է սպիացել արդեն),

Ու եթե խոր վերքն է սպիացել արդեն,
Արժի՞ արդյոք հիմա,
Արժի՞ ասել արդյոք,
Որ վերքերը, ճիշտ է, լավանում են,
Բայց դրանից յիշտ էլ կրճատվում է մաշկը...»

13. XI. 61
Երևան

ՄԻԱՑՆԱԿ ԾԱՌԸ

Պոկված անտառից՝
Մենակ ու մռայլ,
Մի ծառ է ցցվել բարձունքի վրա:

Ինչպե՞ս չի սիրում անտառը նրան,
Ինչպե՞ս է ծաղրում,
Քրքրում վրան,
Ի՞նչ է թե հսկան
Այս թզուկների

կամքին

ու

կյանքին

Չի՞ կարողանում իրեն ենթարկել,
Ի՞նչ է թե նրանք չե՞ն կարողանում
Իրենց նեղվածքում սրան բանտարկել...»

Եվ չի՞ հասկանում անտառը հիմար,
Թե ծառն այդ ինչ է անտառի համար.

Կաղնի՞ն՝

Անտառի կանաչ շանթարգե՞լ...»

21. IV. 59

Մոսկվա

ՈՍԿԻՆ ՎԵՐԱՏԻՆ ՈՍԿԻ Է ՄՆՈՒՄ

Շրթերիս վրա խոսքեր են դողում՝
Խոսքեր արտառո՛ց,
Իմաստաղբկվա՛ծ,
Հնացա՛ծ խոսքեր,
Հին-հին գրքերի, մատյանների մեջ,
Քառարաններո՛ւմ մնացած խոսքեր:

Ուզում եմ ասել,
— Գթասի՛րտ եղեք,
Եղեք ողորմա՛ծ,
Մարդու նկատմամբ մա՛րդ եղեք, մարդի՛կ:

Ու երբ շղործած մեղքերի համար
Մարդը հայցում է մեղքի թողություն
Ու ներողություն՝
Ոչնչի՛ համար,—
Կսնե գթասիրտ-ողորմած եղեք,
Անսրտության մեջ մի՛ եղեք հաժառ...:

Շրթերիս վրա խոսքեր են դողում՝
Խոսքեր արտառո՛ց,
Իմաստաղբկվա՛ծ,
Հնացա՛ծ խոսքեր,
Հին-հին գրքերի, մատյանների մեջ,
Քառարաններո՛ւմ մնացած խոսքեր:
Հնացա՛ծ խոսքեր,
Հնացա՛ծ,

Ինչպես ոսկին է հիմա,
Որով առ ու ծախս արդեն չեն անում,
Սակայն դրանից ոսկին ո՛չ մի տեղ
Երբեք չի դարձել ժանգոտած թիթեղ.

Ոսկին վերըստին ոսկի՛ է մնում...

1. Ճ1. 58

Մոսկվա

ԱՐՄԱՏՆԵՐԸ ՈՒ ՄԱՏՆԵՐԸ

Ա՛յ թե ճանաչել,

Ա՛յ թե իմանալ ընդերքն ու հողը,

Բայց ո՛չ թե ինչ-որ երկրաբանի պես՝

Մակելով հողի կողը

կամ ողբ.

Եվ ո՛չ էլ իբրև ինչ-որ հնաբան՝

Գործի դնելով բրիչ, բահ ու բան.

Եվ ո՛չ էլ անգամ՝

Ինչպես ես գիտեմ իմ հինգ մատները:

Ա՛յ թե ճանաչել ընդերքն ու հողը,

Ինչպես, երևի, հողն են ճանաչում

Լոկ արմատները:

28. IV. 59

Մոսկվա

ՄԻԱՇՊԱՄԻՑ

Ասում են, թե միանգամից կյանքում ոչի՛նչ չի կատարվում.

Միանգամից ո՛չ մի կարպետ և ո՛չ մի գորգ չի պատրվում,

Միանգամից բերդ չի շինվում ու չի քանդվում միանգամից,

Միանգամից ձյուն չի գալիս և չի փչում անգամ քամին:

Մի՛րգ չի հասնում միանգամից, ո՛ւր մնաց թե՛ խելոքանան,

Ջո՛ւլզ չեն կազմում միանգամից, ո՛ւր մնաց թե՛ երեքանան:

Միանգամից չեն կշտանում և չեն զգում ջրի կարիք,

Ո՛չ այսօրն է անցյալ դառնում, ո՛չ էլ վաղն է դառնում գալիք:

Այս ամենը ճիշտ է, հարկա՛վ,

Հենց այսպես է, ինչպես որ կա:

Սակայն եթե իմ կյանքի մեջ գեթ հարցնեին մի՛ անգամ ինձ,

Թե ես ի՞նչ եմ գերադասում,

Ի՛նչ եմ ուզում

Ու երազում,

Ես կասեի.

— Ինչ լինում է՝ թող որ լինի միանգամի՛ց...

28. I. 62

Երևան

ԵՎ ՈՒՐԻՇ ՈՉԻՆՉ

Ձորից թռչելիս,
Փայտից ցատկելիս,
Որպես կենդանի — շնչոզ արարած,
Նա խեղանդամվում
Ու տնքտնքոցով բարշ տալով ոտը՝
Փոշի է հանում ճանապարհներին...

— Իսկ մենք պարզապես կոչում ենք... քամի՛ւ
Եվ ուրիշ ոչի՛նչ:

Նա էլ, մարդու սյես,
Ունի ամոթի զգացումը նույն,
Դրա համար էլ
Հազուատ է գործում խոտից ու թփից,
Որպեսզի ծածկի իր մերկութիւնը...

— Մենք ընդամենը կոչում ենք... առօ՛ւ,
Եվ ուրիշ ոչի՛նչ:

Առասպելական հսկա մարջաններ,
Որ վզնոց դարձած՝
Ձուլում են վիզը պատըզգամբների,
Մի բան էլ ավե՛լ —
Ունեն համ ու հոտ...

— Իսկ մենք կոչում ենք... պղպե՛ղ կամ տաքդե՛ղ,
Եվ ուրիշ ոչի՛նչ:

Ձուլված ավազի գեղին կապրոնով
Եվ անձեռագործ նեյլոնով կանաչ՝
Հնչեցնում է նա իր ջինջ սոպրանոն...

— Իսկ մենք պարզապես կոչում ենք... աղբյու՛ր,
Եվ ուրիշ ոչի՛նչ:

Մի մե՛ծ երփնեբրանդ յուղաներկ կտավ,
Որ ժամեր հետո փոխվում է հանկարծ
Սև ու միագույն խորանկարի...

— Իսկ մենք կոչում ենք լոկ... օ՛ր ու գիշե՛ր,
Եվ ուրիշ ոչի՛նչ:

Հրա՛շք իսկական,
Կոչում ենք... գլուխ:

Լեցուն գաղտնարա՛ն,
Անվանում ենք... սիրտ:

Մի քայլող աշխա՛րհ,
Մարդ ենք հորջորջում...

Եվ... վա՛յ ինձ ու ձեզ,
Այսբանից հետո
Մենք մեզ կոչում ենք նաև... բանաստե՛ղծ...

18. XII. 59
ԹԻՓԻԿ

ԴԻՄԱՆԿԱՐԻ ԱՌՁԵՎ

Քո կյանքը ապարդյուն անցավ. —
Անօգո՛ւտ, իզո՛ւր տեղ կորար,
Ինչպես որ բաց ծովի վրա
Տեղացող անձրևը վարար.
Շահեցիր լոկ ծաղր ու ծանակ՝
Միայնակ ցուցարարի պես.
Ո՛չ հասար, ո՛չ էլ ետ դարձար՝
Անհասցե փակ ծրարի պես...

[1956]

ԼԱՑ ԷԼ ԿԱ, ԼԱՑ ԷԼ

Մեկը լալիս է նորածընի պես՝
Ճշում է, սակայն... արցունքներ չկան:

Մեկն էլ բերանից ծպտուն չի հանում,
Բայց արցունքներն են շիթ-շիթ լճանում:

Մեկն էլ, ինձ նման (գուցե նաև՝ քե՛զ),
Բարձր ճշալու սովոր չէ բնավ,
Եվ արցունքներն էլ աչքից չեն հորդում,
Այլ հոսում են ներս
Ու կիտվում դանդաղ
Չեչաքարի պես ծակծկված սրտում:

14. X. 59

Չանսիւշ

**ՅԱՎՆ Է ՀԱՃԱՆՑ
ԱՌԱՋ ԱՂՈՒՄ**

Անհարմար է բարիկ քայլի,
Այս կոշիկն էլ շատ է նեղում:
Ինչպե՞ս քայլել առանց ուղու,
Այս համբուսն էլ շատ է շեղում:
Դուրսի տեղում: Բայց դրանից
Ո՛չ կոշիկբոց կլայնանա,
Ո՛չ էլ ցավը կմեղմանա...
Ցա՛վն է հաճախ առաջ մղում:

[1956]

ՍԵՎ ԿԱՏՈՒ

Իմ սևության համար դու արեի՛ն դիմիր,
Պայծառության համար՝ ի՛նձ միմիայն,
Իսկ ես պիտի դիմեմ այն հորթ-արջառներին,
Որ շեն դարձել դեռ եզ,
Սակայն պիտի՛ դառնան:
Եվ ասածիս վրա շատ էլ մի՛ միտք արա:
Միտք անելու համար ճակատ շեն համբուրում:
Ճակատն առհասարակ հո համբուրի տեղ չէ.
Մի փորձադաշտ է նա, ուր ցանում են կնճիռ:

Ու երբ միտք եմ անում, որ բյուր դարեր առաջ
Ես քայլեր եմ փոխել շա՛տ ավելի հարմար՝
Չորս թաթերի՛ս վրա,
Պոչի՛ս ուղեկցությա՛մբ,
Ու շեմ փնարել բառե՛ր —
այլ պատերին

Ինձ ողբում եմ՝ օտար մեռելի պես,
Հետո էլ եկտրական ամելիով
Սափրվում եմ մաքուր ու դուրս գալիս,
Որ հմայքը շափեմ օտար կանանց.
Խոտի ամման համար հարկ վճարեմ աչքով,
Փողոցները կտրեմ՝ առանց «անցումների»-ի,
Ինքնազուլս — աղատ սև կատվի՛ պես:

Խեղճ սև կատուները ունեն շա՛տ վատ համբավ.
Մարդ ու մեքենավար նրանց հայհոյում են:
Շատ կուզեի գոնե շհավատալ,
Քե իմ կատվանման անցումներից
Պատահել է գեթ մի ավտովթար...

30. IX. 61
Երևան

ԱՆՏԱՌԻ ՎԵՊԸ

Մերունի թեղին ու շահել թղկին,
Քեքվելով իրար
Եվ արև տալով
Իրենց սովերում գողացող ծաղկին՝
Զրույց են անում,
Մի զրույց անծա՛յր:

Կանաչ բացատից,
Ուր տաք է, պայծառ,
Ոտներս ինձ կրկին թավուտ են տանում:

Ականջս անտառի խոսք ու զրույցին՝
Ես քարանում եմ,
Օ, ո՛չ... կոճղանո՛ւմ:

Դարավոր կաղնին
Ասես մի ինչ-որ երգ է մոմուում կանաչ բթի տակ,
Մի նախնադարյան՝
Բոլորի՛ կողմից մոռացված մի երգ,
Մի ե՛րգ,
Որ գուցե շէր էլ հասցրել կոշվել երգ,
Մի ե՛րգ՝
Նախամարդկային ինչ-որ բառերով,
Որ տաշված էին,
Բայց ընդամենը քարե կացնի շափ,
Որ տաշված էին,
Եվ բնա՛վ մաշված...

Վիպասանում է անտառը կարծես,
Ասքեր է հիշում,
Որոնք աշխարհում
Երբեք չեն հաղել բառե նեղ շապիկ
Ու բայլ չեն փոխել տառե ոտքերով:

Վիպասանում է անտառը կարծես,
Մի վեպ է պատմում,
Մի վեպ հնօրյա՛,
Մի վաղընջակա՛ն — անհա՛յտ առատուհի,
Մի ավանդությո՛ւն՝
Արշավի մասին սառցադաշտերի,
Նրանց սպիտակ ասեղ վաշտերի
Նահանջի մասին,
Նահա՛նջ,
Որ անշուշտ նահանջ չէր կոչվում.
Կար ուրի՛շ մի բառ,
Որ ջրհեղեղի հին իմաստան ունե՛ր...

Ու լուռ լսում են անտառի որդիք,
Լսում են պապին՝
Աչքերը շոած,
Գունչերը ծուած,
Եվ մամոնտների ասեղ ոտքի տակ
Չեն տեսնում նրա՛ն,
Որ մինչև անդամ դեռ շունի անուն,
Եվ հետո՛,
Հետո՛,
Շա՛տ ու շա՛տ հետո
Պիտի «մա՛րդ» կոչվի...

Խոռված քամին՝
Հետաքրքրված կաղնու վիպումով,
Խոռվվածությունն արդեն մոռացած,

Բերնին մի տերև՝
Հիմա քարացած
Ականջ է դնում:

Իսկ իմ հոգու մեջ
Ջարթնում է հանկարծ անհա՛յտ մի թախիծ,
Մի հազարամյա անանո՛ւն կարոտ,
Որ բազո՛ւմ դարեր բնած է եղել,
Ինչպես մետաղը՝
Որձաքարի մեջ,
Ինչպես կրակը՝
Ատոմի գրկում...

Ու թվում է ինձ.

Մառերի խորունկ ճեղքերն էլ արդեն
Ճեղքեր չեն բնավ,
Այլ սեպագրերն անհայտ մի լեզվի:

Ու թվում է ինձ.

Այնտեղ, ուր շուրթից
Գետակի ջուրն է ասես սևանում,
Իրենց ոտերն են հիմա լվանում
Ո՛չ ժայռեր փռչոտ,
Այլ վայրենիներ,
Այն էլ՝ մի ցեղից,
Որ շունի անդամ վերջին մոհիկան:

Ու թվում է ինձ.

Այս լիճը փոքրիկ
Ո՛չ թե պարզապես լճակ է որ կա,
Այլ հենց մոհիկա՛ն՝
Վերջին՝ մոհիկանն այն սառցադաշտի,
Որ դարեր առաջ եղել է այստեղ...

Ու թվում է ինձ,
Որ այսպես՝
Կանգնած կանաչ բացատում,
Ուր որ է ես էլ, ուժով մի կախարդ,
Արմատ կձգեմ,
Կհագնեմ սաղարթ...

29. 17. 59

Մոսկվա

ԳԻՇԵՐՆ ՈՒ ԵՍ

Գիշերն ունի ամեն բանի թուլտրվություն:
Իսկ ես չունեմ:

... Ու ջնջում եմ
էլեկտրական լամպազրրի այն խորհուրդը,
Խե «Շահավետ, հուսատու է փողը պահել դրամարկում»
(Փող ունենամ՝
Կհասկանամ
Առանց և այդ լամպազրրի)...

... Ու բացում եմ
Փակ դռները գիշերային խանութների.
Ընդամենը հարկավոր է ծխելու բան,
Որ կուպի ինձ վաճառեր
Ա՛յն աղջիկը,
Որի աչքերն ունեն ինչ-որ անորոշ գույն,
Որի անունն անհայտ է ինձ,
Որի սիրտը փակ է իմ դեմ՝
Ինչպես խանութն այս լեփլեցուն,
Եվ ի՞նչ ճաշակ ունի արդյոք,
Ես չգիտեմ,
Բայց կուզեի,
Շա՛տ կուզեի,
Որ նա սիրել կարողանար
Նաև... տգեղ տղամարդու...

Գիշերն ունի ամեն բանի թուլտրվություն:
Իսկ ես չունեմ:

... Եվ ասում եմ ա՛յն խոսքերը,
Որ երբևէ չէի կարող ասել կյանքում...

... Բայ եմ անում
Եվ արգելված — հայհոյական բառերն ամեն՝
Իրենց թաքուն պոեզիայով,
Որ կուտակվել է դարեդար...

... Ներս եմ մտնում ա՛յն դռներից,
Որ միշտ փակ են եղել իմ դեմ
Ու միշտ բաց են նրա՛նց առաջ,
Որոնց եղածն ու շեղածք ես լա՛վ գիտեմ,
Բայց չեմ ասի նաև այսօր,
Այսօ՛ր,
Երբ ես կարծես ունեմ թույլտրվություն...

... Ներս եմ մտնում
Եվ խոսքերիս ա՛յն իրավունքն եմ ես տալիս,
Որ կհնն ունի՝
Երբ այդ կինը
Ոչ թե արդեն էլ չի սիրում իր ամուսնուն,
Այլև շա՛տ լավ է հասկացել,
Թե չի սիրում ինչի՛ համար:
Ա՛յն կինը, որ գիտի մի բան
Եվ չգիտե ևրս մի բան.
Նա չգիտի,
Որ աշխարհում
Կարելի է այրել նաև առանց սիրո,
Եվ լա՛վ գիտի,
Որ երբևէ,
Ի՛նչ էլ չի նի ու չի նի՛
Անկարող է դավաճանել...

Գիշերն ունի ամե՛ն բանի թույլտրվություն:
Իսկ ես շունե՛մ...

26. V. 59

Մոսկվա

14. X. 59

Զանախչի

ՄԱՐԴԸ ԱՓԻ ՄԵՋ

ԻՐՐԵՎ ԱԿԻԶԲ

Իբրև սկիզբ ընդամենը ես այս կատեմ.

Աշխարհում կա շահելություն,
Կա կյա՛նք,
Կա սե՛ր,
Կան տղաներ և աղջիկնե՛ր.
Կա շե՛կ, կա սե՛:

Եվ մի աղջիկ՝
Սև աչքերով, սև մազերով,
Ինձ գերել է, խելից հանել իր նազերով:

Գալիս է նա և շատ հաճախ
Զեռքս բռնում, ափսս բացում,
Սև աչքերը մերթ՝ կկոցում,
Մերթ՝ լայն բացում,
Մերթ՝ փակում է,—
Սկրսվում է... դուշակո՛ւմը:

— «Ապո՛ւ-ապո՛ւ, կապո՛ւ-կապո՛ւ...
Եկ մի տեսնենք՝ ի՛նչ կա ասում...»:

— «Աթո՛ւ-աթո՛ւ, հա՛ թուհ-հա՛ թուհ...
Տեսնենք՝ տղան ի՛նչ է ասում...»:

— «Անա՛մ-փերո՛ւ, շանա՛մ-փերո՛ւ...»:

Եվ մի օր էլ շեմ համբերում.
— Գիտե՛մ, գիտե՛մ,
Գուշակ է՛լ ես, կախարդ է՛լ ես.
Չէ՛ որ դու ինձ ոտով-գլխով կախարդել ես:
Բայց իմ ափը ի՞նչ է տալիս:
Ինքըդ գիտես, որ մի ափը
Մինչև անգամ ծա՛փ չի տալիս:
Ախար ի՞նչ կա այդ ափի մեջ:
Կուզե՞ս
դառնամ
մարդ՝ ափի մեջ...

Մարդկանց առաջ և քո առաջ
Ահավասիկ ինքս եմ բացում
Ինչ որ ունեմ — ինչ որ շունեմ
Իմ հոգո՛ւ մեջ.
Մարդկանց առաջ և քո առաջ
Ահավասիկ ինքս եմ բացվում,
Ինչպես մանուկն օրորոցում՝
Ծրբ շոգում է...

30. V. 57
Մոսկվա

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒՄ ԵՄ

Ես հոգնել եմ մանրաքանդակ պաղ խոսքերից:
Լավ է լինել հմուտ դարբին, քան ոսկերիչ...

5. V. 57
Մոսկվա

ՀԱՆԳՍՏԱՆՈՒՄ ԵՄ

Ուզում եմ այսօր մի պահ մոռանալ
Հոգսը, խորհուրդը, գործը աշխարհի:

Ուզում եմ այսօր մի պահ հեռանալ
Խոր սահանքներից այս ահեղ դարի:

Ուզում եմ այսօր լինել եսասեր,
Քեզ քնքուշ, շոյիչ, պարզ խոսքեր ասել:

Խոսել գարունի՛ց, պատանությունի՛ց,
Քո աղջըկական սատանությունի՛ց՝

Քո սուտ վանումից ու խուսափումից
Եվ, մի պահ հետո, քո ճիշտ հպումից:

Եվ կահավորել այն տունը՝ գուցե,
Որ Քաղսովետից չենք էլ ստացել:

Եվ չհավանել այն վարագույրդ,
Որ չի նվիրել դեռ մորաքույրդ:

Տեսնել այն շորըդ, որ դեռ չես կարել,
Հուզվել այն երգից, որ դեռ չեն գրել:

Խոսել գեղեցիկ ու թանկ բաներից՝
Մաղկի՛ց, պարտեզի՛ց, երեխաների՛ց,

Նրանց սպասող լավ մանկությունից,
Ապահով կյանքից, երջանկությունից:

Եվ լինել անհոգ, և անդարդ լինել,
Պարզապես սիրո՞ղ — ապրո՞ղ մարդ լինել:

Քեզնով գոհանալ, քեզնով հիանալ,
Քեզնով լիանալ
Ու քեզ միանալ...

26. IV. 57

Մոսկվա

ՌԻՉՈՒՄ ԵՄ

**Ծս ուզում եմ, որ պարապը լցվի լացով,
բայց ոչ թե մոր, այլ մանուկի:**

**Ծս ուզում եմ, որ կարապը ոչ թե մեռնի,
որ կարապը ապրի՝ երգով:**

**Ծս ուզում եմ, որ տարափը տեղա արտի,
ոչ թե՝ իզուր՝ ծովի վրա:**

**Ծս ուզում եմ, որ քարափը քարայծ պահի,
ոչ թե օձեր և մողեսներ:**

Ու թե մահը անխուսափ է՝

Քող նա տանի ո՛չ հերոսին, այլ մարդուկին:

Քե կռիվը անխուսափ է՝

Քող շկովեն երկու երկիր, այլ մարդ ու կին:

Քե արգուկելն անխուսափ է՝

Ահա շո՛րը — սի՛րտ մի հանձնեք տաք արդուկին:

Քաղե՛լ է պետք —

պառավ մորը որդին թաղի,

ոչ թե մայրը ջահել որդուն:

Եթե երգել՝

Այնպե՛ս երգել, որ մտքի մեջ չմտածեն. «Հոգի հանեց»:

Եթե գրկել՝

Այնպե՛ս գրկել, որ նվազեք իրար գրկում:

Եթե հարգել՝

Այնպե՛ս հարգել, որ թնանքի չվերածվի:

Եթե փրկել՝

Այնպե՛ս փրկել, որ փրկվածը երախտիքի խոսքեր չսփի:
Ու թե պառկել՝

**Այնպե՛ս պառկել, որ խափանվի տանկի՝ ճամփան,
ոչ թե հրշեջ մեքենայի:**

Մի անգամ էլ թողեք ուզեմ.

Ծս ուզում եմ՝

*ինչպես մարդու նախահայրը իր օթևան քարանձավից՝
չար նախանձի կերպարանքով հին գազանն էլ
առանց ցավի մարդու սիրտը թողած՝ գնա՛...*

Ծս ուզում եմ.

Եթե գերվել՝

ոչ թշնամուց,

այլ խելքահան աղջիկներին:

Եթե մերվել՝

ապա երբեք չթթվելով:

Եթե լարվել՝

ապա միայն ստեղծելիս:

Եթե ճարվել՝

ապա փրկել մահամերձին:

Եթե ներվել՝

էլ չվիճե՛լ, էլ չկովե՛լ:

Եթե սիրվել՝

միայն մեկի՛ց և մե՛կ անգամ...

Ծս ուզում եմ, ձեր կարծիքով անհնա՛րը:

Քո՛ղ, այդ դեպքում, կանայք ծնեն առանց ցավի՛,

Երկրորդը պատերազմեն, սակայն առանց արյան ծովի՛,

Հրդեհները առանց հրի՛ թող ճարակեն,

Մարդիկ իրար առողջութի՛ւնը թող վարակեն:

Քե բարակել է հարկավոր՝

թող բարակի մե՛ջըր կանանց ,

Քե տառակեր է հարկավոր՝

թող նա մնա մեկ անճանա՛լ:

Պատարագե՞լ է հարկավոր՝

համերկային մեծ բեմերի՞ց պատարագվի,
ո՛չ թե երգով դազաղ փակվի:

Կոտորակվե՞լ է հարկավոր՝

դպրոցական տետրակներո՛ւմ կոտորակվի,
ո՛չ թե մարդկանց սիրտը ծակվի:

Ի՞նչ, տրաքվե՞լ է հարկավոր.

թող տրաքվի մանկան փուշիկ-խաղալիքը,
այն էլ եթե անորակ է,
ոչ թե արդար և մեղավոր
մեր մարդկային մոլորակը...

Նս ուզում եմ...

Այն եմ ուզում՝ ինչ ամենքը...

25, 26. V. 57

Մասկվա

ՓԱՌԱԲԱՆՈՒՄ ԵՄ

Դառնամ փառաբանեմ ձկնորսներին ծովում՝
փոթորկի թունդ պահին,
Սեբմնացանին՝ արտում, երբ է՛լ չի սպասում
նա տաք օրեր:

Դառնամ փառաբանեմ ձորից կաքավ թռցնող
զրոնգոցը բահի,

Գերանդու խուլ երգը, որ դժվար է անգամ
նոտագրել...

Պողավորումն աչքու, արտի փոշոտումը
փառաբանեմ կրքո՛վ.

Ազնիվ թթիմորով հունցված ցորեն հացը
մեր սեղանի վրա,

Մեր անխարգախ գինին, որ մեր սիրտն է լցնում
մի անբարբառ երգով

Եվ կյանքը դարձնում է... հնարավոր հրաշք...

Դառնամ փառաբանեմ մանուկների խաղը՝
այնքա՛ն ինքնամոռաց

Եվ մտասո՛ւյզ այնքան, ասես որտեղ որ է
հսկա մի գյուտ կանեն:

Գառնամ փառաբանեմ նրանց թաթիկները
ցեխաջրից սառած.

Իրենց սրտակտուր ու փութանցիկ լացը
ցավո՛վ փառաբանեմ:

Դառնամ փառաբանեմ ջահել աղջիկներին
ծի՛նաղն աննպատակ,

Նրանց կանչող ե՛րգը, նրանց անցնող վե՛րքը
սիրո՞վ փառաբանեմ:
Վախո՞վ փառաբանեմ այն պատանու ձեռքը
և՛ դողացող, և՛ տաք,
Որն առաջին անգամ սիրտ է անում... դեպի
սիրած կուրծքը տանել...

Սե՛րը փառաբանեմ և՛ պառավ մո՛ր հանդեպ,
և՛ զառամյալ տատի՛,
Որոնց սուրբ փեշերից անցած քո ողջ կյանքի
ծով բուրմունքն ես առնում.
Սերը՝ որդու հանդեպ, առանց որի ի՞նչ ես —
մարդ ես մի աղքատիկ,
Մինչ գնեին էլ շուրջըդ բարձրանում եմ անվերջ —
կյանքը թանկ է դառնում:

Դառնամ փառաբանեմ... փառաբանեմ մարդուն՝
ա՛յն էակին միակ,
Որ ծիծաղե՛լ գիտի, որ արտասովե՛լ գիտի,
երգե՛լ գիտի,
Թո՛ղ որ գիտի նաև իր նմանին դարձնել
անշնչացած դիակ,
Բայց և գիտի գրկե՛լ, գիտի գրել գրքե՛ր,
հերկե՛լ գիտի:

Նրա տքնությունը, բայց առավել ևս
հրաշք հուր-կայծակի
Այն բոց բռնկումը՝ այն ներշնչման պահը
փառաբանեմ ցնծո՛ւն,
Որ մեր աչքից ծածկված հազա՞ր ճանապարհ է
բացում հանկարծակի
Ու դարձնում է մարդուն... հավասար է դարձնում.
իր ստեղծած աստծուն...

15. VIII. 54

Նավշալու

5.6. V. 57

Մոսկվա

ԿԱՐԾՈՒՄ ԵՄ

Ես կարծում եմ. երբ խոր վերքից
Մարդ ժպտում է համառությամբ,
Այդ ժպիտը վերջ ի վերջո
Փոխարկվում է ծամածռության...

Ես կարծում եմ, երբ որ ջուրը
Վարարում է, ելնում ափից,
Թույլտրվություն չի վերցընում
Իրեն հսկող նեղ քարափից...

Ես կարծում եմ. պաղն ավելի
լավ ես զգում ամռան շոգին,
Գոզն ավելի լավ ես զգում
Ձմռան բրին...

Հողն ավելի լավ ես զգում
Այն ժամանակ,
Երբ նա հանկարծ տատանվում է
Քո ոտքի տակ...

20. V. 57

Մոսկվա

ՆԱԽԱՆՁՈՒՄ ԵՄ

Ես նախանձում եմ նրանց բոլորին,
Ովքեր ապրում են հավատով խորին,
Ովքեր լավ գիտեն, թե ուր են քայլում,
Ում դեմ են ելնում, ում համար փայլում,
Թե տրտնջում են՝ ինչ բանի վրա,
Թե բրբջում են՝ ինչ բանի վրա,
Ինչո՞ւ են նետվում, ի՞նչ թոհուբոհում,
Հանուն ի՞նչ բանի կյանքերն են զոհում...

Բարի նախանձով նրան եմ հիշում,
Ով չի մոլորվում անթափանց մութում,
Ով չի վհատվում երկար վերելքից,
Չի հուսահատվում վայրի տարերթից,
Ով ստի հանդեպ բերան չի փակում,
Ով հոտած ջրում ուռեկան չի ձգում,
Չի նայում կյանքին իբրև բոստանի,
Որտեղից պիտի շաղ բաժին տանի...

Ես նախանձում եմ նրան, վերջապես,
Անհուն նախանձով նրան եմ հիշում,
Ով հոգում շունի նախանձի նշույլ.
Ով աչք չի տնկում սուտ փառք ու պատվին
(Ինչպե՞ս նախանձես այն ճարպիկ կատվին,
Որ մի շաղ պատառ միս է թոցըրել)...
Իսկ ով հատիկն իր հասկ է դարձրել,
Ով սերմ է ցանել ու բերք է հնձում,
Անբանն է միայն նրան նախանձում...

Բանից պարզվում է,— ես ու իմ հոգին,—
Որ չեմ նախանձում կյանքում ո՞չ ոքի...

Տ. Մ. 57
Մոսկվա

ԻՆՔՍ ԻՆՁ ՀԵՐՔՈՒՄ ԵՄ

Նույն հարցն եմ հաճախ ինքքս ինձ տալիս.
— Ի՞նչ ես աշխարհի ցավերը լալիս,
Աշխարհի դարդը հո՞ քեզ չեն տվել,
Եվ ի՞նչդ է պակաս կամ ի՞նչդ է ավել.
Ամենքի նման մի մարդ ես, հոգի՛ս,
Ամենքի պես էլ աշխարհով դեա...

Իսկապե՞ս.

կարգին հագուստ կա հագիս,
Թե վաստակածքս դրույանքս մնար՝
Անտեղի տեղը չհավվեր-կորչեր,
Ինձ կարող էին և հարուստ կոչել:
Ես դուր եմ գալիս սրան ու նրան,
Ինձ շատերն անգամ սիրում են կարգին:
Շուտով կստանամ և բնակարան,
Եվքս երկու մանչ՝ կազատվեմ հարկից,
Եվքս երկու գիրք՝ անուն եմ հարգի,—
Ումի՞ց եմ պակաս, ումի՞ց եմ ավել,
Ի՞նչ եմ աշխարհի ցավերը լալիս,
Աշխարհի դարդը հո՞ ինձ չեն տվել,—

Այս հարցն եմ հաճախ ինքքս ինձ տալիս,
Ինքքս ինձ վիճում, առնում ու տալիս,
Մակայն իմ հախից ինքս էլ չեմ գալիս:
Ինչպե՞ս աշխարհի ցավը մոռանամ,
Աշխարհի վատը, լավը մոռանամ.
Ես հո չեմ նստել աշխարհի վզին,
Որ չմտածեմ աշխարհքի մասին:

Ի՞նչ է, աշխարհը իմ բո՞ւուն եմ առել,
Որ ճմբռթելով գրպանս խրեմ...

Ինչպե՞ս շնոգամ աշխարհի մասին.
Եթե նա իմն է, ի՛մն է, իմ պեսի՞ն,
Թե նրա վատը նաև իմ վատն է,
Նրա հավատը և իմ հավատն է:
Նա իմն է եղել և իմն է մնում.
Նա էր մոր նման ինձ երեկ սնում,
Նա է ինձ տվել քնքշանք ու գորով,
Նա է ներշնչել ինձ ուժ ու կորով,
Նա է ինձ ազնիվ-անազնիվ դարձնում...
Եվ հիմա ինչպե՞ս, ես ձեզ եմ հարցնում,
Աշխարհի մասին ինչպե՞ս մոռանամ,
Աշխարհի հոգսից ինչպե՞ս հեռանամ,
Մայրը միշտ մայր է, որդիքն են տարբեր.
Մեկը կարող է լինել անտարբեր,
Մյուսի սրտից արյուն է կաթում,
Ծրք նա մոր դեմքին ցավ է նկատում...

22. IV. 57

Մոսկվա

ԾՆՎԵԼ ԵՄ

Ես ծնվել եմ նրա համար,
Որ մոր սրտում կարոտ դառնամ
Եվ սպասվող որդու նման
Հեռուներից վերադառնամ.

Ես ծնվել եմ նրա համար,
Որ ցավածին մխիթարեմ.
Ջահելների հարսանիքին
Ձեռքիս գինի զվարթ պարեմ.

Նորածնի բերնով ճշամ
Ու մոր բերնով ասեմ «նանիկ».
Տուն երազող զույգի համար
Քառնամ սիրո համեստ տանիք.

Եթե շուրջըս խավար լինի՝
Մարդկանց համար փայլատակեմ,
Հասակով մեկ փուլեմ գետին
Վհատության ճամփան փակեմ...

5. V. 57

Մոսկվա

ՄԵՌՆԵԼ

Եթե մեռնե՛լ...

Թո՛ղ որ մեռնեմ

հարկայնակից՝

Միանգամի՛ց,

մի վայրկյանո՛ւմ,

հանկարծակի՛,

Այնքա՛ն արդար,

խղճիս ձայնին մի՛շտ ունկընդիր,

Որ՝ համաձայն բիրելիական հին լեզունդին՝

Հանգիստ անցնեմ և ասեղի նեղլիկ ծակից...

Եթե մեռնե՛լ...

Թող սպանվե՛մ,

թող կործանվե՛մ

Այնպես ապրած և բան արած,

Որ նորածին մանուկների տեսքով նորից

վերածնվեմ՝

Իմ անունո՛վ կնքեն նրանց...

Եթե գամվել՝

փարոսի՛ պես,

Արնաքամվել՝

հերոսի՛ պես,

Ու բրբրվել՝

դրոշի՛ պես...

Եթե մեռնե՛լ...

Բայց առայժմ ապրե՛լ է պետք:

26. V. 57

Մասկվա

ԵՐԱՁՈՒՄ ԵՄ

Հասակս առած, խոհեմ դառած մարդ եմ արդեն,
Բայց, արի տես, դեռ գցում եմ ինձ դեսուդեն...

Ինձ թվում է, թե դեռ պիտի քեզ փախցընեմ
Ու հետս առած՝ ղաշաղ դառած՝ քեզ Քոցընեմ
Անտակ ձորից, գարնանային գիժ գետակից,
Եվ ինչ ուզես՝ գտնեմ անզամ քարի՛ տակից.

Թե սոված ես՝

Կերակրեմ եղնիկների համեղ մսով,

Թե ծարավ ես՝

Քեզ մոտենամ ցողով լեցուն ծաղկե թասով,

Թե դրսում ես՝

Պալատ դառնամ հանկարծակի,

Թե մրսում ես՝

Կրակ խլեմ և կայծակից,

Խփված արջի ոսկորներից խարույկ վառեմ,

Խարույկի մոտ քո պաղ խոսքից խկույն սառեմ,

Սառցի մեջ էլ կրակ կտրեմ խոսքից քո ջերմ...

Բայց ես հիմա այն սլատսանի տղան հո՞ չեմ:

Հասակս առած, խոհեմ դառած մարդ եմ արդեն,

Բայց, արի տես, դեռ գցում եմ ինձ դեսուդեն:

Ինձ թվում է, թե դեռ պիտի մի օր աշխարհ դարմացընեմ.

Հին ջութակի յոթ լարի մեջ մի ութերորդ լար մտցընեմ

Ու նվագեմ:

Չնվագե՛մ, այլ սար ու քա՛ր լացացընեմ:

Եթե ինչ-որ տեղդ է ցավում,

Իսկույն բուժեմ՝ լուկ հայացքո՛վ...

Մի հինավուրց քարանձավում,
Աստված գիտի ինչ հրաշքով,
Քուրթ մեռած լեզուններով գրքեր ճարեմ
Եվ բոլորը... ե՛ս վերծանեմ...

Գնամ մտնեմ վանա լճի խորքերն անտակ
Եվ ի՞նչ — գտնեմ հին հայկական հաղա՛ր քանդակ...
Մի օր հանկարծ ջղայնանամ ու վերցընեմ
Մթնոլորտը մեկ այլ օդով թարմացընեմ...

Արեգակի, լուսնի լույսով պատեր ծեփեմ,
Խարույկների հոսուն բոցից սարքեմ սեպեր,
Գրեմ վեպե՛ր,
Եվ ի՞նչ վեպեր...

Հասակս առած, խոհեմ դառած մարդ եմ արդեն,
Բայց, արի տես, դեռ գցում եմ ինձ դեսուդեն...

Ինձ թվում է, թե դեռ պիտի
Ես վերստին դառնամ ջահել՝
Իբրև հայտնի մարմնամարդիկ,
Մրցանակներ անվերջ շահեմ.
Թե դեռ պիտի շեմպիոն դառնամ ես շախմատի
Եվ, համաձայն պատվիրանին սուրբ Մահմադի,
Բերան շառնեմ օդու, գինու ոչ մի կաթիլ.
Մխախտտով էլ չպիտի թունավորվեմ՝
Իմ իսկ ձեռքով էլ չպիտի տնավերվեմ,
էլ չպիտի ուրիշներով տարվեմ — գերվեմ...
Միայն պիտի մեկին սիրեմ, մեկից սիրվեմ...

Այս հմայիչ երազներից գեթ երկուսը կկատարվե՞ն:
Ես կարող եմ պատասխանել այդ հարցի՛ն էլ.

— Միայն մեկը
և — վերջինը...

ԱՂՐԵԼ

Ապրե՛լ, ապրե՛լ, այնպե՛ս ապրել,
Որ սուրբ հողըդ երբեք չզգա քո ավելորդ ծանրութլունը:
Ապրե՛լ, ապրե՛լ, այնպե՛ս ապրել,
Որ դու ինքդ էլ երբեք չզգաս քո սեփական մանրութլունը:
Ու թե հանկարծ անպետքութլունն քեզ համարես,
Թե ինքըդ քեզ արհամարհես
ու համառես,
քեզ հետ վիճի՛,
քեզ չզիջի՛,
համբերատար քեզ հետ խոսի՛,
հակառակո՛ւմ քեզ համոզի
իները... հզոր Հանրութլունը...

Ապրե՛լ, ապրե՛լ, այնպե՛ս ապրել,
Որ ուրիշի խինդով խնդաս,
Որ ուրիշի ցնծութլունով
Ինքդ էլ ցնծաս, ինքդ էլ թնդաս:

Լինես, մնաս ամենքի հետ,
Նրանց կամքին հպատակվես,
«Ծառ-ըդ խառնես մեծ «մենք»-ի հետ,
Նրանց ցավով լուռ տապակվես:

Տրվես նրանց լույսի նման
Եվ չխաբես՝ հույսի նման:
Արշալույսի նման բացվես
նրա՛նց համար,

Վերջալույսի նման բացվես

Նրա՛նց համար:

Քե լաց լինես՝ նրանց համար,

Քե բաց լինես՝ նրանց համար:

Եվ հա՛ց լինես նրանց համար՝

հոգևոր հա՛ց,

Քեզ նրանցով կյանքում գինես

Եվ նրանցով կյանքում լինես

ողևորվա՛ծ:

Եվ նրանցով կյանքում լինես

թույլ կամ ուժեղ,

Եվ նրանցով կյանքում լինես

բույլ կամ մժեղ,

Քշվառ՝ ինչպես անապաստան,

Հարուստ՝ ինչպես լայն տափաստան...

Ապրե՛լ, ապրե՛լ, ապրել այնպե՛ս,

Որ նրանց հետ մթնես — ամպես

Եվ նրանց հետ շանթարձակվես,

Մեկտեղ հանկարծ ընդարձակվես,

Մեկտեղ դառնաս զունդուկձիկ,

Մեկտե՛ղ բացվես, մեկտե՛ղ փակվես՝

Ինչպես նամակ և կամ բացիկ...

Ապրե՛լ, ապրե՛լ, ապրել մեկտե՛ղ,

Կյանքդ խառնել նրանց կյանքին,

Տառապանքդ՝ տառապանքին,

Ջանքդ՝ ջանքին,

Ցանքդ՝ ցանքին,

Եվ ենթարկվել նրանց կամքին,

Նրանց կամքն էլ բեզ ենթարկել,—

Դառնալ և՛ շանթ, և՛ շանթարգել...

27. 7. 57

Մոսկվա

ԵՐԳԵԼ

Ա՛խ, թե երգելիս

Զրբնգալ, ինչպես բահը ջրտուքի,

Ինչպես մանգաղը ցորենի արտում,

Դղրդալ, ինչպես ջաղացի ջրտուն,

Եվ լռել, ինչպես ստվերը շոգին:

Իսկ դուք լսե՛լ եք՝

Ինչպես է երգում քամին նեղ ձորում,

Մեղրի կաթիլը ինչպես է ծորում,

Ինչպես է խոտը կրծում հագարը,

Ինչպես է լիզում հորթն աղաբարը,

Ինչպես է երգում կաքավն իր «կղա»-ն,

Ինչպես է երգում խաղացող տղան...

Դուք չե՛ք մտածել.

Կարծես էոլյան մի նոր քնար է

Սյունից-սյուն ձգվող հեռագրի լարը:

Ա՛խ, եթե գտնել

Այդպես երգելու դյուրին հնարը...

Ա՛խ, եթե երգով լալ այնպես, ինչպես ծառերը խեժով,—

արցունքով բուժող,—

Եվ սպիանալ, ինչպես ջրերը կանաչ ջրմուռով,—

անցած մրմուռով...

Երգել ջրի պես՝ մերթ գահավիժող,

Նեղիկ բարափից բաց հովիտ խուժող՝

Անգիտակ իր իսկ անհղ մոունչին,

Մերթ էլ փոխարկված տարտամ մրմունջի՝

դանդաղ նեղվելով
ու ներս մղվելով
իրենի՛ց ծնված,
իրենն՝ վ սնված
խարդախ սառույցից. —
երգել ջրի պես՝
Մերթ էպիկական մանրամասնությամբ,
ու մերթ թռուցիկ...

Իսկ եթե երգել
Ինչպես ալիքը փոթորկված ծովում,
Եվ նվազակցել,
Ինչպես կաթիլը մութ քարանձավում:

Իսկ դուք լսե՛լ եք՝
Լցված սափորից ի՛նչ նվազով է
պաղ ջուրը շում.
Ի՛նչ անկրկնելի եղանակով է
թեյնիկը եռում...

Ա՛խ, եթե հնչել գովերգի նման՝
Երբ մանուկների բոբիկ ոտներից թեկուզ պղտորված՝
Բարի առուն է գոհունակ ճողփում.
Ա՛խ, եթե հնչել եղերգի նման՝
Երբ սիրած կինը իր հանկարծ գոհված մարդուն է ողբում:
Ա՛խ, եթե երգել եղեգնի նման՝
Երբ վեր է կենում քունն առած քամին—
ցանկացած ժամին...

Իսկ թե տրորվել՝
ավազի՛ նման,
և ոչ թե վազի:

Իսկ թե օրորվել՝
օրորոցի՛ պես և ոչ թե պատի,
և այն ծոցի՛ պես,

որ ուռճանում է մայրական կաթից:
Եթե գալարվել՝
ոչ թե օձի՛ պես,
այլ շեկ բոցի՛ պես:
Եթե դալարվել՝
աղջըկա ճկուն իրանի նման:
Եթե խելառվել՝
ավելի լավ է անհաշոռ սիրուց:
Եթե ուրովել՝
այն թելի նման,
որ շուշավում է կախարդիչ կնոջ
վզի կոճակում:
Եթե գլորվել՝
այն լուրի նման,
որ գերված երկրին
սեփական բախտի տեր է հռչակում:
Եթե մոլորվել՝
այն տուղտի նման,
որ կանաչում է ծառի փշակում...

Եթե ենթարկվել՝
ինչպես երակր արյան մղումին.
Եթե ուղարկվել՝
աստղերից եկած պայծառ լույսի՛ պես.
Եթե բողարկվել՝
ապա հույսի՛ պես.
Եթե ընդգրկվել՝
գորասյունի մեջ, որ ստրկացած երկիր է փրկում
և ոչ թե մարդկանց լեզվից է զրկում.
Եթե վիճարկվել՝
վիճարկվել իբրև խոր ճշմարտություն.
Ու եթե զարկվել՝
տազնապի ժամին ահազանգի պես.
Ու եթե զրկվել՝
ապա սուտ փառքից, ոչ թե ամոթից.

Ու եթե լիկվել՝

բաժանման ցավից, ոչ թե թշնամուց.

Ու եթե լալկվել՝

արհամարհանքից և ոչ թե վախից.

Ու եթե ծլկվել՝

ինչպես անձրևը ճաքճրքած արտում.

Իսկ թե իմանալ՝

ինչպես արևը իր ծագման պահը.

Ու թե զարմանալ՝

ո՛չ թե լավ բանից, այլ միայն վատի՛ց.

Թե ընդարմանալ՝

որպեսզի նորի՛ց, կրկի՛ն թարմանալ.

Թե ընդդիմանալ՝

նաև անցողիկ հաշողությանը.

Ու թե դիմանալ՝

ապա դիմանալ
ժամանակների խիստ քննությանը...

Երգե՛լ ու... մեռնե՛լ,

Ու եթե մի օր կասկած հարուցել,

Ապա բուրավետ այն հոտերի՛ պես,

Որ մի ժամանակ սուր են զգացվել,

Դրա համար էլ արդ շեն զգացվում.

Ու եթե մի օր դժվար հասկացվել՝

Ապա հինավուրց այն տոտեմի՛ պես,

Որ մի ժամանակ լալ էր հասկացվում:

Ու եթե մաշվել՝

Ապա հեռանվազ մի դանակի՛ պես.

Եթե հտ քաշվել՝

Հաղթանակ տարած մի բանակի՛ պես.

Եթե չհիշվել՝

Զքնաղ լեզունդի հեղինակի՛ պես...

Ու եթե հիշվել՝

Ժողովրդական եղանակի՛ պես...

ՄԻ ՊԱՀ ՉԴՁՈՒՄ ԵՄ

Ես օգնեցի բուրբին, ես ինձ միայն շօգնեցի,
Կորով տվի ամենքին, միայն ինքս հոգնեցի:

Խորհուրդներով իմ խելոք խելք հավաքած գնացին
Քանի՛-քանի՛ սը կյանքում — ե՛ս էլի գիժ մնացի:

Ով հանդիպեց՝ ստացավ մի թաս գինի ինձանից,
Լոկ ես գինի չըմպեցի իմ սեփական հնձանից:

Ի՛նչ եմ եղել ողջ կյանքում՝ հարսանքավոր ու քավոր,
Մինչ ամենքից ավելի ինձ էր օջախ հարկավոր:

Վստահեցինք ոմանք ինձ — հոգիս դարձավ զաղտնարան,
Վստահեցի շատերին — զաղտնիքս առան ու տարան:

Ու զղջում եմ ես մի պահ. սեր ու բարիք եմ ցրել,
Մինչդեռ պետք էր սեր հայցել, իսկ բարիքը՝ վաճառել...

20. IV. 57

Մոսկվա

ԳՈՎԵՐԳՈՒՄ ԵՄ

Գովերգում եմ այն խարույկը, որ բնավ չի մտահոգում,
Թե իր մահն է իր իսկ բոցը:

Գովերգում եմ ես այն մորը,

որը

ձնում և չի հոգում,

Թե ո՞ր պիտի տեղավորի առանց այն էլ նեղ սենյակում
նորածընի օրորոցը:

Գովերգում եմ ես այն օրը,

որը

գալիս

ու տալիս է,

ինչ երազել — տենչացել են ձիգ տարիներ:

Գովերգում եմ ես այն նորը,

որը

ոչ որ չի հորինել...

Գովերգում եմ ես այն լավը,

Որ մեռնում է նրա մասին շքավելուց,

Եվ այն ցավը,

Որ ծնվում է շատ սիրելուց.

Եվ այն սերը, որ ո՛չ կույր է,

Ո՛չ էլ՝ դիտմամբ՝ ակնոցավոր.

Գովերգում եմ և այն լուսե գաղափարը,

Որ չի դառնում նեղ կաղապար.

Այն կասկածը, որ ծնվում է հեզնոզ ցավով,

Հետո դառնում մի անկասկած ճշմարտություն

Ու բաց անում նոր ճանապարհ...

Գովերգում եմ այն երա՛շտը, որ մղում է ջրանցք շինել,
Այն ջրա՛նցքը, որ չի շինվում արյան գնով,
Այն արյո՛ւնը, որ թափվելիս զուր չի թափվում,
Այն թափվե՛լը, որ վերստին հավաքվելու հնար ունի,
Այն հնա՛րը, որ չի խաբում,
Այն խաբե՛լը, որ մղում է շեղած ճիշտը որոնելու,
Որոնո՛ւմը, որ ի վերջո չի հասցընում մոլորումի,
Մոլորո՛ւմը, որ ակամա վերջանում է մի նոր գյուտով...

... Եվ, վերջապե՛ս, գովերգում եմ գովերգումը:

Թող բա՛ն լինի գովերգելու...

20, 25. V. 57

Մասկվա

ՀՅՈՒՐԱՍԻՐՈՒՄ ԵՄ

Հյուրասիրում եմ
Ձմռան վերջերին՝ խաղողի ճուղով,
Եթե չեք ճաշել՝ կաթավի ճուղով,
Որին, հավատա, ես չեմ սպանել:
Պատիվ եմ անում,
Ո՛վ քաջ սպաներ,
Ձեզ՝ արձակուրդով,
Ծեր պատմաբանիդ՝ այնպիսի նյութով,
Որ կնխանանձեր և Հերոզոտը:

Թե հին տանձենին հյուսի կարոտ է՝
Հյուրասիրում եմ անարատ հյութով:

Թե աշխատանքից հողնել ես, խնդրե՛մ,
Հյուրասիրում եմ կենարար մութով:

Եթե փող չունես և առիթ չունես՝
Զղիտես ինչպես ուրախացրենես
Կնոջդ սիրած,

ի՞նչ է հարկավոր,
Ինձ համար հեշտ է, խնդրե՛մ ի՞նչ կո՛որ՝
Հյուրասիրում եմ թեզ... մարտի ութով:

Ով առանց այն էլ շատ է սպասել՝
Հյուրասիրում եմ վերահաս «չուտ»-ով:
Հյուրասիրում եմ արտերին պուտով,
Արտերին... վա՛յ, չէ՛... ծովի՛ն կարկուտով,

Եվ ի՞նչ կարկուտով.
Որ նա չհավի՛ր դառնա մարգարիտ,
Եվ ողջը հասնի ծովի արթային՝
Հողածին մարդուն...

Քեզ ի՞նչ տամ, ասա՛, խռոված բալիկ.
Կուզես՝ պաղ ալիք,
Կուզես՝ խաղալիք:
Ձէ՛, հյուրասիրեմ ես քեզ խտուտով,
Իսկ խռով զույգին՝ ճիտով-խտիտով,
Լուսկյաց ձորին՝
երզող արտուտով,
Հոգնած հնձվորին՝
արևամուտով,

Ջրով՝ ծարավին,
Սառած հյուսիսին՝ օդով հարավի,
Պառավին՝
երկար ու անվիշտ կյանքով,
Կյանքին՝ խնդությամբ և ուրախությամբ,
Ուրախությանը ոչ թե թռիչքով,
այլ տևողությամբ.

Կախյալ լուսնյակին՝ սեփական լույսով,
Կախյալ գաղութին՝ փրկվելու հույսով,
Հույսին՝ կատարմամբ...

Հյուրասիրում եմ
Անզավակ մարդուն՝ երազած որդով,
Ով շունի և տոհմ՝ քառասուն պորտով,
Փոքրը աշխարհին՝ մեծ ժողովրդով,
Ցորենի արտին՝ աննշան հարդով,
Շալ դարձած բրդով՝
գառնուկին անծին,

Առաջին վարդով՝
ժամադրվածին,
Ձախորդ ձկնորսին՝ հաջողակ կարթով,
Ձախորդ որսորդին՝
լեցուն թակարդով,

Պառավ օրիորդին՝

հոյակապ՝ մարդով,

Թունդ խաղամուխն՝

Երկրի քարտեզով և ոչ թե քարտով.

Այն բաղաձայնին,

Որ դեթ մի անգամ երգել է ուզում՝

ուժեղ կոկորդով.

Այն պառավ տատին, որ վերջին անգամ

Կով է երազում՝

խորոտիկ հորթով.

Այն կիրթ կրիային, որ գիտի իրեն

Փշեր շեն սազում՝

չրարջի մորթով...

Հյուրասիրում եմ մի վերջին անգամ

Գաղտնիք պահ տվող հուզված սրտերին

Ինձ նման ձրի ու թանկ լոմբարդով,

Իսկ գեղեցկուհուն՝ ինձ նման հորտով,

Ինձ նման հորտին՝ մի շռայլությամբ,

Որ շունի և վերջ,

Վերջին՝ սկիզբով,

Սկզբին՝ հարմար շարունակությամբ,

Որ ունի նաև... շափի զգացում:

Հյուրասիրում եմ ես ինձ էլ նույնով՝

շափի զգացմամբ...

27. V. 57

Մոսկվա

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒՄ ԵՄ

Օդում լավ ձեռք է մնացել կախված՝
սիրով կսեղմեմ.

Անարատ մի սիրտ է զուր տեղը դադված՝
ցավը կմեղմեմ.

Սրբատաշ քա՛ր է լուռ ընկած գետին՝
կղնեմ պատի՛ն.

Թե հալոցք է պետք՝ սառույց էլ լինեմ
կղանամ կաթիլ.

Թե թանաք է պետք փրկարար գործին՝
Ի՛նչ թանաք, կտամ արյունըս անգամ.

Թե նոր զոհ է պետք ընդհանուր գործին՝
Այդ ո՛ւմ եք փնտրում, ես արդեն հո կամ:

Նաև ասում եմ.

Գերադասում եմ կրակից հեռու մի փոքր մրսել,

Քան այրվել նրա մոտիկությունից.

Եվ հրաժարվել հյուրասիրվելու սուր ցանկությունից,

Քան դժվարությամբ կերածս մարսել...

Հայտարարում եմ.

Միայն ընդհանուր հայտարարում են
ճշտվում — ճշգրտվում տրված թվերը,

Թռիչքի մեջ են փորձվում թևերը,

Մարմնի ձևերը՝

լոկ մերկանալիս,

Անգին նվերը՝

լոկ ստանալիս,

Լոկ ճուտ հանելիս՝
Քոչունի առողջ կամ լակ ձվերը,
Քոչուններն իրենք՝
Երբ սկսվում է նրանց չվելը...

Հայտարարում եմ.

Զե՛մ պրծնի երբեք կնոջ նազանքից,
Իսկ նազուտուզից հոգնել եմ վաղուց...
Զե՛մ ելնի երբեք խորունկ ակոսից,
Խորամանկ փոսից զզվել եմ վաղուց...
Զե՛մ հոգնի երբեք մարմնի մարզանքից,
Մտքի մարզանքից հոգնել եմ վաղուց...

Հայտարարում եմ.

Իմ փորձված մետրը երբեք չեմ փոխի
անտրոշ թիղով,
Փորձված բանջարն իսկ երբեք չեմ փոխի
անծանոթ մսով:
Միջնադար ընկնեմ,
Քե բռնակալ է իմ շահնշահը՝
չեմ դառնա վեղիր,
Ծս նրա համար ոչ թե շքեղ գորգ —
Զեմ դառնա անգամ և մաշված խսի՛ր...
Ասպագա ընկնեմ՝
Եթե հանդիպեմ գայլ ու աղվեսի,
տուզի և տզի,
Գործուղում կառնեմ, կվերադառնամ
Քսաներորդի այս ծանոթ կեսին...

Հայտարարում եմ, օ ս՛շ, խնդրում եմ.
— Գործուղում տվեք ասպագա գնամ...

29. V. 57

Սասկա

ԱՏՈՒՄ ԵՄ

Ատում եմ ձյունը՝
Քե նա տեղում է ամառվա կեսին,
Եվ մահն եմ ատում՝
Քե հյուր է գալիս աղջըկատեսին,
Մահից ոչ պակաս՝
Եվ ա՛յն քողարկված մենատընտեսին,—
Նրա՛ն ու նրա՛նց.
Ովքեր ուրիշի շեն տունն են քանդում՝
Իրենց պետք եկած գերանի համար,
Ովքեր ուրիշի ծառերն են ջարդում՝
Մի բուռ շհասած ծիրանի համար,
Ովքեր համայնքի ծովից են խոսում,
Բայց դեպի իրենց լճակն են հոսում...

Ատում եմ նաև այն խելոք սուսիկ-փուսիկությունը,
Որտեղ դժվար է տարբերել անգամ երեսն աստառից,
Եվ այն հարկադի՛ր, ոչ թե ի ձնե կուզիկությունը,
Որ ստացվում է... ցած առաստաղից:

Ատում եմ նաև այն նեղ կոշիկը,
Որ արքանի պես ոտքերդ է բռնում,
Իսկ հոգուդ վրա կոշտուկ է դառնում...

Ա՛յն գործն եմ ատում,
Որ ոչ թե գործ է, այլ ծանրը հանցանք,
Ա՛յն փորձն եմ ատում,

Որ մարդկանց գլխին դառնում է փորձանք,
Ա՛յն դավանանքը,

Որ վերջ ի վերջո փոխվում է դավի,
Գլխացավանքը,

Որ փոխարկվում է սուր գլխացավի...

Խավարն եմ ատում, եթե խավարում
Ո՛չ միտք է ծնվում, և ո՛չ էլ զավակ:
Եվ լույսն եմ ատում, թեկուզև պայծառ,
Թե չի հանդուրժում մինչև իսկ շվաք...

Ինչ խոսքեր ասեմ այն ձեռագրերին,
Որ չի հասկացվում, բայց կարդացվում է,
Ատե՛մ, թե խղճամ այն տարեգրերին,
Որ նյութ է սարքում,
Ո՛չ թե հավաքում:

Խղճա՛մ, թե ատեմ այն տարագրերին,
Որ միշտ ապրում է... իր հայրենիքում...

Թո՛ւհ, ինչքա՛ն բան կա կյանքում ատելի,—
Ես չգիտեի...

25-26. V. 57

Մոսկվա

ՉԵՄ ՀԱՐԳՈՒՄ

Մինչ տարին ունի տասներկու ամիս ու շորս եղանակ,
Տասներկու անգամ սա եղանակ է մի օրում փոխում:
Եթե դուք պետք եք և, դիցուք, նույնիսկ հաշիչ եք ծխում,
Նա էլ է ծխում, որպեսզի հանկարծ... դուք շնեղանաք:
Ի՛նչ էլ նվազեն՝ նա է պարողը,
Ի՛նչ էլ կարել տան՝ նա է կարողը,
Ո՛ր ծառն էլ ցույց տան՝ նա է քարողը:
Հարգո՞ւմ եք նրան:

Իսկ հապա սրա՛ն,

Որ ասես լինի առածի պարան.
Հապա փո՛րձ արա ու ցա՛խ դիր վրան...

Չեմ հարգում շանն էլ, որին շար տերը
Անտեղի տեղը որքան ծեծում է,
Այնքան նա լիզում տիրոջ ոտերը՝
Իրեն տրորո՞ղ-ջարդո՞ղ ոտերը,
Եվ կծեղու տեղ լոկ կաղկանձում է...

Եկեք միասին շհարգենք նրա՛նց,
Ովքեր սերտում են և ոչ թե դատում,
Ճառո՞ւմ են — բնավ չե՛ն կշռադատում.
Ովքեր չեն ջոկում ո՛չ թացը շորից,
Ո՛չ էլ տարբերում անդունդը ձորից.
Ովքեր գրածի տառն են ընթերցում,
Ովքեր քնածին մեռած են կարծում,

Ովքեր կարծում են
Սուխը՝ հըրաբուխ,
Իսկ լացը՝ հարբուխ...

Ձեմ հարդում նաև ա՛յն նորութունը,
Ով վաղեմության նոր տարբերակն է,
Ա՛յն շորութունը,

Որ չի տարբերվում անգթութունից,
Անհուն թվացող ա՛յն խորութունը,
Որտեղ աճում է եղեգն ու ջրմուռ,
Եվ հիմարավուն ա՛յն բարութունը,
Որ մոռանում է կսկիծ ու մրմուռ...

Հարգած շունենամ ա՛յն ծերութունն էլ,
Որ իմաստնության նույնիսկ բո՛ւյր շունի:
Հարգած շունենամ ա՛յն ծոռութունն էլ,
Որ Սասնա ծռից մի նշո՛ւյլ շունի,
Եվ հնարավոր ա՛յն հարութունը,
Որ ավարտվում է լոկ... համբարձումս՝ վ,
Ո՛չ թե մարդկանց մեջ վերադարձումով...

Ե՛վ ըս մի անգամ շհարգեմ նրանց,
Ովքեր մտնում են հոտած գաղջ անկյուն,
Երբ կարող էին թարմ օդում մնալ,
Քեկուզև այնտեղ մի փոքր մրսել
(Այդտեղ եմ հասել
Երբեմըն ես է՛լ)...

Ովքեր մթնում են,
Երբ կարող էին միշտ մնալ լուսե,
(Ինձ էլ երբեմըն խավարն է գրկում)...

Ովքեր վատնում են
Իրենց ուժերը փսփրսուքի մեջ,
Մինչ կարող էին բարձրաձայն խոսել
(Երբեմըն նաև ես ի՛նձ շեմ հարցում)...

Երբեմըն նաև ես ի՛նձ շեմ հարցում...

25, 27. V. 57
Սոսկվա

ՎԻՃՈՒՄ ԵՄ

Ես վիճում եմ,
մե՛կ է՝ ո՛ւմ հետ,
Ինքըս ի՛նձ հետ,
Քե՞ ուրիշի:
Իսկ դու մի պահ ակա՛նջ արա
Ու լա՛վ հիշիր:

Ես վիճում եմ և ասողերից լավերի՛ հետ,
Եթե նրանք տալիս են մեզ աղո՛տ մի լույս:
Բայց ո՛չ կրակ...

Ես վիճում եմ կանաչների ծովերի՛ հետ,
Եթե նրանք դաշտում փտում,
Բայց չեն մտնում
Ո՛չ մի մարագ:

Ես վիճում եմ զավակի հետ,
Ա՛յն զավակի,
Որ իր մորը փող է տալիս դատարանով...

Ես վիճում եմ ավագի հետ,
Ա՛յն ավագի,
Որ կրտսերից ինքը պիտի խելք հավաքի,
Մինչդեռ նրան իր ետևից
Քարշ է տալիս հաստ պարանով...

Ես վիճում եմ շվաքի հետ,
Ա՛յն շվաքի,
Որ արևից թունդ է վառում:

Ես վիճում եմ նվագի հետ,
Ա՛յն նվագի,
Որ բոլորին զզվացրել
Քայց և այնպես չի դադարում...

Պիտի վիճեմ
Եվ երգի՛ դեմ,
Քե բռնի են երգել տալիս խեղճ երգողին.
Եվ բերքի՛ դեմ,
Քե չի սնում բերք ու բարիք հավաքողին.
Եվ վերքի՛ դեմ,
Քե չի բուժվում, այլ վարակում,
Եվ ներկի՛ դեմ,
Քե ծածկում է, չի՛ նորոգում...

Ես չվիճե՛մ
Ա՛յն կրքի դեմ,
Որ չի ծնում մի նոր որդի,
Այլ պարզապես զուր վատնում է.
Ա՛յն զրկի դեմ՝ հուղայական,
Որ մատնում է...

Ասե՛ք, ինչպե՛ս դեմ շխոսեմ
Ա՛յն պիտակին,
Որ չի սաղում, բայց կպչում է և չի պոկվում.
Ա՛յն շիտակին,
Որ դիմակներ փոխելով է մտահոգվում.
Ա՛յն դիտակին,
Որ քնած է.
Ա՛յն կտակին,
Որ գնված է...

Նորի՛ց վիճեմ՝
ա՛յն բախտի հետ,
Որ գալիս է, գալը բարի՛,
Սակայն ո՛ւր է → տե՛ղն է պարապ:

Նորի՛ց վիճեմ՝
ա՛յն թխպի հետ,
Որ կուտակվում բոլոր տարին,
Քայց չի դառնում տեղատարափ...

Վիճեմ նաև ա՛յն մութի դեմ,
Որ կուրացնո՛ւմ — ա՛չք չի շոյում, —
Մթնա՛ծ վիճեմ,
Ա՛յն բութի դեմ,
Որ կարծում է՝ շեշտ է դարձել, —
Շեշտվա՛ծ վիճեմ.
Ա՛յն կուտի դեմ,
Որ ցորեն էր մի ժամանակ,
Սրսո՛ւտ ցորեն, —
Վիճեմ լացո՛վ.
Ա՛յն ճութի դեմ,
Որ չի ուտվում,
Ոչ էլ դառնում արդար գինի. —
Հարբա՛ծ վիճեմ.
Ա՛յն փուտի դեմ,
Որ ինքն իրեն սերտ է կարծում, —
Իզո՛ւր վիճեմ.
Ա՛յն տուտի դեմ,
Որ տո՛ւտ շունի՛
Որ անծայր է այս վեճի՛ պես, —
Վիճեմ անվե՛րջ...

Վիճեմ նաև ա՛յն վեճի դեմ,
Որի բերած օգո՛ւտն է շատ, թե՛ վնասը՝
Ես չգիտե՛մ...

20, 26. V. 57
Մոսկվա

ՍԱՐՍՈՌԻՄ ԵՄ

Սարսրում եմ

Հալվող-հալվող քո հպումից

Ու պաղ քամուց,

Եվ ա՛յն մտքից,

Թե կարող եմ քեզ կորցընել...

Թրթրում եմ

Բաց աչքերով խարխափումից,

Փակ թշնամուց

Եվ ա՛յն մտքից,

Որ կարող եմ շատ շոյիուց

Թռչնակի պես քեզ մեռցընել...

Դողդողում եմ

Որդ՛ու վրա,

Եվ քո սիրո՛,

Բախտի՛ վրա իմ տարագիր ժողովըրդի...

Թփրրտում եմ

Սրտի՛ նման...

10. IX. 57

14. XI. 57

Մոսկվա

ՀԻԱՆՈՐԻՄ—ՀՐՃՎՈՐՄ ԵՄ

Ծա հիանում — հրճվում եմ՝

Ծ՛վ բուն մտած քարափով,

Ծ՛վ արթնացնող տարափով,

Մանուկների և՛ խաղով,

Ծ՛վ կրկըրան ծիծաղով,

Որից նրանք ո՛չ հոգնում,

Ո՛չ կարող են հազննալ:

Ծա հիանում — հրճվում եմ՝

Մինչև անգամ և անհամբույր մետաղով,

Եթե արդեն առյուծ կըտրած՝

Հալոցքի մեջ շեկ է նա,

Բայց և գիտես, մե՛կ է, նա

Ա՛յ-ա՛յ պիտի՛ կատու դարձած՝ լուռ հոսի,

Գառնա կալսիչ,

Տպագրրիչ մեքենա,

Ինչպես նաև շքանշան հերոսի,

Նույնպես կնոջ ու հարսի

Կրքոտ վզնոց,

Փառավորվող լանջափակ,

Խանդոտ գոտու փակ ճարմանդ...

Ծա հիանում — հրճվում եմ՝

Տարբեր վարքի

Ու բարքի տեր գետերի

Խելացնոր ու մարմանդ,

Լուրջ ու կայտառ հոսանքով՝

Ինչպես կանանց ոտերի
Կտկտացող նազանքով,
Որոնց հետքը փոշեթափավ մայթերին
Շատ է նման ծանոթ կախման կետերի...

Ես հիանում — հրճվում եմ՝

Երկինք մաքրող որոտով,
Գառնուկների նոր հոտով
Կարկատանված արոտով,
Մինչև անգամ և սերմնաթափ առէջքով —
Միայն՝ տակը հող լինի,
Մինչև անգամ նաև լվի թռիչքով —
Միայն՝ թռի՛չք թող լինի...

Թե չեք հաշվի անհամեստ

Ու չեք գտնի անհարմար՝

Ինքըս ինձնից անջատվում

Ու հրճվում եմ մի քիչ նաև ինձանով՝

Երբ որ ինքըս ինձանից

Հոտն եմ առնում ինքնայրման,

Սուրբ քրտինքի՛,

Եռնի եկող հնձանի՛...

27. V. 57

23. XI. 57

Մոսկվա

ԵՆԹԱԳՐՈՒՄ ԵՄ

Ես կարող եմ ենթադրել,

Թե այս ջուրը ոչ թե պղտոր, այլ վճիտ է:

Ես կարող եմ ենթադրել,

Թե հոյակապ ապարանք է այս խրճիթը:

Ես կարող եմ ենթադրել,

Թե այս ծուխը

Գոլորշացող քարածուխ է,

Եվ այս կարմիր ճոթը քարակ

Ոչ թե լաթ է, այլ բոց-կրակ...

Ես կարող եմ ենթադրել, թե ինձ մոտ ես,

Թեպետ և մեզ սար ու ձորեր են անջատում:

Ես կարող եմ ենթադրել,

Թե դու համեստ-ամաչկոտ ես,

Մինչդեռ իրոք՝

Ինձ պարզապես չե՛ս նկատում...

Ես կարող եմ ենթադրել,

Թե այս քունը արթնություն է,

Եվ այն ծանր պարտությունը

Չտեսնելի հաղթություն է.

Թե այս տանձը... մեծ սափոր է,

Եվ հանդես է այս... թափորը.

Թե այս լեռը... մի շուռ տրված հսկա փոս է

Եվ մի փոքրիկ ինքնահոս է

Իմ այն մատը,

Որ կոշվում է, կարծես, ճկույթ...

Ես կարող եմ ենթադրել,

Բայց ի՛նչ օգուտ...

25. V. 57

Մոսկվա

ԽՈՍՏԱՆՈՒՄ ԵՄ

Խոստանում եմ

Լինել ո՛չ թե հարկհավարը,

Այլ զավա՛կը

Դժվար դարի,

Ինչպես նրան՝ և ինքրս ինձ

Հավե՛տ մնալ հավատարիմ.—

Թեկուզ կրել և մահացու ցավը դարի,

Թեկուզ նույնիսկ կյանք արժենա դավը դարի,

Մեռնելիս էլ ո՛չ թե տանել,

Այլ կտակե՛լ լավը դարի.

Լինել բոցը նրա հրի,

Բերք հասցընող նրա սոթը,

Ո՛չ թե նրա անցնող բամին ու մոխիրը.

Լինել նրա ո՛չ շորացած,

Ո՛չ էլ անգամ կանաչ խոտը,

Որով սնվում,

Որին նաև կոխկրորտում է հոծ նախիրը.

Լինել նրա բո՛ւյրը, հո՛տը,

Հոտը,

որին

Ո՛չ մի սմբակ,

Ո՛չ մի կճղակ

Կամենա էլ՝ չի՞ տրորի...

Խոստանում եմ

Քաց ճակատով զուր շխփվել հաստ պատերին:

Ինչի՞ համար.

էլի՞ պատը կմնա պատ,

Կոյակասի մի լավ ճակատ:

Խոստանում եմ

Չբարձրանալ ու չբայլել ձիգ տարիներ

Իմ ոտերի

Խեղճ թաթերին:

Ինչի՞ համար.

Այն, որ շկա՛

Չի՞ երևա...

Համաձայն եմ, որ սագերը նկատելի

Ինչ-որ բանով ազգակից են և բաղերին:

Քայց սաղը՝ սաղ,

Քաղը բաղ է:

Ինչո՞ւ խփվել պատեպատ էլ.

Մի՞թե աչքի արձակուրդ է

Կամ ուղեղի հանգրստյան օր...

Լավ չե՞ արդյոք ապաստանել հին լաթերին,

Քան նորածե հազուստ կոշված այն անտերին,

Երբ որ մարդուն բարձրահասակ

Հագցրնում են մանկան թասակ,

Մի համառոտ անդրավարտիկ,

Քաղվածքի պես նեղ է գալիս և շապիկը,—

Ա՛յ շան որդիք,

Մա՞րդ ենք կոշվում,

Թե՞ կապիկ ենք...

Կարգ ու կանոն պահպանելու մտքից մղված՝

Ընդդեմ գոռոզ-անկարգապահ անհատներին՝

Չե՛մ ստիպի ճնճողուկներին ու ծտերին

Աշնան վերջին շվել հարավ,—

է՛հ, ի՞նչ դառաւ.
Սիտը ես եմ՝ շե՛մ կամենում...

Նաև պիտի ձեզ խոստանամ
Երբեք հոգով, ձեռքի նման, չկոշտանալ.
Թե շատ թանկ եմ ու շատ դժվար՝
Չէժանանալ ու հեշտանալ.
Խարվածության խումից հետո
Ինչպես պետք է զգաստանալ
Ու դրանից շվշտանալ.
Չխոստանալ հնազանդի, խոնարհի դեմ,
Հանգստանալ,
Բայց ոչ երբեք այլոց մեջքին.
Ճամփա՛ բանալ
Եվ հույսի դո՛ւռ,
Դավադրությո՛ւն
Ու փակ աշքե՛ր.
Տքնել-ջանալ՝
Ո՛չ թե փողով կամ պատվերով,
Այլ ազամա ինքն իրենից անջատվելով՝
Ինչպես հրից ջերմությունը...

Ի՞նչ խոստանամ,
Եթե լեռ եմ՝ դա՛շտ շեմ դառնա,
Ոխերիմ եմ՝ հա՛շտ շեմ դառնա,
Թե սրբության ավազան եմ՝
Ի՞նչ լվացքի — և խմորի՞ տաշտ շեմ դառնա...

Չե՛մ խոստանում,
Որովհետև համոզված եմ, հաստա՛տ գիտեմ,
Որ երբեք կոխ շեմ բռնի կամ շեմ պարի
Ուրիշների դեռ նոր թաղած
Կամ շքաղած
Մարգերի մեջ ու բոստանում...

Չե՛մ խոստանում,
Որովհետև համոզված եմ, հաստա՛տ գիտեմ,
Որ ինձ նման մարդը երբեք
Չի զրպարտում — ամբաստանում
Անմեղ տեղը և ո՛չ մեկին,
Մինչև անգամ... մարդանման գինու տկի՞ն...

Բայց, ա՛յ, խնդրե՛մ.
Խոստանում եմ պարապ մնալ
Եվ կամ տրվել խաղ ու պարի,
Քան թե դառնալ ագիտատոր
Վնասակար գաղափարի:

Խոստանում եմ զրկվել նաև
Սուրբ անունից ուղղափառի,
Քան թե կորցնել ոտքերիս տակ
Մարդկայնության հողը բարի:

Եթե անգամ դառնալ թռչուն՝
Բուի՛ նման, շղջիկի՛ պես
Ապրել թեկուզ մթին որջում,
Քան թե դառնալ սիրված... թուփակ:

Ո՛չ մեղ դրեք,
Ո՛չ համարեք հիմար կատակ.
Որովհետև շա՛տ են խաբել միամիտիս
(Լավերն անգամ վատացել են),
Որովհետև երկրի վրա
Դրամանենգ մարդիկ այնքա՛ն շատացել են՝
Ստիպված եմ ոսկին փորձել,
Ատամներո՛վ ոսկին կրժել,
Նույնիսկ ոսկի՛ն,
Էլ ո՛ր մնաց թե հավատամ
Դեռ ոսկու տեղ ծախվող խոսքին...

Հանդիսավոր խոսք եմ տալիս
Քեզ ուրաղե՛լ
Ու կացիներ՛լ,

Տմարդութիո՛ւն,
Իսկ քեզանով, ճշմարտութիո՛ւն,
Քսկ քեզանով սի՛րտ վարակել,
Անձրև ու ջուր թե բարակեն՝
Եվ իմ արյա՛մբ քեզ ոռոգել —
Վերստեղծել ու նորոգել...

Խոստանում եմ
Ոմանց նման իզուր տեղը շխոստանալ...

20-21. V1. 57

Մսկվա

ԿԱՐԴՈՒՄ ԵՄ

Ես կարդում եմ և... հասկանում:
Որ թեպետ և ինձ հերոսի տեղ եմ գնում,
Բայց շատ հաճախ նրա ճամփից շեղ եմ գնում,
Նա խիղախ է, իսկ ես՝ զգույշ,
Նա գործում է, ես՝ լուկ զգում:
Նա կարող է, թե տեղը գա,
Եվ զո՛հ գնալ, անվախ մեռնե՛լ,
Իսկ ես՝ նրան... լա՛վ ըմբռնել,
Բայց ո՛չ նրա ճամփան բռնել...

Հեշտ է, գուցե, գրքեր գրե՛լ՝ ո՛չ թե կարգալ...

17. V1. 57

Մսկվա

ԾԱՆՈՒՄ-ԱՌՆՈՒՄ-ԲԱՇԽՈՐՄ ԵՄ

Քե ավելորդ գորով ունեք՝
Տարեք շուկա՛.
Ես ծախո՞ղ եմ, ո՛չ թե առնող:

Քե ավելորդ կորով ունեք՝
Ես կամ ու կամ,
էլ ինձնից էլ լավ ձեռք բռնո՞ղ:

Խե՛ղք եք ծախում՝
Առնողը չեմ,
Քե գինն անգամ ջրի գին է,—
Հաջողութիւնն համն եմ անգամ ես մոռացել:
Ահա թե ի՞նչ:

Ելք չե՞ք ծախում՝
Հազա՛ր արեսոս,
Քե չէ մուտքը իմ կողքին է,
Զի պահանջվում և մուտքի տումս —
Քիչ է մնում բաշեն թեկից:

Ինչի՞ս է պետք և ձեր երգը,
Առնող ճարեք՝ ինքըս ծախեմ:
Դահլիճ լինի կամ լսարան՝
Այդ ուրի՛շ բան,
Կատնեմ ե՛ս էլ:

Ինչի՞ս է պետք ձեր տարերքը,
Փոխող բերեք՝ ինքըս փոխեմ:
Հանգի՞ստ փոխեմ իմ տարերքի գոնե կեսը:

Ո՞վ է այնտեղ համարյա թե ձրի ծախում նահանջ: Ունե՛մ:
Ինձ հարձակման թափ էլ պետք չէ:—
Ճարպղկութիւնն պահանջ ունեմ...

Ո՞վ է այնտեղ ներկեր ծախում,—
Ներկարա՞ր եմ ու նախը՞նտ եմ...

... Եվ շատ բաներ,
Որ չեն ծախվում ու չեն առնում,
Ես բաշխո՞ւմ եմ:

Ես բաշխում եմ ազնւովութեան անցազրերի,
Սակայն ո՛չ թե «մի անգամվա»,
Այլ «մշտական» միանգամայն:

Ես բաշխում եմ հանդըզնութիւնն,
Ո՛չ ճգնութիւն
Անգորութեան փակ շրջանում,
Եվ ո՛չ մտքի մթագնութիւն,
Այլ տքնութիւնն,
Որ թոխըով է վերջանում:

Կու՛մ ու խղճից զրկվածներին՝
Մինչև անգամ ո՛չ խղճի խայթ,
Ողորմաբար խի՞ղճ եմ տալիս.

Ո՛չ թե դեմքի ծամածրուանք,
Այլ օգնութիւն աղերսելու ճիշ եմ տալիս՝
Ցավածներին,
Անմահութիւնն՝
Զոհվածներին,
Սլարձակում՝

Բովվածներին,
Անդամաճան ընկերություն՝
դավվածներին՝
Բարի գալուստ՝
չվածներին...

Համակրություն է հարկավոր բարի գործին,
Եվ մաքրություն է հարկավոր միտք ու հոգու.—
Քեկուզ մտքով, նույնիսկ հոգով լոկ կամեցեք
Եվ... մի՛ բաշվեք-կարկամեցեք,

Մո՛տ համեցեք...
Ես ծախում եմ, նաև առնում
Եվ, հույս ունեմ, ինձ չեք խառնում
Չարաշահող շարչիներին,
Քե չէ, գիտե՞ք, ս՛չ թե աստված,
Չարչինե՛րն էլ ձեզ չեն ների...

4-5. VI. 57
Մտե՛վա

ԳԺՎՈՒՄ ԵՄ

Եվ ինձ լսելով՝
Կարող են ասել.
«Գժվե՛լ է, ի՛նչ էս:
Իսկ ես էլ կասեմ.
«Այո՛, գժվե՛լ եմ,
Ինչո՞ւ չգժվել»: -

Իսկ գժվելով չե՛ն սիրում ու ատում:
Իսկ գժվելուց չե՛ փայտը ճարճատում:
Առանց գժվելու՝ չկա՛ շահած մարտ:
Առանց գժվելու՝ չե՛ն ծնի նոր մարդ:
Մինչև չգժվի՝ ջուրը չի՛ եռա,
Կե՛ղև չի սլատոսի հատիկը նուան:
Մտոե՛րն են փթթում՝
Գժվա՛ծ են անշուշտ:
Երկի՛րն է պտտում՝
Կժվա՛ծ է անշուշտ...

Սերմերը մինչև կարգին չգժվեն՝
Բե՛րք չեն դառնալուս
Թաթերը մինչև կարգին չգժվեն՝
Չե՛ոք չեն դառնալուս

Բառերն էլ մինչև կարգին չգժվեն՝
Ե՛րգ չեն դառնալու...

Ա՛խ, ուր էր թե ես միշտ գի՛ծ լինեի...

1. X. 61
Երևան

ԴԻՄՈՒՄ ԵՄ ՊԱՀԱՆՁԵԼՈՒ ՊԵՍ

Դո՛ւ, որ գալիս ես մեր մանուկների արդար պահանջով,
Իբրև պատասխան նրանց սրսբփուն ակնկալիքի.
Դո՛ւ, որ գալիս ես մրսկան արտերի դողդոջուն կանչով.
Իբրև պատասխան նրանց կարիքի.
Դո՛ւ, որ ոտներըդ խճողել ես դեռ անցյալի ցանցով,
Մինչդեռ ձեռքերըդ մեկնել ես արդեն կանչող գալիքին,—
Արի՛, նո՛ր Տարի,
Գալուստըդ բարի՛:

Արի՛, նո՛ր Տարի,
Բայց... այնպե՛ս արի,
Որ ատոմական այս անեղ դարի
Գոռ ժամացույցը ինքն իրեն լարի
Մայրացած հարսի սրտատրոփի համաշափությամբ,
Եվ նրա անտես սլաքները զույգ
Իրենց վիրավոր թևաթափությամբ
Ոչ թե մեղ կրկին
Քարանձավների անաշ խոռոչը մատնացույց անեն,
Այլ Տիեզերքի անկոխ դաշտերին
Մեր զույգ աչքերի հայացքը տանեն...

Արի՛, նո՛ր Տարի,
Բայց... այնպե՛ս արի,
Որ ավելանա աշխարհի բարին,
Եվ այդ աշխարհի բախտի վրայով
Խեղճերն ձգված մետաղալարին
Կարախաղացի ծպտրված տեսքով Չա՛րը շպարի՛
Ողջ մարդկությանը գնելով ծանոթ ծաղրածուի տեղ...
400

Ձյունն է վար իջնում
Ու ծածկում մայթեր, ծառեր ու թիթեղ:
Իսկ ուրիշ մի տեղ
Անձրևն է կրկին
Երկինք ու երկիր մեկմեկու հինում,
Կարծես թե հսկա տավիղ է շինում,
Որի հոսանուտ լարերի վրա
Իրիկնամուտի տավղահար քամին
Մրսած մատներով
Պիտի նվագի հինավուրց տաղեր՝
Ի վերա սիրո,
Վասն խնդության,
Վասն մարդկային ոգու խենթության:
Անձրևի տեսքով,
Ձյան կերպարանքով
Այդ դու ես գալիս:
Արի՛, նո՛ր Տարի,
Գալուստդ բարի՛:
Բայց... այնպե՛ս արի,
Որ անձրևը հորդ սրբելով տանի
Ոչ միայն կեղտը հոգնած մայթերի,
Այլ նաև փոշին ու մուրը հոգու,
Այլև խավար խոհ ու խարդախ խոկում,
Եվ ձյունը իջնի որոգայթների՛,
Պանըր ամոթից շիկնած այտերի՛,
Ուրացումներից դեղնած-ժանգոտած սրտերի՛ վրա
Եվ իր այդ ճերմակ բարությամբ շռայլ
Մարդուն մարդու դեմ պարզերե՛ս անի...

Արի՛, նո՛ր Տարի,
Բայց այսպե՛ս արի,
Եվ ոչ թե այնպե՛ս, որ ձյունը ճերմակ
Գառնա վարակի սավան ու վերմակ,
Եվ որ անձրևի ջուրն աստվածածին
Մարդու արյունը ջրի վերածի,
Ու ճառագա՛յթը, ճառագա՛յթն անրիծ

Մկրտավի իբրև մի ահեղ ու պիղծ
Նոր հիվանդության դիվային անուն,
Որից մինչև իսկ մահն է մահանում...

Արի՛, նո՛ր Տարի,
Գալուստդ բարի՛,
Եվ արթնացրո՛ւ բո թնդուն քայլքով
Ուշ մնացածին,
Քնով տարվածին.
Տո՛ւր ապաքինում հոգով ցավածին,
Հիասթափվածին՝ նոր մի հիացում,
Սիրասթափվածին՝ մի նոր միացում.
Զեռքից հավատք փախուստ տվածին,
Իբրև նոր Տարվա բաղձալի նվեր,
Տո՛ւր նոր հավատի կապակուտ թեեր,
Մանկանը՝ մեծի մտքի լիացում.
Մեծին՝ մանուկի անարատություն,
Տափարակներին՝ Արարատություն,
Իսկ երկրագնդին՝ մի առատություն,
Որ նրա վրա Քաղցը այսուհետ
Զունենա ո՛չ մի կայսրություն ու գահ,
Ու Սարսափն իրեն թագակիր չզգա.
Որ Ազատությունն իր բառն գունեղ շապիկը հեղքած
Տրվի հախրանքի,
Ու Մարդն ազատվի իր հին գերության նոր հաճախանքից,
Ու Մարդն այսուհետ ո՛չ մի տեղ երբեք չգունավորվի.
Եվ որ այլևս ո՛չ մի ժողովուրդ,
Ո՛չ մի ազգ ու ցեղ
Պատմության բափից ու սև մրուրից շթունավորվի,
Դառնա լիպո՛ր, դառնա լիիրա՛վ,—
Ու մենք, վերջապե՛ս, հասկանա՛նք իրար,
Ամենբոս, բա՛վ է, հասկանա՛նք իրար:
Նաև հասկանա՛նք,
Որ մեր իսկ արյան գնդիկը մանրը
Այս երկիր կոչված գնդից ավելի մեծ է ու ծանրը...

5. 1. 63

Երևան

402

ԱՐԴԱՐԱՑՆՈՒՄ ԵՄ

Արդարացնում եմ
Այս երկինք կոչված հրա՛ջք սիրունի,
Հրա՛ջք սիրունի
Հիմար թվացող անտերությունը
Եվ ա՛յն,
Որ աստղե իր խալերի հետ
Նա դեմքը ծածկող սև ամպեր ունի:

Արդարացնում եմ
Եվ անծիր ծովի ա՛յն թերությունը,
Որ... ավեր ունի:

20. VI. 57

20. XI. 57.

Մուկլա

ՀԱՎԱՏՈՒՄ ԵՄ

Հաճախ սիրում եմ,
Երբ մարդկայնորեն սիրտըս դերում են:

Հաճախ լռում եմ,
Երբ ճիշտ ասածըս դիտմամբ ծռում են:

Նաև խղճում եմ,
Եթե զզջում են:

Հիասթափվում եմ,
Եթե խաբվում եմ:

Նաև ատում եմ,
Եթե ստում են:

Բայց ամենի՛ց խոր
Ես հավատո՞ւմ եմ:

Ո՛չ միայն գիտեմ.

Ես հավատո՞ւմ եմ

Երկնի բացխուփիկ քողարկությանը,
Օվկիանոսների հավերժ կրկրնվող խաղարկությանը,
Հավը ու թռչունի անբեկանելի ձվարկությանը:

Ո՛չ միայն գիտեմ.

Ես հավատո՞ւմ եմ,

Որ անհնար է արևը բանտել,

Երկնակամարի զարդերը բանդել,
Խմորի նման հունցել ու գնդել
Կապույտը ծովի,
Ատելի լուսնին բռնել վանդել
Երկրնքից ծավի...

Ինչո՞ւ թաքցրնեմ.

Ես ճանաչում եմ ու գիտեմ մարդուն:
Ի՞նչ ասես չկա նրա փակ սրտում:

Գիտի կործանե՛լ,

Բայց և... գո՛րծ անել,

Մատնություն գրած նո՛ւյն իր ձեռքերով՝
Աշխարհը լցնել շռայլ բերքերով:

Նո՛ւյն այդ ձեռքերով՝

Ե՛վ ճրագ մարել,

Ե՛վ խարույկ վառել:

Նո՛ւյն այդ ձեռքերով՝

Ե՛վ դանակ խրել,

Ե՛վ վեպեր գրել:

Նա գիտի զարկե՛լ

Ու զրկե՛լ գիտի,

Բայց գիտի զրկե՛լ

Ու փրկե՛լ գիտի:

Նա գիտի կեղծե՛լ

Ու սրբապղծե՛լ,

Առավել ևքս՝

Գիտի ստեղծե՛լ:

Ես նրան հաճախ դատափեսում եմ,

Երբեմըն նրան նույնիսկ ատում եմ,

Բայց, ամենից շատ, խոր հավատո՞ւմ եմ:

Ես հավատում եմ նրա բնության ո՛չ թերությանը՝
Մտորությա՛նը
Ու շարությա՛նը,
Այլ խորությա՛նը
Ու բարությա՛նը.
Ո՛չ ծերությանը,
Այլ նորությա՛նը՝
Զավակի տեսքով անվերջ կրկնվող այդ հարությանը.—

Ես հավատում եմ կենդանի մարդուն,
Առավել՝ նրա ծնվելիք որդուն:

Ես հավատում եմ նրա անուրջին.
Նա որտեղ որ է Մարս էլ կթռչի,—
Նոր է սկզբում տիեզերական համափորդությունը:
Եվ վենետիկ լանջին կկառչի,—
Ես գիտեմ նրա տղամարդկային շանորդությունը...

Ես հավատում եմ նրա ծով խելքին
Եվ նույնիսկ՝ նրա հոտառությունը,
Ամեն ինչ տեսնող աչքերի ցոլրին
Եվ նույնիսկ՝ նրանց մթարությունը:
Ես հավատում եմ նրա մատներին

Հար անհատներին
ճարտարությունը,

Նրա ոտների
արդարությունը.

Մինչև իսկ եթե ճամփից էլ հանեն՝
էլի՛ ճար կանեն,
Տե՛ղ կհասցրեն...

Ես հավատում եմ հավատի՛ն մարդու՝
Ի՞մ ա՛յս հավատին...

2. VI. 57

Մոսկվա

ՏԵՐՈՒՄ ԵՄ

Հոգուս վրա տխրություն է հաճախ թառում,
Երբ թաց աշնան շոր խաշամն է ծածկում առուն,
Զոր խոտի հետ երբ այրվում է թուփը կանաչ,
Երբ մենք՝ հիմար տղամարդիկ, շենք նկատում ազնիվ
կանանց,

Ու երբ գուսան — շալ կաբավն է ընկնում վանդակ,
Իսկ երգ ատող,
Նվագ հատող

Մարդը դառնում... մեկենասի ձուլված քանդակ...

Ես, սրտիս տեղ, իմ կրծքի տակ
Տխուրաշյա մի կաբավ եմ հաճախ ղզում...

27. V. 57

Մոսկվա

ՄԽԻԹԱՐՈՒՄ ԵՄ

Մխիթարեմ՝

Թե ինքնատիպ ու շքնդունված բանաստեղծին
Երախտապարտ որդիներով ու թոռներով,
Եվ հետմահու հատորներով,
Ապա տափակ ու միջակին,
Ե՛վս առավել պատեհհասպաշտ բուժ գրչակին՝
Ա՛յն պարտադիր հաջողութ՛յամբ,
Որ և՛ ունի, և՛ կունենա
Ողջ է քանի
Ու կենդանի:

Եվ ծերացած այն ամուրուն,
Որին ոչ ոք օր ծերութ՛յան
Զի փայփայում ու գուրգուրում,
Խաբեմ ես այն սփոփանքով,
Որ... չի կապվել նա երբևէ
Լաշառ կնոջ պինդ կապանքով...

Ում մերժել է իր դրացի
Հոգի հանող
Ու խելք տանող

աղջիկը շար,
Ես այն մտքով չեմ սփոփում,
Թե չի վարվել այդ դրացին
արդարացի:

Ես մերժվածին սփոփում եմ լոկ այն գողով,
Որ... չի ապրել նա առավել ահավորը,
Գիտե՞ք որը.
Գավաճաններն ու խաբեղը իր սիրածի...

Անբա՛խտ իմ բույր,

Ո՛վ չքեր կին,

Անբուժելի քո այդ վերքին

Ես ո՞րտեղից, ի՞նչ դեղ ճարեմ,

Ես քեզ ինչո՞վ մխիթարեմ:

Մխիթարեմ ա՛յն սարսափով,

Որ շեռ ապրել որդեկորույս մոր կսկիծը,

Երբ պոկում են կարծես սիրտըդ խեղճ կրճբիցը...

Նաև մի քիչ լինեմ բարի

Եվ սարն ի վար ցած գլորվող-ջարգվող քարին

Մխիթարեմ այն թռիչքով և անկումով,

Որ վայել է և... հանճարին:

Ընդհատակում, հոգու խորքում

Զգույշ տարվող թույլ պայքարին

Մխիթարեմ նոր ուժերի հավաքումով:

Հարբուխ ընկած — մրսած շարին

Մխիթարեմ և... թորերի բորբորումով:

Արձագանքով մխիթարեմ համըր սարին:

Գոլորշացող-ցնդող ջրին,

Մարող հրին

Մխիթարեմ այն օրենքով, որ բարութ՛յամբ

Սահմանել է ինչ-որ ծերուկ Լաուազե.

Հարատևել ա՛յլ դրութ՛յամբ,

Ո՛չ մի շափով շնվազել...

Ուղղագրական նոր օրենքով

Գործածումից հանված տառին

Մխիթարեմ այն տանջանքով,

Որ տարիներ, ձի՞գ տարիներ

Պատճառել է ծեր ու մանկան:

Մխիթարեմ հատվող լարին
Ա՛յն ճնգոցով, որ կարող է նա արձակել,
Ուրիշ և ո՛չ, և ո՛չ մի լար՝ թե նվագեն
Վարպետ-ճարտար մատներն անդամ...

Իզուր անցած գոռ պայքարին
Մխիթարեմ իրեն ծնող
Ու կործանող
պատճառներով:

Հերքված աստծուն խեղճ ու բարի՝
Հազար ու մի շեն ու ավեր տաճարներով:

Եվ, վերջապես,
Մով արյունով թրջված դարին
Մխիթարեմ

Այն հավատի ավետիքով (թե՛ շար բոթով),
Որ արյունն այդ կցամաքի
Թղթերի մեջ, թանաքի հետ...

Իսկ ի՞նձ...
Ինչով ի՞նձ սփոփեմ,
Մխիթարե՛մ, ո՛չ թե խաբեմ:
Այն կնո՞ջ պես ինձ սփոփեմ,
Որին

միշտ էլ երբ օրհնում են ավանդաբար,
նույն հին բարի խոսքն են ասում,
«Աստված պահի գլխավորիդ»
Իսկ խեղճ կինը, թե շամաշեր,
Երինջի պես կբառաշեք.
«Թաղե՛մ էդպես գլխավորինք»
Որովհետև գլխավորը՝
Այդ անհողի բեղավորը,
Նրան ծնծում ու տանջում է ամեն վայրկյան՝
Չհարցնելով անմե՞ղ է, թե՛ մեղավոր է.
Այն էլ այնպե՛ս,
որ անհողի.

Ճիպոտը միշտ կամրջվում է
Իր մի ծայրով կնոջ այտին, մեկով՝ հոնքին,—
Եվ խեղճ կինը ցավից լալիս,
Բայց և աստծուն փառք է տալիս,
Որ... գեթ ա՛շքը շկուրացավ ծեծ ուտելիս...

Մխիթարվեմ այն հավաստի իրողությամբ,
Որ ես ինքըս տղամարդ եմ և ոչ թե կին,
Եվ իմ ապրած ժամանակը՝
Արտասովոր
Եվ
Կուսավոր՝
Ո՛չ մի բանով չի նմանվում
Այդ նզովյալ ժամանակին...

19, 21-22. VI. 57
Մոսկվա

ԽԱՆԳՈՒՄ ԵՄ

Ես խանդո՞ւմ եմ:

Անկեղծ ասած, թե ամոթ չէ,
Ինձ շատ ծանոթ և շատ մոտ չէ
Այդ ահավոր խանդ կոչվածը.
Իմ մեջ, գուցե, բնությունից
Ինչ-որ մի բան անտեսված է,
Ուրիշ մի բան՝ տնտեսված է:

Ընդամենը գիտեմ լուկ այն,
Որ ես այնտեղ, որտեղ մարդիկ
Հավանաբար և խանդում են.
Քարկանդում եմ — ոչ տեական,
Քձծիծաղում — անբավական,
Կամ ծիծաղում — անբնական,
Եվ... եղածը ես քանդում եմ:

Մեր խորտակված սերը վկա...

19. XI. 57

Մոսկվա

ԴԱՌՆՈՒՄ ԵՄ

Եթե դառնայի նույնիսկ մրցարան՝
Ես չէի թողնի,
Որ կեղծավորը հաղթի շիտակին,
Ճառող թերուսը՝ խորհուն գիտակին:

Եթե դառնայի նույնիսկ թրծարան
Ու սուտ թրծեի հարկադրաբար՝
Բոլո՞ր ստերը մեկ-մեկ ճաքեին,
Հակառակ դեպքում՝ դուռըս փակեի:

Ու եթե նույնիսկ գիահերծարան՝
Վերստի՞ն սուտը,
Մե՞ծ հաջողությամբ տարածվող սուտը,
Ես կհերձեի,
Որ մի փորձեի՝

Ինչպես խելացի երեխան ինքը
Քանդում-ջարդում է իր խաղալիքը,
Որպեսզի տեսնի, նաև հասկանա՝
Ինչո՞ւմն է բանը և բանալիքը...
Ու երանի՛ թե

Խաղալիքի պես սուտն էլ փշանար,
Եվ չգտնըվեր ո՛չ սարքող վարպետ,
Ո՛չ էլ գործարան...

Դառնայի մառան՝

Չէի ցանկանա մի խորշում պահել
Քծնանքի թթու և կամ թե բացախ,
Որ ախորժակ են գրգռում հաճախ,

Շատերիս նույնիսկ շատ դուր են գալիս,
Բայց ստամոքսը աղնիվ է Լթե՛
Միշտ ետ է տալիս...

Ու եթե խարան՝
Ծս չէի ջնջվի այն սուտ-սուրբ աջիցս,
Որ բուսր նրանց գամում է խաշի,
Ովքեր մտքի մեջ,
Մտքի՞ մեջ անգամ
Ուզում են խույս տալ հարկադիր պաշից...

Ու եթե շարան՝
Զդռնամ շարան
Կեղծ հարցադրման,
Այլ մեղադրման.
Եվ ոչ թե ինչ-որ հիմար ցույցվքի,
Այլ մեղադրման ապացույցերի...

Ու եթե բերան՝
Ո՛չ խաբերայի,
Այլ երեխայի՞.
Ո՛չ թե անտարբեր մի դասախոսի,
Այլ դատախազի՞.
Ո՛չ թե ազոթող մի խեղճ տատիկի,
Այլ մունետիկի՞...

Գառնայի պարան՝
Եթե ոչ լաստի
Կամ առապաստի,
Եթե ոչ պարզվող սուրբ դրոշակի,
Ապա ոչ ձեռքում և հրոսակի,
Որ նա դրանով ոտք ու ձեռք կծկի:
Ավելի լավ է այդ դեպքում արդեն
Գեթ պարան դատնալ... թեկուզ լվացքի...

Ու եթե իրան՝
Ո՛չ թե աջ ու ձախ անվերջ ճկվողի,

Այլ պատվախնդիր հպարտ աղջրկա՞
Եվ ա՛յն կորիճի, որին՝ բարդու պես՝
Հասվել-փովել կա,
Բայց ծովել չկա՞...

Ու եթե կուան՝
Ո՛չ մարդկանց գլխին,
Այլ դարբնի՞ ձեռքում...

Ու եթե դրան հուսալի կողպեք՝
Պահեստի՞ վրա,
Որ բարիքը զա բարիքին դիզվի,
Պահեստի՞ վրա,
Եվ ո՛չ թե լեզվի...

Դիցուք, թե նաև դառնում եմ մի օր
Բանաստեղծության օրենսդիր մի նոր
Եվ... գիտե՞ք արդյոք, թե ինչ եմ անում.

Ա՛յս եմ հավանում,
Այն չե՞մ հավանում:
Զէ՛, թույլ եմ տալիս,
Երբ տեղն է գալիս,
Բանաստեղծները բանաստեղծելիս
(Ո՛չ գիզի-բիզի բան ստեղծելիս)
Զափածո խոսքում երբեք չդրված,
Կոպիտ համարվող,
Նույնիսկ արգելված
Բառեր ու խոսքեր թող օգտագործե՛ն,
Թո՛ղ չկարկամեն, թո՛ղ վստահ փորձեն:

— Օրենքներ չկան, կա լուկ իրավունք...

15. VI. 57
Մոսկվա

ԶԱՐԲԱՑՆՈՒՄ ԵՄ

Ահավասիկ այս խնձորը՝

Մեղրածորը,

Կամ այս դեղձը՝

Անձեռակերտ — անստեղծը...

Սա մի պատառ կերպափոխված արեգակ է.

Ջովություն է այստեղ դարձել նրա տաքը,

Հոսուն հուրը ստացել է մի հստակ ձև,

Շողն ու լույսը փոխվել գույնի, համ ստացել:

Եվ այս՝ գիտե՛ք ինչի՛ համար,

Միայն նրա՛. որ մեզ համար

Արեգակը գառնա հարմար.

Որ այս դեղձը պոկենք հիմա,

Աղվամազոտ դունչը շոյենք,

Այս խնձորով նախ հիանանք՝

Ա՛յս կողմ շուռ տանք,

Ա՛յն կողմ շրջենք

Եվ — թե հանկարծ սրտներս ուզի —

Ոչ այս — ոչ այն՝ բռնենք կրծենք:

Տարօրինակ բան չեք կարծո՛ւմ,

Որ արև է մարդը կրծում...

20. XI. 57

Մոսկվա

ԱՂԱՉՈՒՄ ԵՄ

Աղաչում եմ. —

Մի՛ վրդովվեք, եթե ասեն

Փառասերին հենց փառասե՛ր,

Ո՛չ թե համեստ.

Սրիկային՝ հենց սրիկա՛:

Ո՛չ թե ազնիվ.

Հեռակային՝ հենց հեռակա՛,

Ո՛չ թե ներկա...

Աղաչում եմ. —

Մի՛ վախեցեք անկեղծ խոսքից.

Անկեղծ խոսքը չի սպանում,

Փակ խոցեր է միայն բանում:

Թե սոված եք և երեխա՛

Մի՛ վախեցեք լաց լինելուց.

Գե՛հ. քանի դեռ նա չի լալիս՝

Միժ չե՛ն տալիս:

Մի՛ վախեցեք

Ժանգոտ թասից ժանգ քերելուց.

Նա դրանից չի փշանա:

Մի՛ վախեցեք

Կեղծի մասին ճիշտ գրելուց.

Նա դրանից կբշանա:

Աղաչում եմ. —

Եվ թվաբա՛ն եղեք մի քիչ,

Բայց պայմանով այս ամոքիչ.

Ո՛չ թե ճշտին սուտ գումարեք,
Այլ բաժանեք սուտը ճշտին.

Ո՛չ թե վշտին գութ գումարեք,
Այլ բաժանեք գութը վշտին,
Եվ պարծեցեք ո՛չ թե հարցով.
Հպարտացեք լոկ լուծումով՝
Փակագրծի ճիշտ բացումով,
Մնացորդով
Ու քանորդով...

Աղաչում եմ.—

Եղեք նաև քիչ հոգեբան.

Եթե որդին տրտում երգով
Իր ծնողի մահն է սգում,
Աղաչում եմ, մի՛ ընդհատեք,
Ի՛նչ է թե նա... լա՛վ չի երգում...

Աղաչում եմ.—

Այս և նման այլ հարցերում
Երբևիցե ինձ շաղաչե՛լ...

9.10. VI. 57

Մասկվա

ԵՐԿՄՏԵԼՈՎ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ԵՄ

— «Լինե՛լ-լինե՛լ,— այս է խնդիրը»...

Եթե վառվում է մորըթ թոնդիրը,
Հայրենի ծովաք երգից փնչում է,
էլ ի՛նչ խնդիր է.
Ուրեմբ՝ չինե՛լ:

Թե տապալվում է շար հարձակումը,
Թե անխուսափ է ծլարձակումը,
Թե հարկավոր է նոր աղաց շինել.
Ուրեմբ՝ չինե՛լ,
Եթե բազմապան,
Քեկուղև դաժան

Գաղաններն անգամ մնում են զազան,
Ոչ թե օրեցօր դառնում ընտանի.
Եթե վերստին աղչիկ-պատանի
Ի՛նչ էլ որ լինի՝ սիրահարվում են,
Իրար ձեռք բռնում, իրար փարվում են,
Կազմում ընտանիք.

Եթե մայրական կաթից ուռչում են
Նորահարսների կանգուն ծոցերը,
Եվ կենդանություն կայտառ բոցերը
Ու կյանքի ծուխը նորից փնչում են,—
էլ ինչե՛լ ինչ-որ խնդիր հորինել,
Նախորոշված է երբ նախընտիրը:

Ի՛նչ էլ որ լինի, անպատճառ չինե՛լ,—
Եթե խնդիր կա՝ այս է խնդիրը»...

28. V. 57

28. XI. 57

Մասկվա

ՈՂԲՈՒՄ ԵՄ

Ողբամ վաղամեռ մինուճար որդուն,
Առավել՝ նրա խեղճ մորը տրտում,
Եվ որդեկորույս մորից առավել՝
Վա՛յ տամ ու ողբամ այն թշվառ մարդուն,
Որ հավա՛տ ունեւր — և ծովածավա՛ւ,
Եվ հիմա շունի՛,
Մի՛ կաթիլ շունի...
Ստիպողական ժպիտըդ ողբամ,
Հարգանքըդ ողբամ, թե հարկադիր է,
Թե աղբյուրի պես սրտից չի բխում,
Այլ լիմոնի պես քամվում է վախից...

Եվ դողը ողբամ,
Եթե չի ծնվում նա ակնածանքից
Եվ կամ թե սրտում այն դեռահասի,
Որ իր կյանքի մեջ առաջի՛ն անգամ
Մրար է բացում՝
Սիրային նամա՛կ:
Ա՛յն դողը ողբամ,
Որ զոռով-շառով որդեգրվում է,
Եվ կնքահայր է դառնում Երկյուղը,
Եվ կնքամայր է դառնում Սարսափը...

Քե՛զ ողբամ, աստվա՛ծ,
Եթե սուտ ես դու:
Ողբամ, սո՛ւտ, և քե՛զ,
Եթե քո հագին

Դու ճշմարտության քղամիդ ունես.
Եվ քե՛զ, քղամի՛դ,
Թե ուս ես ծածկում և ոչ թե քամակ...

Հիասթափությո՛ւն, քե՛զ ողբամ նաև,
Եթե գալիս ես և էլ չես գնում,
Ինչպես չի գնում հյուրը աներես:
Ողբամ և հյուրին, որ տանն օտարի
Իրեն պահում է տանտիրոջ նման,
Եվ տանտիրոջը՝ թե չի վերնդում,
Նրան թողնում է կնոջ հետ մենակ,
Աչքը դո՛ւրս կնոջ,
Որ շատ է սիրում արցունքով զինվել:
Արցունքն էլ ողբամ,
Եթե արցունքը՝ ցավը մեղմելով՝
Եվ քենն է փոխում հնազանդության.
Թող քենը գործե՛ր...

Վայ տամ ա՛յն դանդին,
Ուր ձմեռում է խելքը՝ արջի պես.
Նաև ա՛յն գանգին,
Որ ուսին դրված կաղամբ է ասես,
Եվ այդ կաղամբը այնտեղ է հասել,
Որ՝ օգտրվելով նմանությունից՝
Իրեն վիթխարի վարդ է հռչակում
Ու դեռ սոխա՛կ է պահանջում նաև,
Եվ հարցնող չկա,
Թե ո՛ւր է գույնըդ,
Բուրմո՞ւնքդ ուր է...

Ճիշտ այսպես՝
Նաև վայ տամ տականքի՛ն,
Որ իրեն յուզից թանկ է համարում
Լոկ այն պատճառով,
Որ... ծանր է յուզից.

Ա՛յն արձագանքին,
Որ հոգնած «մեռա»-ն
Դարձնում է «ուռա»...

Ճիշտ այսպես՝
Պիտի այն ցա՛նկը ողբամ,
Որ միայն ինքն է մնացել գրբից.
Այն վա՛նքը ողբամ.
Որ վեր է ածվել բողկի պահեստի.
Այն վա՛նկը ողբամ, այն վա՛նկը, որին
Զրկում են միա՛կ իր ձայնավորից.
Նաև հավանգը,
Թե հավանգի մեջ լուկ շուր են ծեծում.
Նաև սահանքը,
Եթե սահանքը... խելագարվել է՝
Բռնել է գրազ
Նույնիսկ ձկներին խեղդամահ անել,
Բռնել է գրազ
Եվ մտադիր է գրազը տանե՛լ...
Եվ ողբամ նաև...
Ինքըս ի՛նձ ողբամ,
Թե այսպես պիտի ողբամ — վայ կանչեմ
Եվ իզուր տեղը ինքըս ինձ տանջեմ...

3. VI. 57
Մոսկվա

ՀՐԱՎԻՐՈՒՄ—ՈՒՐԱՆԱՆՈՒՄ ԵՄ

Եկե՛ք, խնդրեմ, եկե՛ք այսօր ու դարձեք ինձ սեղանակից՝
Օգտըվելով իմ այսօրվա բարենպաստ եղանակից:
Եկե՛ք այսօր ուղածի պես ուրախանաճք, ուտենք-խմենք,
Զէ՛ որ նորից
Էլ մեր մորից
Զենք ծնվի մենք:

Թող գան, խնդրե՛մ, բոլո՛ր նրանք, ովքեր գիտեն
Փայլատակել կարմիր գինու թնդությունից.
Ուրախանալ և օտարի՛ խնդությունից,
Ովքեր գիտեն վիշտ ու ցավը ետ վանելու,
Կյանքում լավը և առողջը հավանելու,
Գեղեցիկը ու վսեմը զավանելու
հարգն
ու
կարգը.

Ովքեր գիտեն նաև իրենց բերնի համը,
Թող շուշանա՛ն, թող շտապե՛ն, քանի որ դեռ
Գինի-օղին փակ շշերից դուրս չի հորդել,
Եվ չի հասել խորովածի
ժամն
ու
դամը:

Թող մոտենա իմ սեղանին
Նա՛, ում ձեռքը կոշտացել է
Մուրճից, բահից ու եղանից.

Ով տանջանքից կշտացել է
Ու փնտրում է սպեղանի.
Ով կրում է խոցերն անանց
Աղջիկների ու գեղանի
Հարս ու կանանց:

Նա կգտնի այստեղ նրա՛նց,
Ովքեր գիտեն երգել-պարել,
Գրկել-փարել,
Գերել-սիրել,
Ինչպես՝ նաև հյուրասիրել՝
Ունեցածը լավ ծախսելով,
Ոչ թե կիտված կոպեկներին
Հավի նման լուռ թխսելով:

Բայց ո՛չ.

այսօր

Ես կանչում եմ նաև նրա՛նց՝
Եվ այդ կիսատ-պռատներին,
Այդ ձեռք փակ-ժլատներին:
Թող գան, մարդկանց շարքը դասվեն.
Թե կարող են՝
Իրենց հիմար արատներից
Թող ամաչեն ու ետ քաշվեն.
Թե չեն կարող՝
Իրենց մտքում մեղպեսներին
Թող պարզապես հիմա՛ր հաշվեն...

Մի՛ ուշացեք, դե՛հ, ձեզ մատաղ,
Բողոքվեցեք այս կանաչին,
Այս վիզը ծուռ ուռենու տակ,
Եվ բաժակով այս առաջին
Նախ և առաջ «բարով տեսանք» իրար ասենք,
Ինչպես խփել ու խմել են լուսահոգի մեր պապերը:
Իկեք այսօր մենք էլ, առանց ամաչելու,

Նրանց նման որկորներըս լավ կարասենք
Ու նախապես թուլացրենք մեր ձիգ տված մեջկապերը,—
Այսօր մի լա՛վ, ուզածի՛ս պես ուրախանանք, ուտենք-խմենք.
Չէ՛ որ նորից
էլ մեր մորից
Չենք ծնվի մենք...

Մինչ նազ անող խորովածի համ-դամը գա՛
Ես, տանտիրոջ իրավունքով, ձեզ թամադա՛

Դե՛հ, խմողաց խո՛ւմը անուշ,
Եռեփ գինու կո՛ւմը անուշ,
Խորովածի հո՛ւմը անուշ...

Այս մի թասն էլ՝ նրա՛նց կենաց, ովքեր կյանքում
Թեկուղ ծանրը կարիքի մեջ ու զրկանքում
Ընդունում են
Ու տանում են
Ամե՛ն հարված,
Բայց մնում են
Ելի կյանքին տիրահարված:

Դե՛հ, վերցրենք,
Բաժակները շախով-շուխով շխկացնենք,
Խմենք, հետո այս կենացը ծաղկացնենք.
Ով որ երգի՝ ձայնն անսպառ,
Մատաղը՝ գառ,
Ճրագը՝ վառ...

Տեսնեմ այդ ո՛վ այս բաժակը չի պարպելու,
Տեսնեմ այդ ո՛վ այս բաժակից չի հարբելու...
Այս բաժակն էլ մեր սրտից վեր բարձրացրենք,
Քամենք այնպե՛ս, կարծես լի է... երեխեքի դառը լացով,
Խմենք, հետո բերաններըս քաղցրացրենք

Նրանց թմբիկի թուշիկների ածուշ պաշով:
Թո՛ղ որ նրանք ծիլի նման
Քարն էլ ճեղքեն,
Բարով ծաղկին
Հեր ու մերով,
Քույր-ախպերով:

Մեր հին գինով՝ և՛ լս մի հին ու նոր կենաց,
Կենացն ըմպենք հավատարիմ բոլո՞ր կանանց,
Որոնց հաճախ ցավ ենք տալիս, բայց որբան անց,
Այնքան՝ ցավով՝ խելքի գալիս,
Տարբերում ենք մամուռ-կանաչ,
Էժան և թանկ,
Մեր և դոսթանք:

Եկեք փութանք,
Որ շսպառնա նրանց սիրուն ո՛չ մի վտանգ,
Եվ հավատա՛նք,
Որ մենք կյանքում
Բախտի՞ նման նրանց գտանք...

Խմենք կենացն անդամաճան ընկերության,
Ընկերների ա՛յն սերության,
Որ մինչև իսկ շի ընդհատվում
Աքսորի մեջ ու գերության:
Ընկե՛ր լինենք
Նույն հուզմունքի,
Համոզմունքի՛,
Նույն ճաշակի՛,
Դրոշակի՛,
Ո՛չ թե ընկեր լոկ բաժակի...

Եկեք նաև մե՛ղ շրթիկներ, — առանց այն էլ
Քիչ զրկանքներ հո չենք կրել աշխարհում մենք:
Այս թասով էլ մե՛ր կենացը եկեք խմենք:

Այս թասով էլ տրտմությունը,
Ցավը,
Դավը եկեք քամենք,
Որ այսուհետ ուրախ ապրենք՝
Կարաս բանանք, տկճոր կպրենք.
Երբեք չզգանք մեզ մենմենակ,
Անթևթիկունք և անհենակ:
Մեր վատ օրը հենց ա՛յս լինի,
Հետո էլ գան դեռ լավե՛րը...

Ի՛ն՝ — հա՛, քամե՛նք մեր գավերը,
Շուռ տանք պաշենք թասի տակը...

Այս գավով էլ եկեք հարգենք
Եվ անթառամ հիշատակը
Կամար-կամուրջ քաշողների,
Սյուն ու խաչքար տաշողների,
Սանդ ու երկանք կտրողների,
Ելք ու ճամփա փնտրողների,
Վանք ու պալատ շինողների,
Կտրիճ գավակ ծնողների,
Աղքյուր-առու սարքողների,
Փող ու թմբուկ զարկողների,
Ինչպես նաև հիշատակը
Նրանց հիշող-հարգողների...

Հպարտությամբ և անհատույց երախտիբով
Հիշենք բոլոր ընկածներին՝
Հերոսաբար հանգածներին
Հանուն լույսի
Եվ մե՛զ համար.
Հիշենք նաև նրանց ծնող,
Նրանց սնող,
Նրանց զինող
Հայրենիքը հերոսամայր:
Ակնածանքով շուռ տանք հողին

Այս մեկ բաժակ մաքուր օղին,
Այս մի բաժակ անխառն գինին.
Քող մայր հողը նրանց վրա թեթև լինի...

Տեսե՛ք, տեսե՛ք, ո՛ւխ, վերջապես,
Խորովածը մեջտեղ մտավ:

Հիմա ընտրենք մեզ իսկական մի թամաղա,
Որ, հավատա՛մ,

Արդեն խմած կենացնե՛րին շի հակասի,

Այնպես, ինչպես որ մեղ նման

Քեֆ անողի քեֆն էլ երբե՛ք շի պակասի...

27-29. XI. 57

Մոսկվա

ՄԻ ՊԱՀ ՄԵՃԱՄՏՈՒՄ ԵՄ

Ա՛խ, ի՛նչ բախտ է կյանքում լինել

Ամենքի պես,

Ամենքի հետ.

Գիշերները հանգիստ քնել՝

Ամենքի պես,

Ամենքի հետ:

Լինել անդա՛րդ,

Լինել հանդա՛րտ՝

Ամենքի պես,

Ամենքի հետ.

Կյանքին նայել պա՛ղ ու անթա՛փ՝

Ամենքի պես,

Ամենքի հետ:

Չմտածե՛լ վաղվա մասին՝

Ամենքի պես,

Ամենքի հետ,

Կյանքը մատնե՛լ ինքնահոսի՝

Ամենքի պես,

Ամենքի հետ...

17. IV. 57

Մոսկվա

ԽՈՒՍԱՓՈՒՄ ԵՄ

Ես խուսափում եմ

Թեթև դերերից,

էժան սերերից

Եվ ա՛յն նորերից,

Որ հաստատվելիս

Ու թուխս նստելիս

Միշտ հինն են ծնում:

Եվ ա՛յն օրորից,

Որ քուն չի բերում,

Այլ ավելի շուտ, քուն է փախցրնում:...

Մի՛շտ խուսափելով,

Ճի՛շտ խուսափելով՝

Պիտի շհասնեմ և ա՛յն դրուժյան,

Երբ փափուկ բանի հեշտ կտրվելը

Վերագրվում է թրի սրության:

Լողալ շիմացող մարդու խեղդվելը՝

Լճի խորության:

Ստիպողաբար կովում հաղթվելը՝

Սրտի բարության:

Օձտված մարդու հաջողությունը՝

Քաջնազարության:

Իր սկզբունքին հաստատ մնալը՝

Մտքի քարության:...

Ես խուսափում եմ դեռ շա՛տ բաներից:

Ես խուլս եմ տալիս

Թեթև բաներից վերավորվելուց.—

Շատ եմ ինքնասեր:

Եվ անպատասխան սիրահարվելուց.—

Սիրառատ եմ շատ:

Եվ շիլ դառնալուց՝

Իմ խեղճ աչքերի անվերջ շովելուց.—

Ջարմանում եմ դեռ:

Ա.Ֆեն կշեռքի թաթին գրվելուց.—

Իմ քաշը գիտեմ:

Ա.Ֆեն առիթով իսկույն սրվելուց.—

Եվ ի՛նչ եմ տաշում,

Լոկ ի՛նձ եմ մաշում:...

Զե՛մ ուզում տրվել ամեն մի կրթի,

Զե՛մ ուզում տրվել.—

Ես շատ եմ կրքոտ:

Զե՛մ ուզում կովել հիմարների հետ,

Զե՛մ ուզում կովել.—

էլ շիղ շմնա՛ց:

Ուզում եմ ծովել՝ բա՛ն չի ստացվում

Եվ չի՛ ստացվի.—

Բունս է հաստացել:...

Գուցե վտարվե՛լ ուրախ շրջանից.—

Հաճախ եմ տխրում:

Գուցե վթարվե՛լ՝ մեքենայի պես.—

Մաշվում եմ անվերջ:

Գուցե կտրրվե՛լ այս խոկումներից.—

Ես էլ եմ հոգնում:...

Ես խուլս եմ տալիս և գուր լարվելուց.—

Ո՛ւր եր, մրսողնե՛ր,

Մո՛տ եկեք գոնե,

Ես խուլս եմ տալիս և գուր լարվելուց.—

Դեռ շա՛տ գործ ունեմ,

Որ շարվի՛ գուցե:...

Ես խույս եմ տալիս
Ամեն քամոցով իսկույն թորվելուց...
Զուր եմ հանքային:

Ես խույս եմ տալիս,
Քայց չեմ վախենում շուտ պղտորվելուց...
Աղբյուր եմ լեռան.

Ես խույս եմ տալիս,
Քայց չեմ սարսափում և խտտորվելուց...
Ճամփա կգտնեմ...

«...Եվ շխուսափե՞լ այն դրությունից,
Որ լոկ գալիս է մեր խլությունից,
Խուլին ասում են.

— «Յուրտ է, չես մրսո՞ւմ»:
Խուլն էլ ասվածը խլաբար լսում
Եվ ի պատասխան իրենն է ասում.
— «Հա՛, ճիշտ եք լսել. մեր անտեր ցուլը
Կա-չկա կարծեց, թե փորոտիք է՝
Զարկեց ու պատռեց մեր գինու տիկը...»:

Ես խույս եմ տալիս ո՛չ թե խուլերից,
Այլ կարաս ջարդող
Ու տկճոր պատռող
Քոլո՞ր անմակդիր նման ցուլերից...

14-15. Վ. 57.
Մոսկվա

ԳՈՅՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՄ

Ես մտածո՞ւմ եմ:
Քա՛ն չեմ մտածում...

Լեռնային գետն է թավալվում ցածում,
Ինչ-որ մրջյուն է
Կծում իմ ոտը.
Ինչ-որ թռչուն է
Քրատում օդը.

Սառույցն է շողում լեռան կատարին,
Ինչպես որ երեկ ու բոլոր տարին...
Վիճարանո՞ւմ են խոտերն ու քամին,
Թե՞ դատապարտում սուտ բարեկամին...
Ինչպե՞ս չեն փլչում այս լեռ քարերը,
Թե կտրատվել են նրանց կարերը...
Ինչո՞ւ քարն է պինդ, իսկ ջուրը՝ հեղուկ
Եվ ապառաժը՝ անձայն ու համըր,
Իսկ այս տատրակը անվերջ գեղգեղում՝
Շատախոսելով հանում է համը...

Ես մտածո՞ւմ եմ:
Քա՛ն չեմ մտածում:

Ես նույնն եմ անում, ինչ գետը ցածում,
Ինչ այս մրջյունը
Եվ այս թռչունը,
Այս խոտն ու քամին
Եվ սարն ու քարը.—

Շարունակում եմ իմ գոյությունը...

25. Վ. 57
Մոսկվա

Ինչ ես չեմ գրել՝
Նա՛ պիտի գրի...

Սակայն նա գոնե պատկերացնո՞ւմ է
Կյա՛նքը,
Տանջա՛նքը,
Ջա՛նքը պապերի...

25. V 57
Մոսկվա

ՊԱՏԿԵՐԱՑՆՈՒՄ ԵՄ

Պատկերացնում եմ նորի՛ց ու նորի՛ց,

Ինչ-որ տեղ մի օր ծնվում է մորից
Շա՛տ սովորական
Մանուկ մի լալկան:

Ինչ որ ես գիտեմ՝ նա դեռ չգիտի,
Իր դասագրքից իմանա պիտի.
Ինչ որ եղել է ինձ համար հանգույց,
Որ պիտի քանդել կամ թրո՞ղ հատել,
Նա գիտի՛ արդեն
Եվ գիտի — մանկո՞ւց.

Ինչի վրա ես գլուխ եմ ջարդել
Եվ տառապելով տառապել սաստիկ,
Նա ստացել է արդեն... պատրաստի՞...
Ինչ ես ատել եմ, ինչ ես առում եմ՝
Նա նույնիսկ իր շուրջ չի նկատո՞ւմ էլ.
Ինչ չեն ներել ինձ՝ նրան ներում են,
Ինչ ես եմ սիրել՝ դրան տիրում է.
Ինչին ձգտել եմ, ինչ երազել եմ՝
Նա դրան արդեն վաղա՞ւջ հասել է, —
Եվ չի՛ հասկանում իմ տենչանքը նա,
Եվ չի՛ հասկանում իմ տանջանքը նա...

Ինչ ես եմ կրել՝
Նա էլ չի՛ կրի.

ՀՊԱՐՏԱՆՈՒՄ ԵՄ

Ես հպարտ եմ իմ ճյուղերով ու սաղարթով,
Բայց առավել՝ իմ արմատով
Եվ իմ բնի վաղեմությամբ.
Ժողովրդիս ծերունական
հիստ բնական

խոհեմությամբ,
Բայց ավելի՝
Նոր շիվերի
դալարությամբ —
Նրա ջահել որդիներին հենց լավերի
խելառությամբ...

Ես հպարտ եմ մի բուռ հողով,
Բե աճում է այնտեղ խաղող:
Ես հպարտ եմ ջրով մի կույց,
Բե նա մեկին տասն է տալիս
Սի թիզ արտից և կամ այգուց...

Անշահադետ օգնություն եք թե ցույց տալիս՝
Ես հպարտ եմ ձեր օգնությամբ.
Թե շեք թողնում հանգստանալ մարդավարի՝
Ես հպարտ եմ իմ հոգնությամբ.
Ստիպում եք մի կո՞ղմ քաշվել ասպարեզից՝
Ես հպարտ եմ իմ ճգնությամբ...

Եթե պետք է լավ հասկացվել,
Եթե պետք է խոր զգացվել

Լուկ եղածի նոր կրկնությամբ՝
Ես հպարտ եմ

Չհասկացվող
Եվ չզգացվող

Իմ ինքնությամբ.

Շատ-շատերից չկարգացվող՝
Բայց և այնպես իմ սեփական՝ն ձեռագրով.
Այլոց կողմից չարդարացվող՝
Բայց և այնպես իմ սեփական՝ն ծրագրով.
Ուրիշների խնջույքի մեջ
Թող ո՛չ մի դեր չխաղացած՝
Բայց և այնպես ի՛մ հնձանով.
Թեկուզ խոստո ու բաղաձայն՝
Բայց ի՛մ ձայնով.
Թո՛ղ որ անզոր՝
Սակայն արդա՛ր իմ ցատումով.
Թո՛ղ որ իզուր՝
Բայց բնական իմ հոսումով.
Եվ անտարբեր լրջությա՛ն դեմ՝
Թո՛ղ որ գուցե անհետևանք և ապարդյուն,
Բայց և այնպես միտք խմորող իմ տաք վեճո՞վ.
Անփառունակ-երկարատև կյանքի դիմաց՝
Իմ մկրատված կյանքի վերջո՞վ...

Հպարտ եմ ես

Իմ փայփայած նպատակով,
Թեկուզ նրան չհասնե՛մ էլ
(Մեղքը կրե՞կնի ո՛չ իմ վզին).
Թեկուզ նույնիսկ իզուր անցած
Ուրախ ու նուրբ իմ կատակով
(Տափակները չհասկացա՛ն).
Իմ կտակով՝

Թեկուզ գիտեմ,

Որ երբևէ չի կատարվի
(Մեռածի՛ն էլ քիչ են հարգում).
Իմ զտարյուն հովատակով,

Ե՛վ ե շտա նույնիսկ սերունդ
(Նա ի՞նչ անի — մատա՛կ չկա)...
Ե՛վ, վերջապես, հպարտ եմ ետ,
Հպարտ եմ ես իմ... գղակո՛վ,
Քեպետ և նա վաղո՛ւց ծակ է
(Ծիշտ խոսողի խեղճ գղակը,
Ինչպես գիտեք, ծակ է լինում)...

Ինձ թույլ տվեք հպարտանալ
Ե՛վ կարծեցյալ իմ բարգու՛թյամբ՝
Քե լույս գին եմ տալիս միայն պարզունակին
Ու պարծենում ա՛յն պարզութ՛յամբ,
Որին անգամ չի պղտորում
Ո՛չ արշուներ,
Ո՛չ սմբակը,
Ո՛չ էլ կեղտը...

Ինձ թույլ տվեք, վերջի՛ն անգամ,
Խիղախի պես հպարտ զգալ
Հնարավոր իմ պարտութ՛յամբ,
Ինչպես նաև... նաև իմ այս հպարտութ՛յամբ,
Որ թերևս անտեղի է...

21, 23. Վ1. 57

Մոսկվա

ԱԿԱՆՋԴ ԲԵՐ ԱՍԵՄ

«Ես էլ գու եմ ես չկամ...»
Վ. ՏԵՐՅԱՆ

ՀԱՅՏՆՈՒԹՅՈՒՆ

(Նախերգանքի փոխաբեմ)

Ի՞նչ որ օրերից գուցե առավել անգույն — տարտամը
Այս օրն էր որ կար.
Իսկակա՛ն միջակ ու տափակ մի օր,
Բայց նա ինձ համար
Մի արքիմեդյան օր դարձավ հանկարծ.
Ոչ այն է կարծես նորից ծնվեցի,
Ոչ այն է հանկարծ
(Առաջի՛ն անգամ)
Գտա ինքս ինձ. —
Խորամուխ եղա
Ստվերի բազում երանգների մեջ,
Ե՛վ լույսի բոլոր զգայարաններն ինքս զգացի.
Ե՛վ ծաղիկների ներկերի հյութը ինձ հայտնի դարձավ.
Պարձա ընդերքի մրափող ապար,
Ժայռի քարաքոս, որ արթուն է միշտ.
Պարձա երազկոտ՝ ջրհորի նման,
Ե՛վ մտամուրճ՝ որպես արահետ.
Ես ըմբռնեցի,
Որ եթե ունես թոցնող թևեր՝
Չես զգա երբեք ծանրությունը քո.
Ե՛վ ա՛յն հասկացա,
Որ դրամի պես
Մաշվել են արդեն բառերը բոլոր.
Հասկացա նաև,
Որ մինչև անգամ լավ է ավելի.

Բառերն իրար հետ կապ իսկ չունենան,
Քան թե չունենան կշիռ ու արժեք...

Հիշեցի նաև այն խոսքը հայտնի.
Որ եթե մեկից կոչվես մեծամիտ
Եվ կամ անհեթեթ,
Եվ կամ խելագար,
'Ի ու հակառակը չե՛ս օպացուցի՝
Որքա՛ն էլ ջանաս...

14. Ճ. 59

Չանտիչ

ՀԱՆՊՊՆԵՄ ԱՍԵԼ

Կարող եմ կյանքում ես շա՛տ բան անել,
Բայց անկարող եմ ինձանից վանել
Իմ երկվորյակին՝
Անկեղծութի՛ւնը:

Ուրեմըն ասեմ ամենից առաջ,
Հանդըզնե՛մ ասել, որ ես աշխարհում
Անխտրական եմ՝ նվազի նման,
Անձրևի նման՝ հավասարառես,
Բայց և կան բաներ,
Բայց և կան մարդիկ,
Որոնց նկատմամբ միտումնավոր եմ՝
Զորը ճարակող շար կրակի պես,
Եվ ծխի նման անտարբեր եմ ես՝
Նրանց ճարճատում — ճիշերի հանգեպ...

18. Ճ1. 60

Չանտիչ

ՔԱՅՆՈՂ ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԱՄ

ՎԱՌՎՈՂ ԱՐՅՈՒՆ

Ծ'ս, որ կարող եմ ինքքս ինձ հօշել
Եկած ապագա,
Ես նաև քայլող հիշողություն եմ՝
Ապքո՞ղ պատմությունս
Թող ներվի ասել,
Որ իմ արյունը
Հենց համարյա թե նույն ծագումն ունի,
Ինչ ունի նավթը.
Հյուսն ու ավիոն է բյուր սերունդների,
Մարդ ու կենդանու,
Ու թե արյանըս լուցկի մոտեցնես՝
Արյունը նույնպես կարող է... վառվե՛լ:

18. XI. 59
Զանախի

ՍԻՐՈՒՄ ԵՄ ՍԻՐԵՆ

Քիչ է պատահում, որ ինքքս ինձնից
Փոքր-ինչ գոհ լինեմ:
Դժգոհ եմ հաճախ,
Ուրեմըն՝ մարդ եմ ու դեռ ապրում եմ:

Բայց ես սիրում եմ ինքքս ինձ սիրել:

Իսկ սիրում եմ ինձ, երբ սիրում են ինձ:
Ես ինձ այդ պահին այնպես եմ ժպտում,
Ինչպես ժպտում եմ ա՛յն կոր գերանին,
Որ գետի վրա դարձել է կամուրջ,
Եվ ա՛յն մանուկին, որ ոտաբոթիկ
Մտել է առուն և — թա՛ց վարտիկով —
Կավ է դուրս հանում,
Որ նավակ շինի:

18. XI. 59
Զանախի

ԱՆՀԱՐՑ ՊԱՏՄԱՆԱՆ

Ես վերծանողն եմ խորին լուսնյան
Եվ թարգմանիչը անորոտ շանթի.

Գարնան աշկերտ եմ
Ու սիրո վարպետ.

Իմ կաթնեղբայրն է երաժիշտ քամին,
Եվ ազգականըս՝ խորհող անձավր.
Ես վստահության մերձ-մտերիմն եմ,
Բարևի ծանոթ՝ հաջողությանը.
Ու ճամփորդական կարճ ծանոթությամբ
Սիրուհիս դարձավ խոհեմությունը՝
Կոկլիկ ու սոկլիկ, մի՛շտ շրջահայաց,
Ամե՛ն ինչ կշռող խոհեմությունը,
Բայց, փա՛ռք աստրժու, բանը չհասավ
Ո՛չ ամուսնության,
Ո՛չ էլ զավակի,
Որ եթե ծնվեր՝ անուն փնտրելիս
Պիտի, ստիպված, խեղճ մատրս դրվեր
Եղկելու վրա կամ Ողորմելու...

18. XI. 59
Չանախի

ՎԱՌԱՐԱՆԻ ԱՌԱՋ

Իսկ քարածո՛վար...

Երբ նա վառվում է
Ջմեռվա ցրտին,
Հին վառարանում,
Եվ ձյունն է դրսում կրկնում ինքն իրեն, —
Կինում է այնպես,
Որ՝ մեկ էլ տեսար՝

Սոսափն եմ լսում ա՛յն անտառների,
Որոնք բյուրհազար տարիներ հետո
Այս քարածուխին պիտի վերածվեն.
Եվ զազանների ոռնոցն եմ լսում
Այդ անտառների անեզրության մեջ.
Եվ ձայնը նաև
Իմ նախա-նախա-նախապապերի,
Որ որս են անում այդ անտառներում,
Որ մերկանդամ են
Եվ ունեն դեռ պոչ,
Բայց անկարող են այլևրս ապրել
Լռին խավարում կույր անձավների,
Ինչքան էլ դրանք թվան ապահով:

Ու հասկանում եմ,
Որ սերվել եմ ես
Գե՛ն այն ժամանակ, հե՛նց այն ժամանակ...

15. XII. 59
Երևան

ԱՆՄԵԿՆԵԼԻ ԶԳԱՅՈՒՄ

Մտքովըս հաճախ բաներ են անցնում,
Որ շատ է նման խեղազարության.

Երբ որ տավարն է ծաղիկ արածում՝
Չեմ զգում ո՛չ ցավ,
Ո՛չ էլ ափսոսանք.
Իսկ երբ որ մարդն է պոկում ծաղիկներ՝
Մի՛շտ ինչ-որ մի ցավ,
Ինչ-որ ափսոսանք
Մազում է հանկարծ
Ու ծակում հոգիս...

18. XI. 59
Զանախչի

ՀԱՓՇՏԱԿՎԵԼՍ

Հափքը տակվե՛ լս...

Այնքա՛ն նման է ուղաթափության.
Շատ կարճ է տևում,
Թվում է երկար.

18. XI. 59
Քիֆիս

ՉԳԱՅԱԽԱԲՈՒԹՅՈՒՄ

Ինձ մեկ-մեկ նույնիսկ այնպես է թվում,
Քե ես քնել եմ այն թագուհու հետ,
Որին կոչում են Կլեոպատրա:

Քնել եմ, հետո... առավոտ ծեղին
Գլխատվել նրա՝ ինձ շոյած՝ ձեռքով:

ՊՑ. ՃԼ. 59

Չանախի

ԱՆՎՆԱՍ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Այնտեղ, որտեղ ինձ դուք չեք համբոյզ,
Այնտեղ, որտեղ ինձ չեք համաձայնի,
Չշտապեք, խնդրեմ, իսկույն համարել
Ուղեղի քաղհան
Կամ սրտի բորբոս:

Մտածեք նաև ձեր որդո՞ւ մասին.

Խոսում եմ նաև նրա՝ անունից:

Դուք գնալու եք,

Իսկ նա գալո՞ւ է:

ՊՑ. ՃԼ. 59

Չանախի

ՈՒՐՈՒՅՆ ՀՆԱՄՈՒՌԹՅՈՒՆ

Չե՛մ սիրում արխիվ ու գերեզմանոց:

Բայց երբ ճամփաներձ ծառեր եմ տեսնում,
Թփեր ու խոտեր՝
Փոշու մեջ կորած,

Այդ վայրկյաններին ես ինձ զզում եմ
Հնությունների մոլի սիրահար:

19. XI. 59
Զանախչի

ՆԱՀԱՆՁ ՏԱՐՎԱ ՊԵՍ

Երբ շահելութունս անցնում է արդեն,
Ես նո՞ր հասկացա,
Որ շատ եմ նման փետրվար ամսին.
Կիտեմ կարճանալ ու երկարանալ —
Նայած թե՛ սեր կա՞:

18. XI. 59
Զանախչի

ՄՐՏԻ ՅԱՎՈՎ

Քոչունի երամ խրտնեցընելիս
Ինձ ամեն անգամ այնպես է թվում,
Քե փախցըրեցի մի խումբ... հղացում:

19. XI. 59

Զանախի

ԱՆՇՆՈՐՀԱԿԱԼ ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ամեն մեկն ունի մասնագիտություն:

Հացթուխն ալյուրից ու մաքուր ջրից
Հրի օգնությամբ տաք հաց է թխում,
Տաք՝ սիրահարի ափերի նման:

Ամեն առավոտ նա հաց է թխում,
Եվ ամեն անգամ, ուտելուց հետո,
Երբ մենք ասում ենք «շնորհակալ եմ»,
Ոչ միայն մորն է դա վերաբերում
Կամ տանտիրուհուն մեզ հյուրընկալող,
Այլ նաև նրա՛ն՝
Անհայտ հացթուխին:

Հավաքարարը շենքերն է մաքրում,
Գոնապանները՝ բակեր ու փողոց:
Ասենք, թե շասենք՝
Շնորհակալ ենք:

Ամեն առավոտ,

Ամեն երեկո

Պորձի է անցնում ջրցան մեքենան,
Որ շատ է նման փոքրացած փղի.
Քեպետ շարժվում է նրանից արագ
Եվ փղի կարծր ժանիքների տեղ
Ժանիքներ ունի փղոսկրե ջրի,
Որ կարծր-անշարժ շեն,
Այլ հարահոսուն:

Ասենք թե շասենք՝
Շնորհակալ ենք
Մեքենավարից
Ու մեքենայից:

Գործում է նաև նրա եղբայրը —
Մեկ այլ մեքենա՝
Փոշեհավաքը:

Սա էլ իր հերթին նման է մի շան,
Որի ետևի թաթերը կարծես
Ջարդված-սղկված են,
Եվ այդ պատճառով
Նա քարշ է տալիս
Ու... մաքրում փոշին...

Շնորհակալ ենք՝
Առանց խոսքերի:

Ամեն մեկն ունի մասնագիտություն:

Դե՛հ, ես էլ մարդ եմ,
Պիտի ունենում:

Եվ ունեցածըս այդ արհեստներից
Քիչ է տարբերվում:

Ես էլ բառերի լվացարար եմ.
Մաքրում եմ նրանց փոշին դարավոր,
Ազատում նրանց կեղտ ու բորբոսից,
Բառակեր ժանգից ու բառաքոսից,
Ջանում, որ նրանք շունեան շրմուռ,
Եվ... շնորհակալ խոսքի փոխարեն
Ստանում եմ ես շատ հաճախ... մրմուռ:
Եվ գիտե՞ք.

Արդեն չե՛մ էլ նեղանում:
Եվ իմ արհեստն էլ դուրս հենց այս է՝
Մարդկանցից բնավ չնեղանա՛լը...:

18. X11. 59
Քիֆիս

ՄԱՏՆԻՉ ՅԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ինչ դառնա՞մ:

Գառնամ

Ոչ միայն խորունկ հանքահորերում

Օդափոխություն,

Շքանշանի գունեղ ժապավեն՝

Իմ հողը փրկող հերոսի կրծքին,

Այլ նաև դառնամ գերհզոր թևեր՝

Սիրամարգերի՛ն,

Որ երկի՛նք սուրան

Եվ ո՛չ թե քայլեն լոկ հողի վրա:

18. X1. 59

Զանախի

ԳԱՂՏՆԱԲԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

Մտերմուհիս է նաև... գիշերը:

Երբ նա՝ լանջարաց նեգրուհու նման,
Ինձ է հանձնըվում
Ու տիրում է ինձ՝

Անվերջանալի գրկախառնումից
Մնվում է ինքը՝ մեր արշալույսը,
Որ թուխ ու շեկ է՝
Որպես խառնածին:

Եվ որը գրկած, որպես մանուկի,
Երբ քայլում եմ ես հոր հպարտությամբ,
Ասես լեռները, դաշտերն ու մարդիկ
Լուռ նայում են ինձ
Ու միտք են անում.

Թե այսքան տգեղ-այլանդակ հորից
Ինչպե՞ս է ծնվել մանուկն այս հրաշք...

19. XI. 59

Զանախի

18. XII. 59

Թիֆլիս

ԹԱՔՈՒՆ ԵՐԱՉԱՆՔ

Արտառո՞ց եմ ես,

Անհասկանալի՞:

Ոչի՞նչ.

Քեզ կօգնեն,

Եվ կհասկանաս:

Հավատա՛, կօգնեն:

Զէ՞ որ ամեն ծառ

Իմ արմատաշատ բացատրումն է
Եվ իմ ճյուղառատ լուսաբանումը:

Ամեն արարած,

Նույնիսկ բզեզը

Իմ բնագրրի մեկնությունն է հենց.

Ամեն մի կացին

Ամեն բահ ու մորճ,

Սարից թավալվող ամեն քարածայռ,

Ափերը թակող ու ետ ընկրկող

Ամեն մի ալիք

Իմ իսկ խոսքերի արձագանքումն են,

Ո՛չ,

Իմ խոսքերն են արձագանքումը

Նրանց բոլորի...

Այնպես որ՝ կօգնեն,

Ու կհասկանաս:

20. XII. 59

Թիֆլիս

ՀԻԱՍՔԱՓՎԵԼՍ

Հիասթափվե՛լ լրս...
Ի՞նչ ասեմ, ինչպե՞ս:
Չէ՞ որ այդ մասին խոսելու համար
Ստիպված պիտի ես վերապատմեմ
Իմ ամբողջ կյանքը՝
Այն պահից, երբ ես
Չեղբւս մեկնեցի կրակի բոցին՝
Կարծելով, թե դա լաշակն է իմ մոր,
Կարմիր լաշակը, —
Այդ պահից մինչև երեկ իրիկունք,
Երբ...
Սակայն արժե՞
Աղ ցանեղ վերջին...

18. X11. 59

Քիֆիս

ՎԱՐՂԵՐԻ ԿԱՐՄԻՐ ՃԻՉՆ ԵՄ ԵՍ ԼՍՈՒՄ

Վարդերի կարմիր ճիչն եմ ես լսում
Իմ ծխամորճի դառն ծխի միջից
Ու ձմռան ճերմակ սառն ծխի միջից:

Փոքրիկ մի թռչուն,
Որի անունը չգիտեմ ցայսօր,
Որ ուշ է չվում — ետ գալիս շատ շուտ,
Ընկճված ության ծանրը ժամերիս
Համակրրանքի խոսք է ինձ ասում
Իմ ծխամորճի դառն ծխի միջից
Ու ձմռան ճերմակ սառն ծխի միջից:
Ու թվում է ինձ,
Թե փոստատարը երջանկացրրեց
Երկու սպասված ու թանկ նամակով,
Մինչդեռ բերել էր լոկ... լրագրեր...

18. X11. 59

Քիֆիս

ԻՍ ԿԱԹՆԵՂԱՅՐԸ

Ես եղբայր շունեմ,
Մայրս էլ մեղք շունի.
Մենել է,
Սակայն ծնելը քիչ է.
Սենին է դժվար,
Քանի որ հաճախ
Ե՛վ սով է լինում
Ե՛վ գաղթ,
Ե՛վ ավեր:

Ես եղբայր շունեմ:
Ու եղբայրացար
Ինձ եղբայր դարձար,
Ո՛վ համբերություն:

Ես շատ եմ քայլել քեզ հետ միասին,
Դու իմ մանկության միա՛կ խաղընկեր,
Իմ պատանության միա՛կ գաղտնարան,
Իմ ջահելության լո՛ւտ խորհրդակից:

Փոքր էիր այնքան՝
Երբ փոքր էի ես,
Ինչքան մեծացա՛
Դու էլ մեծացար,
Երկվորյակի պես
Ետ շմնացիր

Ու շթողեցիր երբեք ինձ մենակ.
Երբ տատանվեցի՝
Դարձար ինձ նեցուկ,
Խեղանդամվեցի՝
Դարձար դու հենակ...

Ու դեռ քայլում եմք:

Իմ Համբի՛կ... Համբե՛ր... իմ Համբերություն,
Դու էլ ես հոգնել,
Հոգնել ես, սակայն ծպտո՞ւն չես հանում,
Քե տրտընջում ես՝
Միայն ականջիս,
Որ շատ է լեցուն քո շշուկներով,
Ինչպես փշակը՝ շնչով հովերի
Եվ ա՛յն լուսյամբ,
Որ քիչ է լինում,
Եվ ա՛յն լուսյամբ,
Որ հասավ թե չէ՝
Ես վեր եմ թռչում,
Ասես խոցեցին,

Ինչպես այն քնած ջրաղացպանը,
Որ իր աղացի խոլ աղմուկի մեջ
Կարող է քնել մեռածի նման
Եվ խայթվածի պես իսկույն արթնանալ,
Երբ որ իջնում է մի պահ լուսյուն՝
Երբ չի աղմրկում իր ջրաղացը...

Իմ Համբի՛կ... Համբե՛ր... իմ Համբերություն...

18. XII. 58

Քիֆիտ

ԵՐԿՈՒՆՔԻ ՄԵՁ

Մնալով նո՛ւյնը,
նո՛ւյնը լինելով՝
Մեծանո՞ւմ եմ ես,
Շարունակվո՞ւմ եմ,
Ինչպես... սենյակը մեծ հայելու մեջ...

23. 111. 59

Մասկա

ՆԵՐՇՆՉՄԱՆ ՊԱՆԻՆ

Միաժամանակ և՛ բազմամարդ է
Ե՛վ անաղմուկ է իմ հոգին:
Այդպես
Կինում է միայն համբուր կինություն
Ու... թանգարանում:

19. XI. 59

Չանսիսի

ԱՆՄԵՂ-ՄԵՂԱՎՈՐ

Խակությունից է ատամը առնում:
Ո՛չ միայն ատամն, այլ նաև հոգի՞ն:
Եվ մի՞թե, մի՞թե ես եմ մեղավոր:
Որ խակն ու թթուն շատ է աշխարհում:

19. XI. 59
Զանախ

ՓՈՍՏԱՅԻՆ ԼԵԶՎՈՎ

Ես մարդ եմ կոչվում, եթե ոչ — ասե՛մ —
Պիտի կոչվեի հեռագրատուն,
Որ ունի... լոկ մե՛կ հեռագրավար:

Աշխարհի բոլո՛ր-բոլո՛ր ծայրերից
Անծանոթ-անհայտ մարդիկ բյուրավոր:
Գարձրբել են ինձ գաղտնարանն իրենց.
Առանց ավելորդ որևէ բառի.
Մինչև իսկ առանց կետագրություն,
Գաղտնիքներն իրենց ինձ են վստահում.
Հայտնում ե՛վ վիշտը,
Ե՛վ խնդությունը:

Լոին վկան եմ ես նրանց սիրո,
Նրանց բաժանման ականատեսը,
Նրանց կարոտի խոսքերը գիտեմ
Եվ տառապանքի շնչին եմ ծանոթ:
Թե հարսանիք է՝
Նրանց բոլորի հյուրն եմ առաջին.
Եթե ծնունդ է՝
Իմն է առաջին բառն աչքալուսի.
Ու եթե թաղում՝
Ես եմ առաջին հուղարկավորը...

Տեղյակ եմ նրանց հաջողությունը,
Տեղյակ եմ նրանց ձախորդությունը,
Դատարկ առիթով ուրախանալուն,

Դատարկ բաներից տխրելուն նաև,
Որ միշտ շանում ու ձգտում են ասել
Առանց ավելորդ ո՛րևէ բառի
Եվ նույնիսկ առանց կետադրություն,
Եվ այս պատճառով
Երբեմբ կակազ-թվատ են թվում...

Ես մարդ եմ կոչվում, եթե ոչ... կյանքում
Հեռագրատուն պիտի կոչվեի:

Եվ այգտեղից է գալիս երե՛ք բան.
— Ուրիշների ցավն ու խնդությունը
Իմ սրտին այնքա՛ն մոտ ընդունելը:
— Մով գաղտնիքներըս,
Որոնց մի շնչի՛ն մասն եմ բաց անում:
— Եվ երբորդ՝
Նաև... թվատությունըս...

ԱՌԱՆՑ ԱՍՏԱՌԻ

Ես ուրախության գործակատար եմ
Եվ խոր խնդության վաճառորդ եմ ես,
Բաց կրույակ ունեմ առողջ ծիծաղի,
Ու ժպիտների կիսափակ խանութ:
Եվ երջանկության հաղորդիչներ են
Իմ զույգ ավերբը
Ու մատներն իմ տաս:
Բերանըս սիրո մի սերտարան է,
Իմ զույգ ոտները՝
Ժամադրավայր տանող ինքնաշարժ,
Իսկ իմ թևերը՝
Գիրկ ու խոտի խելացի գործիք:
Կուրծքըս պաստառ է շքանշանի,
Մի շքանշա՛ն, որ կոչվում է սի՛րտ,
Եվ որ պաստառի ներսից են կրում...

Այսքանից հետո՝
էլ ի՞նչ կարիք կա,
էլ ինչո՞ւ եմ ես ինքըս իմ մասին
Ինչ-որ չափածո տեղեկանք գրում:

Աշխարհին ուղղված մի բացիկ եմ ես.
Մի՛ ծրարեք ինձ
Եվ մի՛ սոսընձեք...

19. XI. 59
Զանաթի

ՈՒՂՏԻ ՕՐԻՆԱԿՈՎ

Ծս ուղտի նման սակավապետ եմ,
Բայց ոչ ուղտի պես քենը միշտ պահող:
Նման եմ ուղտի կ'ըս մի բանով.

Է՛հ, մեկ էլ տեսար՝
Պար գալըս բռնեց
Խարխուլ ու ճոճկան կամբրջի վրա.

15. XII. 59
Երևան

ԱՎԱՁԸ՝ ՀՈՎԱԶ

Ծս նա եմ նաև,
Ով հասկանում է,
Քե ինչու է միշտ ավազը լռում:

Նա հիշում է այն ջրհեղեղները
Նախապատմական,
Որոնց լուռ վկան նույն ինքն է որ կա:
Իսկ երբ շար քամին
Խաղում է նրա խեղճ ջղերի հետ՝
Հիշեցընելով
Նրա փառավոր անցյալը կորած
Ու նրա ներկան աննախանձելի,
Ավազը հանկարծ հովազ է դառնում՝
Ճանկրոտում քամու
Ու նաև մարդկանց
Կտրշ աչքերը:

Ու նաև մարդկա՛նց,
Որ մոռանում են իրենց անցյալը:

15. XII. 59
Երևան

ԻՄ ԱՆԵԼԻՔԸ

Ես նա եմ նաև,
Որ տարբերում է պաշտ համբույրից,
Ինչպես սիրողին՝ սիրահարվածից,
Եվ մահացումը՝ մեռնելուց:

Իրոք.

Ի՞նչ է իմ գործը,
Եթե ոչ ջոկել
Ո՛չ թե կեղծիքը ճշմարտությունից,
Այլև տարբերել սուտը կեղծիքից,
Ճիշտը՝ ճշմարտից և ճշգրտից,
Գու՛թը՝ խղճալուց...

Իսկ երբ ես շատ եմ ինքըս ինձ նման,
Այսինքրն՝ բարձր ինքըս ինձանից,
Ես տարբերում եմ մուժը մշուշից.
Ու մառախուղից մեզն եմ տարբերում:
Տարբերում նաև
Բախտավորություն ու երջանկություն,
Ոճիր ու հանցանք:

Ու երբ ես շատ եմ ինքըս ինձ նման,
Այսինքրն՝ բարձր ինքըս ինձանից,
Զարմանալի՞ բան —
Իս՛ Ծարբերողըս,
Ինա՞վ ամենրիդ ինձ չեմ տարբերում...

15. XII, 59
Երևան

ԱՐԹՆԱՅՆՈՂ ԺԱՄԱԳՈՒՅՑ

Եվ, վերջ ի վերջո, ես ի՞նչ եմ, գիտե՞ք:

Ես արթնացրնող մի ժամացույց եմ՝
Ըտտ ձե՛ր ցանկություն,
Ձե՛ր ձեռքով լարված:
Ու երբ պետք է ձեզ՝
Սրտաճաք ճիշով
Արթնացնում եմ ձեզ,
Որ քնով շքնկնեք:

Եվ հաճախ,
Իրրև շնորհակալիք,
Գլխիս եք բամփում.
Որ ձայնըս կտրեմ...

99. - IV. 59
Մասկվա

ԱՄԵՆԻՑ ԱՌԱՋ ԵՍ ՀԱՅՐ ԵՄ

Սրբ անլուսընկա ու պարզ երկընթում
Աստղաբններ են երևում նորից՝
Բնակալներով իրենց հատ ու կենտ
Կամ թխսկան հայցող ձվակույտերով.
Սրբ իր սև կաթով գիշերը բարի
Շեկ լուսարացն է մայրաբար սնում,—
Կրկին խոսում է հայրությունն իմ մեջ:

Աշխարհի բոլո՞ր որբ մանուկներին
Որդեգրելու այն միտքը կպշուն,
Որ սոսընծվել է իմ հիմար սրտին
Ու դարձել նրա թաղանթը երկրորդ,
Այդ միտքը նորի՛ց — կրկին — վերըստին
Ճշում է իմ փակ երակների մեջ:
Ուզում եմ, որ ինձ «հայրիկ ջա՛ն» կանչեն
Աշխարհի բոլո՞ր-բոլո՞ր ծայրերից:
Ուզում եմ, որ գան,
Թղթերըս խառնեն,
Քաշեն մազերըս,
Նստեն ծնկներիս,
Պաշարչվենք ամուր,
Եվ պարզ նկատեմ
Իմ իսկ սեփական նմանությունը
Բոլորի՞ դեմքին,
Շարժուձևի մեջ —
Շեկ լինեն թե թուխ,
Աղջիկ թե տղա...

Ես կասկած չունեմ,
Որ եթե հանկարծ գա մի հարցասեր
Եվ ինձ՝ քնածիս,
Ինչպես որ հարկն է դեռ շարթնացրած՝
Հարց տա.
— Ի՛նչ ես դու ամենից առաջ,—

Ես կասկած չունեմ,
Որ դեռ շարթնած,
Գեո քունը գլխիս.
— Ամենից առաջ ես հա՛յր եմ,— կասեմ...

ԷԾ. 111. 50
Քիճու

ՈՉ ԱՌԱՆՑ ՑԱՎԻ

Այն էլ զգացի, ցավով զգացի,
Որ կտրվելուց հետո է միայն
Երևում ծառի բուն հաստութունը:

15. XII. 59
Երևան

ՀԱՄՐԻՉ ԵՄ ԳԱՐՁԵԼ

Համրիչ եմ դարձել ես ձեր մասներին.
Քաշում — ետ ապլիս,
Հաշիվ եք անում
Ու դեռ ուզում եք,
Որ մինչև անգամ ձա՛յնըս գուրս չգա,
Որ շըխկըխկա՛մ...

15. XII. 59
Երևան

ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Եվ ա՛յն հասկացա,
Ո՛վ Ազատություն,
Որ կարծեմ շատ ես դու նման աղի.

Երբ քեզ պեղում են՝
Հանում ընդերքից,
Իրենց ձեռքերն են մարդիկ կտրատում,
Ինչպես ապակուց...
Ու երբ լուծվում ես՝
Ճիշտ աղի նման
Դու չես երևում.
Դու համ ես դառնում...
Իսկ եթե չկաս՝
Անհամություն է,
Որ և կարող է կոչվել բռնություն...
Իսկ եթե չկաս՝
Կարող է հոտել
Ե՛վ թանկ սնունդը,
Որ հոգևոր է...

Իսկապես, որ դու նման ես աղի:

18. X11. 59

Քիջլիս

ԵՍ ՉԵՄ ՇՏԱԳՈՒՄ

Ես չեմ շտապում:

Շտապում է նա,
Ով ուշանում է:

Ես չեմ ուշանում:

Ու թե տանջվում եմ՝
Ուշացողների երեսից միայն,
Ուշացողների՝,
Որ հաճախ նույնիսկ կարող են կոչվել
Ե՛վ առաջավոր,
Ե՛վ առաջատար:

18. X11. 59

Քիջլիս

ԵՍ ՉԵՄ ՈՐՈՆՈՒՄ

Սա չեմ որոնում:
Որոնում է նա,
Ով կամենում է ինչ-որ բան գտնել,
Իսկ ես... չգիտեմ, թե ինչպե՞ս գտնեմ

Իմ ունեցածը ցույց տալու հնարը

19. XII. 59
Քիֆի»

ՌԵՏՐՆ ՉԵՄ—ՔՈՒՂԹ ԵՄ

Ա՛խ, դժբախտաբար, սեփնի՛ց չեմ ես,
Որ ձգես՝ ձգվեմ,
Թողնես՝ կարճանամ,
Ինչքան ճամբոթես՝
Թողնելուց հետո
Շուտ վերըստանամ իմ տեսքը նախկին:

Ես, ավելի շուտ, թղթի եմ նման.
Քաշես՝ կպատռես,
Ճամբոթես՝ պրծա՛վ —
Իմ նախկին տեսքը չի՛ վերակառնվի
Եվ ո՛չ մի արդու՛կ:

Կյանքի հետքերը վրաս են մնում
Եվ անց չեն կենում,
Ինչպես տառերը՝ մամլոված թղթից...

29. XII. 59.
Քիֆի»

ՀԱՎԱՏՈ ՀԱՄԳԱՆԱԿ

Ես էլ հավատո հանգանակ ունեմ,
Որ կարճ լինելով՝
Դյուրին է հիշվում:

— Կավ է շունենալ կյանքում տուն ու տեղ,
Քան թե արվեստում լինել... տնփեսա...

28. XII. 59,
ՔԻՖԻՆ

ԱՄԲՈՂՁՈՎԻՆ ԳՐՈՏՎԱԾ ԵՄ

Եվ ամբողջովին գրոտված եմ ես,
Այնպես եմ պատված սոսինձ բաւերով,
Ինչպես հնձվորի ոտք ու ձնկերք
Փշոտ սերմերով այն լպիրշ բույսի,
Որ հենց այդպես էլ կոչվում է կպչուկ:

Ոտիցըս-գլուխ գրոտված եմ ես,
Ու եթե վրաս լուսանցք է մնում,
Դա էլ՝ ձե՛զ համար,
Որ գրի առնեք
Ձեր հազար ու մի դիտողությունը:

— Մի «կեցցես»-ի հետ՝ հազար «բա եղա՛վ»:

29. XII. 59
ՔԻՖԻՆ

ՄԻ ԽՈՐՈՒՆԿ ԳԱՂՏՏՈՔ

Շա՛տ խարազան է շաշել իմ գլխին,
Շա՛տ մտրակ՝ մեղքիս հասցեագրողել,
Եվ հարվածների, զարկերի թիվը
Համրելու համար ինձ պետք է հիմա
Սի պատկառելի հաշվապահություն:
Բայց...

Այսօր բացեմ գաղտնիք մի խորունկ,
Որ անշուշտ պիտի խիստ ցավ պատճառի
Ինձ ցավ պատճառել ցանկացող մարդկանց:
Նրանք զարկե՛լ են, հարվածե՛լ, ծեծե՛լ,
Բայց ինձ ո՛չ մի զարկ չի հասել ընավ,
Ինձ ո՛չ մի հարված չի դիպել երբեք,
Առ ես ո՛չ մի ծեծ չեմ կերել կյանքում:

Նրանք զարկե՛լ են, հարվածե՛լ, ծեծե՛լ
Ո՛չ թե ինձ,
Այլ լոկ այն տեղը, ուր ես
Կանգնած եմ եղել մի վայրկյան առաջ.
Մի վայրկյան առաջ... առաջ եմ անցել:

Եվ, այնուհանդերձ, եթե ինձ նրանք
Ցավ են պատճառել,
Ապա ա՛յն փոշով,
Որ բարձրացել է նրանց հարվածից
Եվ ինձ հասնելով լոկ հեռվից-հեռու՝
Լցվել է իրե՛նց, իրե՛նց աչքերը...

[1959]

ՊԻՏԻ ԾԱՆԱԿՆԵՄ

Կիտե՛մ, վերըստին պիտի ծանակվեմ,
Սակայն ի՛նչ արած,
Չասել չե՛մ կարող,
Որ լոռթյունը նույնպե՛ս գույն ունի.
Սպիտակ է նա,
Այնքա՛ն սպիտակ,
Որ աչք է շաղվում...

Փառքը համ ունի՝
Թի՛վաչ ու տտիպ,
Որ ախորժակ է գրգռում միայն՝
Չտալով հագուրդ...

Խանգը հոտ ունի՝
Այն հոտը արյան,
Որ ցուլերին է կատաղեցրնում...

Եվ արյուն ունի նաև նախանձը.
Արյունն այդ սև է,
Ինչպես արյունը միջատ-մրջյունի...

19. Ճ11. 59
Քի՛ջլիս

ՀՈՒՍԱՀԱՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՎԵՐ

Հուսահատության պահե՛ր:

Ինչպե՛ս չէ.

Լինում են, լինո՞ւմ,

Նույնիսկ ավելի՛, քան հարկավոր է:

Հուսահատվում եմ ինքքս ինձանից.

— Երբ շատ լավ գիտեմ,

Որ պետք է ասել «այո»,

Մինչդեռ ես «ոչ» եմ բղավում...

— Երբ ես՝ խելահաս ու հասուն արդեն,

Երեխայի պես այն եմ դուրս տալիս,

Ինչ տան գաղտնիք է.

Փո՞քըր տան թե մեծ,—

Մի՞թե նույնը չէ...

— Երբ իմ սիրածից չհիասթափված,

Ավելին՝ նրան դարձյալ սիրելով՝

Հափըշտակվում եմ նորահայտ մեկով..

— Երբ ես հենց այսպե՛ս անկեղծանում եմ՝

Ի՛նքս էլ, ա՛խ, ի՛նքս էլ լավ հասկանալով,

Որ արդեն այսչափ անկեղծանալուց

Մինչև երջանիկ հիմարությունը

Կես քայլ է միայն...

— Հուսահատվում եմ նաև ա՛յն բանից,

Թե որքա՞ն պիտի դեռ հուսահատվեմ.

Ինքքս ինձանից...

26. XII. 59

Քիֆիս

ՋՐԵՐԻ ԼԵՁՈՒՄ

Ջրերի լեզուն ասես ինձ համար

Կիսով սովորած օտար լեզու է.

Ի՛նչ էլ որ ասեն՝

Հասկանում եմ լավ,

Բայց պատասխանե՛լ

Չե՛մ կարողանում...

19. XII. 59

Քիֆիս

ԱՆԿՈՉ ՀԱՅՐԸ

Անհանգստութիւն,
Հաճախ է լինում,
Որ կամենում եմ քեզ «հայրիկ» կոչել:

Ո՛վ էլ չիմանա՝
Ինքըս լա՛վ գիտեմ,
Քե ոնց եմ ուզում
Մտքով ու հոգով
Մի տեղից այլ տեղ,
Սրտից-սիրտ քոչել:

Ախար որտեղի՞ց
Այս վաշկատունի արշունք իմ մեջ,
Եթե նախնիքըս,
Հի՛նգ հազար տարի,
Ապրել են անվերջ նստակցաց կյանքով:

19. Ճ11. 59
Քիֆիս

ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ

Եվ ի՞նչ ենք ախար մենք անում, գիտե՞ք:

Կասեք՝ ապրում ենք,
Այնինչ ես կասեմ.
Որ մենք նստել ենք մի մե՞ծ կարուսել՝
Նույն ուղեծիրով անվերջ պտըտվող
Այս Երկրի վրա:

Եվ դուք դրանից ձեզ վատ չե՞ք զգում:

Իսկ ես, ճիշտն ասած. այդ կարուսելից
Գլխապտույտ եմ ունենում հաճախ...

20. Ճ11. 59
Քիֆիս

ԱՆՁՐԵՎԱՅԻՆ ՍՈՂԱՏ

(Հինգ նվագով՝ մինոր ենչականությամբ)

Ա. ՆՎԱԳ

Երբ աշնանային դաշտերի վրա
Կամ քաղաքային գորշ փողոցներում՝
Ամենքի կողմից գուցե մոռացված
Ինչ-որ անձրև է թախժում ինքն իրեն,
Երբ տխրությունն է ներս մտնում իմ տուն

Ու դառնում տանտեր,—

Կիսախնչազար մտքեր են գալիս
Ու խտանում են իմ խեղճ գանգի մեջ,
Խտանում, ինչպես սերմերը՝ հասկում:

Ես միտք եմ անում,

Ա՛խ, եթե մեռնե՞լն այնպես հեշտ լինե՞ր,
Ինչպես ծնվելը...

Բայց մինչև անգամ թե այդպես լինե՞ր՝
Կշահեինք մե՛նք,

Կարձյա՛լ-վերստի՛ն-կրկի՛ն-նորի՛ց մե՛նք,
Բայց ո՛չ մայրերը:

Բա մեղք չե՛ն նրանք...

Բ. ՆՎԱԳ

Երբ աշնանային դաշտերի վրա
Կամ քաղաքային գորշ փողոցներում
Ամենքի կողմից իզո՛ւր մոռացված
Ինչ-որ անձրև է թախժում ինքն իրեն,
Երբ տխրությունն է ներս մտնում իմ տուն
Ու դառնում տանտեր,—

Պարապ քայլերով պատից մինչև պատ՝
Կոշիկիս մոթով ու կրունկներով
Խուլ նվագում եմ հատակի վրա,
Որ տանտիրուհու ձեռքի է կարոտ,
Եվ այդ նվագին ունկ շղնելով՝
Հանկարծ միտք անում,
Թե շունն ինչո՞ւ է հաշում լուսնյակի,
Սակայն ոչ երբեք Արևի վրա:

Եվ շփոթելով հարմար պատասխան,
Ավելին՝ նույնիսկ շքորոնելով,
Զգում եմ, թե ես ո՞նց եմ կարոտել
Ա՛յն ավազակին,
Որ կոշվում է շոգ:

Գ. ՆՎԱԳ

Երբ աշնանային դաշտերի վրա
Կամ քաղաքային գորշ փողոցներում
Ամենքի կողմից արդե՛ն մոռացված
Ինչ-որ անձրև է թախժում ինքն իրեն,
Երբ տխրությունն է ներս մտնում իմ տուն
Ու դառնում տանտեր,—

Աչքըս, ահամա,

Ճամփորդության է դուրս գալիս հանկարծ,
Դիմացի շենքի

Ջարդաքանդակված քիվի երկայնքով
Ճամփորդում այնպե՛ս զգույշ ու դանդաղ,

Ասես մրջյուն է

Եվ ոչ թե հայացք:

Ճամփորդում է նա քիվի երկայնքով,
Եվ հասկանում եմ ես լուսնոտներին:

Ու հանկարծ —

Կյանքումս առաջի՛ն անգամ,—

Լուռ միտք եմ անում,
Լուսնային ախտով հիվանդներ թե կան,
Իսկ ինչո՞ւ չկան
Արևի ախտով տառապող մարդիկ,
Եվ դա չի՞ կապվում այն առեղծվածին,
Քն շունն ինչո՞ւ է հաշում Լուսնյակի,
Սակայն ոչ երբեք Արևի վրա...

Գ. ՆՎԱԳ

Երբ աշնանային դաշտերի վրա
Կամ քաղաքային գորշ փողոցներում
Ամենքի կողմից վաղո՞ւց մոռացված
Նույն այդ անձրևն է ինքն իրեն թախծում,
Երբ տխրությունը դարձյա՛լ իմ տան մեջ
Իրեն պահում է տանտիրոջ նման,—
Քրասեղանից մի դիրք եմ վերցնում,
Որ՝ հետապընդված իմ իսկ մտքերից՝
Գեթ ապավինեմ էջերին նրա:

Վերցնում եմ ե — ի՞նչ.

Խորհում ակամա,

Որ նույնիսկ գիրքը... նա էլ է նեղվում՝
Ընդմիջտ սեղմըված ամուր կազմի մեջ...

Ե. ՆՎԱԳ

Երբ աշնանային դաշտերի վրա
Կամ քաղաքային գորշ փողոցներում
Ամենքի կողմից ընդմի՞շտ մոռացված
Նույն հին անձրևն է թախծում ինքն իրեն,
Եվ տխրությունը իմ ներկայությունս
Տանըս մեջ իրեն տանտեր է զգում,—
էլ ի՞նչ է մնում,
Որ ես ինչ անեմ.—
Քչուխս եմ կողպում

Ու բաց եմ անում փակված բերանըս—
— է՛յ, ընկե՛ր երկինք,
Մի՛ խուլիգանիք,
Թե չէ՛ միլիցիա կզանգահարեմ:

Չայնըս չի՞ հասնում հեռու երկընքին,
Թե՞ միլիցիայից նա չի երկչուղում,
Եվ բաց չի անում իր դեմքը ամպած.
Ամենքի կողմից իզո՞ւր մոռացված
Այդ նույն անձրևն է թախծում ինքն իրեն,
Իմ տուն ներս եկած տխրությունն անկոչ
Տանտիրությունն է դեռ շարունակում,
Ու ես, զայրագի՛ն,
Ու ես, ճարահա՛տ,
Քենըս թափում եմ իմ խոհանոցի ծորակի վրա,
Որ բաց է եղել.
Ես խեղդելո՞ւ պես ծորակն եմ փակում:

Եթե անզոր եմ երկընքի հանդեպ,
Այս լիրբ ծորակը թող լռի գոնե,
Որ... շատեմ ջուրը
Ու չկարոտեմ ա՛յն ավազակին,
Որ շոգ է կոչվում:

19. XII. 59

Քիֆուս

ՎԵՐՆԱԳԻՐԸ ՎԵՐՋՈՒՄ

I

Ճանապարհների փողինների մեջ
Դնում են կնիք նախարարական,

Մի կնիք,

Որին հաշվի չի առնում

Լոկ օրինազանց, քրեագործ քամին...

Սրտի տրոփ ու բարախ են բաշխում

Մայթերին անկյանք...

Վստահություն են ներշնչում հողին,

Այն վաղընչական — հինավուրց հողին,

Որ չի կորցնի վստահությունը...

— Այդ... իմ քայլերն են:

18. XII. 59

Քիֆիտ

ՎԵՐՆԱԳԻՐԸ ՎԵՐՋՈՒՄ

II

Մի բիշ զարմանք են պատճառում մարդկանց,
Բայց ավելի շատ՝ անախորժություն...

Փակ դուռ բացելու սուր ճոխն ունեն,
Հին դուռ փակելու ցավալի թակոց...

Ուրիշի շրթին պաղած են թվում,
Մինչդեռ այրում են իմ բերանը՝ մի՛շտ...

— Այդ... իմ խոսքերն են:

18. XII. 59

Քիֆիտ

ՎԵՐՆԱԳԻՐԸ ՎԵՐՋՈՒՄ

III

Կանաչ մամուռից արցունք է ծորում,
Սորում է դանդաղ,
Սորում է անձա՛յն
Ու մեղմիկ ճթթում
Այն քարածայտի փոքրիկ սանդի մեջ,
Որ ինքն է փորել:

Ճթթում է մեղմի՛կ,
Իսկ իմ ականջում
Դա փոխարկվում է ահեղ դղիբդի՛...
— Անքնությո՛ւնս է:

18. XII. 59
Քիֆիս

ՎԵՐՆԱԳԻՐԸ ՎԵՐՋՈՒՄ

IV

Հանկարծ զգում եմ ինձ ազատ — այնպե՛ս,
Ինչպես հովատակն՝ արոտում արձակ,
Ինչպես կրակը՝ վառվող անտառում...

Իվում է՝ կյանքում ամե՛նքն են խելոք,
Ամե՛նքն են իրոք ամե՛ն ինչ զգում...

— Այդ... ես եմ երգում՝
Միայն ի՛նձ համար:

18. XII. 59
Քիֆիս

ՎԵՐՆԱԳԻՐԸ ՎԵՐՁՈՒՄ

V

Քայլում եմ գարնան լեցուն փողոցով
Ու շեմ նկատում մինչև իսկ կանանց,
Որ գեղեցիկ են՝ բարկացնելո՛ւ շափ...
Քայլում եմ այնպես դանդա՛ղ-գլխիկո՛ւր,
Ասես փողոցն է հանգուցվել ոտիս
Ու խճողում է քայլքըս, խճրճում...
Արփին շողերի ցած մեկնած ճանկով
Գոուզ մագերս է թերևս քաշում,
Որ վառի-ցնցի և ուշքի բերի,
Բայց ես շեմ զգում ո՛չ ցավ,
Ո՛չ այրուցք...
Արյունըս այնպես դանդաղ է հոսում,
Ինչպես հարթ հովտում գետը ծավալված,
Երբ շեւ էլ կարող հասկանալ կարգին,
Թե նա ո՛ր կողմից ո՛ր կողմն է հոսում...
Մի բան եմ հիշում
Եվ կիսատ թողած՝
Մտքով կառչում եմ մեկ ուրիշ բանի...
Ինքըս ինձ խղճում.
Ուզում եմ, որ ինձ
Մի փո՛քրր սիրեն՝
Թեկուզ նպաստով...
— Այդ... ես եմ թախծում...
18. XII. 59
Քրճիս

ՎԵՐՆԱԳԻՐԸ ՎԵՐՁՈՒՄ

VI

Ստ-եստ են գնում պատերը հանկարծ,
Անվերջ հեռանում,
Դառնում հորիզոն,
Քի՛ հորիզոնն է այնքան մոտենում,
Որ եթե ուզեմ,
Որպես նոր կախարդ.
Իմ զույգ ձեռքերով կարող եմ հունցել
Նրա կապույտը՝
Խմորի նման...
Աղմուկ ու ժխոր ողողում են ինձ,
Բայց ինձ չեն կաշում,
Ինչպես ձկանը՝ ջուրը օվկիանի...
— Իմ... լուսթյունն է՝
18. XII. 59
Քրճիս

ՎԵՐՆԱԳԻՐԸ ՎԵՐՉՈՒՄ

VII

Կոին շրթերըս մի բույն են դառնում,
Ուր թուխս է նստում քմծիծաղն ինքը...

Նայում եմ, սակայն ոչինչ չեմ տեսնում,
Ու թե տեսնում եմ՝
Միայն ինքըս ինձ...

Վաղուց այր հասուն՝
Ջրում եմ հանկարծ,
Որ ես տակավին հասակ եմ առնում,
Ինքըս մի գլխով բարձրանում ինձնից...

Վստահությունը ստվերս է դառնում
Կամ առաջնորդըս:

— Արհամարհանքս է:

31. XII. 59

Քիֆիս

ՎԵՐՆԱԳԻՐԸ ՎԵՐՉՈՒՄ

VIII

Երդիկի նման՝ բաց են աչքերըս,
Բերանս է բացվում՝ մի լայն դռան պես,
Բայց նա — ծխի պես — մնում է ներսում
Ու խեղդում տան մեջ բնակվող խեղճիս...

Ճշում է, սակայն... ինչպես քնի մեջ.
Ճիշը դառնում է մի խուլ փնթփնթոց...

Եվ ի՞նչ թափով էլ ինձնից վեր նետեմ՝
Նա — քարի նման — ներքև է ընկնում...

Ու նմանվում է մի շեղա՛ծ թվի,
Որ չի բաժանվում այլ թվի վրա...

— Այդ... իմ տանջա՛նքն է:

31. XII. 59

Քիֆիս

ՎԵՐՆԱԳԻՐԸ ՎԵՐՁՈՒՄ

IX

Հանգիստ շին տալիս ինձ օր ու գիշեր,
Իմ հոգսը թողած՝
Հոգում ձե՛ր համար...

Կվացարարի տենդով են այրվում,
Ուզում են մաքրել աշխա՛րհը համայն...

Որքան քշում եմ, որ ինձնից վանեմ,
Այնքան դազազում ու պոկ շին գալիս՝
Մեղրի հոտ առած մեղունների պես...

Միաժամանակ պահակ են ու զոզ,
Միաժամանակ ծառա են ու տեր,
Միաժամանակ իմն են ու ձերբ...

— Այդ... իմ խոհե՛րն են:

18. -XII. 59
Քիֆև

ՎԵՐՆԱԳԻՐԸ ՎԵՐՁՈՒՄ

X

Ինչպես խարույկը լույս է շաղ տալիս
Եվ անջատում է գույն ու ջերմություն,
Այդպես էլ ինձնից պոկվում է ծիծաղ,
Թափվում է ժպիտ,
Եվ բարություն է կաթկթվում անվերջ
Իմ դեմքից,
Նաև հագուստի՛ց անդամ...

Ինքըս վերջատին ինձ եմ նմանվում
Ու ճանաչում եմ կրկին ինքըս ինձ.
Զգում եմ, որ ես իմ հորն եմ բաշել,
Եվ ինձ չի եղծել կյանքը ոչնչով...

Որտեղ էլ լինեմ՝
Իմ տանն եմ զգում,
Եվ բաց է սիրտը՝
Հեռագրատան դռների նման...

Համբույրի պես է նայվածքըս ջերմին,
Խոսքըս՝ համբույրի շարունակություն,
Որից կարող են... մանուկնե՛ր ծնվել...

— Այդ... ես եմ ուրա՛խ:

31. XII. 59
Քիֆև

ՎԵՐՆԱԳԻՐԸ ՎԵՐՁՈՒՄ

XI

Նա թարգմանիչն է ձեր այն (ինչերի՞),
Որ չեն հասցրել անգամ մի տք զառնալ,
Այլ ընգամենը շարժում են հոգու,
Խաղ են մկանի
Կամ արյունի եռք...

Նույն ինքը նա է,
Որ լաց է լինում
Խաղալիք ուզող ձեր երեխայի
Անմեղ աչքերով,
Եվ ժպիտ զառնում
Ձեր նորածինի երեսի վրա...

Թեպետ չգիտի ճամփան էլ ձեր տան
Իմ ո՛չ մի անգամ չի եղել այնտեղ,
Բայց ձեզ այնքան է բարեկամ ներքուստ,
Որ նրա վրա նույնիսկ չի հաչի
Ձեր զգոն շունը...

Նա ձեր փոխարեն
Ձեր երազներն է տեսնում քնի մեջ...

— Այդ... ե՛ս եմ որ կամ:

31. XI. 59

Ռիֆիս

ԵՐԳ ԵՌԱՉԱՅՆ

ԱՌԱՋՈՒՆ ՁԱՅՆ

Ախ, իմ հայրենի՞ք...

Իմ ամբողջ կյանքում լեզուդ եմ սերտում
Եվ չեմ սովորել անսխալ խոսել,
Անսխալ խոսել քո մասին քեզ հետ.
Շփոթվում եմ միշտ անանց հուզմունքից...

Երբ վաղ գարնանըդ կկուզ է կվվում,
Ինձ ամեն անգամ այնպես է թվում,
Թե թարգմանում է իր թլվառ լեզվով
Շնորհավորման իմ խոսքը կակազ.
Նա քո գարունն է շնորհավորում
Եվ ի՛մ փոխարեն...

Քո ամառային սովերներն անգամ
Իրենց լուսթյամբ ինձ են թարգմանում՝
Երգելով հիմնը արևիդ լույսի.
Ելե՛ջում են յուրահատկորեն՝
Երկարանալով ու կարճահալով
Սև բոցերի պես:
Աչնան կաթուղը այդիններիդ մեջ
Բերք ու բարիքիդ օրհներգումն է իմ՝
Համաշխարհային — մատչելի լեզվով...
Եվ նույնիսկ այնժամ,
Երբ խոսում եմ ես քո մասին քեզ հետ,

Մինչևի՛սկ այնժամ
Այլ բան չեմ անում,
Քան թե խոսքերով շփում եմ միայն իմ լուսթյո՛ւնը,
Որպեսզի կրկի՛ն հասկանամ ցավո՛վ,
Թե այդ լուսթյան համեմատությամբ
Խոսքերն այդ որքա՛ն փոքր են ու շնչին...

Ա՛խ, իմ հայրենի՛ք...

Դու՛

Հազարամյա իմ ազգանո՛ւնը,
Ես —

այնպե՛ս ապրել կարողանալի,
Որ ինձ ազգանուն բաշխելուդ համար
Դու երբեխցե անհարմար չզգաս...

Լկարելու կեսն էլ պատվով մեռնելն է:
Ա՛խ, երանի՛ թե ես այնպե՛ս մեռնեմ,
Որ դու... ինձ սգաս:

ԵՐԿՐՈՐԳ ՉԱՅՆ

Ա՛խ, իմ հայրենի՛ք...

Ես ոչի՛նչ, ոչի՛նչ բեզ տալ չեմ կարող,
Ինչ էլ տամ՝ կրկին տվածդ եմ տալիս:

Մինչևի՛սկ չունեմ պարտքի զգացում.
Ես ոտից-գլո՞ւխ քո պարտքն եմ որ կամ:

Հավաստիացման խոսք նա է ասում,
Ով ուզում է, որ հավատան իրեն:

Ի՛սկ ես միտք չունեմ հավատացնելու.

Ես հավատն եմ քո,
Քայլո՞ղ հավատը...

Ա՛խ, իմ հայրենի՛ք...
Ինձ կոչ են անում կյանքըդ ճանաչել,—
Ավելո՞րդ ձգտում.
Ես մասն եմ կյանքիդ:

Ես քո մամուռն եմ՝
Հինավուրց ու նոր քո կամուրջների քարերի վրա,
Քո աղբյուրների գուռերի կողին:

Եվ քո մրմուռն եմ,
Որ չի թարգմանվում ուրիշ մի լեզվի...

Ծուխն եմ երեկվա քո երգիկների
Եվ քո այսօրվա ծխնելույզների ծուխն եմ միմիայն՝
Քո թեժ կրակից թերևս անմաս,
Բայց ծնված այդ նույն կրակից քո թեժ:
Քո ծուխն եմ միայն,
Եվ մթնոլորտին քո շունչն եմ խառնում՝
Այդ ծխի տեսքով:
Քո ծուխն եմ միայն.
Խոսել չեմ կարող,
Բայց նկարում եմ կենդանությունը՝
Երկնի կտավին...

Քո հավերժական ու մշտափոփոխ բնանկարի
Երանգներից եմ այնպե՛ս ներկոտված,
Ինչպես երկինքը՝ արևատոցին:
Ձեռքիդ հետքերից դաշված եմ այնպե՛ս,
Ինչպես գիշերվա երկինքը՝ աստղերով...

Ա՛խ, իմ հայրենի՛ք...

Ես կյանքիդ համար կյանքըս չեմ տվել՝
Ես չեմ մասնակցել և ո՛չ մի մարտիդ,
Քայց կես քայլ անգամ չեմ արել կյանքում,
Որ քեզ չբերի.
Քեզնից սկսվում ու քեզ եմ հանգում՝
Շրջագծի պես...

Վերևից ցած են ջրերըդ հոսում,
Իսկ ես իմ ցածից
ձուռ մագըլցում եմ դեպի բարձունքըդ՝
Քո շոգի՝ նման...

Ու երբ գարունդ է նորից կրկնվում
Մի հրաշալի էպիգոնությամբ,
Չոր ցողունիդ պես ծաղկում է իմ մեջ
Նույն միտքը միայն.
— Թեկուզ անանուն՝
Ինչպես խոտերըդ սարերիդ լանջին,
Եթե ես օգնեմ կանաչությանըդ,
Կարող եմ ասել.
«Ե՛ս էլ ապրեցի»...

ԵՐՐՈՐԴ ՁԱՅՆ

Ա՛խ, իմ հայրենի՛ք...

Ես խոսքեր ունեմ քեզ համար պահված,
Որ չի գտնելու ո՛չ մեկն աշխարհում,
Եվ որ առայժմ ինքս էլ չեմ գտել:

Խոսքերն այդ իմ մեջ և՛ կան, և՛ չկան՝
Ստորերկրյա քո ջրերի պես:
Կարող են այրվել, նաև այրում են՝
Ինչպես խաղողիդ անխառն օղին:

Մոտիկ են նրանք, բայց նաև անհաս,
Ինչպես այն լեռը,
Որ գերբդ է դարձել...

3. I. 60

Քիֆլիս

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵՁՈՒ

Դու մեր մեծ երթի գավազանակիր
Եվ մեր պատմութեան մեծագո՛ւն դիվան,
Մեր ազնւոյթեան գովասանագիր,
Մեր մտքի պահեստ, հոգու օթեան:
Անցյալին պարզված դու մեր լսափող,
Եվ մեր խոսափող՝ գալիքին ուղղված:
Դու մեր սրբութեան՝ կնքված Մեսրոպով,
Նարեկացիով օծված ու յուղված:

Դաժան դարերի ամեն մի ժամին
Շա՛տ բան է խլել մեզնից թշնամին:

Բարդելով վերքին վերք ու անարգանք,
Հեծութեան վրա մի նոր հեծութեան՝
Խլել է մեզնից հանգիստ ու հարգանք,
Խլել է մեզնից փառք ու մեծութեան,
Խլել կյանքը մեր և... կյանքի՛ց էլ թանկ
Մեր հո՛ղը, հո՛ղը,
Մեր սուրբ հայրենի՛ն:

Շա՛տ բանից է մեզ զրկել վայրենին:
Մեր կերած հացին քսել է նա ժա՛նգ,
Բայց և... դարավոր բնիկ վայրերի
Կորուստի լեզի կարո՛տն է քսել,
Մեր խումին խառնել մեր սուրբ մայրերի
Արցո՛ւնքը, սակայն... և արցո՛ւնք սև,
Բայց մենք շենք զրկվել... մեր բերնի համից.

— Քաղցրացել ենք մենք... մեր քաղցր բառով,
Մեր հայրենահամ անուշ բարբառով:

Շա՛տ բանից է մեզ զրկել թշնամին:
Իր ձեռքով նա մեր ձեռքերն է հատել,
Հատել է ականջ ու ոտնաթաթեր,
Աչքեր է հանել դաշույնով իր սուր,
Կտրել է նաև արմատից լեզուն,
Եվ սակայն... իզո՛ւր.
Ձի՛ հատվել լեզուն,
Մնացել է նա՛ հատվելո՛ւմ անգամ...

Քե՛զ՝ մեր հայկական և արամական,
Չկարողացան քեզ խլել մեզնից
Ո՛չ խարդավանքով արամեական,
Ո՛չ բյուզանդական սիրով անազնիվ,
Ո՛չ Ահրիմանի ահեղ նետերով,
Ո՛չ Քրիստոսի մարդ-շմարդութեամբ,
Ո՛չ Մուհամեդի ճմլիչ ոտերով.
Ո՛չ ճշմարտութեամբ,
Ո՛չ էլ ստերով:

Չկարողացան քեզ մեզնից խլել:
Եվ պարզ է հիմա, հստակ ու որոշ,
Որ շե՛ն էլ կարող քեզ մեզնից խլել,
Ինչպես շեն կարող խլել մի դրոշ,
Որ հազարամյա դաժան մարտերում
Փողփողացել է միշտ էլ... սրտերո՛ւմ:

Ո՛չ, քեզ ո՛չ մեկը կուլ տալ չի՛ կարող.
Ազահ կոկորդում դու խոր ես խրվում:
Ո՛չ, քեզ ո՛չ մեկը փուլ տալ չի՛ կարող,
Ինչպես երկինքը երբեք չի փլվում:
Չե՛ս խլվի երբեք,
Չե՛ս փլվի երբեք,
Ինչպես արյունից գո՛ւյնը չի խլվում...

Եվ ի՞նչ խաշագող դեռ պիտի հասնի,
Որ քեզ կամենա գողանալ մեզնից.
(Մի՛ ասա «մեզնից», «աշխարհից» ասա)
Զէ՛ որ դու հիմա ո՛չ միայն լեզու,
Այլև մասո՛ւնք ես,
Մասո՛ւնք ես մի սուրբ,
Անկողոպտելի մասո՛ւնք սրբազան՝
Դարերի խորքից դարերին հասած:

Մասո՛ւնք: Ինչպե՛ս թե: Մասունքըս ո՛րն է:
Մասունքի տեղը տուփն է կամ հորն է:
Իսկ դու՝ դարավոր, բայց և առույգ ես,
Գիսավոր ծուխ ես, բայց և խարույկ ես,
Ինչքան պարզ՝ նույնքան ասպետական ես,
Շատերի մեջ ես, բայց պետական ես,
Եվ դրանով իսկ դու պետքական ես
Այն պետութ՛յանը, որ վաղը պիտի
լուսնից ու Մարսից ինքն իրեն դիտի...

29. I. 62
Երևան

ԽՈՍՔ ՀԱՎԱՍՏԻՔԻ

Մ. Մաշտոցի ծննդյան 1600-ամյակի առթիվ:

«Ոչ միայն որ գործենն պարտական են, այլև
որ յանձն առնուն»:

Ա

Քեզ հետ այս պահին զրուցել էր պետք
Միայն նախազրբիլ-ոսկեղենիկով
Եվ պետք էր գրել այն երկաթագիր տառերով միայն,
Որոնց կերպը դու առել ես գուցե
Հին գործիքներից մեր դարբինների
Եվ այն կեռերից ամենատարբեր,
Որոնցից զեն ու զարդ էին կախում...

Բայց Գյուտարարիդ համեմատութ՛յամբ
Ես՝ Դանիելյան թերատ այբուբեն,
Զուրկ յոթնաղողանջ ձայնավորներից,
Զեմ կարող զնգալ
Ու շեմ էլ զնգում,
Այլ պիտի հիմա լոկ բաղաձայնեմ,
Թե պե՛տք է արդյոք, որ Քո անունով
Մտքի մի օջախ կամ մի մայրուղի կոշվի աշխարհում,
Եթե Քո անվամբ մի ամբողջ ազգ է կոշում ինքն իրեն,
Ա՛զդ,
Որ ապրելու մտադրութ՛յամբ մեռել է հաճախ,
Սակայն մեռնելու մտադրութ՛յամբ չի ապրել երբե՛ք՝
Թեկուզև մի օր...

Եվ պե՞տք է արդյոք,
Որ արձանները հառնեն աստ ու անդ,
Եթե Ինքը՞ Քեզ — քանի՞ դար արդեն —
Քանդակում ես միշտ
Մեր մանկաշխարհի պարզ հոգիներին
Երեսունևվեց կերպերով անքանդ:

Պե՞տք է ուրեմըն...
Ու պետք է եթե՞
Քե՛զ... Պետք չէ բնա՛վ,
Պետք է... միայն մե՛զ:

Բ

Դո՛ւ, որ անվարան բնաբարձեցիր կռապաշտներին,
Վերաքննությամբ պիտի մեզ ներես,
Եթե խոսում ենք քանդակ-արձանից,
Զի կան արձաններ, որ կուռք չեն դառնում,
Եվ միաստվածներ կան նոր ու նորեկ,
Որ չեն տարբերվում կռապաշտներից:
Եվ ա՛յն պատճառով պիտի մեզ ներես,
Որ հնուց անտի սովոր լինելով
Հարկի և տուրքի,
Բաժի և սակի
Ու վճարելով միշտ ճարահատյալ,
Մենք հոգով լուկ մե՛կ հարկ ենք ընդունել՝
Հարկը հոգեկա՛ն:
Եվ Դու՞ եզակի մի հարկահավաք,
Որ ընտրված է — ոչ նշանակված,
Ա՛ռ ու մթերի՛ր,
Ա՛ռ ու պաշարի՛ր
Տասնըվեցդարյա հարկը մեր հոգու,
Որպեսզի կրկին վերաբաժանես՝
Մեր նեղ օրերին,

Բայց... իբրև նպաստ
Եվ ոչ մուրածո ողորմաբաժին...

Գ

Աշխարհզբոսիդ համեմատությամբ
Ես մինչև անգամ Արաքս շտեսած տնաբնակըս,
Ի լրո՛ գիտեմ,
Որ քեզ ծին տված բնիկ գավառում
Կար մի մենաստան՝
«Սուրբն Կարապետ»,
Որի դռները փակ էին ընդմիշտ կանանց սեռի դեմ:

Մենք կին չենք,
Այր ենք,
Տղամարդ ենք մենք,
Սակայն անօրեն մի նոր օրենքով
Փակ է մեր առջև
Ո՛չ միայն դուռն ու գավիթը վանքի,
Այլ գավա՛ռն ամբողջ
Եվ ո՛ղջ մի երկիր,
Որի անունից զրկված է նույնիսկ քարտեզը հիմա:

Մենք կին չենք,
Այր ենք,
Տղամարդ ենք մենք,
Եվ ընդդեմ այս բաց անարդարության
Առայժրմ մենք մեր աչքերն ենք փակում,
Բայց փակում այնպես,
Ինչպես փակում են մարդիկ մատները,
Եվ ստացվում է դրանից... բուռնցք:

Ուստի իզուր է խոսքը երդումի:
Բնիկ գավառը՞ հենց որ ոտք դնենք՝
Քո Հացեկացը կպեղենք բրշով,
Եվ տարոնական պարզած երկնի տակ

Սրբատաշ վեմը սուրբ թանգարանի ձևակերպ կառնի,
Եվ դա կդառնա նո՛ր էջմիրածին...

Դ

Սակայն... Եվ սակայն
Կա սուրբ Օշական,
Որ ազգի համար մի շատ վաղեմի
Հավասար է նոր Երուսաղեմի:

Աշուն է հիմա:
Եվ սրբատեղի տանող ծուռումուռ ճանապարհներին
Խաղողի վազն է իր տերևները փռել ամենուր,
Իր տերևները, որ շատ են նման
Անհայտ ձիերի սմբակից պոկված ժանգոտ պայտերի:

Այս հողի վրա օտար սմբակներ չեն դոփում հիմա:
Եվ եթե կաղնու անտառն է սակավ այս հողի վրա,
Ապա խաղողի և կաղնու տերևն իսկապես անշափ նման
են իրար:

Գաղտնասացության համար չեմ ծնվել,
Ես գիտեմ սակայն,
Որ օշականյան բանուկ այս ճամփով քայլող ամեն ոք
Անխոս-լռելյայն երգում է տալիս
Մի՛շտ զուգաշավիղ ընթանալ Քեզ հետ:
Անձնադատորեն նա հանձն է առնում
Արդյունավորվել մի՛միայն այնպես,
Որ հողագնդի բյուր լեզուներից
Անարտաքսելի մնա հավիտյան
Մեր այն բարբառը,
Որի գրերից կարելի է սուր եղաններ կռել,
Բայց մեխե՞ր նակ՝
Գամեղու համար հին ու նորօրյա պիղատոսներին:

Կանխասացության համար չեմ ծնվել,

Ես գիտեմ սակայն,
Որ սրբատեղի տանող այս ճամփով քայլող ամեն ոք
Եվ վա՛ղը պիտի դառնա մասնակից
Քո անկշռելի որքանությունը,
Իր հոգում զգա Քո մշտակայուն ներկայությունը,
Քո իսկության հետ ինքն իրեն ձուլի՝
Փոխելով քայլն իր մոլորագրնաց,
Քեռնակիր դառնա մեր բեռ ու բարձին,
Գասալիք լինի բանակից վարձու:
Հայոց աշխարհի փափկասուն տիկնայք
Ավանդակորույս իրենց վանքի դեմ
Վերստին պիտի աչքերը բանան:
Հայոց աշխարհի այրերից նրանք,
Ովքեր հուլաբար ճամփա են ընկել
Ու դեռ ծուլաբար դեգերում են լուռ՝
Օտար հովերի ապտակին հլու,
Պիտի դառնորեն դարձի գան դարձյալ՝
Խորհեն հայերեն,
Ապրեն հայօրեն...

Ե

Հոռետեսության համար չեմ ծնվել
Եվ դեմ եմ հիմար լավատեսության,
Սակայն շատերից մեկն էլ ես՝ գիտե՛մ.
Դու էիր, որ մեզ անըստգլուտ գյուտովդ ուսուցանեցիր,
Որ անհնարին վիճակն է միայն ծնում նոր հնար:
Ուստի հավատա, ո՛վ Հնարավոր:
Որ եթե մի օր — աստված շարասցե —
Գտած հնարըդ դառնա գործազուրկ,
Ասպարեղ կիջնի մեկն էլ, անկասկած,
Որ սկիզբ կտա մի նո՛ր սխրանքի:

Թե ճիշտ է, որ Դու հայք ունենալով՝
Զունեցար որդի,
Ճիշտ է առավել,

Որ զավակի տեղ ժառանգներ ունես՝
 Սերո՛ւնդ ու սերո՛ւցք,
 Որոնք անըստզուտ գյուտովըդ գիտեն,
 Որ անհնարին վիճակն է միայն ծնում նոր հնար...

Ննչի՛ր ուրեմըն սուրբ շիրիմիդ տակ,
 Քանզի արթուն ես մեր հոգիներում:

Չէ՞ որ ինչ-որ տեղ փոքրերս յու Մեծըդ
 Հավասարվում ենք, դառնում աջակից.
 — Դու... գործն ես արել,
 Մենք... հանձն ենք առել...

12. IX, 17. IX. 61
 Երևան

ԲՈՎԱՆԿԱՎՈՒԹՅՈՒՆ

Պարույր Սևակի ստեղծագործությունը	V
ԱՆՄԱՀԱՆԵՐԸ ՀՐԱՄԱՅՈՒՄ ԵՆ	
Անմահները հրամայում են	5
Մերոնք	8
Հարազատներ	9
Լեզենդը	11
Որդին	13
Հրդեհների լեզուն	14
Դարը	16
Խաղաղություն և հաղթանակ	17
Գարնանային	18
Կանցնեն օրերն այս	22
Խոհ ջահելության մասին	24
Մեր բախտը	
Տունը	32
Մասիսները	35
Վերջին փոստից	41
Քարտեզի առաջ	44
Իրիկնային	48
Անձնական հարցաթերթիկ	53

ՍԻՐՈ ՃԱՆԱՊԱՐԸ

Պատերազմ և խաղաղություն	59
Փառքի պատվանդան	62
Ռադիոընդունիչի առաջ	64
Օրվա երգը	68
Ընկերուհուս	70
Աշխարհադրության դասին	72
Խաղաղություն	75
Հայրենիքիս	77
Դարակեսի երգը	78

Ապիներ	
Գուպան	81
Զոհվածը	82
Պատերազմի հաշմանդամը	83
Անհետ կորածը	86
Շնկածները	87
Մայրը	89
Սպիները	90
Մասկվայից	
Երգ Մոսկվայի մասին	92
Մոսկվայից	93
Մոսկովցին	95
Մոսկվան—նավահանգիստ	98
Իմ հայ ժողովուրդ	101
Գու բո խաղողի նման ես եղել	103
Ինչ լա՞վ է, որ դու աշխարհի մեջ կաս	104
Ախ, ինչպես եմ սիրում	105
Երևանին	106
ա. Նա փոխվում է ամեն վայրկյան	106
բ. Սա պատմելու բան չէ	107
գ. Քաղաքամերձ անտառն իր կանաչին	109
Ծարտարապետական ցուցահանդեսում	112
Հանրապետության հասակակիցները	114
Սիրո ճանապարհը	
Նախերգանքի փոխարեն	118
Ա. Անմոռուկներ մանկուսթյունից	
I. Ժայռերն ի վեր դանդաղ	119
II. Զոր մասրենու մի հին շափար	120
III. Խաղաղ-խաղաղ իրիկունն էր	121
IV. Մեզ ստիպում են	122
V. Ա՛խ, ես գիտեմ, չէի՞ր սիրում	123
VI. Այն առուն, որ ձեր բակով է հոսում	124
Բ. Պատանուսթյան ծաղիկները	
I. Ես գիտեի, որ դա չէր կարելի	125
II. Աշնան եղյամն է իշել ձորերին	126
III. Մեր թոնիրն այսօր բորբոքում է	127
IV. Ինձ թվում էր նա զեղեցիկ	128
V. Մաղկանկար շալը ուսիդ	129
VI. Իմ արցունքները թեպետ չեն հոսում	130
VII. Մառերն են բացվել	132
VIII. Մեր տնից ձեր տուն	133
IX. Հիմա ողջն ասես մի հեքիաթ լինի	135

Գ. Երիտասարդ սիրտը	136
I. Իմ օրորանն էր հեռու մի գյուղակ	138
II. Թե ողջն այս էր նույնիսկ	139
III. Քուն եմ մտնում և արթնանում	140
IV. Ողջը այս է	141
V. Խոստովանանք լինի	142
VI. Զմեռ է	143
VII. Ոչի՞նչ, ոչի՞նչ չի պատահել	144
VIII. Ա՛խ, քեզ ինչպե՞ս ասել	145
IX. Անծանոթներ ենք մենք իրար	147
X. Հիմա, հրը ողջը անցած է թվում	

ՆՈՐԻՑ ՔԵՁ ՀԵՏ

	151
Նախերգանք	
Մխանի ծախ	152
Հայաստան	154
Իմ ժողովրդին	156
Գու այսպես ես եղել	157
Հպարտ եմ ես	158
Սնքնություն	160
Հանդիպում	165
Կարոտ	167
Մայր ու որդի	169
Մոր ձեռքերը	171
Շա՛տ բան է պետք արդյոք	172
Որդուս	175
Մարդ էլ կա, մարդ էլ	178
Զեռքեր	180
Մեր երջանկությունը	182
Բալլադ լույսի մասին	185
Հերոսները	187
«Հեքիաթը»	189
Գարնանային	190
Զյունը	192
Բնանկար	193
Լեռնային գիշեր	194
Լեռնաշխարհում	195
Արտերն են ծփում	196
Ինքն իրեն հետ	198
Մեր լույսերը	199
Հպարտություն	519

Ներշնչման պահերին	200
Նորից երգում, մորմոքում է	201
Նույն ճամփով	
Անվերնագիր	202
Անբաժան է քեզինից	203
Ուրիշներին լինեն բոլոր շքեղ կանայք	204
Իրարից հեռու	205
Ահա նորից գիշեր	206
Սիրտ իմ	208
Իսկ ի՞նչ անենք	209
Սիրտս կոտրվեց	210
Անկեղծ ասած	211
Բաց փակուղի	213
Չես հարցնում	214
Սարսափում եմ ես լուկ հիմա	215
Տան երազը	216
Մեր լինելու ցանկություն	218
Դու եկար	219
Թե տխրում եմ կյանքում	220
Աշնանային	222
Ես քո մասին	223
Դու հեռվից ես հարազատ	224
Ո՞նց սուտ ասեմ	225
Դու եկել ես նորից	226
Առանց խոսքերի	227
Սիրտ իմ, ինչո՞ւ ես նորից խոռվել	228
Վաղվա խնջույքում	229
Գիտե՞ս, սիրելիս	231
Հավերժ երեխա	232
Գալի՞ս ես, գալի՞ս	234
Թող լինի այնպես	235
Վերհուշ	236
Առաջվա պես	239
Անժանոթուհուն	240
Սիրտս նման է	242
Ինչ մնաց	243
Մի մոռացիր	244
Նրազանքի գինը	245
Ես այնպես հեշտ էի տարվում	246
Ինչպե՞ս շղարմանառ	247
Չեմ ուշացել	248
Եկ հպարտ մնանք	249

Կամ հեռացիր, կամ արի	250
Խաբկանք	251
Ո՞վ գիտի	252
Ինչքան էլ թանկ լինի	253
Չուր եմ համբերում	254
Չարմանալի բախտ	255
Երջանկություն	256
Առանց քեզ	257
Ուրնյակներ	
Տաքն ի՞նչ իմանա	258
Ինչ էլ որ անես	258
Մեղուն ինքն էլ չգիտե	259
Դու ինքդ քեզ տաքանում ես	260
Լինում է այսպես էլ կյանքում	260
Ինչ անենք, թե առուն բարակել է	261
Հեշտ բան չէ, ջա՛նըս	261
Սարն ի՞նչ գիտե	262
Եթե անգամ այնպես փայլես	262
Ա՛խ, ինչպե՞ս է, որ չի հոգնում	263
Ժակ այս տիպը	263
Այս տի՞պը: Քո տանը լակում	264
Բեղերը քեզ քիչ են թվում	264
Սա տուն չի շինել	265
Թե նա մի քիչ վատ է զգում	265
Նրա ձեռքը բան չի ընկնում	266
Բախտ է հարկավոր	266
Նա այնքան ջահել է դեռ	267
Ուրիշ ես դառնում ամեն օր	267

ՄԱՐԿԸ ԱՓԻ ՄԵԶ

Նույն հասցեով	
Դու	271
Քո պատճառով	273
Քո անունը	274
Չեոքերը նեղուց	275
Առաջին սերը	276
Երբ Մարտի վրա զբաղված էի	277
Վերջին սփոփանք	280
Անժանոթուհուն	281
Ո՞ւր է գիշերը հազարմեկերորդ	283
	521

Աթիլլայաբար	285
Լուսնահար կարոտ	286
Անուղղելին	288
Գլխապտույտ	289
Նոր ծանոթութիւն	292
Գարնան հրահրմամբ	295
Անշատում	298
Քմծիծաղ	300
Քո խակ սեղը և իմ հասուն տանջանքը	302
Միջակետի կարիք	303
Մի՛, մի՛...	305
Զկաս ու շես լինելու	307
Կորցրեցի և գտա	308
Երբ աչքերն են սառում...	310
Նամակ	312
Մարսանենգորեն	314
Հանգստացրու ինձ	215
Պատահաբար են պատահում կյանքում	318
Քռուցիկ երգեր	
Անպայման պայման	219
Արվեստ	321
Վարք մեծաց	322
Բանաստեղծի կյանքը	324
Ինչպե՞ս թե բախտը շկա...	325
Արշալույսից առաջ	327
Միայնակ ծառը	329
Ոսկին վերստին ոսկի է մնում	330
Արմատները ու մատները	332
Միանգամից	333
Ի՞նչ ուրիշ ուի՞նչ	334
Գիմանկարի առջև	336
Լաց էլ կա, լաց էլ	337
Ցավն է հաճախ առաջ մղում	338
Սև կատու	339
Անտառի վեպը	341
Գիշերն ու ես	345
Մառդր ափի մեջ	
Իբրև սկիզբ	347
Խոստովանում եմ	349
Հանգստանում եմ	350
Ուղում եմ	352
Փառաբանում եմ	355

Կարծում եմ	352
Նախանշում եմ	358
Ինքս ինձ հերքում եմ	359
Ծնվել եմ	361
Մեռնել	362
Երազում եմ	363
Ապրել	365
Երգել	367
Մի պահ զղջում եմ	371
Գովերգում եմ	372
Հյուրասիրում եմ	374
Հայտարարում եմ	377
Ատում եմ	379
Չեմ հարգում	381
Վիճում եմ	383
Սարսում եմ	386
Հիանում-հրճվում եմ	387
Ենթադրում եմ	389
Խոստանում եմ	390
Կարդում եմ	395
Ծախում-առնում-բաշխում եմ	396
Գովում եմ	399
Գիմում եմ պահանջելու պես	400
Արդարացնում եմ	403
Հավատում եմ	404
Տխրում եմ	407
Մխիթարում եմ	408
Խանդում եմ	412
Դառնում եմ	413
Զարմացնում եմ	416
Աղաչում եմ	417
Երկմտելով հաստատում եմ	419
Ողբում եմ	420
Հրավիրում-ուրախանում եմ	423
Մի պահ մեծամտում եմ	429
Խուսափում եմ	430
Գոյություն ունեմ	433
Պատկերացնում եմ	434
Հպարտանում եմ	436
Ականջ քեռ ասեմ	
Հայտնություն	439
Հանդգնեմ ասել	441
	522

Քայլող հիշողություն...	442
Սիրում եմ սիրել	443
Անհարց պատասխան	444
Վառարանի առաջ	445
Անմեկնելի զգացում	446
Հափշտակվելս	447
Զգայախարություն	448
Անվնաս խորհուրդ	449
Ուրույն հնամուտություն	450
Նահանջ տարվա պես	451
Սրտի ցավով	452
453	453
Անշնորհակալ մասնագիտություն	455
Մատնիչ ցանկություն	456
Գաղտնաբացություն	457
Թաքուն երազանք	458
Հիասթափվելս	459
Վարդերի կարմիր ճիչն եմ ես լսում	460
Իմ կաթնեղբայրը	462
Երկունքի մեջ	463
Ներշնչման պահին	464
Անմեղ-մեղավոր	465
Փոստային լեզվով	467
Առանց աստառի	468
Ուղտի օրինակով	469
Սևազը՝ հովազ	470
Իմ անելիքը	471
Արթնացնող ժամացույց	472
Ամենից առաջ ես հայր եմ	474
Ոչ առանց ցավի	475
Համրիչ եմ դարձել	476
Ազատությունը	477
Ծս չեմ շտապում	478
Ես չեմ որոնում	479
Ռեհտին չեմ—թուղթ եմ	480
Հավատո հանգանակ	481
Ամբողջովին գրոտված եմ	482
Մի խորունկ զաղտնիք	483
Պիտի ծանակվեմ	484
Հուսահատության պահեր	485
Ջրերի լեզուն	486
Անկոչ հայրը	486

Անվերնագիր	487
488	488
Անձրևային սոնատ	488
Ա. նվագ	488
Բ. նվագ	489
Գ. նվագ	490
Դ. նվագ	490
Ե. նվագ	492
Վերնագիրը վերջում	492
I.	493
II.	494
III.	495
IV.	496
V.	497
VI.	498
VII.	499
VIII.	500
IX.	501
X.	502
XI.	502
Հարկ հոգեկան	503
Երգ եռաձայն	503
Առաջին ձայն	504
Երկրորդ ձայն	506
Երրորդ ձայն	508
Մայրենի լեզու	511
Խոսք հավաստիքի	

ՊԱՐՈՒՅՐ ՈԱՅԱՅԵԼԻ ՍԵՎԱԿ

Երկերի ժողովածու վեց հատորով

<ԱՏՈՐ I

Բանաստեղծություններ

**Հրատ. խմբագիր՝ Ա. Ս. Քիչոյան
Նկարիչ՝ Ֆ. Գ. Աֆրիկյան
Գեղ. խմբագիր՝ Մ. Ռ. Սոսոյան
Տեխ. խմբագիր՝ Ս. Մ. Սիմոնյան
Վերստուգող սրբագրիչ՝ Է. Գ. Պողոսյան**

ՆԿԱՏՎԱԾ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջ	Տող	Տպված է	Պետք է լինի
69	ն. 3	Կանքով	Կամքով
79	վ. 6	Արդեն	Արդ
91	վ. 2	Նրան	Նշան
116	վ. 10	Վերածվում գինու շալարվող բոցի	Մեր մրգերն են հասնում արեգակից բացի
157	վ. 11	Հպրատ	Հպարտ
162	ն. 10	Մայն	Միայն

Էջ 73-ի վերջում դրված [1950], Երևան նշումը պետք է լինի էջ 74-ի տեքստի վերջում

Հանձնված է արտադրության 2/VI 1972 թ.:
 Ստորագրված է տպագրության 4/IX 1972 թ.:
 Թուղթ՝ տպագրական № 1, 84×108^{1/32} տպագ. 17,75
 մամ. = 29,82 պայմ. մամ., հրատ. 16,8 մամ. + 1 ներդիր:
 Պատվեր 1221: Տպաքանակ 50000: Գինը՝ 1 ռ. 99 կ.:
 «Հայաստան» հրատարակչություն, Երևան—9,
 Տերյան 91:
 ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետի մամուլի պետական կո-
 միտեի պոլիգրաֆարդյունաբերության վարչության
 Հակոբ Մեղապարտի անվան պոլիգրաֆկոմբինատ,
 Երևան, Տերյան 91: